



Raftul
Denisei

„Cea mai bună carte pe care am citit-o în ultima vreme.
O carte foarte puternică, care aduce un suflu nou în
literatura rusă.” — **Evgheni Vodolazkin**

Guzel Iahina

**Zuleiha
deschide ochii**
roman



Guzel Iahina

Zuleiha
deschide ochii

Colecție coordonată de DENISA COMĂNESCU

GUZEL IAHINA

ZULEIHA OTKRÎVAET GLAZA

Copyright © 2015 by Guzel Yakhina

Published by arrangement with ELKOST Intl. Literary Agency.

All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2018, pentru prezenta versiune românească
(ediția digitală)

ISBN: 978-606-779-365-9 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021.311.23.30

Cuprins

ZULEIHA DESCHIDE OCHII

Iubire și tandrețe în infern

Partea întâi. Curcă plouată

O zi

O bătaie în geam

Întâlnirea

Partea a doua. Încotro?

La drum

Cafeaua

Kazan

Până la noi ordine

Evadarea

Barja

Partea a treia. Supraviețuire

Treizeci

Nașterea

Prima iarnă

Colonia

Un om bun

Pasărea-Han

Patru îngeri

Cortul negru

Partea a patra. Întoarcerea

Războiul

Iusuf și Zuleiha

Glosarul cuvintelor și expresiilor în limba tătară

Iubire și tandrețe în infern

Romanul de față aparține aceluia gen de literatură care, pare-se, a dispărut complet după destrămarea URSS. A existat la noi idealul minunat al scriitorilor biculturati, care făceau parte dintr-o națiune sau alta a imperiului, dar care scriau în limba rusă: Fazil Iskander, Iuri Rîthău, Anatoli Kim, Oljas Suleimenov, Cinghiz Aitmatov... Tradițiile acestei școli sunt cunoașterea profundă a valorilor naționale, dragostea față de propriul popor, o atitudine demnă și respectuoasă față de cei de alte naționalități, o complexă relație cu folclorul. Părea că ea nu va continua, că este un continent dispărut. Dar a avut loc un eveniment rar și îmbucurător: a apărut un nou prozator, tânăra tătară Guzel Iahina, care a sporit firesc rândurile acestor maeștri.

Romanul *Zuleiha deschide ochii* este un debut excepțional. Are calitatea esențială a literaturii adevărate: îți merge direct la inimă. Povestea despre destinul personajului principal, o țărancă tătară din vremurile deschiăturii, respiră originalitate, autenticitate și farmec, pe care nu de multe ori le-am mai întâlnit în ultimele decenii în șuvoiul imens al prozei contemporane.

Stilul narativ oarecum cinematografic sporește dramatismul acțiunii și veridicitatea personajelor, iar tenta jurnalistică nu numai că nu distruge povestea, ci, dimpotrivă, se dovedește a fi unul dintre meritele romanului. Autoarea îl face pe cititor să se întoarcă la literatura observației exacte, a psihologiei subtile și, cel mai important, la acea dragoste fără de care până și scriitorii cei mai talentați se transformă în niște cronicari reci ai bolilor vremii. Expresia „literatură feminină“ are o nuanță depreciativă – în mare măsură impusă de critica masculină. În fond, abia în secolul XX femeile au început să aibă profesii până atunci considerate exclusiv masculine: medic, profesor, cercetător științific, scriitor. De-a lungul existenței genului, bărbații au scris romane proaste mult mai multe decât femeile, și acesta este un adevăr greu de combătut. Romanul lui Guzel Iahina este, fără nici o îndoială, feminin. Este despre forța femeii și despre slăbiciunea ei, despre maternitatea sacră nu pe fundalul unei camere de copil englezești, ci pe fundalul unei colonii de muncă, această rezervație infernală, inventată de unul dintre cei mai mari răufăcători ai omenirii. Pentru mine rămâne de neînțeles cum a reușit o autoare atât de tânără să creeze o operă atât de puternică, un imn închinat iubirii și tandreței în infern... O felicit din toată inima pentru acest

debut minunat, iar pe cititori, pentru că au parte de o proză excepțională. Este un start strălucit.

Ludmila Ulițkaia

Partea întâi
CURCĂ PLOUATĂ

O zi

Zuleiha deschide ochii. E întuneric ca-n mormânt. După perdeaua subțire, niște găște suspină somnoroase. Mânzul de-o lună plescăie din buze, căutând ugerul mamei. Dincolo de ferestruica de la capul patului, geme surd viscolul de ianuarie. Dar nu trage curentul prin crăpături – asta mulțumită lui Murtaza, care a pus câlți la ferestre până să vină frigul. E gospodar bun Murtaza. Și un soț bun. Sforăie zgomotos, cu poftă, în jumătatea de cameră destinată bărbatului. Dormi înfundat, Murtaza, înainte de ivirea zorilor e somnul cel mai adânc.

E timpul. Allah Atotputernic, ajută-mă să îndeplinesc ce mi-am propus, fă ca nimeni să nu se trezească.

Zuleiha își coboară neauzit pe podea un picior desculț, apoi pe al doilea, se ridică sprijinindu-se de sobă. În timpul nopții, aceasta s-a răcit, căldura s-a dus, podeaua rece îi arde tălpile. Să se încălze nu poate – n-ar mai reuși să se miște cu pași de pisică, ar putea scârțâi vreo scândură. Nu-i nimic, rabdă Zuleiha. Ținându-se cu mâna de latura rugoasă a sobei, din locul destinat femeii se îndreaptă spre ieșire. Aici e strâmt și întunecos, dar ea ține minte fiecare cotlon, fiecare prag – de jumătate de viață umblă de colo-colo ca pendulul, zile întregi: de la ceaun la jumătatea din cameră destinată bărbatului, cu străchinile pline și fierbinți, și înapoi, cu ele goale și reci.

De câți ani e măritată? Cincisprezece din cei treizeci ai ei? O fi mai mult de jumătate din viață, pesemne. Trebuie să-l întrebe pe Murtaza când o să fie în toane bune, să socotească el.

Să nu se împiedice de covor. Să nu se lovească cu piciorul gol de cufărul sculptat de lângă peretele din dreapta. Să pășească peste scândura care scârțâie de lângă colțul sobei. Să treacă neauzită de *cearșaul*¹ din bumbac care desparte izba-n două, o parte pentru femeie, alta pentru bărbat... Uite că nu mai e mult până la ușă.

Sforăitul lui Murtaza e mai aproape. Dormi, dormi, pentru numele lui Allah. Femeia nu trebuie să-i tăinuiască bărbatului nimic, dar, ce să-i faci, uneori e musai.

Acum cel mai important e să nu trezească animalele. De obicei dorm în grajdul de iarnă, dar, când e ger mare, Murtaza poruncește ca păsările și puii de animale să fie aduși în casă. Gâștele nu se agită, dar mânzul bate din

copită, scutură din cap – s-a trezit, blestematul. O să fie un cal bun, ager. Își trece mâna prin perdea și îi mângâie botul catifelat: liniștește-te, sunt de-a casei. El pufnește mulțumit din nări în palma ei – a recunoscut-o. Zuleiha își șterge degetele umede de cămașă și împinge încetișor ușa cu umărul. Grea, acoperită pentru iarnă cu pâslă, ușa abia se deschide; prin crăpătură năvălește un nor de ger șfichiuitor. Face un pas mare, trecând peste pragul înalt – asta ar mai lipsi, să calce pe el tocmai acum și să trezească duhurile rele, ptiu, ptiu! – și ajunge în tindă. Închide ușa cât poate, se sprijină cu spinarea de ea.

Slavă lui Allah, a străbătut o parte din drum.

În tindă e frig, ca pe uliță – i se face pielea de găină, cămașa de noapte n-o încălzește. Curenții de aer înghețat îi biciuiesc tălpile goale prin crăpăturile din podea. Dar nu e îngrozitor.

Îngrozitor e de partea cealaltă a ușii.

Ubîrlî karcîik – Strigoaica. Așa o numește Zuleiha în sinea ei. Slavă Celui Atotputernic, soacra nu trăiește în aceeași izbă cu ei. Casa lui Murtaza e mare, cu două izbe legate prin tinda comună. În ziua când bărbatul de patruzeci și cinci de ani o adusese în casă pe Zuleiha, de cincisprezece ani, Strigoaica, cu o suferință de martir întipărită pe față, își mutase singură numeroasele cufere, boccele și vase în izba pentru oaspeți și o ocupase pe toată. „Ia mâna!“ țipase ea amenințător la fiul ei, când acesta încercase s-o ajute la mutat. Și n-a mai vorbit cu el două luni. În același an a început să orbească rapid și fără speranță, iar după o vreme, să și surzească. În câțiva ani a ajuns oarbă și surdă ca piatra. În schimb, acum vorbea mult, era de neoprit.

Nimeni nu știa câți ani are de fapt. Ea susținea că o sută. Nu demult, Murtaza se apucase să socotească – socotise îndelung și confirmase: e cum zice mama, chiar are o sută de ani. Era un copil făcut la bătrânețe, iar acum el însuși e aproape bătrân.

De obicei, Strigoaica se trezește mai devreme decât toți ceilalți și își duce în tindă comoara păstrată cu grijă – eleganta oală de noapte din porțelan alb-lăptos, cu albăstrele delicate pe margine și cu un capac ciudat (Murtaza i l-a adus de la Kazan în chip de cadou). Când o cheamă soacra, Zuleiha trebuie să dea fuga să golească și să spele cu grijă prețiosul vas – asta în primul rând, înainte să aprindă cuptorul, să pregătească aluatul sau să ducă vaca la cireadă. Vai de ea dacă nu se trezește la timp. În cincisprezece ani, de două ori nu s-a trezit – și nici nu vrea să-și amintească ce a urmat.

De cealaltă parte a ușii e liniște deocamdată. Dar grăbește-te, Zuleiha, curcă plouată. Curcă plouată – *jebeghean tavîk* – o numise prima dată soacra

ei. Zuleiha nici nu și-a dat seama cum, după o vreme, a început să-și zică și ea la fel.

Se furișează în adâncul tindei, să ajungă la scara care duce în pod. Bâjbâie după balustrada neted șlefuită. Treptele sunt abrupte, scândurile înghețate gem abia auzit. Sus se simte miros de lemn umed, praf înghețat, ierburi uscate și o aromă vagă de pastramă de gâscă. Zuleiha urcă – zgomotul viscolului e mai aproape, vântul bate în acoperiș și vuiește prin colțuri.

În pod hotărăște să se târască în patru labe – dacă pășește, scândurile vor scârțâi chiar deasupra capului lui Murtaza, care doarme. Dar, dacă se târăște, o să alunece ușor – nu cântărește mare lucru, Murtaza o ridică cu o singură mână, ca pe un berbec. Își sumete poalele cămășii de noapte până la piept, ca să nu se umple de praf, și o apucă cu dinții; apoi, pe pipăite, își face drum printre cufere, cutii, unelte de lemn, trece cu mare atenție peste grinzi. Își sprijină fruntea de perete. În sfârșit.

Se ridică puțin și se uită prin lucarnă. Prin bezna de un albastru întunecat a zorilor se întrezăresc vag casele acoperite de zăpadă ale Iulbașului drag. Parcă le numărase Murtaza – îi ieșiseră peste o sută de gospodării. Satul e mare, nimic de zis. Drumul de țară, cotind ușor, se pierde împreună cu râul la orizont. Ici-colo, în case încep să se aprindă luminile. Mai repede, Zuleiha.

Se ridică în picioare și întinde mâinile. Simte în palme ceva greu, alunecos și totodată aspru – pastrama de gâscă. Stomacul i se strânge, îi ghiorăie cerându-și drepturile. Nu, gâscă nu poate să ia. Dă drumul bucății de carne, caută mai departe. Iat-o! În stânga lucarnei atârână niște pachete mari și grele învelite în pânză, întărite de frig, de la care vine un ușor miros de fructe. Marmeladă de mere. Coaptă cu grijă în cuptor, bine întinsă pe tăblii mari, uscată temeinic pe acoperiș, să absoarbă soarele fierbinte de august și vânturile răcoroase de septembrie. Poți să muști câte puțin din ea și s-o sugi îndelung, plimbând bucățica tare, acrișoară și zgrunțuroasă pe cerul gurii, sau să-ți umpli gura și să mesteci, să tot mesteci masa elastică, scuipând poate în palmă vreun sâmbure rătăcit... Îi lasă gura apă pentru o clipă.

Zuleiha ia două bucăți de pe frânghie, le răsucește bine și le îndeasă sub braț. Își trece mâna peste cele rămase – multe, încă foarte multe. Murtaza n-o să-și dea seama.

Iar acum, înapoi.

Se lasă în genunchi și se târăște spre scară. Pachetul cu marmeladă o împiedică să se miște repede. Chiar că-i curcă plouată, nu i-a trecut prin minte să ia cu ea un săculeț. Coboară încet scara: nu-și mai simte picioarele,

i-au amorțit, calcă cu tălpile înțepenite pe cant. Când ajunge pe ultima treaptă, ușa dinspre Strigoaică se deschide cu zgomot, și o siluetă străvezie, abia deslușită, apare în golul negru. Se aude bastonul greu bocănind în podea.

— E cineva acolo? întreabă Strigoaica întunericul, cu glas gros, de bărbat.

Zuleiha încremenește. Inima îi sparge pieptul, stomacul i se strânge ghem, îl simte ca pe un sloi de gheață. N-a reușit... Sub braț, marmelada se topește, se înmoaie.

Strigoaica face un pas înainte. În cei cincisprezece ani de când e oarbă, a învățat casa pe de rost – se mișcă prin ea în voie, cu multă siguranță.

Zuleiha se cațără târâș câteva trepte mai sus, strângând mai tare cu cotul marmelada moale.

Bătrâna își întoarce bărbia într-o parte, apoi în alta. Nu aude nimic, nu vede – dar simte, cotoroanța bătrână. Pe scurt, Strigoaica. Bastonul lovește cu putere – mai aproape, și mai aproape. Of, o să-l trezească pe Murtaza...

Zuleiha mai suie câteva trepte, agățată de balustradă, umezindu-și buzele uscate.

Silueta albă se oprește la picioarele scării. Se aude cum bătrâna adulmecă, trage aerul pe nări. Zuleiha duce îngrozită mâinile la față – asta-i, miros a pastramă și a mere. Deodată, Strigoaica se repede înainte și începe să lovească în dreapta și-n stânga primele trepte cu bastonul lung, de parcă le-ar despica în două cu sabia. Se aude cum vârful bastonului bocănește undeva, foarte aproape, și, poc!, îi lovește cu putere degetul mijlociu al piciorului gol. Corpul i se moaie, se scurge pe trepte ca aluatul. Dacă bătrâna cotoroanță o mai lovește o dată... Strigoaica mormăie ceva neclar și își retrage bastonul. Se aude în întuneric sunetul înfundat al oalei de noapte.

— Zuleiha! urlă Strigoaica spre jumătatea de izbă a fiului.

Așa începe de obicei dimineața în casa lor.

Zuleiha își înghite saliva vâscoasă, gâtul îi rămâne uscat. Oare am scăpat? Pășind cu mare grijă, coboară scara. Așteaptă câteva clipe.

— Zuleihaaa!

Acum e momentul. Soacrei nu-i place să repete a treia oară. Zuleiha grăbește pasul – „Vin, vin, mamă!” – și îi ia din mâini oala grea, acoperită cu capacul cald și umed, așa cum face în fiecare zi.

— Ai apărut, curcă plouată, bombăne soacra. Nu faci decât să dormi, puturoaso...

Murtaza s-o fi trezit probabil din cauza gălăgiei – poate iese în tindă. Zuleiha strânge marmelada sub braț (numai de n-ar scăpa-o pe drum!),

bâjbâie cu picioarele după pâslari și dă fuga afară. Viscolul o izbește în piept, o prinde în pumnul încleștat, mai s-o smulgă din loc cu de-a sila. Cămașa i se ridică ca un clopot. Cerdacul se transformase peste noapte într-un morman de zăpadă – Zuleiha se repede în jos, abia nimerind treptele cu picioarele. Gata să cadă în genunchi, își croiește drum spre latrină. Se luptă cu ușa, o deschide împotriva vântului. Varsă oala în gaura înghețată. Când se întoarce în casă, Strigoaica nu mai e acolo – s-a dus în camera ei.

În prag o întâmpină Murtaza, somnoros, cu lampa de gaz în mână. Sprâncenele stufoase i se apropie de rădăcina nasului, cutele săpate pe obrajii boțiți de somn sunt adânci, par tăiate cu cuțitul.

— Te-ai tâmpit, femeie? Pe viscolul ăsta, dezbrăcată?

— Am dus oala mamei și m-am întors...

— Iar vrei să boleşti toată iarna? Și să lași toată casa în seama mea?

— Ce tot spui, Murtaza! Nici măcar nu mi-a fost frig. Uite!

Zuleiha întinde palmele roșii, ținând strâns coatele pe lângă corp – sub braț se topește marmelada. Nu s-o vedea sub cămașă? Pânza e udă de la zăpadă, i se lipește de corp.

Dar Murtaza e supărat, nici nu se uită la ea. Scuipe într-o parte, își trece palma peste capul ras, își netezește barba zburlită cu degetele.

— Dă-mi să mănânc. După aia curăță curtea și să fii gata de drum. Mergem după lemne.

Zuleiha pleacă capul și dispare după *cearșau*.

A reușit! A reușit! Ah, da, Zuleiha, da, curcă plouată! Uite ce pradă: două bucăți de marmeladă gustoasă, strivite, încrețite, lipicioase. Oare o să reușească să le scoată azi? Și unde să ascundă comoara? Nu poate s-o lase în casă: în lipsa lor, Strigoaica scotocește prin lucruri. Trebuie s-o ia cu ea. E periculos, firește. Dar astăzi se pare că Allah e de partea ei – trebuie să reușească.

Înfășoară strâns marmelada într-o bucată lungă de pânză și și-o pune colac în jurul mijlocului. Își îmbracă deasupra cămașa de corp, apoi *kulmekul*, șalvarii. Își împletește cozile, își leagă basmaua.

La căpătâiul patului ei, dincolo de fereastră, semiîntunericul dens se subțiază, diluat de lumina slabă a dimineții mohorâte de iarnă. Zuleiha dă la o parte perdelele – e mai bine decât să robotești în întuneric. Lampa cu gaz de la colțul sobei își aruncă lumina chioară și în partea destinată femeii, dar Murtaza, econom din fire, a lăsat fitilul atât de scurt, încât flacăra abia dacă se vede. Nu-i nimic, ea ar putea face totul și legată la ochi.

Începe o nouă zi.

Până la amiază, viscolul de dimineață s-a mai înmuiat, și soarele s-a arătat pe cerul care începea să se însenineze. Au plecat după lemne.

Zuleiha șade în sanie cu spatele la Murtaza și privește cum se îndepărtează casele din Iulbaș. Verzi, galbene, albastre-închis, arată ca niște ciuperci viu colorate, ieșite de sub troienele de zăpadă. Lumânări înalte de fum alb se topesc în albastrul cerului. Zăpada scrâșnește plăcut sub tălpicile saniei. Din când în când, Sandugaci fornăie și își scutură coama înghețată. Blana de oaie de sub Zuleiha se încălzește. Simte pe burtă căldura prețiosului brâu. De-aș reuși s-o duc astăzi...

O dor brațele și spinarea – noaptea a nins mult, și Zuleiha a dat mult la lopată înotând prin nămeți, croind cărări largi prin curte: de la cerdac la hambarul cel mare, la cel mic, la latrină, la grajdul de iarnă, la curtea din spate. După atâta muncă e tare plăcut să lenevească în sania care se leagănă ritmic – să se așeze mai bine, să se înfășoare mai strâns în cojocul de oaie, să-și bage mâinile înghețate în mâneci, să-și lase bărbia în piept și să închidă ochii...

— Trezește-te, femeie, am ajuns.

Copaci uriași înconjură sania. Perne albe de zăpadă pe crengile brazilor și pe vârfurile răsfirate ale pinilor. Promoroacă pe crengile mestecenilor, lungi și subțiri ca părul femeilor. Mormane uriașe de zăpadă. Liniște – pe verste întregi de jur împrejur.

Murtaza își leagă la pâslari tălpicile împletite, sare din sanie, își pune pușca pe umăr, își vâra la brâu un topor mare. Ia bețele în care să se sprijine și, fără să privească în jur, pornește cu pas sigur pe poteca ce duce în desișul pădurii. Zuleiha îl urmează.

Pădurea de lângă Iulbaș e frumoasă, bogată. Vara îi hrănește pe săteni cu căpșuni mari și zmeură dulce, toamna, cu ciuperci aromate. Cu vânat de toate felurile. Din adâncul pădurii curge Cișme – de obicei e blând, puțin adânc, plin de pești iuți și raci lenți, dar primăvara e năvalnic, supărat, umflat de la zăpada topită și de la mâl. Pe vremea Foametei celei mari doar pădurea și râul îi salvaseră. Și mila lui Allah, firește.

Astăzi Murtaza a ajuns departe, aproape de capătul drumului croit demult, care duce până se termină partea unde lumina pătrunde în pădure. Apoi intră în Poiana Mărginașă, înconjurată de nouă pini strâmbi, și se întrerupe. Mai departe nu mai e drum. Pădurea se sfârșește și începe codrul des, cu arbori doborâți de furtună, populat de fiare sălbatice, duhuri ale pădurii și tot felul

de alte făpturi necurate. Brazilii negri seculari, cu vârfurile ascuțite ca lăncile, cresc atât de deși, încât nu poți trece cu calul printre ei. Iar copaci care lasă lumina să treacă – pini ruginii, mesteceni pătați, stejari cenușii – nu cresc deloc acolo.

Se spune că dacă străbați codrul poți ajunge la pământurile cereșilor – dacă mergi multe zile la rând spre vest. Dar ce om în toate mințile ar vrea să facă așa ceva? Nici măcar pe vremea Foametei celei mari nu îndrăzneau sătenii să treacă granița Poienii Mărginașe: jupuiau scoarța copacilor, rodeau ghinde și scormoneau în găurile de șoarece după grăunțe, dar nu intrau în codru. Iar cine intra, nu-l mai vedeai niciodată.

Zuleiha se oprește o clipă și așază pe zăpada coșul mare pentru vreascuri. Se uită neliniștită în jur – degeaba se duce Murtaza atât de departe.

— Mai avem mult de mers, Murtaza? N-o mai văd pe Sandugaci printre arbori.

Bărbatul nu-i răspunde – își croiește drum prin hățișul virgin, afundat până la brâu, înfige bețele lungi în nămeți și strivește zăpada, care scârțâie sub tălpile late. Doar câte un nor de abur înghețat se ridică din când în când deasupra capului său. Într-un târziu, se oprește lângă un mestecăn înalt și drept, năpădit de ciuperci, și bate mulțumit în trunchi: ăsta e.

Mai întâi bătătoresc zăpada de jur împrejur. Apoi Murtaza își scoate cojocul, apucă mai strâns toporul curbat, arată cu el spre luminișul dintre copaci (acolo îl trântim) – și începe să lovească.

Lama lucește în soare și intră în trunchiul mestecănelui cu o bufnitură scurtă și înfundată. „Uf! Uf!” răspunde ecoul. Toporul crestează coaja groasă, cu excrescențele negre formând desene ciudate, apoi străpunge miezul rozfraged al copacului. Așchiile țâșnesc ca lacrimile. Ecoul umple pădurea.

„Se aude și-n codru”, se gândește îngrijorată Zuleiha. Stă ceva mai departe, în zăpada până la brâu, ține coșul și se uită cum retează copacul Murtaza. El se trage într-o parte, își face vânt să lovească, se îndoaie de la mijloc cu ușurință și aruncă toporul cu precizie în despicătura albă, plină de așchii, din trunchiul copacului. E puternic, înalt. Și muncește cu pricepere. Are parte de un bărbat bun, ar vorbi cu păcat dacă s-ar plânge. Ea e mărunțică, abia dacă-i ajunge la umăr.

Curând mestecănelul începe să se zgâlțâie mai tare, să geamă mai puternic. Rana deschisă de topor în trunchi seamănă cu o gură căscată într-un strigăt mut. Murtaza aruncă toporul, își scutură așchiile și crenguțele de pe umeri și-i face semn Zuleihăi: ajută-mă. Se proptesc cu umărul de trunchiul aspru și-l

împing – mai tare, și mai tare. Un trosnet puternic, și mestecănul se prăbușește cu un geamăt adânc, de rămas-bun, ridicând un nor de zăpadă.

Încălecând pe copacul înfrânt, bărbatul îi taie crengile groase. Nevasta le rupe pe cele subțiri și le adună în coș împreună cu uscăturile. Muncesc vreme îndelungată, în tăcere. Îi doare spinarea, umerii le sunt împovărați de oboseală. Le îngheață mâinile chiar și în mănuși.

— E adevărat, Murtaza, că în tinerețe mama ta a intrat în codru câteva zile și s-a întors teafără și nevătămată?

Zuleiha își îndreaptă spinarea și își arcuiește mijlocul ca să se odihnească.

— Mi-a povestit *abîstai*, iar ei i-a povestit bunică-sa.

El nu-i răspunde, măsoară cu toporul o creangă curbată și noduroasă, ieșită din trunchi.

— Eu aș fi murit de frică dacă m-aș fi nimerit acolo. Cred că mi s-ar fi înmuiat picioarele. Aș fi stat întinsă pe pământ cu ochii strânși și m-aș fi rugat întruna, până mi s-ar fi încurcat limba în gură.

Murtaza lovește tare, și creanga sare cât colo, zbârnâind și tremurând.

— Se spune că în codru rugăciunile nu au putere. Te rogi, nu te rogi, totuna-i, tot ai să pieri... Tu ce crezi, coboară Zuleiha vocea, există locuri pe pământ unde nu pătrunde ochiul lui Allah?

Murtaza își ia avânt și înfige adânc toporul în buturuga care scrâșnește în aerul înghețat. Își scoate calpacul, își șterge cu palma scăfârlia înfierbântată de căldură și scuipă cu sete pe jos.

Se apucă din nou de treabă amândoi.

În scurt timp, coșul pentru vreascuri e plin – nu mai poți să-l ridici, doar să-l târăști după tine. Mestecănul e curățat de crengi și tăiat în câțiva bușteni. Crengile lungi stau culcate, legate cu grijă, pe nămeții din jur.

Nici unul nu bagă de seamă că începe să se întunece. Când Zuleiha își ridică ochii spre cer, soarele e deja ascuns în spatele norilor zdrențuiți. Bate un vânt puternic, șuieră și spulberă zăpada.

— Să mergem acasă, Murtaza, că iar se pornește viforul.

Bărbatul nu-i răspunde, continuă să lege cu sfoară snopii groși de lemne. Când e gata legat și ultimul, viscolul începe să urle ca lupii, întărâtat rău.

Murtaza arată cu mânușa îmblănită spre bușteni: mai întâi îi târâm pe ăștia. Patru bușteni, curățați de crăci, fiecare mai lung decât Zuleiha. Icnind, Murtaza ridică de la pământ un capăt al bușteanului mai gros. Femeia apucă de celălalt. Nu poate să-l ridice de prima dată, se foiește o vreme încercând să facă mișcarea potrivită pentru lemnul gros și noduros.

— Ei, poftim! exclamă enervat Murtaza. Muiere!

În sfârșit reușește. Cuprinde bușteanul cu amândouă mâinile, își sprijină pieptul de lemnul alb-rozaliu, proaspăt tăiat, înțepându-se în așchiile lungi și ascuțite. Se îndreaptă amândoi spre sanie. Merg încet. Le tremură mâinile. Numai de nu l-ar scăpa. Allah Preaînalt, numai de nu l-ar scăpa! Dacă îți cade pe picior, rămâi olog pe viață. I se face cald, îi curg șiroaie fierbinți pe spinare, pe burtă. Se udă prețioasa cârpă înfășurată în jurul pieptului – marmelada o să se îmbibe de sare. Asta nu-i nimic, numai de-ar reuși s-o ducă astăzi...

Sandugaci stă supusă în același loc, bate leneș din picioare. În iarna asta sunt puțini lupi, *subhan Allah*, de-asta Murtaza nu se teme să-și lase calul singur multă vreme.

După ce urcă bușteanul în sanie, Zuleiha se prăbușește lângă el, își scoate mânușile, își slăbește basmaua la gât. O doare când respiră, de parcă a alergat fără să se oprească prin tot satul.

Murtaza, fără să scoată o vorbă, se duce înapoi la lemne. Zuleiha coboară lăsându-se să alunece din sanie și se târăște în urma lui. Cară amândoi buștenii rămași. Apoi legăturile de crengi groase. Apoi pe cele din crenguțe subțiri.

În timp ce pun lemnele în sanie, amurgul compact al zilelor de iarnă cuprinde pădurea. Lângă ciotul mestecănului proaspăt tăiat a rămas doar coșul Zuleihăi.

— Vreascurile le aduci singură, îi aruncă porunca Murtaza și se apucă să proptească lemnele.

Vântul se stârnește de-a binelea și împrăstie mânios omătul în toate părțile, măturând urmele lăsate de oameni. Zuleiha își strânge la piept mâinile băgate în mănuși și se avântă pe cărarea ce abia se vede în întunericul pădurii.

Până să ajungă ea la ciotul rămas, coșul a fost îngropat în zăpadă. Văzând asta, rupe o creangă dintr-un tufiș și umblă înapoi și încolo, împungând cu ea în zăpadă. Dacă pierde coșul, o s-o încurce rău. Murtaza o s-o certe și o să se poarte rece cu ea, iar Strigoaica o s-o ocărăscă după pofta inimii, o să dezlănțuie iadul, o să-i amintească de coșul ăsta până la moarte.

Uite-l, drăguțul de el, aici e! Zuleiha scoate târând coșul greu de sub mormanul de zăpadă și răsuflă ușurată. Poate să se întoarcă. Dar încotro s-o ia? În jur, viscolul dănuiește îndrăcit. Fuioarele albe de zăpadă se ridică și coboară iute prin aer, o învăluiesc, o acoperă, o țin captivă. Cerul atârână ca o uriașă vată cenușie peste vârfurile ascuțite ale brazilor. Copacii din jur, topiți

în întuneric, încep să semene unul cu altul, ca umbrele.

Nici urmă de cărare.

— Murtaza! strigă Zuleiha, și gura i se umple de zăpadă. Murtazaaa!...

Drept răspuns, viforul cântă, urlă, şuieră.

Se simte slăbită, i se moaie picioarele, parcă ar fi făcute din zăpadă. Zuleiha se așază pe ciot cu spatele la vânt, ținând coșul cu o mână și marginile cojocului cu cealaltă. Nu poate să plece de pe loc – s-ar rătăci. Mai bine să aștepte aici. Dacă Murtaza o lasă în pădure? Ce s-ar mai bucura Strigoaica... Și marmelada? Oare totul a fost în zadar?...

— Murtazaaa!

Din norul de omăt apare o siluetă înaltă, întunecată, cu calpac. Apucându-și zdravăn nevasta de mânecă, Murtaza o trage după el prin viscol.

N-o lasă să se urce în sanie – sunt multe lemne, iapa n-ar mai avea putere. Așa că merg pe jos: Murtaza înainte, ținându-l pe Sandugaci de căpăstru, Zuleiha în urmă, ținându-se de spatele saniei și abia trăgându-și picioarele, împleticindu-se. I-a intrat zăpadă în pâslari, dar nu are putere s-o scuture. Acum trebuie doar să poată pași. Să-și miște picioarele: dreptul, stângul, dreptul, stângul... Haide, Zuleiha, curcă plouată! Știi și tu: dacă rămâi în urma saniei, s-a zis cu tine, Murtaza n-o să bage de seamă. Uite-așa o să îngheți în pădure.

Și totuși ce om bun e – s-a întors după ea. Ar fi putut foarte bine s-o lase acolo, în desiș – cui îi pasă dacă ea trăiește sau nu? Ar fi spus: s-a rătăcit în pădure, n-am mai găsit-o; după o zi-două, nimeni nu și-ar mai fi amintit de ea...

Se vede treaba că poți să pășești și cu ochii închiși. Chiar e mai bine – picioarele muncesc, iar ochii se odihnesc. Important e să te ții bine de sanie, să nu-ți desfaci degetele...

Zăpada o lovește dureros în față, îi izbește nasul și gura. Zuleiha ridică un pic capul și tresare. E întinsă pe zăpadă, în fața ei, sania se îndepărtează, iar în jur viforul se învâртеjește alb. Se ridică, aleargă după sanie, se prinde cu putere de ea. Hotărăște să nu mai închidă ochii până acasă.

Când intră ei în curte, e deja întuneric. Descarcă lemnele lângă stivă (Murtaza o să le taie mâine), o deshamă pe Sandugaci, adăpostesc sania.

Geamurile Strigoaicei, acoperite cu un strat gros de gheață, sunt întunecate, dar Zuleiha știe: soacra simte că au venit. Acum stă la fereastră și e atentă la mișcarea scândurilor din podea: așteaptă ca ele să tremure când se trânteste ușa de la intrare, apoi să salte ca arcurile sub pașii grei ai stăpânului. Murtaza

o să se dezbrace, o să se spele după drum și o să se ducă în partea de casă a mamei. El zice despre asta *că stă la taclale* cu ea seara. Despre ce poți vorbi cu o babă surdă? Zuleiha nu pricepe. Taclalele astea se lungesc mult, uneori durează ceasuri întregi. Murtaza iese de la maică-sa liniștit, împăcat, poate chiar să zâmbească sau să facă o glumă.

Astăzi întâlnirea de seară e mană cerească pentru Zuleiha. Îndată ce bărbatul, după ce îmbracă o cămașă curată, intră la Strigoaică, ea își aruncă pe umeri cojocul încă ud și iese în fugă din izbă.

Viscolul acoperă Iulbașul cu zăpadă mare, grea. Zuleiha merge pe uliță împotriva vântului, aplecată mult înainte, ca într-o rugăciune. Ferestruicile caselor, licărind în lumina galbenă și caldă a lămpilor cu gaz, abia se zăresc în întuneric.

Uite și marginea satului. Aici, sub gardul ultimei case, cu nasul spre câmp și coada spre Iulbaș, trăiește *basu kapka iase* – duhul de la barieră. Zuleiha nu l-a văzut, dar se spune că e foarte supărat, foarte morocănos. Și cum altfel? Treaba lui e să izgonească duhurile rele din sat, să nu le lase să treacă de barieră, iar dacă sătenii au vreo rugămintă către duhurile pădurii, să-i ajute, să le fie mijlocitor. E o treabă serioasă, nu-i loc de veselie.

Zuleiha își desface cojocul, scotocește îndelung prin faldurile *kulmekului* și scoate cârpa jilavă din jurul taliei.

— Iartă-mă că te tulbur așa des, rostește ea prin vifor. Ajută-mă și de data asta, nu mă refuza.

Să le intri în voie duhurilor nu-i lucru ușor. Trebuie să știi ce-i place fiecăruia. *Biciura*, de pildă, care trăiește în tindă, nu-i pretențios. Îi pui o pereche de farfurii nespălate, cu resturi de cașă sau supă – le linge noaptea și e mulțumit. *Biciura* din baie e mai capricios, trebuie să-i dai nuci sau semințe. Duhului din grajd îi place făina, duhului de la poartă – coaja de ou pisată. Iar duhul de la barieră moare după dulciuri. Așa o învățase mama.

Zuleiha îi adusese bomboane când venise prima dată să-i ceară lui *basu kapka iase* să vorbească cu *zirat iase*, duhul cimitirului, ca să aibă grijă de mormintele fiicelor ei, să le acopere mai bine cu zăpadă ca să le fie cald, și să-i alunge pe răii și neobosiții *șurale*. Apoi i-a adus nuci în miere, uscățele sfărâmicioase, fructe de pădure uscate. Marmeladă aduce pentru prima oară. Oare o să-i placă?

Dezlipește foile de marmeladă și le aruncă una câte una în fața ei, departe. Vântul le ia și le duce undeva în câmp – le sucește, le-nvârtește și le poartă în bârlagul lui *basu kapka iase*.

Nici o singură foaie nu s-a întors la Zuleiha – duhul de la barieră a primit tratația. Înseamnă că o să-i îndeplinească rugămintea: o să-i vorbească duhului de la cimitir pe limba lor, o să-l convingă. Fetele o să stea la căldură, în liniște, până la primăvară. Să vorbească direct cu duhul cimitirului, asta nu. Se teme – la urma urmei, nu e decât o femeie simplă, nu o *oşkeruce*.

Îi mulțumește lui *basu kapka iase* – se înclină până la pământ în întuneric – și se grăbește spre casă, repede, până nu iese Murtaza de la Strigoaică. Dă fuga în tindă, vede că bărbatul e încă la maică-sa. Îi mulțumește lui Allah Atotputernic, își face vânt cu palmele – da, chiar că a fost de partea ei astăzi.

La căldură o toropește brusc oboseala. Mâinile și picioarele-i sunt ca de plumb, parcă are câlți în cap. Trupul cere un singur lucru: liniște. Încălzește repede soba, care s-a răcit de azi-dimineață. Pune pe masă tutun pentru Murtaza, îi pregătește mâncarea. Dă fuga la grajdul de iarnă, încălzește soba. Hrănește animalele, curăță după ele. Duce mînzul și pe Sandugaci să mănânce de seară. O mulge pe Kiubelek, strecoară laptele. Ia de pe lavița înaltă pernele și le bate (lui Murtaza îi place să doarmă cu capul mai sus). În sfârșit, poate să se ducă la locul ei, după sobă.

De obicei, copiii dorm pe cufere, iar femeilor adulte le e rezervată o mică parte din *siake*, separată printr-un *ciîbîldîk* de jumătatea de cameră destinată bărbaților. Dar la cincisprezece ani, când venise în casa lui Murtaza, Zuleiha era atât de mică de statură, încât Strigoaica spusese încă din prima zi, măsurându-și nora cu ochii galbeni-căprui, pe atunci strălucitori: „Pitica asta n-o să cadă de pe cufăr“. Și-i aranjaseră să doarmă pe un cufăr mare, vechi, căptușit cu plăci de tablă și bătut în ținte strălucitoare. N-a mai crescut de atunci – n-a fost nevoie să se mute de acolo. Iar *siake* era ocupată în întregime de Murtaza.

Zuleiha întinde pe cufăr salteaua, plapuma, își scoate *kulmekul* și începe să-și despletească cozile. Degetele n-o ascultă, capul îi cade în piept. Pe jumătate adormită, aude cum se trăneste ușa: se întoarce Murtaza.

— Aici ești, femeie? Întreabă el din jumătatea lui de cameră. Încălzește baia! Mama vrea să se spele.

Zuleiha își astupă fața cu mâinile. Pentru baie e nevoie de mult timp. În plus, ea trebuie s-o spele pe Strigoaică... De unde să-și adune puterile? Dacă ar putea să mai șadă așa măcar câteva clipe, fără să se miște! O să prindă puteri... o să se ridice... și o să încâlzească...

— De somn îți arde?! În sanie dormi, acasă dormi. Are dreptate mama: ești o puturoasă!

Zuleiha tresare.

Murtaza stă în picioare în fața cufărului, ținând în mână lampa de gaz cu flacăra abia pâlpâind; bărbia lată, cu gropița adâncă, e încrețită de furie. Umbra tremurândă a soțului acoperă jumătate din sobă.

— Mă duc, mă duc, Murtaza, răspunde ea cu voce răgușită.

Și dă fuga.

Mai întâi trebuie să curețe de zăpadă drumul până la baie (nu l-a curățat de dimineață – n-a știut că va trebui s-o încălzească). Apoi să scoată apă din puț – douăzeci de găleți: Strigoaicei îi place să se bălăcească. Trebuie să încălzească soba. Să îngrămădească crengi de nuc în spatele banchetei, ca să nu se stingă focul în sobă și nici să nu scoată fum să strice aburul. Să spele podelele. Să aducă din pod ierburi uscate – dentiță pentru părțile intime și mentă pentru abur aromat –, apoi să le fiarbă. Să întindă un preș curat în fața băii. Să aducă albituri curate – pentru Strigoaică, pentru Murtaza, pentru ea. Să nu uite pernele și ulcioarele cu apă rece de băut.

Murtaza instalase baia într-un colț al curții, după hambar și grajd. Soba o construise *după metoda modernă*: se uitase îndelung la desenele din revista adusă de la Kazan, își mișcase buzele în tăcere, plimbându-și unghia lată pe paginile galbene; câteva zile la rând zidise soba din cărămizi, confruntând mereu construcția cu desenul. Comandase un rezervor de oțel pe măsură la fabrica din Kazan a producătorului prusac Diese și-l montase la locul destinat lui, fixându-l bine cu lut. Soba încălzea baia, fierbea apa repede, trebuia doar s-o pornești – o minune care-ți desfăta ochii, nu o sobă obișnuită. Însuși mullahul venise s-o vadă, apoi își comandase una la fel.

Cât timp Zuleiha fusese asaltată de treburi, oboseala se ascunsese undeva înăuntrul ei, se pitise bine, făcută ghem – poate la ceafă, poate la șira spinării. Curând o să iasă din nou la suprafață – o s-o acopere ca valul uriaș, o s-o trântescă la pământ, o s-o înece. Dar fie ce-o fi. Deocamdată baia s-a încălzit, poate s-o cheme pe Strigoaică să se spele.

Murtaza intra în camera mamei fără să bată la ușă, dar Zuleiha trebuia să bată tare cu picioarele în podea mult timp, ca bătrâna să se pregătească s-o primească. Dacă Strigoaica era trează, simțea tremurul scândurilor și o întâmpina ursuză pe noră, privind-o cu orbitele lipsite de vedere. Dacă dormea, nora trebuia să iasă imediat și să se întoarcă mai târziu.

„Poate o fi adormit?” speră Zuleiha, tropăind insistent la intrarea în izba soacrei. Împinge ușa și bagă capul prin deschizătură.

Trei lămpi de gaz în suporturi de fier forjat luminează puternic camera

mare (Strigoaica le aprinde mereu seara, când trebuie să vină Murtaza). Podelele sunt răzuite cu un cuțit ascuțit și frecate cu nisip de râu până capătă o strălucire ca de miere (vara, Zuleiha avea pielea jupuită pe degete de atâta lustruit); dantelele de la ferestre sunt albe ca neaua și apretate atât de tare, încât te poți tăia în ele; pe peretele dintre ferestre se află niște *tastîmal* țesute cu roșu și verde și o oglindă ovală atât de mare, că, dacă Zuleiha se așază în fața ei, se vede toată, din cap până-n picioare. Orologiul mare, lăcuit, scânteiază în culorile ambrei, iar pendulul de alamă măsoară timpul încet, neînduplecat. Focul galben abia pâlpâie în soba înaltă, acoperită cu plăci de ceramică (numai Murtaza o aprinde, Zuleiha nu are voie s-o atingă). O *kaşaga* din mătase subțire ca pânza de păianjen, atârnată de tavan, încadrează camera ca o ramă prețioasă.

În colțul cel mai bun – *tur* –, pe patul solid de fier, cu speteaza traforată, bătrâna șade rezemată pe o movilă de perne înfoiate. Picioarele încălțate în niște *kota* moi, albe ca laptele, împodobite cu panglici colorate, și le ține pe podea. Capul, legat după moda veche cu o basma lungă și albă, care-i ajunge la sprâncenele stufoase, îi stă drept și țeapăn pe gâtul ca un sac fleșcăit. Pomeții ridicați și lați sprijină fantele înguste ale ochilor, triumphiulare din cauza pleoapelor ofilite, ce-i atârână oblic spre tâmpile.

— Poate să moară omul așteptând să încălzești tu baia, rostește calmă soacra.

Gura îi e căzută și ridată precum coada unei găște bătrâne, dinți nu mai are aproape deloc, dar vorbește clar, răspicat.

„N-ai să mori tu“, se gândește Zuleiha. „O să spui grozăvii despre mine și când m-or îngropa.“

— Nu-ți face speranțe, am de gând să trăiesc mult, continuă bătrâna.

Pune deoparte mătăniile din jasp, băjbâind după bastonul înnegrit de vreme.

— Murtaza și cu mine o să trăim mai mult ca toți, suntem din neam puternic, cu rădăcini zdravene.

„Acuși o să pomenească de rădăcina mea putredă“, oftează Zuleiha resemnată, ajutând-o pe bătrână să îmbrace *iaga*² de cotoroanță, calpacul de blană și pâslarii.

— Nu ca tine, o leșinată.

Bătrâna întinde piciorul numai os și piele, Zuleiha îi scoate cu grijă *kota* moale, de-a dreptul pufoasă, și îi pune pâslarul tare.

— Nici tu corp, nici tu față. Oi fi fost, pesemne, în tinerețe unsă cu miere

între picioare, dar uite că nici locul ăla nu s-a dovedit prea grozav, așa-i? Numai fete ai adus pe lume – și nici una din alea n-a supraviețuit.

Zuleiha trage prea tare de cea de-a doua *kota*, și bătrâna țipă de durere.

— Mai ușor, fato! Adevărat vorbesc, știi bine. Se sfârșește neamul tău, slăbănoago, se stinge. Așa se și cuvine: rădăcina putredă să putrezească, iar cea sănătoasă să trăiască.

Strigoaica se sprijină în baston, se ridică de pe pat și deodată se înalță cu un cap deasupra Zuleihăi. Întinde bărbia lată, semănând cu o copită, și își îndreaptă ochii albi spre tavan:

— Atotputernicul mi-a trimis azi un vis despre asta.

Zuleiha îi așază Strigoaicei iaga pe umeri, îi pune calpacul de blană și îi înfășoară gâtul cu un șal moale.

Allah Preaînalt, iar a visat! Soacra avea rar vise, dar când le avea erau profetice: ciudate, uneori înfricoșătoare, pline de semne și viziuni de nedescris, în care viitorul era încețoșat și distorsionat, ca într-o oglindă murdară și strâmbă. Nici Strigoaica însăși nu reușea mereu să le ghicească sensul. În câteva săptămâni sau luni, misterul se lămurea fără doar și poate: se întâmpla ceva – de cele mai multe ori ceva rău, arareori bun, dar întotdeauna important, repetând cu perversă acuratețe imaginea din visul pe jumătate uitat până atunci.

Bătrâna cotoroanță nu se înșelase niciodată. În 1915, imediat după nunta fiului ei, îi apăruse în vis Murtaza, hoinărind printre flori roșii. N-au reușit să deslușească visul, dar după scurtă vreme gospodăria a fost cuprinsă de flăcări, care au ras din temelii hambarul și vechea cameră de baie, și astfel s-a dezlegat misterul. După câteva luni, bătrâna a visat un munte de cranii galbene cu coarne și a prezis o epidemie de febră aftoasă, care a secerat toate vitele din Iulbaș. În următorii zece ani, visele fuseseră mereu triste, înspăimântătoare: cămășuțe de copii care pluteau singurate pe râu; leagăne despicate în două; pui înecați în sânge... În acest timp, Zuleiha născuse și îngropase patru fiice. Cumplit fusese și visul despre Marea Foamete din 1921: soacrei i s-a arătat un aer negru ca funinginea – oamenii înotau în el ca în apă și se dizolvau încet, pierzându-și treptat mâinile, picioarele, capetele.

— Mai asudăm mult aici? Bătrâna lovește nerăbdătoare cu bastonul în podea și se îndreaptă prima către ușă. Vrei să ies transpirată afară și să răcesc?

Zuleiha stinge repede fitilele lămpilor și se grăbește s-o urmeze.

În cerdac, Strigoaica se oprește – nu iese afară neînsoțită. Zuleiha își apucă

soacra de cot – aceasta îi înfinge dureros degetele lungi și noduroase în mână – și o conduce la baie. Merg cu grijă, mișcându-și încet picioarele pe zăpada alunecoasă – viscolul nu s-a potolit, și poteca e din nou pe jumătate acoperită.

— Tu ai dat zăpada în curte? mormăie cu jumătate de gură Strigoaica la intrarea în baie, îngăduindu-i să-i scoată iaga ninsă. Se vede.

Scutură din cap, aruncându-și calpacul pe jos (Zuleiha se repede să-l ridice), pipăie să găsească ușa și intră singură în baie.

Miroase a frunze de mesteacăn înmuiate de aburi, a dentiță și a lemn proaspăt, umed. Strigoaica se așază pe lavița lată și lungă de lângă perete și se cufundă în tăcere, semn că-i dă voie s-o dezbrace. Zuleiha îi scoate mai întâi basmaua albă, grea din cauza mărgelilor mari. Apoi jiletca largă din catifea, cu pafta pe burtă. Apoi mărgelile – un șirag de coral, unul de perle, unul de sticlă, unul de monede, înnegrit de vreme. *Kulmekul* de pânză de deasupra. *Kulmekul* subțire de dedesubt. Pâslarii. Șalvarii – prima pereche, a doua. Ciorapii pufoși. Ciorapii de mătase. Ciorapii împlețiți. Vrea să scoată cerceii mari, în formă de semilună, din lobii groși și încrețiți ai soacrei, dar aceasta strigă:

— Nu-i atinge! O să-i pierzi... Sau o să spui că i-ai pierdut...

De inelele de metal auriu de pe degetele noduroase, cu pielea încrețită, Zuleiha hotărăște să nu se atingă.

Hainele Strigoaicei, așezate cu grijă într-o ordine bine stabilită, ocupă întreaga laviță, din perete în perete. Soacra pipăie cu atenție fiecare obiect – strânge nemulțumită din buze, îndreaptă ceva, netezește. Zuleiha își aruncă repede hainele în coșul cu rufe murdare de la intrare și o conduce pe bătrână în camera cu aburi.

Abia deschid ușa și le izbește aerul fierbinte, mirosul de pietre încinse și de scoarță de copac ținută în aburi. Pe față și pe spinare începe să șiroiască sudoarea.

— Ți-a fost lene să încălzești ca lumea, baia abia dacă-i caldă... strecoară printre dinți bătrâna scărpinându-se. Se urcă pe *lăuka* aflată sus de tot, se întinde pe ea cu fața spre tavan, închide ochii și se lasă înmuiată de aburi.

Zuleiha se așază lângă ligheanele pregătite și începe să vânture măturicile umezite.

— Le vânturi anapoda, continuă Strigoaica să bombăne. Nu văd, dar știu: anapoda. Le plimbi de colo-colo în lighean, de parcă ai amesteca în oala cu ciorbă. Trebuie să le frământți ca pe aluat... De ce te-o fi luat Murtaza așa neîndemânică? Că doar n-o să ai miere între picioare toată viața...

Ridicându-se în genunchi, Zuleiha începe să frământa măturicile. Deodată își simte corpul înfierbântat, fața și pieptul îi șiroiesc de sudoare.

— Totuna-i, zici, continuă glasul răgușit al soacrei. Voiai să mă bați cu măturici neînmuiate, puturoaso! Nu-ți permit să mă necăjești. Nu-ți permit să-l necăjești nici pe Murtaza al meu. De-asta mi-a dat Allah o viață așa lungă, ca să-l apăr de tine... În afară de mine, cine să ia partea băiețelului meu? Tu nu-l iubești, nu-l cinstești – doar te prefaci. Ești o prefăcută rece și lipsită de suflet, asta ești. Te simt eu, ah, cum te simt...

Iar despre vis – nici o vorbă. Zgripțuroaica o s-o chinuiască toată seara. Știe că Zuleiha abia așteaptă să audă. O torturează.

Zuleiha ia două măturici din apa verzuie și se urcă să ajungă la *lăuka* Strigoaicei. Începe să-i vâjâie capul în stratul dens de aer umed de sub tavan. În ochi îi joacă fire de nisip colorate, care zboară, plutesc ca valurile.

Iat-o, Strigoaica e foarte aproape: stă întinsă de la un perete la altul ca un ogor lat. Oasele bătrâne și noduroase îi ies în afară, corpul de o sută de ani stă între ele risipit în movilițe ciudate, pielea îi atârână ca pământul care o ia la vale și încremenește. Și prin toată valea asta, când colțuroasă, când atârânănd flască, șerpuiesc pârlăieșe de sudoare.

Strigoaica vrea să fie spălată cu două mâini, pornind de la burtă. Zuleiha întâi trece ușor măturica peste corp, pregătind pielea, apoi începe să bată cu două măturici în același timp. Pe corpul bătrânei se ivesc dungi roșii, frunzele negre de mestecăn zboară în toate părțile.

— Nici asta nu știi să faci. De câți ani te tot învăț... Strigoaica ridică vocea ca să acopere plesnetul crenguțelor. Mai tare! Hai, hai, curcă plouată! Încălzește-mi oasele bătrâne!... Mai cu răutate, puturoaso! Să ți se aprindă sângele ăla apos, poate se mai îngroașă! Cum ți-oi fi iubind soțul noaptea dacă ești așa slabă, ai? O să plece Murtaza, o să te lase pentru alta, care știe să bată și să iubească mai tare! Până și eu pot să lovesc mai cu foc. Muncește ca lumea, că, de nu, te târnosesc! Te apuc de păr și-ți arăt eu ție! Eu nu-s Murtaza, nu te las nepedepsită! Unde ți-e puterea, curcă plouată? Doar n-oi fi murit! Sau ai murit?

Bătrâna răcnește cât o ține gura, ridicându-și fața schimonosită de furie spre tavan.

Zuleiha își ia avânt, ca să prindă putere, și lovește cu ambele măturici, așa cum ar lovi cu toporul, în corpul lucios de la aburi. Crengile şuieră, despică aerul – bătrâna tresaltă surprinsă, pe burtă și pe piept îi apar fâșii late și roșii, pe ele se ivesc ici, colo picături de sânge închis la culoare.

— În sfârșit, oftează răgușit Strigoaica, culcându-și capul pe laviță.

Zuleihăi i se întunecă ochii, coboară treptele *lăukăi*, ajunge pe podeaua rece și alunecoasă. Respiră sacadat, mâinile îi tremură.

— Mai dă-mi vreo două și pe urmă treci la spate, poruncește Strigoaica cu un aer calm și preocupat.

Slavă lui Allah, bătrânei îi place să se spele jos, pe podea. Se așază în ciubărul uriaș de lemn, umplut cu apă până la margine, își lasă încet în el sacii lungi și turtiți ai sânilor, care-i atârnă până la buric, și-i întinde îmbunată Zuleihăi când o mână, când un picior. Nora i le freacă cu lufa umezită de aburi, scoate de pe ele cocoloașe de jeg și le aruncă pe podea.

Vine rândul capului. Cele două cozi subțiri, lungi până la șolduri, trebuie despletite, spălate și limpezite fără să atingă cerceii mari, în formă de semilună, și fără să lase apa să intre în ochii oarbei.

După ce o limpezește cu câteva găleți de apă rece, Strigoaica e gata. Zuleiha o conduce în vestiar și începe s-o șteargă cu prosoapele, încercând să ghicească dacă bătrâna îi va dezlega visul misterios. Nu are nici o îndoială că i l-a povestit fiului ei astăzi.

Deodată, Strigoaica o împunge dureros în coastă cu degetul ei noduros. Zuleiha icnește și se dă înapoi. Bătrâna o împunge din nou. A treia oară, a patra... Ce-a apucat-o? Au amețit-o aburii? Zuleiha se retrage la perete.

După câteva clipe, soacra se liniștește. Face gestul cunoscut, întinde mâna poruncitor, mișcându-și nerăbdătoare degetele – Zuleiha îi dă ulciorul cu apă de băut, pregătit dinainte. Bătrâna bea cu sete și, de-a lungul pliurilor adânci de la colțurile gurii, i se preling picături de apă spre bărbie. Apoi își ia avânt și azvârle cu putere vasul în perete. Lutul pocnește cu zgomot, se face țândări, și pe lemn apare o pată întinsă și întunecată de apă.

Zuleiha își mișcă buzele într-o scurtă rugăciune mută. Ce-o fi cu Strigoaica azi, Allah Atotputernic? Parcă a luat-o razna. Oare o lasă mintea din cauza vârstei? Așteaptă puțin să-i treacă soacrei enervarea. Apoi se apropie de ea cu băgare de seamă și continuă s-o îmbrăce.

— Taci, ai? zice bătrâna acuzator, lăsând-o să-i pună cămașa de corp curată și șalvarii. Taci mereu, muto... Dacă s-ar purta cineva așa cu mine, l-aș omorî.

Zuleiha se oprește.

— Tu nu ești în stare nici să lovești, nici să omori, nici să iubești. Răutatea doarme adânc în tine și n-o să se trezească. Cum să trăiești fără răutate? Nu, n-o să trăiești niciodată de-adevăratelea. Asta-i, curcă... Duci viață de curcă

plouată, continuă Strigoaica, rezemându-se de perete și oftând mulțumită de sine. Uite, a mea a fost adevărată. Am orbit, am surzit – și trăiesc încă, și-mi place. Tu nu trăiești. De-asta nu mi-e milă de tine.

Zuleiha stă și ascultă, strânge la piept pâslarii bătrânei.

— O să mori repede, am văzut în vis. Murtaza și cu mine o să rămânem în casă, iar trei *fărăștai* de foc o să vină după tine și o să te ducă direct în iad. Am văzut totul cum o să fie: și cum te iau de mâini, și cum te aruncă-n car, și cum te duc în prăpastie. Eu stau în cerdac și mă uit. Chiar și atunci taci – doar mugești ca Kiubelek și-ți holbezi ochii ăia verzi la mine ca o nebună. *Fărăștaii* hohotesc, te țin zdravăn. Șfichiuiesc din bici, și pământul se deschide, iar din crăpătură iese fum cu scânteii. Încă un șfichi, și ați zburat cu toții acolo, ați pierit în fumul ăla...

Zuleihăi i se moaie picioarele și scapă pâslarii din mână, se reazemă de perete, apoi se prelinge pe el până pe preșul subțirel care abia acoperă răceala podelei.

— Poate n-o să fie curând. Bătrâna trage un căscat cu poftă. Știi și tu: unele vise se împlinesc repede, altele, după luni întregi, încep chiar să le uit...

Zuleiha o îmbracă cum poate – mâinile n-o mai ascultă. Strigoaica bagă de seamă și rânjește cu răutate. Apoi se așază pe laviță și se sprijină fără să șovăie în baston:

— Azi nu ies cu tine din baie. Poate ți s-au tulburat mințile de la cele auzite. Cine știe ce-ți mai trece prin cap. Eu mai am mult de trăit. Să-l chemi pe Murtaza, să mă ducă el în casă și să mă culce.

Strângându-și mai tare cojocul pe corpul gol, umed de la aburi, Zuleiha se duce-n casă târându-și greu picioarele și vine cu soțul ei. Murtaza intră în vestiar fără căciulă, fără să-și scuture zăpada de pe pâslari.

— Ce s-a întâmplat, *eni*? o întreabă el.

Dă fuga la maică-sa și o ia de mână.

— Nu mai pot... bolborosește deodată Strigoaica cu voce slabă, lăsându-și capul pe pieptul fiului ei. Nu mai pot...

— Ce?! Ce?!

Murtaza cade în genunchi și începe s-o mângâie pe cap, pe gât, pe umeri.

Cu mâna tremurându-i, bătrâna își dezleagă cu greu panglicile *kulmekului* și se îndreaptă spre ieșire. În lumina din pragul ușii, el vede pe triumghiul de piele albă ceva închis la culoare, o pată purpurie cu puncte mari și negre de sânge închegat. În deschizătura cămășii, vânătaia se întinde până la burtă.

— Pentru ce? Ce i-am făcut?

Strigoaica își încleștează gura, surprinsă de-a dreptul, și două lacrimi mari și strălucitoare i se rostogolesc din ochi, pierzându-se în zbârciturile obrazilor; se lipește de fiul ei și tremură fără să scoată o vorbă.

— Doar nu i-am făcut nimic...

Murtaza sare ca ars.

— Tu?! strigă el surd, fulgerând-o cu privirea pe Zuleiha și pipăind cu mâna peretele de lângă el.

Nimerește mănunchiurile de ierburi uscate, legăturile de bureți – le rupe, le aruncă. În cele din urmă, nimerește coada grea a măturii – o apucă zdravăn și își ia avânt.

— N-am bătut-o! șoptește slab Zuleiha, retrăgându-se spre geam. N-am atins-o niciodată nici măcar cu un deget! Ea mi-a cerut...

— Murtaza, fiule, n-o bate, fie-ți milă! se aude dintr-un colț glasul tremurat al Strigoaicei. Ea n-a avut milă de mine, dar tu să ai...

Murtaza aruncă mătura. Coada o lovește dureros pe Zuleiha în umăr, cojocul îi cade pe jos. Dă drumul pâslarilor și se adăpostește în saună. Se aude o bufnitură, ușa se trânteste în urma ei, zăvorul zăngăne – bărbatul o încuie pe dinafară.

Lipindu-și fața înfierbântată de geamlâcul aburit, Zuleiha se uită cum, pe pâanza vălurită a zăpezii, soțul și soacra plutesc spre casă ca două umbre înalte. Cum se aprind și se sting luminile în partea de casă a Strigoaicei. Cum Murtaza se întoarce îndreptându-se cu pas greu spre baie.

Zuleiha apucă un polonic mare și-l cufundă în ligheanul cu apă de pe sobă, din care se ridică rotocoale groase de aburi.

Zăvorul zăngăne din nou: Murtaza stă în prag numai în izmene, cu aceeași mătură în mână. Face un pas înainte și închide ușa după el.

Azvârle în el cu apă clocotită! Chiar acum, nu mai aștepta!

Respirând agitat și ținând polonicul în mâinile întinse, Zuleiha se dă înapoi și se reazemă cu spatele de perete. Simte cu umerii bârnele bombate.

Murtaza mai face un pas și smulge polonicul din mâinile ei. Se apropie și o trânteste pe *lăuka* de jos – Zuleiha se lovește tare la genunchi și se prăbușește pe podea.

— Smirnă să stai, femeie!

Și începe s-o bată.

N-o doare mătura pe spinare. Parcă e măturica de baie. Zuleiha stă smirnă, cum i-a poruncit bărbatul, doar tresare și zgârie cu unghiile *lăuka* la fiecare lovitură; din cauza asta n-o bate multă vreme. Se răcorește repede. Are parte

de un soț bun totuși.

După aceea îl spală și-l primenește. Când Murtaza iese în vestiar să se odihnească, ea îi spală lenjeria. O ajunge oboseala, nu mai are putere să se spele – își simte pleoapele grele, capul tulbure –, își trece lufa peste tâmpile și își netezește părul. Mai rămâne doar să se spele pe picioare – și să doarmă, să doarmă...

E obișnuită de mică să spele podelele în genunchi. „Aplecați de spate sau ghemuiți pe vine muncesc numai leneșii“, o învăța mama. Zuleiha nu se consideră leneșă – freacă scândurile întunecate și alunecoase cu mișcări de șopârlă: cu burta și pieptul lipite de podea, aplecându-și mult capul și ridicându-și fundul cât mai sus. Așa își ține echilibrul.

În scurt timp, sauna e spălată, și trece în vestiar: atârână la uscat preșurile ude pe *kișteul* întins sub tavan, adună cioburile ulciorului spart și începe să frece podelele.

Murtaza stă în continuare întins pe laviță – dezbrăcat, înfășurat într-un cearșaf alb, se odihnește. Privirea soțului ei o face întotdeauna pe Zuleiha să muncească mai bine, mai cu râvnă, mai repede – să vadă că nu e soție rea, chiar dacă e mică de statură. Uite și acum, își adună puterile rămase și, întinsă pe podea, trece cu furie cârpa peste scândurile deja curate – înainte și-napoi, înainte și-napoi; șuvițele ude, despletite, se mișcă ritmic, sânii goi i se freacă de scândurile podelei.

— Zuleiha, rostește Murtaza cu glas scăzut, privindu-și nevasta goală.

Ea se îndreaptă de șale, se ridică în genunchi fără să lase cârpa din mână, dar nu apucă să-și ridice privirea somnoroasă. Bărbatul o prinde din spate și o trânteste cu burta pe laviță, se lasă cu toată greutatea peste ea, răsuflă greu, horcăie, începe s-o apese, s-o frece de scândurile aspre. Vrea să-și iubească nevasta. Dar corpul nu-l ascultă – s-a dezvățat să se supună dorințelor lui... În cele din urmă, Murtaza se ridică și începe să se îmbrace.

— Nici carnea mea nu te mai vrea, îi aruncă fără să se uite la ea și iese din baie.

Zuleiha se ridică încet de pe laviță cu aceeași cârpă în mână. Termină de spălat podeaua. Întinde lenjeria de corp și prosoapele ude. Se îmbracă și se duce în casă târându-și picioarele. Nu are putere să fie supărată pentru ce i s-a întâmplat lui Murtaza. Prorocirea cumplită a Strigoaicei – la asta o să se gândească, dar mâine, mâine... când se trezește...

În casă, lumina e stinsă. Murtaza e treaz încă – găfâie tare în jumătatea lui de cameră, și scândurile scârțâie sub el.

Zuleiha ajunge pe dibuite în colțul ei, își trece mâna pe suprafața caldă și zgrunțuroasă a sobei și se prăbușește pe cufăr fără să se dezbrace.

— Zuleihaaa, o strigă Murtaza; se simte din voce că e mulțumit și îmbunat. Ea vrea să se ridice și nu poate. Corpul i se întinde pe cufăr ca o gelatină.
— Zuleiha!

Se prelinge pe podea, se ridică în genunchi în fața cufărului, dar nu reușește să-și ridice capul.

— Zuleiha, curcă plouată, mai repede!

Se ridică încet și, împleticindu-se, se duce să răspundă la chemarea soțului. Se strecoară pe *siake*.

Murtaza îi scoate șalvarii cu mâini nerăbdătoare (mormăie enervat – leneșă, nu s-a dezbrăcat!), o așază pe spate și îi ridică *kulmekul*. Ea îi aude găfăitul aproape, își simte fața acoperită de barba lungă, mirosind a saună și a ger, și rănille proaspete de pe spinare gem sub greutatea lui. Corpul lui Murtaza răspunde în sfârșit dorințelor lui, și el se grăbește să și le îndeplinească – cu sete, cu forță, îndelung, triumfător...

De obicei, în timp ce-și îndeplinește îndatoririle de nevastă, Zuleiha se compară în gând cu putineii în care gospodina bate cu mâini puternice untul până devine o pastă groasă și tare. Azi însă, gândul ăsta, familiar ei, nu poate străpunge cortina grea de oboseală. Prin somnul care o învăluie, abia mai distinge icnetele bărbatului. Loviturile repetate ale trupului lui o adorm, precum legănatul ritmic al unei căruțe...

Murtaza se dă jos de pe nevastă, își șterge cu palma ceafa udă. Nu mai găfăie; respiră obosit și satisfăcut.

— Du-te la tine, femeie, zice el împingând trupul nemișcat.

Nu-i place ca ea să doarmă lângă el pe *siake*.

Fără să deschidă ochii, Zuleiha se duce împleticindu-se pe cufărul ei, fără ca măcar să-și dea seama ce face: doarme adânc.

Note

1. Termenii tătarăști folosiți în carte sunt explicați în glosarul de la sfârșitul volumului.

2. Un fel de șubă, cojoc cu croială ca de halat (*n. a.*).

O bătaie în geam

O să mor?

Dincolo de ferestre vuieste viscolul albastru-amenințător. Zuleiha stă în genunchi și curăță cu peria caftanul lui Murtaza. Caftanul e cea mai de seamă podoabă a casei: din fetru matlasat, acoperit cu catifea, cu miros puternic de bărbat, uriaș ca stăpânul lui. Stă atârnat într-un cui gros de aramă, cu mânecile lui bogate și lucioase, îngăduindu-i mărinimos plăpândeii Zuleiha să se târască la picioarele lui și să-i curețe stropii de noroi de la poale.

O să mor curând?

Noroiul din Kazan e gras, bun. Zuleiha nu fusese acolo niciodată – nu ieșise din Iulbaş decât până la pădure sau la cimitir. Dar ar fi vrut. Murtaza îi promisese că o s-o ia cândva cu el. Se temea să-i amintească, îl privea doar lung, pe sub sprâncene, când se pregătea să plece. El o înhăma pe Sandugaci, lovea cu călcâiul roțile, să vadă dacă sunt bine fixate, și se prefăcea că nu observă.

Dacă o să mor, n-o să apuc să văd Kazanul?

Zuleiha se uită pieziș la Murtaza. El șade pe *siake* și repară hamutul. Degetele cu unghii negre – aspre și puternice ca trunchiurile stejarilor tineri – trec îndemânatic cureaua lunecoasă de piele prin inelul de lemn. Nici nu s-a întors bine din oraș și s-a apucat de lucru. Bărbat bun, ce să mai vorbim!

Dacă o să mor, o să se însoare repede cu alta?

Murtaza plescăie mulțumit: e gata! Încearcă hamutul pe gâtul lui puternic, verifică dacă e solid – venele groase i se umflă sub lemnul curbat. Da, un bărbat ca ăsta o să se însoare, și încă foarte repede.

Și dacă Strigoaica se înșelase?

Peria Zuleihăi fâșâie. Fâș-fâș. Fâș-fâș. Șamsia – Firuza. Halida – Sabida. Prima și a doua fiică. A treia și a patra. Rostește deseori numele lor, ca pe mătânii. Patru morți prezisese Strigoaica. Zuleiha afla de la soacra ei în același timp că era însărcinată și că nou-născutul avea să moară. De patru ori prinsese rod pânțele ei, și de fiecare dată sperase în adâncul sufletului că Strigoaica se înșelase. Dar s-a dovedit că bătrâna avusese dreptate iar și iar. Oare o să aibă dreptate și acum?

Muncește, Zuleiha, muncește! Cum zicea mama? Munca gonește tristețea. Of, mamă, tristețea mea nu ascultă de zicalele tale...

Cineva bate în geam, e semnalul convenit de mult: trei lovituri rapide, două mai rare. Tresare. I s-a părut? Și iarăși: trei lovituri rapide, două mai rare. Nu, nu i s-a părut, nu-i loc de îndoială: e aceeași bătaie. Peria îi cade din mână, se rostogolește pe podea. Zuleiha ridică ochii și întâlnește privirea grea a soțului. *Allah saklasîn*, Murtaza, *iar*?!

El își scoate încet hamutul de pe gât, își aruncă cojocul pe umeri și își vâără picioarele în pâslari. Ușa se trânteste după el.

Zuleiha se repede la geam, topește cu degetele desenele înghețate de pe sticlă și își lipește ochiul de rotundul curățat. Murtaza deschide poarta, se luptă cu viscolul stârnit în clipa aceea. Din vârtejul fulgilor albi se desprinde silueta întunecată a unui cal, călărețul acoperit de zăpadă se apleacă din șa spre soțul ei, îi șoptește ceva la ureche și după o clipă se pierde iar în viscol, de parcă nici n-a fost. Murtaza se întoarce.

Zuleiha se aruncă la podea, bâjbâie după perie și își vâără nasul în poalele caftanului – o femeie nu trebuie să arate nici cea mai mică urmă de curiozitate, nici chiar într-un moment ca ăsta. Ușa scârțâie prelung, lăsând să intre suflul proaspăt al gerului. Bărbatul merge agale, îi aude pașii grei în spatele ei. Nu-i a bună cu pașii ăștia – înceți, obosiți, parcă ar prevesti răul.

S-a lipit cu pieptul de podeaua rece, cu fața vârată în caftanul moale. Respiră încet, neauzit. Focul trosnește în sobă. După ce așteaptă puțin, întoarce ușor capul: Murtaza șade pe *siake* în cojoc și cu căciula ninsă; în sprâncenele stufoase, adunate la rădăcina nasului, se sting încet scânteile fulgilor mari de zăpadă. O cută adânc săpată, ca un șanț, îi străbate fruntea dintr-o parte într-alta, privirea îi e fixă, stinsă. Și Zuleiha înțelege: da, *iar*.

Allah, ce se va întâmpla de data asta? Se încruntă și își lasă pentru o clipă fruntea înfierbântată pe scândura rece. Simte umezeală pe podea – e apă? Zăpada de pe pâslarii lui Murtaza se topește și curge în pârlăieșe unduitoare.

Zuleiha ia o cârpă și se târăște în genunchi, șterge apa. Își sprijină fruntea de picioarele puternice, ca de fier, ale bărbatului. Absoarbe cu cârpa toată apa din jur, fără să îndrăznească să ridice capul. Pâslarul uriaș o calcă pe mână dreaptă. Vrea să-și retragă palma, dar pâslarul îi apasă degetele, e greu ca un pietroi. Ridică privirea. Ochii galbeni ai lui Murtaza sunt foarte aproape. În pupilele mari cât vișina joacă fulgere.

— Nu le dau, șoptește el liniștit. Nu le dau nimic de data asta.

Respirația acră îi arde fața. Zuleiha se dă înapoi. Și simte cum celălalt pâslar i se așază pe mână stângă. Numai de nu i-ar strivi degetele – cum să muncești fără degete...

— Ce-o să fie, Murtaza? bolborosește ea pe un ton de jale. Ți-au spus? Trebuie să dăm grâne? Sau vite?

— Ce-ți pasă ție, femeie? îi răspunde el printre dinți.

Îi prinde cozile și le înfășoară în jurul pumnilor. Ochii ei sunt lângă gura lui fierbinte. În șanțurile maronii și adânci dintre dinți îi strălucesc bășicuțe de salivă.

— Poate că noua putere n-are destule femei! Grânele le-au luat, vitele la fel. O să vrea pământul – o să-l ia. Cu femeile-i necazul. Saliva lui Murtaza îi stropește fața Zuleihăi. Comisarii roșii n-au ce regula.

Îi cuprinde capul cu genunchii. Ah, ce picioare puternice are soțul ei, chiar dacă a încărunit.

— E poruncă să fie adunate toate femeile și să fie predate președintelui sovietului sătesc. Cine nu se supune e înscris în *kalhus*³. Pe vecie.

Zuleiha înțelege în sfârșit că soțul ei glumește. Dar nu știe dacă trebuie să zâmbească. După respirația lui grea înțelege că nu trebuie.

Murtaza îi eliberează capul. Își ridică pâslarii de pe degetele ei. Se scoală și își strânge cojocul la piept.

— Ascunde mâncarea, cum ai făcut mereu, îi aruncă el scurt. Mâine-dimineață mergem la ascunzătoare.

Ia hamutul de pe *siake* și iese.

Zuleiha ia din cui legătura de chei, apucă lampa de gaz și fuge în curte.

Nu mai avuseseră de mult necazuri, și mulți începuseră să păstreze alimentele ca pe vremuri, în pivnițe și în hambare, fără să le mai ascundă. În zadar, se vede treaba.

Hambarul e încuiat, lacătul mare și bombat e îmbrăcat într-un glob neted de zăpadă. Zuleiha pipăie după gaura cheii, răsuțește o dată, de două ori, și lacătul încăpățânat cedează.

Flacăra slabă a lămpii luminează pereții galbeni de lemn bine rindeluit și tavanul înalt (acolo, un chepeng pătrat, negru, duce la fânar), dar nu ajunge în colțurile întunecoase – hambarul e mare, solid, făcut să reziste o veșnicie, ca toate celelalte lucruri din gospodăria lui Murtaza. Pe pereți sunt atârdate unelte: coase și seceri cu lama ascuțită, fierăstraie și greble cu dinți, rindele grele, topoare și dălți, ciocane boante de lemn, furci ascuțite și leviere. Tot aici sunt și harnașamentele pentru cai: hamaturi vechi și noi, căpestre din piele, scări ruginite sau strălucind de unsoare, potcoave. Câteva roți de lemn, o copaie și un *lăgăn* nou-nouț de aramă cu fundul lucios (mulțumită lui Murtaza; îl adusese de la oraș cu câțiva ani în urmă). De tavan era atârnat un

leagăn crăpat de copil. Miroase a grâne înghețate de ger și a pastramă rece.

Zuleiha își aduce aminte de vremurile când aici erau saci dolofani cu grâu. Murtaza se plimba printre ei – satisfăcut, zâmbind cu bunătate – și-i număra neconținut, punând mâna tremurând pe fiecare sac, ca pe trupul cu forme pline al femeii. Acum însă...

Pune lampa de gaz pe podea. Saci sunt mai puțini decât degetele de la mâini. Și nici unul nu e burdușit, marginile le atârnă moi. Să împartă grăunțele dintr-un sac în mai mulți se învățaseră încă din 1919, când abia apăruse în Iulbaş *prodrazviorstka*⁴, pe atunci necunoscută, dar cu fiecare an mai temută, ca niște *albasti*, ca un *dev*, ca un *jalmavîz*. E greu să ascunzi un sac burdușit, iar dacă ți-l găsești pierzi toate grăunțele dintr-odată. Pe cei mai puțin umflați poți să-i îngropi însă mai lesne (câte unul, prin tot felul de locuri), și nici nu-ți pare așa de rău dacă îi pierzi. Și încă ceva: Zuleiha poate să târască sacii mai ușori fără ajutorul lui Murtaza – fie și pe rând, unul câte unul, se descurcă ea, îi ascunde singură cât merge el pe la vecini și se lămurește cum stă treaba.

Dacă n-ar fi viscol, mulți săteni s-ar duce în seara asta în pădure. Acolo, la adăpostul crengilor de brad și al lemnurilor uscate ce trosnesc, fiecare gospodar chibzuit are ascunzătoarea sa. Inclusiv Murtaza. Dar pe viscol unde să te duci? Singura nădejde e să se milostivească cerul. Dacă vrea Allah, până dimineața n-o să vină nimeni.

Zuleiha începe să ascundă grânele și alimentele.

Păstrează doi saci aici, în hambar (tunelul pe sub podeaua de pământ, pe lângă perete, îi slujise cu credință în ultimii zece ani). Îi e frică să-i ducă în fânar – e o ascunzătoare folosită de mulți. Sacii prețioși cu semințe, marcați cu vopsea albă, îi pune pe fundul secret al rezervorului pentru apă din baie.

Acum e rândul cărnii de cal. Mațe de cal lungi, semănând cu niște degete zbârcite, umplute bine cu carne condimentată, de culoare roșu-închis, stau atârinate de tavan în mănunchiuri. Ah, și cum mai miroso! Zuleiha trage pe nări aroma acru-sărată de *kîzîlîk*. E bine să ascundă cârnații undeva unde să nu se simtă mirosul. Vara puteai să-i duci pe acoperiș și să-i așezi în șiruri egale între cărămizile din interiorul hornului – carnea nu pățea nimic, mirosea mai bine de la fum. Dar acum, fără Murtaza, n-are cum să se urce, acoperișul e înghețat. Trebuie să-i pună în casă, sub scândurile podelei, ferecați bine în lăzi mari de fier, ca să-i ferească de șobolani.

Acum nucile. Miezurile tari și rotunde răsună în coajă precum o mie de zdrăngănele de lemn, în timp ce ea târăște sacii lungi și înguști din hambar în

grajdul de iarnă, îi stivuiește pe fundul ieslei și presară fân deasupra. Vaca și iapa privesc indiferente agitația din jurul troacelor. De sub burta lui Sandugaci, mânzul se uită cu ochii curioși la stăpână.

Sarea, mazărea și făina de morcovi din pivniță Zuleiha le așază pe raftul lat de sub acoperișul latrinei, punând deasupra scânduri.

Mierea în rame mari de lemn, învelite în cârpe subțiri, cu zahărul întărit pe ele, o duce în pod. Tot acolo, sub scândurile tavanului, ascunde și pastrama de gâscă, și sulurile cu marmeladă întărită la ger.

Mai rămâne un singur lucru de ascuns: cincizeci de ouă mari, care se întrezăresc albe, așezate pe paie moi în adâncul coșului din crengi de mesteacăn.

Poate că totuși n-o să vină?

Oaspeți răi, care se simt în orice curte ca la ei acasă, care le iau oamenilor, fără să-ntrebe măcar, ultimele provizii de hrană și ce au mai de preț – semințele alese cu atenție și păstrate cu grijă pentru primăvara viitoare; fără a clipi, sunt gata să lovească, să împungă cu baioneta, să împuște pe oricine le-ar sta în cale.

Vreme de paisprezece ani zbuciumați, Zuleiha, ascunzându-se de oaspeții nepoftiți în jumătatea ei de cameră, privise printre faldurile *cearșaului* mulțimea de chipuri: nebărbierite sau îngrijite, fețe bronzate sau de o paloare aristocratică, râsul dinților de metal sau căutături severe și grave, indivizi vorbind repezit în tătară, în rusă, în ucraineană, dar ascunzând cu strășnicie adevăruri cumplite, înscrise cu litere pătrătoase și egale pe hârtiile lor subțiri, tocite la îndoituri, pe care i le tot băgau lui Murtaza sub nas.

Oamenii cu chipurile astea rosteau cuvinte încurcate, unul mai înfricoșător decât altul: monopolul cerealelor, *prodrazviorstka*, expropriere, impozit în natură, bolșevici, detașamente de rechiziție, Armata Roșie, puterea sovietică, Ceka, comsomoliști, GPU, comuniști, comisari...

Zuleihăi i se păreau complicate cuvintele rusești lungi, al căror sens nu-l înțelegea, așa că în sinea ei îi numea pe toți Hoarda Roșie. Tatăl ei îi povestise multe despre Hoarda de Aur, ai cărei emisari cruzi, cu ochii înguști, strânseseră vreme de secole dări de prin ținuturile lor și le duseseră conducătorului nemilos, Genghis-Han, copiilor, nepoților și strănepoților lui. Hoardele roșii strângeau și ele dări. Dar cui le duceau, Zuleiha nu știa.

La început luaseră numai cereale. Apoi cartofi și carne. Iar pe vremea Foametei celei mari, în 1921, au început să radă tot ce era de mâncare. Și păsări. Și vite. Și tot ce găseau prin casă. Atunci a învățat Zuleiha să pună

grânele dintr-un sac în mai mulți.

Nu mai apăruseră de mult, satul Iulbaș se liniștise. În perioada cu nume caraghios, NEP, țăranii fuseseră lăsați să-și lucreze pământul, avuseseră voie să angajeze argați. Părea că, după un dezechilibru grav, viața își regăsea cumpăna. Anul trecut, puterea sovietică căpătase deodată un chip cunoscut, deloc înfricoșător: președinte al sovietului sătesc devenise fostul argat Mansur Șigabutdinov, un străin care venise de mult din cantonul învecinat cărându-și cu el mama bătrână – era burlac, și gurile rele glumeau pe socoteala lui, spunând că toată viața nu se învrednicise să adune un *kalîm* pentru o nevastă bună; pe la spate îi ziceau Mansurka-Scaiete. Mansurka a adunat câțiva oameni în *celula* lui și se întâlnea cu ei seara să discute. Organiza adunări și-i invita cu înflăcărare pe săteni să intre în *kalhus*, o tovărășie cu nume tare ciudat și neliniștitor, dar nu-l prea asculta nimeni – la adunări se duceau doar sărăntoci ca el.

Și acum iarăși: o bătaie cunoscută în geam la ceas de seară, ca bătaia nervoasă a inimii bolnave. Zuleiha se uită pe fereastră: în casele vecine e lumină – Iulbaș nu doarme, se pregătește de venirea oaspeților nepoftiți...

Unde să ascundă ouăle? La ger se vor sparge – nici în pod, nici în tindă, nici în baie nu poți să le duci. Trebuie să le ascunzi într-un loc mai cald. În jumătatea de cameră destinată bărbatului nu se poate – Hoarda Roșie o să întoarcă totul cu fundul în sus, se întâmplase nu o dată. În partea destinată femeii? Irozii ăștia n-au rușine, o să scotocească și acolo. La Strigoaică? Oaspeții nepoftiți se simțiseră adeseori stânjeniți, ținuiți de privirea severă, oarbă a bătrânei, și perchezițiile în izba ei fuseseră de obicei scurte, grăbite.

Zuleiha ia cu grijă coșul greu și dă fuga pe prispă. Nu e vreme să zăbovească la intrare ca să ceară voie – deschide ușa și se uită: Strigoaica doarme, sforăind zgomotos cu bărbia dublă îndreptată spre tavan, unde trei pete de lumină dantelate dansează în culori ciudate – lămpile sunt aprinse, în caz că Murtaza ar vrea să treacă în seara asta pe la maică-sa. Zuleiha pășește peste bârna groasă a pragului și se duce repede în spatele sobei.

Ce frumoasă e soba de aici! Uriașă, cât o casă, acoperită cu plăcuțe netede, ca de sticlă (chiar și spre partea destinată femeii!), cu două cazane adânci, care nu sunt niciodată folosite: unul pentru prepararea mâncării, celălalt pentru fiert apa – dacă ar avea și Zuleiha unele la fel! Toată viața s-a chinuit cu unul singur. Pune coșul pe treaptă și ia capacul de pe cazan. Acum o să așeze ouăle, o să împrăstie paie deasupra și o să dea fuga înapoi, la ea, și nimeni n-o să bage de seamă...

Când să așeze ultimul ou, ușa se deschide cu un scârțâit. Cineva trece greoi pragul, scândurile podelei gem supuse. Murtaza! Mâna îi tresare de surpriză – coaja oului se crapă abia auzit și albușul rece și vâscos îi curge încet printre degete. Inima i se transformă într-o gelatină la fel de vâscoasă ca oul spart, simte cum i se scurge printre coaste undeva în jos, spre burta rece ca gheața.

Să iasă acum? Să admită că s-a furișat fără voie în jumătatea de casă a soacrei? Să-și asume vina pentru oul spart?

— *Eni!* răzbate vocea groasă a lui Murtaza. Mamă!

Sforăitul bătrânei se gătuie și se oprește. Somiera patului scârțâie prelung – Strigoaica își ridică trupul masiv, se pare că a auzit chemarea fiului.

— *Janîm*, spune ea încet, cu glas răgușit, întrebător. Sufletul meu, tu ești?

Zgomotul făcut de trupul bătrânei care se ridică în capul oaselor și răsuflarea grea a lui Murtaza rămân suspendate în liniștea care durează o veșnicie.

Ținându-și răsuflarea, Zuleiha își șterge palma murdară de marginea cazanului. Se sprijină de sobă și, moartă de frică la fiecare mișcare, face câțiva pași neauziți într-o parte, cu obrazul lipit de plăcile calde, trăgând cu degetul arătător faldurile *cearșaului*. Acum, printr-o crăpătură a perdelei, îi vede clar – mamă și fiu: Strigoaica șade pe pat foarte dreaptă ca întotdeauna, cu picioarele pe podea, iar Murtaza stă în genunchi, afundându-și în burta mamei capul ras, cu țepii cărunți sclipitori, și îmbrățișându-i strâns trupul masiv. Zuleiha nu l-a mai văzut niciodată pe Murtaza îngenuncheat. Dacă ar ieși acum, n-ar ierta-o.

— *Ulîm*, sparge Strigoaica liniștea, copilașul meu! Simt că s-a întâmplat ceva.

— Da, *eni*, s-a întâmplat, spune Murtaza fără să-și ridice fața de pe burta mamei; glasul îi sună înfundat din această pricină, ca printr-o pernă. S-a întâmplat de mult. Dacă ai ști ce ne așteaptă...

— Povestește-i totul bătrânei tale mame, Murtaza, băiețelul meu. Să nu-ți pese că nu văd și nu aud. Eu simt totul, și o să știu să te ogoiesc.

Strigoaica își mângâie fiul pe spate cu mișcări largi și liniștite, așa cum mângâi mânzul înfierbântat după un galop.

— Cum să trăim, mamă? Cum să trăim?

Murtaza se lovește cu fruntea de genunchii mamei, vârându-și-o mai tare în burta ei.

— Ne jecmănesc, nu se mai satură să ne jecmănească. Iau cu japca totul. Abia când nu-ți mai rămâne nimic – chiar dacă te dai de ceasul morții! –, abia

atunci te lasă să răsuflă. Iar, dacă-ți revii și ridici puțin capul, iar te jecmănesc. Nu mai am putere, inima mea nu mai poate răbda!

— Viața e o cale încâlcită, *ulîm*. Încâlcită și lungă. Uneori îți vine să te așezi pe marginea drumului și să-ți întinzi picioarele – n-are decât să treacă totul pe lângă tine, să se ducă la naiba –, așază-te, întinde-le, o să vezi că se poate! De-asta ai venit la mine. Stai puțințel cu mine, odihnește-te, trage-ți sufletul.

Bătrâna vorbește încet, târăgănat, ca și cum ar cânta sau ar spune o rugăciune în ritmul marcat de pendulul orologiului.

— Apoi te ridici și pornești mai departe. Simt cât de obosit ești acum, sufletul meu, groaznic de obosit.

— Azi se zvonea că iar se pregătește ceva. De nu m-aș mai trezi dimineața! Oamenii gândesc că o să ne ia pământurile, ori vitele, ori toate la un loc. Am ascuns semințele, dar dacă ne iau pământul? Unde să-l ascund, în răsadurile de cartofi?! Nu-l dau să știu că mor, mă țin cu dinții de el! N-au decât să mă declare culac – nu-l dau! E al meu!

Lovește cu pumnul în muchia patului, care se tânguie jalnic drept răspuns, scoțând un sunet subțirel, metalic.

— Găsești tu ceva s-o scoți la capăt, știu eu. Șezi acum nițel, te sfătuiești cu mine și găsești tu ceva. Ești puternic, Murtaza, băiatul meu. Puternic și deștept cum eram și eu. Glasul bătrânei se încâlzește, devine mai tânăr. Ohooo, cum eram... Tatălui tău, când m-a văzut, îi curgeau balele până la brâu și a uitat să le șteargă, așa de tare voia să pună șaua pe mine. Voi, bărbații, sunteți ca berbecii – cum vedeți pe cineva mai puternic ca voi, cum vreți să-l împungeți cu coarneau, să-l călcați în picioare, să-l înfrângeți. Că proști mai sunteți!

Zâmbește, rețeaua de zbârcituri de pe față îi tremură, joacă în lumina de un galben blând. Murtaza respiră mai egal, mai liniștit.

— I-am zis: măru nu-i de nasul tău, slăbănogule, nu tânji după el, îți rupi dinții! Și el: am dinți mulți. Și eu: ai grijă, viața-i lungă, s-ar putea să nu-ți ajungă! Dar, ce să vezi, am zădărnîc dulăul...

Strigoaica râde pe-nfundate, parcă ar tuși.

— În vara aceea, când jucam *kîz-kuu*, Șakirzian numai după mine alerga, ca un câine după o cățea în călduri. Aveam cel mai frumos șorț de *kîz-kuu* din tot Iulbașul – din brocart negru, brodat cu flori din mărgel (mi-a luat toată iarna să le cos!). Iar pe piept... bătrâna își pipăie sânii căzuți cu mâna-i noduroasă, cu degete lungi... o salbă dublă. Tata îmi dăduse calul lui de trei

ani: când saream în șa, salba zornăia – îndrăcit, ademenitor –, flăcăii n-aveau ochi decât pentru mine. Ai-ai-aaaaai... Șakirzian galopa, galopa, își umplea calul de spume, roșu și el de furie, dar nu putea să mă prindă. Și văd în zare un crâng de aluni – îmi strunesc calul oleacă, parcă pentru a mă lăsa prinsă. Tatăl tău se bucură, gonește ca apucat, crede că acuși pune mâna pe mine. Dar eu, direct spre crâng – hop: înfig pintenii, calul țâșnește înainte ca săgeata, Șakirzian rămâne doar cu praful în ochi. Strănută, și eu deja am ajuns lângă crâng și m-am întors, am scos cravașa din cizmă: acum e rândul meu! Iar cravașa e tare, împletită, ba și înnodată la capăt, ca să șfichiuiască mai dureros. Așa că-l ajung din urmă ca la luptă, doar îmi stă în fire, și-l biciuiesc în voie: n-ai fost în stare să dovedești o fată, plătește, na! Și râd, și țiș... Și uite-așa nu m-a prins niciodată, nici măcar o dată!

Strigoaica își șterge cu dosul palmei lacrimile din colțul ochilor.

— Of, și ce-a mai pățimit din cauza mea în vara aia! Toată viața a ținut minte: m-a bătut zdravăn, mult, chiar și cu biciul. Îi făcea un nod cât un pumn, frigea ca o torță, dar eu îi râdeam în față: ce, îi ziceam, te iei după mine? Născocеște și tu ceva, nu te ajută mintea? El se înrăia și mai tare, lovea și mai cu foc, până-ncepea să găfâie, să se țină de inimă... Uite-așa, n-a reușit să mă doboare. Și acum unde e? Hrănește corbii de jumătate de veac. Și eu am trăit două vieți de-ale lui și-am început-o pe-a treia. Puterea ți-e dată de sus.

Strigoaica își acoperă orbitele albe.

— Tu semeni cu mine, fiule, inima mea! În venele tale curge sângele meu. Sub carne ai oasele mele, îi zice mângâindu-i țepii cărunți de pe capul ras. Și forța ta e a mea: rea, de neînfrânt.

— Mamă, mamă...

Murtaza apucă strâns trupul mamei, așa cum apucă luptătorul trupul adversarului și iubitul trupul femeii dorite.

— De când m-am uitat la tine pentru prima dată – trupușor roșu, degețele cu zbârcituri, ochi încă orbi – mi-am dat seama pe loc că ești al meu. Al nimănui altcuiva – numai al meu. Zece copii i-am născut soțului, dar pe ultimul l-am născut pentru mine. Nu degeaba cordonul de la buric era cât mâna de gros. Bunică-ta abia a reușit să-l taie cu cuțitul. Nu vrea copilul să se desprindă de tine, zicea. Și tu chiar nu voiai – sugai la piept, te prinseseși de el ca un clește. Și nu te-ai desprins – trei ani m-ai supt ca un vițel, mi-ai lăsat doar niște săculeți goi în loc de sâni. Și dormeai cu mine: erai deja mare, greu, dar te întindeai pe laviță și-mi puneai palma pe piept, ca să nu plec de

lângă tine. Nici pe Şakirzian nu-l lăsa să se apropie de mine – urlai ca din gură de şarpe. Înjura straşnic, era gelos. Dar cu ce te-aş fi hrănit la vreme de foamete dacă n-aş fi avut atunci lapte?!

— *Eni, eni...* repetă Murtaza în şoaptă.

— Au fost vremuri cumplite. Aveai deja trei ani, dar voiai să mănânci ca un om mare. Îmi sugeai sânul până la ultima picătură, dar cât lapte să fie acolo? Nu-ţi ajungea nici pe-o măsea! Şi-l mozoleai cu furie, îl rupeai cu dinţii: mai vreau, mai vreau! Dar nu mai era nimic. Dă-mi pâine, îmi cereai. De unde pâine?! Spre sfârşitul verii mâncaserăm şi paiele de pe acoperiş, prinseserăm toate lăcustele din împrejurimi, loboda era o delicatesă. De unde era să luăm lobodă? Oamenii îşi pierdeau minţile, rătăceau ca nişte *şurale* prin pădure, rupeau cu dinţii scoarţa copacilor. Şakirzian era dus încă din primăvară la oraş să facă rost de bani, iar eu rămăsesem singură cu voi patru. Tu măcar mai aveai un sân de supt, dar cei mari, nimic...

Murtaza mormăie ceva nedesluşit, lipindu-se şi mai tare de mama lui. Strigoaica îi ia capul în palme, îl ridică şi îşi priveşte sever fiul cu ochii ei orbi.

— Să nu-ţi treacă prin gând una ca asta, auzi? Ți-am repetat de o mie de ori – şi-ţi spun a o mie una oară: nu i-am omorât eu. Au murit singuri. De foame.

El tace, respiră doar – zgomotos, şuierat.

— Nu le-am dat lapte, e drept. Tot ce era în mine păstram pentru tine, până la ultima picătură. La început au încercat să se lupte, să-ţi smulgă sânul cu forţa. Erau mai puternici decât tine. Dar eu eram şi mai puternică. Nu i-am lăsat să te necăjească. Pe urmă i-au lăsat puterile, şi tu ai devenit mai puternic. Iar ei au murit. Asta-i tot, nimic altceva.

Strigoaica îşi trage bărbia spre nas, faţa zbârcindu-i-se şi mai tare şi îşi acoperă orbitele cu mâna uşor tremurândă; în aurul inelelor licăresc palide flăcările lămpilor cu gaz.

— Şi ştii ceva, fiule? Nu i-am mâncat. I-am îngropat. Noi singuri, fără mullah, noaptea. Erai mic şi ai uitat totul. Şi de ce nu au morminte – mi s-a uscat limba de câte ori ți-am explicat că în vara aceea toţi erau îngropaţi fără mormânt. Prin cimitire umblau horde de canibali, doar-doar or vedea vreun mormânt proaspăt; îl răvăşeau şi-l devorau pe răposat. Aşa că să mă crezi, să mă crezi în sfârşit, după jumătate de veac. Cei care au împrăştiat zvonurile astea mizerabile despre noi sunt ei înşişi țărană acum. Iar noi doi suntem în viață. Doar nu în zadar s-a milostivit Allah de noi, așa-i?

— Mamă, mamă!

Murtaza îi apucă mâna ridicată și începe să i-o sărute.

— Gata, gata!

Strigoaica se apleacă spre fiul ei și-l acoperă cu trupul, cu capul, cu mâinile. Două codițe albe stau culcate pe spinarea lui Murtaza, atârând până la podea.

— Tu ești cel mai puternic, Murtaza. Nimeni nu poate să te dovedească, să te doboare. Am visat ieri, știi doar. Dacă îi este sortit cuiva să părăsească lumea asta sau casa asta, nu ești tu acela. Nevastă-ta aia cu dinții ei mărunți n-a fost în stare să-ți nască un fiu și curând o să se prăpădească, o s-o înghită pământul. Ești încă tânăr, poți să ai un urmaș. O să ai un fiu. Să n-ai teamă. Noi doi o să rămânem în casa asta, sufletul meu, și o să mai trăim multă vreme. Tu pentru că ești încă tânăr. Iar eu pentru că nu pot să te las singur.

Începe să se audă bine cum bate încet și implacabil inima mecanismului din pieptul pendulei.

— Îți mulțumesc, mamă. Murtaza se ridică cu greu. Mă duc.

Își mângâie mama pe față, pe păr. O așază în pat, îi aranjează pernele, o acoperă cu plapuma. Îi sărută amândouă mâinile – la încheietură, apoi la îndoitura cotului. Răsuțește fitilurile, și se face întuneric. Ușa se trăneste după el.

În scurt timp se aude furnăitul bătrânei pe jumătate adormite pe patul înțesat de perne și plăpumi afânate; se întoarce pe târâmul întunecat al viselor. Zuleiha își duce la piept mâna cu cojile de ou uscate în palmă, se îndreaptă fără zgomot spre ușă și se strecoară afară.

Murtaza stă pe vine lângă sobă și taie posomorât niște surcele. Lumina galbenă a flăcărilor se prelinge pe lama toporului: sus-jos, sus-jos. Zuleiha, legănându-se ca o rață, pășește pe scândurile sub care sunt ascunse proviziile: oare nu scârțâie prea tare?

— Stai! se aude glasul răgușit, aproape spart al soțului ei.

Zuleiha se sprijină speriată de cuferele puse unul peste altul lângă fereastră, îndreptând grăbită cu mâna *kaplul* cu dantelă (pe învelitori au voie să șadă numai oaspeții – și, firește, bărbatul). Of, ce rău e azi, ce mânios, zici c-a intrat *djin* în el. S-a dus și la maică-sa, și tot nu s-a liniștit. Așteaptă hoardele roșii. Se teme.

— În unsprezece ani ne-au învățat pe de rost toate tainele.

Toporul lui Murtaza taie bușteanul moale ca pe unt.

— Dacă vor, răstoarnă toată casa cu fundul în sus și găesc ce le trebuie.

Movila de surcele albe crește lângă el. La ce bun atâtea surcele? Nu le ajunge o săptămână să le termine.

— Nu ne rămâne decât să ghicim: o să ia vaca, sau calul?

În cele din urmă, Murtaza renunță și aruncă toporul cu toată puterea în buturugă.

— În curând e vremea aratului, rostește timid Zuleiha. Mai bine să ia vaca.

— Vaca?!

Bărbatul ridică brusc capul, sare ca ars.

Respiră tare, sacadat, șuierat. Întocmai cum gâfâie taurul înainte să se repeadă la adversar.

Așa cum stă în genunchi, Murtaza se năpustește asupra Zuleihăi. Ea se ferește speriată. *Allah saklasîn...* Murtaza mută cuferele cu umărul lui puternic – ușor, de parc-ar fi de carton. Smulge cu unghiile o scândură, se aude un zgomot ca geamătul. Bagă mâna până la cot în groapa neagră, din care răzbate o răceală umedă, și scoate o cutie plată din fier. Capacul acoperit cu gheață zdrăngăne surd. Murtaza mușcă grăbit dintr-un șir lung și încolăcit de cârnați de cal și mestecă furios.

— Nu le dau, mârâie el cu gura plină. Nu le dau nimic de data asta. Sunt puternic.

Mirosul de cal plutește prin cameră. Zuleiha își simte gura umplându-i-se de salivă dulce. Ultima oară a mâncat *kîzîlîk* anul trecut. Ia de pe sobă o lipie proaspătă și i-o întinde soțului, să mănânce cu pâine. Murtaza scutură din cap. Fălcile i se mișcă repede și cu putere, ca niște pietre de moară. Se aude cum scrâșnesc mațele elastice de cal între dinții lui tari. Firișoare subțiri de salivă îi cad din gura deschisă pe marginea *kulmekului*.

Fără să scoată cârnatul din gură, Murtaza pipăie cu mâna în colțurile cutiei. Scoate o căpățână de zahăr care strălucește blând în semiîntuneric, o lovește din toate puterile cu coada toporului – se desprinde o bucată mare, aruncând în jur scânteii albastre –, apoi bagă mâna într-unul dintre cufere și găsește un flacon de sticlă șlefuit în fațete: otravă pentru șobolani, adusă anul trecut de la Kazan. Înmoaie bucata de zahăr în lichidul din flacon.

— Ai priceput, femeie? hohotește el.

Zuleiha se lipește speriată de perete. Murtaza așază bulgărele de zahăr, din care cad picături lunguiețe și grele, pe pervazul ferestrei, și își șterge de burtă palmele ude. Îl admiră, dându-și capul pe spate, cu bucata de cânat ieșindu-i din gură.

— Dacă vin după vite în lipsa mea, să le-o dai vacii și iepei. Ai priceput?

Zuleiha dă din cap, sprijinindu-se cu spatele de bârnele curbate ale peretelui.

— Ai priceput?!

Neauzind răspunsul, Murtaza o apucă de cozi și o împinge cu fața în pervaz, unde bucata de zahăr stă într-o băltoacă mică; are miros amăru, de aproape seamănă cu o bucată de gheață mare, care abia începe să se topească la căldură.

— Da, Murtaza! Da!

El îi dă drumul, râde mulțumit. Stă pe podea, taie cu toporul bucățele de *kîzîlîk* și le îndeasă în gură.

— Nimic... mormăie el plescăind. Nu le dau... Sunt puternic... Nimeni nu mă înfrânge, nu mă doboară...

Allah, ce face frica din om... Privind în jur cu teamă, Zuleiha ia de lângă el sticla șlefuită cu lichidul care aduce moartea. Pune la loc scândura scoasă, mută cuferele. Când îndreaptă faldurile *kaplaului* deasupra piramidei de cufere, din nou aranjată perfect pe locul obișnuit (ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat), geamul explodează în sute de cioburi mărunte. Ceva mic și greu intră zburând din stradă, lovind podeaua cu un sunet surd.

Zuleiha se întoarce. În steaua cu multe colțuri din fereastră se deschide o gaură mare și neagră, prin care intră încet fulgi pufoși de zăpadă. Bucățelele de sticlă se rostogolesc pe podea cu un clinchet blând.

Murtaza șade pe podea cu gura plină. Între picioarele lui desfăcute zace o piatră învelită în hârtie albă, groasă. O desface uluit, continuând să mestece. Un afiș: un tractor negru gigantic strivește sub roțile lui dințate, ca pe niște gândaci, dușmanii împrăștiați în toate părțile. Unul dintre ei seamănă foarte bine cu Murtaza: stă în picioare și pune speriat câteva greble strâmbe în calea mașinăriei de fier. De sus cad niște litere grele, pătrate: „Să distrugem chiaburimea!” Zuleiha nu știe să citească, în rusă nici atât. Dar înțelege că tractorul negru îl va zdrobi în curând pe omulețul Murtaza, cu tot cu greblele lui caraghioase.

Murtaza scuipă pe laviță o bucată de cânat. Își șterge meticulos mâinile și buzele cu afișul mototolit, îl aruncă în cuptor – tractorul și dușmanii se chircesc în limbile portocalii ale flăcărilor, transformându-se în cenușă într-o clipă –, apoi apucă toporul și dă fuga afară.

Atotputernice, facă-se voia ta! Zuleiha se repede la fereastră privind prin rețeaua de crăpături alungite. Murtaza se avântă pe uliță cu *kulmekul* descheiat la piept și cu capul descoperit. Se uită în jur, agitându-și

amenințător toporul ca viforul dezlănțuit. În jur, nimeni. Slavă lui Allah! Altfel ar fi ucis pe cineva, și-ar fi luat un păcat pe suflet.

Zuleiha se așază pe laviță, cu fața înfierbântată în voia rafalelor de vânt venite prin fereastra deschisă. Fără îndoială că aici e mâna lui Mansurka-Scaiete și a vagabonzilor din *celula* lui. Nu o dată au trecut prin curți făcând agitație în *kalhus*, certându-se cu oamenii. Împânzeau Iulbașul cu afișe. Să spargă geamuri nu îndrăzniseră până acum. Dar uite c-au făcut-o și pe asta. Pesemne că știu ei ceva: pun ceva la cale. Lua-i-ar Șeitan! Pentru un geam nou trebuie să te duci în satul vecin. E și asta o cheltuială. Izba se răcește peste noapte... Murtaza tot nu se vede. Numai de n-ar răci – fără cojoc pe gerul ăsta. Chiar că a intrat divolul în el...

Gândul neașteptat, înfricoșător o face să tresară. Zuleiha dă fuga în tindă. Întredeschide ușa.

Murtaza și Kiubelek stau în mijlocul curții – frunte la frunte. El mângâie cu tandrețe botul cârlionțat al vacii, care și-l lipește încrezătoare de fața lui. Apoi ia toporul și o lovește între ochii mari și umezi, cu gene lungi. Vaca se prăbușește la pământ cu un icnet înăbușit, liniștit, ridicând în jur un nor de omăt.

Zuleiha scoate un strigăt puternic și se repede spre Murtaza, coborând în fugă treptele cerdacului. Fără ca măcar să se uite la ea, Murtaza o lovește cu pumnul. Femeia cade pe spate, și treptele îi rănesc coastele.

Toporul despică aerul. Ceva fierbinte stropește fața Zuleihăi – e sânge. Murtaza mânuiește toporul repede și cu forță, fără să se oprească. Lama pătrunde în carnea caldă cu un zgomot uniform. Aerul șuieră ieșind din plămânii lui Kiubelek. Sângele țâșnește gâlgâind din artere. Un abur roz, dens învăluie trupul nemișcat, care se desface rapid în bucăți.

— Na-vă pentru rechiziția din șaișpe! Murtaza taie oasele ușor, ca pe niște rămurele. Pentru trupele de rechiziție din op'șpe! Din nouășpe! Din douăzeci! Na-vă însilozare! Na-vă taxă pe produse! Na-vă surplus de grâne! Luați, dacă puteți!

În ușa grajdului, Sandugaci se ridică pe picioarele dindărăt, nechezând puternic, izbind aerul cu copitele grele, arătându-și albul ochilor îngroziți. Mânzul se pitește sub picioarele mamei.

Murtaza se întoarce spre iapă: *kulmekul* îi e roșu, prin deschizătura de la gât i se zărește pieptul plin de sudoare, în mână ține toporul negru de sânge. Zuleiha se ridică în coate, spinarea o arde. Murtaza face un pas peste capul vacii cu dinții dezveliți și limba atârându-i ascuțită, albastră ca cerneala, și

se îndreaptă spre Sandugaci.

— Și aratul? Cum o să ari? Zuleiha se aruncă în spinarea lui Murtaza. Acuși vine primăvara! O să murim de foame!

El încearcă să-și elibereze spinarea, își agită brațele, cu mâna dreaptă încleștată pe topor despică aerul. Zuleiha își înfige dinții în umărul bărbatului. El țipă și o aruncă din spate – ea zboară, cerul și pământul își schimbă locurile, apoi iar și iar. Ceva enorm, tare, cu colțuri mari și ascuțite o împunge în spate – o fi gardul cerdacului? Se răsucesce pe burtă și, fără să se ridice, se ajută cu mâinile și picioarele ca să se cațare pe treptele înghețate, se târăște în casă. Bărbatul o urmează cu pași apăsați. Ușile se trântesc sec, ca niște lovituri de bici – una, a doua.

Zuleiha aleargă prin cameră – sub tălpi scrâșnește sticla geamului spart –, sare pe lavița din colțul izbei, se ghemuiește acolo acoperindu-se cu perna la îndemână. Murtaza o ajunge. Sudoarea îi picură din barbă, ochii îi sunt ieșiți din orbite. Ridică mâna, și toporul spintecă cu un șuierat fața de pernă și căptușeala – perna plesnește într-un nor de puf. Penele albe, ușoare umplu pe dată camera, plutind în aer.

Murtaza icnește din greu și aruncă toporul – nu în Zuleiha, ci într-o parte. Lama scânteiază în aer și se înfige în rama sculptată a ferestrei.

De sus, puful cade în vârtejuri line. Murtaza suflă greu, își șterge țeasta rasă, ninsă. Fără s-o privească pe Zuleiha, smulge toporul din rama ferestrei și iese afară. Sub pașii lui apăsați, sticla scrâșnește tare, ca zăpada din februarie.

Fulgii de nea intră plutind în izbă prin fereastra spartă, amestecându-se cu puful. Vârtejul alb arată ca o găteală de sărbătoare. Cu grijă, străduindu-se să nu se taie, Zuleiha astupă gaura din fereastră cu perna spintecată. Vede pe laviță o bucățică de cârnaț și o mănâncă. E gustoasă. Numai Allah știe când o să mai aibă ocazia să mănânce *kîzîlîk*. Își linge degetele grase și sărate. Iese din casă.

Zăpada din cerdac are culoarea fragilor zemoase, presărate cu zahăr.

Într-un colț îndepărtat, pe bancheta băii, Murtaza taie carne. Sandugaci și mânzul nu se văd.

Zuleiha intră în grajd. Uite-i aici pe amândoi, în boxă. Sandugaci linge mânzul cu limba ei lungă, aspră. Sunt vii, slavă lui Allah! Mângâie capul cald și catifelat al iepei și scarpină coama dreaptă și țepoasă a mânzului.

Afară, mii de fulgi de zăpadă se aștern pe zăpada roșie, o acoperă, o fac din nou albă.

Note

- [3.](#) Pronunțare stâlcită a cuvântului „colhoz“.
- [4.](#) Politică bolșevică de confiscare a grânelor și a altor produse agricole de la țărani conform unor cote.

Întâlnirea

Ascunzătoarea se afla într-un loc sigur. Tot ce gândea și meșterea Murtaza cu mâinile lui era bine făcut și rezistent – cât pentru două vieți.

Azi s-au trezit când era încă întuneric. Au gustat din mâncarea rece, au ieșit din curte la lumina lunii, străvezie aproape, și a ultimelor stele dinaintea zorilor. Pe la răsărit au ajuns. Din negru, cerul devenise albastru intens, copacii, prin care pătrunsese lumina albă, se unduiau cu sclipiri de diamant.

În pădure e liniște, și zăpada scârțâie strașnic sub cizmele lui Murtaza – ca varza proaspătă când o taie Zuleiha cu satârul ca s-o pună la murat. Bărbatul și femeia își croiesc drum prin troienele uriașe, compacte, ajungându-le până la genunchi. Pe două lopeți mari de lemn, ca pe niște târgi, stă încărcătura prețioasă: sacii cu boabe de semănat, fixați bine cu frânghii. Îi cară cu atenție, ferindu-i de crengi și cioturi ascuțite. Dacă se rupe un sac, Zuleihăi n-o să-i fie bine. De atâta așteptare a hoardelor roșii, Murtaza a obosit și a înnebunit de tot – o s-o spintece fără să clipească, așa cum a făcut ieri cu Kiubelek.

Printre brazii acoperiți de promoroacă, se zărește albastrul zorilor. Mestecenii le fac loc, sunând din mărgелеle de gheață de pe ramuri, și le apare în față poiana întinsă, acoperită cu un strat gros de zăpadă. Iată și teiul strâmb, cu scorbura lungă și îngustă, ca o rană, și alături tufa de sorb înghețată – au ajuns.

Pe o creangă a teiului stă un pițigoi. Pieptul albastru e un petic de cer, ochii sunt două mărgеле negre. Nu se teme, se uită la Zuleiha cu atenție, ciripește.

— Șamsia! zâmbește Zuleiha și întinde spre el mâna cu mânușa groasă, îmblănită.

— Lasă trăncăneala, femeie! Murtaza aruncă un pumn de zăpadă, și pasărea, ferindu-se într-o parte, zboară. Am venit să muncim.

Zuleiha apucă speriată lopata.

Încep să sape lângă tei – în scurt timp, sub el se ivește conturul unei movile închise la culoare. Zuleiha își scoate mânușile și, cu mâinile înroșite de ger, o curăță repede, o netezește. Sub răceala zăpezii – răceala pietrei. Unghiile scurmă urmele de zăpadă din inscripția cu litere arabe rotunjite, degetele topesc gheața din gropițele *tașkilului*, deasupra buclelor lungi ale literelor. Zuleiha nu știe să citească, dar știe ce e gravat aici: Șamsia, fiica lui Murtaza Valiev. Și data: 1917.

Cât timp Murtaza curăță mormântul fiicei mai mari, Zuleiha face un pas într-o parte, îngenunchează și pipăie sub zăpadă în căutarea unui al doilea *taș*, pe care îl curăță de zăpadă cu coatele. Degetele-i amortite găsesc singure piatra, alunecă peste literele înghețate: Firuza, fiica lui Murtaza Valiev. 1920.

Următorul *taș*: Sabida. 1924.

Următorul: Halida. 1926.

— Tragi chiulul?

Murtaza a curățat deja primul mormânt și, ridicându-se, se sprijină în coada lopeții și o sfredelește cu privirea pe Zuleiha: pupilele îi sunt galbene, reci, iar albul ochilor e întunecat, de un roșu opac. Cuta din mijlocul frunții i se mișcă de parcă ar avea viață proprie.

— Le-am dat binețe tuturor, îngaimă Zuleiha plecând vinovată ochii.

Patru pietre cenușii, ușor înclinate, stau înșirate și o privesc în tăcere – sunt mici, de statura unui copil de un an.

— Mai bine m-ai ajuta!

Murtaza icnește și înfige lopata din toate puterile în pământul înghețat.

— Pentru Allah, stai!

Zuleiha se aruncă spre *tașul* Șamsiei și-l apără cu mâinile.

Murtaza gâfâie nemulțumit, zgomotos, dar lasă lopata; așteaptă.

— Iartă-ne, *zirat iase*, duh al cimitirului! N-am vrut să te stingherim până-n primăvară, dar n-am avut încotro, șoptește Zuleiha în adânciturile rotunde ale literelor. Și tu să ne ierți, fetița mea. Știu că nu te superi. Te bucuri și tu că poți să-ți ajuți părinții.

Zuleiha se ridică și face semn din cap că acum se poate. Murtaza mărunțește pământul de lângă mormânt, încercând să bage lopata prin crăpătura înghețată, care abia se vede. Zuleiha împunge gheața cu un băț. Crăpătura se lărgeste treptat, se mărește, cedează și, în sfârșit, se deschide cu un trosnet prelung, dând la iveală o ladă lungă din lemn, din care răzbate miros de pământ înghețat. Murtaza răstoarnă acolo grăunțele galbene ca soarele, rostogolindu-se în ger ca niște pietricele. Zuleiha își pune mâinile sub șuvoiul greu.

Grâu.

O să doarmă aici, între Șamsia și Firuza, în sicriul adânc din lemn, în așteptarea primăverii. Iar când aerul va fi cald, când pajiștile pustii vor fi mângâiate de soare, va fi pus din nou în pământ, ca să răsară și să crească verde pe câmp.

Ideea ascunzătorii în cimitirul satului fusese a lui Murtaza. Zuleiha se

speriase la început: nu-i oare păcat să tulburi morții? N-ar fi mai bine să-i cerem voie lui *mullah-hazret*? N-o să se supere oare duhul cimitirului? Apoi s-a învoit – să ajute și fetele în gospodărie. Fetele îi ajutau mereu – nu era primul an când păstrau până-n primăvară proviziile părinților.

Capacul lăzii se închide cu un pocnet. Murtaza acoperă cu zăpadă mormântul răvășit. Apoi înfășoară sacii goi în jurul mânerului lopeților, le saltă pe umăr și intră în pădure.

Zuleiha mai pune și ea zăpadă pe *tașurile* răscolite, așa cum se acoperă cu plapuma pentru noapte. La revedere, fetițele mele. Ne vedem la primăvară – dacă prezicerea Strigoaicei nu s-o adevăra mai devreme.

— Murtaza, îl cheamă ea încet. Dac-o fi să fie, pe mine să mă pui aici, cu fetele. La dreapta Halidei, că e loc. Nu-mi trebuie mult, știi și tu asta.

Bărbatul nu se oprește, silueta lui înaltă se zărește ici-colo printre mesteceni. Zuleiha murmură încet un rămas-bun spre pietre și își trage mânușile pe mâinile înțepenite.

Pe creanga teiului se aude iar un ciripit – pițigoiul cu pieptul albastru s-a întors la locul lui. Zuleiha îi face cu mâna bucuroasă: „Șamsia, știam eu că tu ești!” și dă fuga după soțul ei.

Sania alunecă domol prin pădure. Sandugaci fornăie, îndemnându-și mânzul. Acesta tropăie vesel alături, ba afundându-și picioarele subțirele în troienele de pe marginea potecii, ba băgându-și botul rotund în coasta mamei.

Astăzi se ținuse scai după ei. Cu atât mai bine: să se obișnuiască cu drumurile în pădure.

Soarele încă n-a ajuns la amiază, și ei și-au terminat deja treaba. Slavă lui Allah, nu i-a văzut nimeni. Viscolul o să șteargă cât ai clipi urmele din cimitir, ca și cum nimic nu s-a întâmplat.

Zuleiha stă în sanie ca întotdeauna, cu spatele la Murtaza. Simte în ceafă cu ce gânduri sumbre, apăsătoare, își bate el capul. Spera că, după ce au îngropat grânele, soțul ei o să se mai liniștească puțin, și cuta mare de pe frunte, ca rana făcută de topor, o să se netezească. Dar nu, cuta n-a dispărut, ba chiar s-a adâncit.

— La noapte plec în pădure, zice el fără să se întoarcă, aruncând vorba înspre căpăstrul lui Sandugaci, sau spre coada ei.

— Cum așa? Zuleiha se întoarce și își înfinge privirea îndurerată în spinarea neînduplecată a bărbatului. Doar e ianuarie...

— O să fim mai mulți. N-o să înghețăm.

Până acum, Murtaza nu se dusesese niciodată în pădure. Alți bărbați

plecaseră – în '20, în '24. Se adunau în grupuri, se ascundeau în păduri de noua putere. Omorau vitele sau le luau cu ei. Femeile și copiii rămâneau acasă, așteptând și nădăjduind ca bărbații lor să se întoarcă. Uneori așa se întâmpla, dar de cele mai multe ori nu se mai întorceau. Unii erau împușcați de hoardele roșii, alții dispăreau fără urmă...

— Până la primăvară să nu mă aștepți, continuă Murtaza. Să ai grijă de mama.

Zuleiha se uită la pielea de oaie aspră, întinsă zdravăn între omoplații puternici ai bărbatului.

— Iau calul. Murtaza plescăie din limbă, și Sandugaci, ascultătoare, mai face încă un pas. Mânzul îl puteți mânca.

Puiul iepei aleargă grăbit în urma ei, aruncându-și comic picioarele când înainte, când înapoi.

— Ea n-o să reziste, vorbește Zuleiha spinării lui Murtaza. Mama ta n-o să reziste, îți zic.

Spinarea tace. Copitele lui Sandugaci răsună surd în zăpadă. Undeva în pădure, niște coțofene scot sunete caraghioase. Murtaza își scoate de pe cap căciula mițoasă și își șterge țeasta lucitoare. De pe pielea netedă și rozalie se ridică un abur abia văzut.

Discuția s-a încheiat. Zuleiha se întoarce cu spatele la el. N-a rămas singură niciodată. Cine o să-i spună ce să facă și ce să nu facă? Cine o s-o certe când face prost ceva? Cine o s-o apere de hoardele roșii? Și, la urma urmei, cine o s-o hrănească? Și, cum adică, se înșelase Strigoaica? O să rămână bătrâna în casă nu cu fiul iubit, ci cu nora, pe care o disprețuiește? Allah, cum se poate așa ceva...?

Cântecul îi ajunge din urmă pe amândoi deodată, ca o rafală de vânt. Adineaori nu le suna în urechi decât scârțâitul jeluitor al tălpilor saniei, iar acum aud vocea plină de speranță a unui bărbat. Frumoasă, profundă, undeva departe în pădure. Cuvintele sunt rusești, melodia – necunoscută. Zuleiha ar vrea să asculte, dar Murtaza, nu se știe de ce, devine neliniștit, îi dă bice lui Sandugaci.

Sculați, nu-i nici o mântuire
În regi, ciocoi sau dumnezei!
Unire, muncitori, unire,
Și lumea va scăpa de ei!

Zuleiha știe destul de bine rusește. Înțelege că versurile cântecului sunt

frumoase, despre libertate și mântuire.

— Ascunde lopețile, îi aruncă printre dinți Murtaza.

Femeia înfășoară în grabă lopețile în saci și le acoperă cu fustele ei.

Sandugaci galopează speriată, dar nu destul de repede – e ținută în loc de pasul inegal al mânzului. Și glasul se apropie, îi ajunge.

Prea mult ne-au despuiat tâlharii

Ce-n lume, lux, desfrâu se scald:

Să ne unim toți proletarii,

Să batem fierul cât e cald!

E cântecul unui muncitor, hotărăște Zuleiha, un fierar sau un topitor. Acum e clar că omul acesta e în urma lor pe drumul de pădure și curând o să se arate de după copaci. Câți ani o avea? Pesemne că-i tânăr, are glasul puternic, plin de speranță.

Hai la lupta cea mare,

Rob cu rob să ne unim,

Internaționala

Prin noi s-o făurim!

Departe, printre copaci, se mișcă niște siluete întunecate. Și un pâlc de călăreți se ivește pe drum. În fruntea lor, un bărbat – stă în șa relaxat, drept; se vede cât de colo: nu-i nici fierar, nici topitor – e soldat. Când se apropie, i se zăresc petlițele verzi de pe mantaua cenușie, pe cap are un chipiu ascuțit de postav, cu o stea roșcată. Un soldat din hoardele roșii. Chiar el cântă.

Țărani și muncitori, noi suntem

Partidul, mare muncitor!

Pământul este-al celor harnici,

Cei leneși plece unde vor!

Allah i-a dăruit ochi buni Zuleihăi. În lumina puternică a soarelui, ea privește fața soldatului, neobișnuit de netedă pentru un bărbat (nici mustăți, nici barbă – într-un cuvânt, ca a unei fete). Sub cozorocul chipiului, ochii par închiși la culoare, iar dinții albi și egali par făcuți din zahăr.

Când vulturi lacomi, corbi de pradă,

N-or mai pluti nori negri-n vânt,

Pe cer luci-va-ntotdeauna

Al înfrățirii soare sfânt.⁵

Soldatul roșu e foarte aproape. Își mijește ochii de la soare, și zbârciturile i

se întind de la colțurile lor până la urechile lungi de postav ale *budionovkăi*⁶. Îi zâmbește cu nerușinare Zuleihăi. Ea pleacă ochii, cum se cuvine să facă o femeie măritată, ascunzându-și mai adânc bărbia în șal.

— Hei, gospodaru! mai e mult până la Iulbaș?

Fără să-și ia ochii iscoditori de la Zuleiha, soldatul roșu se apropie de sanie – ea simte mirosul fierbinte și sărat al calului.

Fără să se întoarcă, Murtaza continuă s-o mâne pe Sandugaci.

— Ce ai, ești surd?

Călărețul strânge ușor cu călcâiele crupa calului și din două salturi ajunge din urmă sania.

Brusc, Murtaza plesnește spinarea lui Sandugaci cu hățurile, și iapa țâșnește deodată, lovindu-se cu pieptul de calul soldatului. Acesta nechează speriat, se împiedică și nimerește cu picioarele dindărăt în troianul de pe marginea drumului, spulberând zăpada.

— Ori ești orb?!

Din vocea soldatului răzbate mânia.

— S-a speriat, țărănușul, și dă fuga să se ascundă sub fustele mamei.

Detașamentul de cavalerie ajunge din urmă sania, și un țăran negricios, cu un dinte de aur strălucitor zărindu-i-se de sub buza de sus, ridicată caraghios, cercetează înfuriat sania.

— Ce mai spăimoși!

Câți or fi? Cât degetele de la amândouă mâinile, nu mai mulți. Bărbați zdraveni, sănătoși. Unii în manta, alții pur și simplu în cojoc și încinși cu un brâu lat, roșu. Și toți au în spate o pușcă. Baionetele scânteiază în soare de te dor ochii.

E și o femeie. Buze ca zmeura, obraji rumeni ca merele. Stă în șa dreaptă, cu capul sus și pieptul înainte, lăsându-se admirată. Se vede chiar și prin cojoc: așa niște sâni ar ajunge pentru trei femei. O frumusețe de muiere, ce mai!

În cele din urmă, calul soldatului se întoarce pe drumul bătătorit, și călărețul o apucă pe Sandugaci de căpăstru. Sania se oprește, Murtaza aruncă hățurile. Nu se uită la călăreți, își ascunde privirea ursuză.

— Ei? întreabă aspru soldatul.

— Țștia pe-aici nu știu o iotă rusește, tovarășe Ignatov, se aude vocea unui soldat mai vârstnic, cu o cicatrice lungă pe obraz. Cicatricea e albă și dreaptă, ca funia întinsă. Făcută de sabie, ghicește Zuleiha.

— Așa, nici o iotă...

Soldatul roșu Ignatov cercetează cu atenție iapa – care ascunde sub burta ei mânzul – și pe Murtaza.

Acesta tace. Căciula i-a căzut pe frunte, nu i se văd ochii. Din nările albite îi ies rotocoale de abur, acoperindu-i mustățile cu promoroacă.

— Ești cam morocănos, frate, rostește gânditor Ignatov.

— L-o fi certat nevasta! sare negriciosul cu dintele de aur, făcându-i cu ochiul Zuleihăi – mai întâi cu unul, apoi cu celălalt. Are albul ochilor tulbure, ca fiertura de ovăz, iar pupilele îi sunt mici cât gămălia acului. Cei din grup râd. Tătăroaicele-s îndărătnice! Nu te iartă! Nu-i așa, ochi-verzi?

Ochi-verzi îi spunea tatăl ei în copilărie. Asta era demult. Zuleiha uitase ce culoare au ochii ei.

Cei din grup râd și mai tare. Zece perechi de ochi obraznici și batjocoritori o privesc cu stăruință. Își acoperă pe dată obrajii încinși cu marginile șalului.

— Îndărătnice, dar nu cine știe ce frumoase, mormăie leneș femeia pieptoasă, întorcându-se cu spatele.

— Cine să se măsoare cu tine?! chiuie soldații roșii în bătaie de joc.

Zuleiha își aude soțul suflând greu în spatele ei.

— Lăsați-o!

Ignatov continuă să-l fixeze cu privirea pe Murtaza.

— Unde-ai plecat așa devreme, gospodaru! Ți-ai luat și nevasta. Lemne văd că n-ai tăiat. Ce-ai pierdut în pădure? Ia nu-ți mai ascunde ochii. Văd că-nțelegi tot.

Caii fornăie zgomotos în liniștea pădurii, lovesc pământul cu copitele. Zuleiha nu vede, simte cum cuta de pe fruntea lui Murtaza se adâncește, îi pătrunde în țeastă, și gropița din bărbie îi tremură ușor, ca pluta undiței când peștele se prinde în cârlig.

— Au căutat ciuperci sub zăpadă!

Negriciosul ridică puțin fusta Zuleihăi cu baioneta – de sub saci se zăresc cozile lopeților.

— Da' n-au adunat prea multe!

Ia un sac în vârful baionetei și-l scutură în aer.

Râsetele soldaților se transformă în hohote nestăvilite. Câteva grăunțe mari și galbene cad din sac pe fusta Zuleihăi, și hohotele se întrerup brusc, parcă retezate cu cuțitul.

Uitându-se în poală, Zuleiha își smulge mănua din mână și adună grăbită boabele în pumn. Călăreții se apropie în tăcere de sanie, o înconjoară. Murtaza duce încet mâna spre toporul prins la brâu.

Ignatov îi aruncă hăţurile soldatului de lângă el şi sare jos din şa. Se apropie de Zuleiha, îi ia pumnul cu amândouă mâinile şi i-l desface cu forţa. De aproape se vede că ochii lui nu sunt câtuşi de puţin închişi la culoare, ci cenuşii-deschis, ca apa din râu. Ochi frumoşi. Iar degetele uscate îi sunt neaşteptat de fierbinţi. Şi foarte puternice. Pumnul Zuleihăi cedează, se desface. În palmă are câteva grăunţe lunguieţe, netede, strălucind ca mierea în lumina soarelui. Grâu ales pentru semănat.

— Ciuperci, carevasăzică... rosteşte încet Ignatov. Nu cumva, culac nemernic, ai săpat în pădure şi pentru altceva?

Murtaza, care până acum stătuse ca stana de piatră, se întoarce brusc spre sanie şi-l priveşte cu ură pe Ignatov. Răsuflă sugrumat de furie, bărbia îi tremură. Ignatov îşi desface tocul de la brâu, scoate un revolver negru cu țeavă lungă, amenințătoare, îl îndreaptă spre Murtaza şi trage piedica.

— Nu dau! hârâie răguşit Murtaza. De data asta, nu vă dau nimic!

Ridică toporul. Puştile tăcănesc la unison. Ignatov apasă pe trăgaci, şi împuşcătura răsună, pierzându-se cu ecou în pădure. Sandugaci nechează speriată, coţofenele tăşnesc de pe ramurile brazilor şi se pierd în desiş cu ţipete puternice. Trupul lui Murtaza se prăvăleşte în sanie cu picioarele spre cal, cu faţa în jos. Sania se zgâlţâie zdravăn.

Zuleiha e ţinta a douăsprezece puşti: găuri negre din ţevile aflate sub vârfurile scânteietoare ale baionetelor. Din revolver se ridică un firicel albastru de fum. Miroase puternic a praf de puşcă.

Ignatov se uită uluit la trupul nemişcat, întins pe sanie. Îşi şterge buza de sus cu mâna în care ţine revolverul, apoi pune arma în toc. Ia toporul căzut din mâna ţăranului şi-l aruncă în spatele saniei – la un deget de capul lui Murtaza. Apoi sare în şa, dă pintoni calului şi, fără să privească în urmă, porneşte cu toată viteza pe drumul din faţa lui. De sub copite zboară un nor de omăt.

— Tovarăşe Ignatov! strigă după el soldatul cu cicatrice. Cu femeia ce facem?

Ignatov dă doar din mână: lăsaţi-o!

— Ciuperci ţi-au trebuit, ochi-verzi! zice rânjind negriciosul.

Călăreţii grăbesc pasul după comandant. Detaşamentul dă ocol saniei, ca valurile în jurul unei insule. Cojoace cu gulere încreţite, caschete ponosite, mantale cenuşii, vipuşti roşii se scurg pe lângă ea în urma călăreţului cu budionovka ţuguiată. În scurt timp, tropotul copitelor amuţeste. Zuleiha rămâne singură în liniştea pădurii.

Şade nemişcată, cu mâinile împreunate pe genunchi, strângând în pumn boabele de grâu. În faţa ei zace trupul puternic al lui Murtaza. Şi-a întins în voie braţele şi picioarele, capul îi stă întors pe o parte, cu barba lungă desfăcută pe scânduri. Doarme aşa cum doarme de obicei pe laviţă, ocupând tot spaţiul. Nici măcar mărunţica Zuleiha nu are loc lângă el.

Vântul răsfiră vârfurile copacilor. Undeva în pădure trosnesc nişte pini. După vreo două ore, mânzul, înfometat, găseşte cu buzele ugerul mamei şi sugă lapte. Sandugaci îşi apleacă liniştită capul.

Soarele se târăşte fără grabă pe bolta cerească, apoi se afundă încet în norii mari de zăpadă care vin dinspre est. Se înserează. Din cer toarnă cu zăpadă.

Fără să aştepte obişnuitul strigăt al stăpânului şi lovitura hăţurilor pe crupă, Sandugaci face un pas timid înainte. Apoi încă unul, şi încă unul. Sania se clinteşte din loc cu un scrâşnet puternic. Iapa merge la pas pe drumul spre Iulbaş, cu mânzul sătul şi vesel tropăind alături. Locul vizitiului e gol, hăţurile zac pe capră. În sanie, cu spatele la cal, şade Zuleiha şi priveşte fără să vadă pădurea rămasă în urmă.

Pe drum, acolo unde stătuse înţepenită toată ziua sania, se vede o mică pată de un roşu-închis, de mărimea unei turte. Zăpada cade pe pată şi o acoperă repede.

Ceva mai târziu, în ciuda strădaniilor ei, Zuleiha nu-şi va aminti cum a ajuns acasă. Cum a lăsat calul nedeshămat în curte, cum l-a apucat pe Murtaza de subsuori şi l-a târât în casă. Cât de greu era trupul imens, mătăhălos al bărbatului, cum se loveau călcâiele lui de treptele cerdacului.

I-a bătut pernele (să stea mai sus, cum îi plăcea lui), l-a dezbrăcat, l-a întins pe laviţă. S-a întins şi ea alături. Au stat aşa mult timp, o noapte întreagă. De mult se răcise în sobă buşteanul aruncat acolo dimineaţa de Murtaza, bârnele izbei tot mai reci trosneau de ger. Fereastra spartă crăpase de tot şi se spărsese cu un sunet surd de sticlă, prin pătratul gol sufla vântul năprasnic, amestecat cu gheaţă şfichiuitoare. Stăteau umăr lângă umăr şi priveau cu ochii larg deschişi tavanul, mai întâi întunecat, apoi scăldat în lumina albă a lunii, apoi din nou întunecat. Pentru prima oară, Murtaza n-a izgonit-o în jumătatea ei de cameră. Lucru de-a dreptul uimitor. Şi senzaţia de uimire nemăsurată va fi singura amintire rămasă în mintea Zuleihăi despre noaptea aceea.

Iar când marginea cerului a pălit, prevestind alarmată venirea zorilor de gheaţă, s-au auzit bătăi în poartă. Bătăi puternice, înfuriate, insistente. Aşa

bate cu răutate, fără milă, stăpânul obosit, care se întoarce acasă și găsește poarta încuiată pe dinăuntru.

Zuleiha aude zgomotul – îndepărtat, abia deslușit, ca printr-o pernă de puf. Dar n-are putere să-și ia ochii din tavan. Să se scoale Murtaza și să deschidă. Nu-i treaba femeii să deschidă porțile noaptea.

Zăvorul porților zăngăne, lăsându-i să intre pe oaspeții nepoftiți. Curtea se umple de glasuri, de nechezat de cai. Câteva siluete înalte străbat curtea neluminată încă. Se trânteste ușa de la tindă, ușa de la izbă.

— Doamne, ce frig e! Au mierlit-o toți aici, sau ce?

— Încălzește soba aia! Murim dracului.

Bocănit de cizme cu țințe pe scândurile înghețate. Podeaua scârțâie puternic, sfâșietor. Geme ușița de la sobă. Sfârâie un chibrit și miroase acru a sulf. Focul se aprinde trosnind în sobă.

— Unde-or fi stăpânii?

— Îi găsim, n-avea grijă. Deocamdată uită-te pe-aici.

Fitulul lămpii clipește, se aprinde – pe pereți dansează umbre întunecate –, și iată că o lumină blândă, caldă umple izba. Deasupra Zuleihăi se apleacă o față cu pomeții lați, ciupiți de vărsat. E președintele sovietului sătesc, Mansurka-Scaiete. Ține lampa cu gaz aproape de față, și de aceea ciupiturile rotunde par adânci, scobite cu lingura. Se uită preocupat la Zuleiha. Își mută privirea spre chipul tras al lui Murtaza, cercetează surprins pata neagră, închegată, de pe pieptul lui și fluieră nedumerit.

— Noi, Zuleiha, am venit la bărbatul tău...

Pe buzele lui Mansurka apare un firisor de gheață încrețit. Vorbește rusește cu accent puternic, dar fluent, corect. Mai bine decât Zuleiha. E bun de gură, și-a dat drumul la limbă de când flecărește cu soldații din hoardele roșii.

— Ridică-te, avem de vorbit!

Zuleiha nu știe dacă e vis sau e aievea. Dacă e vis, de ce lumina îi înțeapă atât de dureros ochii? Dacă-i aievea, de ce sunetele și mirosurile vin de departe, parcă de sub podea?

— Zuleiha! Președintele o scutură apucând-o de umăr, mai întâi ușurel, apoi mai tare. Ridică-te, femeie! strigă el cu răutate în tătară.

Corpul ei răspunde la auzul cuvintelor cunoscute, ca un cal la lovitura hățurilor. Își coboară încet picioarele pe podea și rămâne așezată pe laviță.

— Așa, zice satisfăcut Mansurka și trece din nou la rusă. Tovarășe delegat, e-n regulă!

În mijlocul izbei, cu mâinile înfipite în centură și cizmele depărtate, stă

Ignatov. Fără să se uite la Zuleiha, scoate dintr-o mapă tare de piele o foaie de hârtie mototolită și un creion. Se uită intrigat în jur.

— Dar cum așa? Ce casă-i asta, nici masă, nici lavițe... Cum să scriu procesul-verbal?

Președintele bate grăbit cu palma în capacul cufărului de lângă fereastră, cocoțat deasupra celorlalte cufere:

— Uitați, aici ar fi un loc.

Ignatov se așază cum poate pe cufere, *kaplaul* de in se strânge sub trupul lui mare, cade pe jos. Își încălzește mâinile suflând în ele, udă cu salivă vârful creionului și-l înfige în hârtie.

— N-au deprins încă modul de viață socialist, bolborosește Mansurka pe un ton de scuză, ținând de cuferele năvășe, care se mișcă în toate părțile. Păgâni, ce să le faci!

În jumătatea destinată femeilor se aude deodată clinchet de vase ciocnite, zgomot de ligheane de aramă căzând. Niște găini cotcodăcind speriate. Cineva înjură tare, cu năduf, încurcându-se în faldurile *cearșaului* – și de acolo apare negriciosul într-un nor de pene și puf, cu câte o găină cotcodăcind disperată sub braț.

— Ia te uită! Ochi-verzi! exclamă el vesel, văzând-o pe Zuleiha. Permiteți, dați-mi voie!

Fără să dea drumul găinilor care se zbat, trage din mers *kaplaul* din dantelă fină de sub Ignatov cu o mișcare rapidă de iluzionist.

— Cuferele o să le iau mai târziu...

Sub privirea iritată a lui Ignatov, negriciosul se îndreaptă în sfârșit spre ușă și dispăre, lăsând în urma lui un vârtej de pene.

Ignatov termină de scris și trănțește cu zgomot creionul pe procesul-verbal:

— Să semneze.

Pe cufăr se vede foaia de hârtie albă, ca un *tastîmal* împăturit.

— Ce-i asta? Zuleiha își întoarce încet ochii spre președinte. Mansurka, pentru ce-i asta?

— De câte ori ți-am repetat: trebuie să-mi zici tovarășe președinte! Clar?

Mansurka își ridică amenințător bărbia cu pielea lucioasă, întrezărită printre tuleiele roșcate.

— Îi dăscălești ce-nseamnă viața nouă, îi tot dăscălești... Vă expropriem... Aruncă o privire nemulțumită spre laviță, unde se conturează întunecat trupul puternic al lui Murtaza. ...Adică pe tine. Culac de categoria întâi. Pentru activitate contrarevoluționară. S-a stabilit în ședința de partid. Mansurka bate

cu degetele lui scurte în hârtia de pe cufăr. Izba o luăm pentru sovietul sătesc.

— Nu mă ameți cu vorbe noi. Spune-mi limpede, tovarășe Mansurka, ce s-a întâmplat?

— Asta tu să-mi spui! De ce Murtaza al tău nu și-a dat până acum proprietățile la colectivă? Vă împotriviți noii puteri, individualiștilor? Mi s-a uscat limba de când încerc să vă conving. De ce nu-i vaca la colhoz?

— N-avem vacă.

— Dar calul? Mansurka arată cu capul spre fereastră, la Sandugaci, care stă în curte nedeshămată, cu mânzul învârtindu-i-se printre picioare. Aveți doi cai.

— Ai noștri, așadar.

— Ai noștri... o imită el. Și râșnița?

— Păi cum să ne descurcăm în gospodărie fără ea? Adu-ți aminte – numai tu de câte ori ai împrumutat-o.

— Aha, asta-i! zice el îngustându-și și mai mult ochii deja înguști. Darea-n arendă a mijloacelor de muncă. Indiciu sigur că avem de-a face cu un culac îndârjit, înrăit, irecuperabil!

Îi strânge mâna mică în pumnul lui amenințător, solid.

— Mă scuzați, mă iertați...

Negriciosul s-a întors și trage teancul de perne brodate de sub capul lui Murtaza (capul cade cu un pocnet pe laviță), smulge perdelele de la ferestre, ștergarele de pe pereți, scoate din izbă, ținându-și mâinile întinse, vrafuri de lenjerie, perne, plăpumi. Fără să vadă nimic în față, împinge cu piciorul ușa de la intrare, care se deschide larg, cu un geamăt trist.

— Mai ușor, nu ești la tine acasă! se rățoiește în urma lui Mansurka.

El mângâie ușor bârnele rotunjite, modelele sculptate în rama ferestrei. Găsește o tăietură adâncă de topor și plescăie din limbă mâhnit.

— Mișcă-te, Zuleiha, nu mai trage de timp! oftează el prietenos, sincer, fără să-și ia privirea pofticioasă de la bârnele groase și netede, căptușite generos cu pâslă groasă.

În ușa apare iar capul negriciosului, cu ochii strălucind de emoție:

— Tovarășe Ignatov, din vacă n-a mai rămas decât... carnea. O luăm?

— Pe inventar, îi aruncă posac Ignatov și se ridică de pe cufăr. Mai stăm mult aici... să facem învățământ politic?

— Se poate una ca asta, Zuleiha? îi zice plin de reproș Mansurka, strângându-și sprâncenele rare spre rădăcina nasului. Tovarășii au venit pentru tine tocmai de la Kazan, și tu tragi de timp?

— Nu semnez, rostește ea cu privirea în podea. Nu plec nicăieri.

Ignatov se apropie de fereastră, ciocănește în geam și face semn cuiva de afară. Scândurile scâncesc subțire și prelung sub cizmele lui. Stă pe cârnați și habar n-are, se gândește Zuleiha. La scurt timp, dă buzna în izbă soldatul cu cicatricea. Fața îi e roșie de la ger, iar cicatricea, albă de tot.

— Are cinci minute să-și strângă catrafusele, arată Ignatov cu bărbia spre Zuleiha.

Negriciosul n-are astâmpăr, cercetează pentru ultima dată izba goală, parcă nelocuită, în căutarea vreunei prăzi nedescoperite. În cele din urmă, își înfige vârful baionetei în *liauheul* atârnat sus, deasupra ușii de la intrare, și încearcă să-l ia. Dantela complicată a literelor arabe se întinde și se strâmbă sub ascuțișul de oțel.

— La ei asta-i în loc de icoane, îi șoptește soldatul cu cicatricea.

— Ai de gând să te rogi?

Ignatov îl fixează cu privirea pe negricios, nările tremurându-i de scârbă, și iese din izbă.

— Păi ni s-a spus că sunt păgâni... zice negriciosul trăgându-și nasul și se grăbește în urma comandantului.

Liauheul sfâșiat rămâne atârnat la locul lui. *Mullah-hazret* îi explicase odată Zuleihăi sensul acelor cuvinte: „Sufletul nu poate să moară altfel decât cu permisiunea lui Allah, atunci când e scris să-i vină sorocul“.

— Semnezi, nu semnezi, tot pleci, îi spune Mansurka Zuleihăi și-i arată figura înaltă a soldatului, care se plimbă prin izbă uitându-se peste tot, împungând cu baioneta în *kișteurile* golite de sub tavan.

Zuleiha cade în genunchi lângă laviță și își lipește fruntea de mâna rece și țeapănă a lui Murtaza. Bărbatul meu, sortit de Allah Atotputernic ca să mă îndrume, să mă hrănească și să mă apere, ce mă fac acum?

— Pe Murtaza o să-l înmormântăm așa cum se cuvine, după obiceiul sovietic, o liniștește președintele, mângâind cu plăcere laturile aspre ale sobei, spoite în alb cu migală. Totuși, ce bun gospodar a fost...

Lama de oțel o atinge pe Zuleiha – soldatul se apropiase din spate și o împungea ușor în umăr cu baioneta. Ea scutură din cap: nu merg. Și imediat niște mâini puternice o apucă și o ridică în aer. Ea dă din mâini și din picioare, așa cum copilul capricios se zbate în brațele adultului, șalvarii i se zăresc lucind de sub fuste, dar soldatul o ține zdravăn, dureros de tare.

— Nu mă atinge! strigă Zuleiha de sub tavan. Păcătuiești!

— Mergi de bunăvoie sau te luăm pe sus? întreabă de undeva de jos glasul

îngrijorat al lui Mansurka.

— Merg singură.

Soldatul îi dă drumul cu băgare de seamă. Picioarele îi ajung pe podea.

— O să te pedepsească Allah, îi spune ea lui Mansurka. Pe toți o să vă pedepsească.

Și începe să-și strângă lucrurile.

— Să te îmbraci bine, o sfătuiește Mansurka, aruncând lemne în sobă și ațâțând focul gospodărește. Să nu răcești cumva.

Curând, lucrurile sunt strânse într-o boccea. Zuleiha își înfășoară zdravăn capul cu un șal, își încheie bine cojocul. Ia din cuptor restul de turtă înfășurat într-o cârpă și-l pune într-un buzunar. În celălalt pune zahărul otrăvit, luat de pe pervaz. Lângă fereastră zace trupușorul mort al unui șoarece – se lăcomise în noaptea aceea.

Zuleiha e gata de drum.

Oprindu-se în prag, îmbrățișează cu privirea izba devastată. Pereți goi, ferestre sparte, două *tastîmal* călcate în picioare pe podeaua murdară. Murtaza zace întins pe laviță, cu barba-i ascuțită îndreptată spre tavan. Nu se uită la Zuleiha. Iartă-mă, bărbate. Nu din voia mea te părăsesc.

Se aude un pârâit puternic – Mansurka sfâșie *cearșaul* care desparte jumătatea de cameră a femeii de cea a bărbatului și își scutură mâinile satisfăcut. Oale sparte, cufere golite, rămășițe ale vaselor de bucătărie se înfățișează necuviincios privirii oricărui vizitator. Ce grozăvie!

Roșind de rușine, Zuleiha lasă ochii în pământ și iese în cerdac.

Zorile aprind cerul.

În mijlocul curții se înalță un morman imens de obiecte: cufere, coșuri, vase, unelte... Gâfâind de efort, negriciosul trage afară din hambar un leagăn greu de lemn.

— Tovarășe Ignatov! Uitați-vă, să-l luăm?

— Idiotule.

— Pe inventar, mă gândeam... se supără negriciosul, aruncând totuși leagănul în vârful mormanului. Măiculiță, da' știu că au trăit bine!

— Toate-s ale noastre acum, ale colhozului.

Mansurka ia un coș căzut și-l pune cu grijă înapoi.

— Îhî! Ale noastre. Ale poporului, râde cu gura până la urechi negriciosul și bagă pe neobservate în buzunar un *kaplau* mic de in.

Zuleiha coboară treptele cerdacului și se urcă în sanie, așezându-se cu spatele la cal, cum îi era obiceiul. Sandugaci, care stătuse nemișcată afară

toată noaptea, scutură din cap.

— Zuleihaaa! se aude deodată din casă o voce gravă, răgușită. Toți se întorc spre ușă.

— A-nviat mortul, șoptește tare negriciosul în liniștea de afară și își face cruce pe furiș, cu fața înspre hambar.

— Zuleihaaa! se aude iar din casă.

Ignatov ridică revolverul. Leagănul se desprinde din grămadă și se izbește de pământ cu un trosnet, făcându-se bucăți. Ușa se deschide cu un scârțâit prelung și în prag apare Strigoaica. Îi flutură cămașa de noapte lungă, buzele îi tremură de răutate. Își ațintește orbitele rotunde și albe asupra oaspeților, cu bastonul într-o mână și oala de noapte în cealaltă.

— Pe unde te poartă Șeitan, curcă plouată?!

— La dracu'! răsuflă ușurat negriciosul. Era să mi se albească părul de frică.

— Ia te uită, mai trăiește vrăjitoarea bătrână! zice Mansurka ștergându-și sudoarea de pe frunte cu palma.

— Asta cine mai e?

Ignatov bagă revolverul în toc.

— Mama lui Murtaza, răspunde Mansurka, cercetând-o cu privirea pe Strigoaică și fluierând de admirație. Are o sută de ani, nu mai puțin.

— De ce nu-i în scripte?

— Păi cine știa că mai trăiește...

— Zuleihaaa! Ei, stai c-o să vezi tu, îți arată el, Murtaza!

Strigoaica ridică furioasă bărbia, agitându-și bastonul. Cu o mișcare largă, aruncă în fața ei conținutul oalei de noapte. Clopoțelii albaștri scânteiază pe porțelanul alb ca laptele. Lichidul tulbure zboară ca flegma precis ținută; pe mantaua lui Ignatov apare o pată întinsă, închisă la culoare.

Soldatul ridică pușca, dar Ignatov îl oprește: las-o! Mansurka deschide grăbit porțile, și Ignatov, cu față crispată, încalecă și iese din curte.

— S-o luăm? strigă soldatul după el.

— Numai morți vii mai lipseau în convoi! se aude din stradă.

— Ce stai? Soldatul urcă în șa și se uită nerăbdător la Zuleiha. Să mergem!

Privind descumpănită în jur, ea se mută pe locul vizitiului și apucă hățurile grele. Se întoarce spre soacră.

— O să te jupoaie Murtaza al meu! șuieră din cerdac Strigoaica, și vântul îi ridică codițele subțiri ca niște sforicele. Zuleihaaa!

Sandugaci se urnește din loc, cu mânzul după ea. Zuleiha iese din curte.

Negriciosul merge în urma tuturor. Ridică ochii și vede pe uluci niște cranii galbene, înghețate: un cal își rânjește dinții lungi și rari, un taur își holbează orbitele negre ale ochilor, un berbec își încovoiaie coarnele răsucite ca niște șerpi.

— E clar, sunt păgâni totuși! hotărăște el și grăbește pasul după ceilalți.

— Murtaza al meu o să te omoare! O să te omoare! Zuleihaaa! se aude în urma lor.

Mansurka-Scaiete rânjește. Zăvorăște porțile pe dinafară, bățând cu blândețe în canaturile zdravene, ajustate bine (ba nu, zăvorul trebuie întărit!), și pleacă grăbit spre casă – vrea să se culce. N-a fost o glumă: cincisprezece curți într-o singură noapte. Încă nu știe că lângă casă stau la pândă doi indivizi – îl vor izbi de gard, îi vor crăpa capul și vor dispărea; el va rămâne să atârne de uluci nemișcat, înfipt în două seceri, cu ochii sticloși ațintiți cu uimire către cer...

Sania Zuleihăi intră într-o caravană lungă, alături de alți țărani deschiaburiți. Șuvoiul se scurge pe ulița principală din Iulbaș, spre marginea satului. E flancat de călăreți înarmați cu puști. Printre ei se află și femeia pieptoasă, cu obrajii rumeni, întâlnită dimineata în pădure.

— Ce, tovarășe Ignatov, strigă ea veselă, uitându-se la Zuleiha, e mai ușor să deschiaburești femeii?

Fără a-i da atenție, Ignatov o ia înainte la trap.

Porțile casei bărbatului ei sunt tot mai departe, se fac mici, se pierd în întunericul uliței. Zuleiha întoarce capul și le privește, le tot privește, n-are putere să-și ia ochii de la ele.

— Zuleihaaa! se aude de acolo.

La ferestre, de ambele părți ale uliței se zăresc chipurile palide ale vecinilor, cu ochii larg deschiși.

Iată și marginea satului. Au ieșit din Iulbaș.

— Zuleihaaa! abia mai răzbate glasul.

Caravana săniilor urcă dealul. Pâlcul de case din Iulbaș se vede-n zare tot mai întunecat.

— Zuleihaaa! îi vuieste vântul în urechi. Zuleihaaa!

Ea întoarce capul. De pe culmea dealului, valea care se desfășoară dedesubt pare o față de masă albă, uriașă, pe care mâna Atotputernicului a împrăștiat copacii ca mărgелеle și drumurile ca panglicile șerpuite. Caravana deschiaburiților se întinde ca o plasă subțire de mătase până la orizont, deasupra căruia răsare solemn soarele purpuriu.

Note

5. Toate versurile sunt din imnul socialist *Internaționala*.
6. Chipiu militar cu clapete pentru urechi purtat de soldații ruși în Războiul Civil și în anii de după el. A fost numit *budionovka* după Semion Mihailovici Budionnîi (1883–1973), comandant militar sovietic.

Partea a doua
ÎNCOTRO?

La drum

Frumoasă femeie.

Ignatov merge în fruntea caravanei. La răstimpuri se oprește și lasă convoiul s-o ia înainte, privind stăruitor fiecare persoană: fețele posace ale culacilor din sâni, soldații lui de ispravă, îmbujorați de frig. Apoi dă iar pinteni calului – îi place să meargă în frunte. Să aibă în fața lui doar întinderea mare, ademenitoare, și vântul.

Se străduiește să nu se uite la femeie, ca ea să nu creadă cine știe ce. Dar cum să nu te uiți, când are asemenea forme, de-ți sar în ochi?! Parcă n-ar sta pe cal, ci pe un tron. La fiecare pas se leagănă în șa, curbandu-și talia și împingându-și înainte pieptul strâns în cojocul alb, parcă dă din cap și rostește: da, tovarășe Ignatov, da, Vania, da...

El se ridică în scări și cercetează caravana, care trece pe lângă el, cu mâna pavază la ochi, ca și cum și i-ar apăra de soare. De fapt își acoperă ochii, care-i alunecă neascultători spre Nastasia. Așa o cheamă.

Săniile alunecă, scârțâind pe zăpadă. Din când în când, caii fornăie, și din boturile lor acoperite cu brumă ies norișori de abur colorați ciudat.

Un țăran cu chipul fioros și barba neagră, încâlcită își mână îndrăcit iapa. În spate e soția lui, înfofolită într-o broboadă până la sprâncene, ținând în brațe două boțuri de prunci și, în jur, o liotă pestriță de copilași. „Vă omor!“ strigase el când veniseră să-l ia de acasă, repezindu-se cu furca la Ignatov. Abia când i-au amenințat nevasta și copiii cu puștile s-a răzgândit și s-a calmat. Nu, cu furca nu-l dovedești pe Ignatov...

Bătrânul mullah ține hățurile stângaci, chiar și fără mânușile de lână. Se vede că toată viața lui n-a ținut în mână ceva mai greu decât o carte. Cârliionții de blană din șuba îmbrăcată pentru drum lucesc în soare. Cu o șubă ca asta n-ajungi până la capăt, se gândește Ignatov cu nepăsare, ți-o iau – fie la punctul de repartiție, fie undeva, pe drum. N-ai de ce să te gătești așa, doar nu mergem la nuntă... Soția mullahului stă în spatele lui ca o boccea informă, greoaie. În mâini ține o minune de cușcă, înfășurată într-o păturică: și-a luat cu ea pisica preferată. Tâmpita.

Lui Ignatov nu-i prea arde să se uite la următoarea sanie. Cum ar veni: l-a omorât pe om și a lăsat-o pe muiere fără bărbatul ei. Nu o dată s-a întâmplat. Și numai din vina țăranului, s-a repezit cu toporul asupra lui ca turbat. La

început n-au vrut decât să-l întrebe de drum... Totuși, Ignatov nu poate scăpa de senzația neplăcută că i se strânge stomacul. Milă? E tare mărunțică femeia asta, e plăpândă. Și are chipul palid, delicat, parcă-i de hârtie. E limpede: n-o să țină la drum. Poate cu bărbatu-său ar fi rezistat, dar așa... Reiese că el, Ignatov, nu l-a ucis numai pe soțul ei, ci și pe ea.

Poftim, a început să-i fie milă de culaci.

Când trece pe lângă el, femeia mărunțică ridică privirea. Măiculiță, ce ochi verzi are! Calul bate din copită, dansează în loc. Ignatov se răsuțește în șa, să se uite mai bine, dar sania a trecut deja. În partea din spate se vede o dungă neagră: urma adâncă de topor lăsată ieri de Ignatov.

Privește urma asta, dar simte în spate cum se apropie calul roșcat, cu coama lungă, pe care se apleacă sânii plini, gata să țâșnească de sub haină, ai Nastasiei, care cu fiecare mișcare a ei pare a striga din toate puterile: Da, Vania, da, da, da...

Pusese ochii pe Nastasia încă din vremea instrucției.

Noii recruți se adunau de obicei dimineața în curte, chiar sub ferestrele lui: două zile ascultau discursuri mobilizatoare și învățau să mânuiască pușca, a treia zi o porneau cu certificatul în dinți, sub comanda agentului pentru acțiuni speciale al organelor GPU, aflat în misiune. Iar în dimineața următoare apărea în curte un alt grup. Veneau mulți voluntari, toți voiau să sprijine cauza dreaptă. Se întâmpla să fie și femei, deși multe dintre ele se înscriau în miliție, nu se știe de ce. E drept, GPU e treabă serioasă, de bărbat.

S-o luăm pe Nastasia, de pildă. Cum a venit, toată activitatea din curte a încetat. Recruții au rămas cu ochii pironiți la ea, cu gâturile întoarse, ca niște găini moarte, nu-l mai ascultau pe instructor decât cu o ureche. Până se înmuia și el, transpirat tot, în timp ce-i explica părțile componente ale puștii (din biroul lui Ignatov se vedea bine). Au reușit cumva să-i învețe ce era de învățat, au trimis grupul la lucru și au răsuflat ușurați. Dar amintirea femeii frumoase le-a rămas în stomac ca un ghem de gheață dulce.

În seara aceea, Ignatov nu s-a dus la Ilona. Toți spuneau că e fată frumoasă – nici prea tânără (o încercase deja viața, nu-și ținea nasul pe sus), nici prea bătrână (era încă plăcută la vedere), era trupeșă (aveai pe ce pune mâna), nu se uita decât în gura lui, nu se împăuna cu farmecele ei; în plus, avea o cameră mare, de doisprezece metri, într-un apartament la comun. Una peste alta, putea să trăiască cu ea, dar nu voia. De fapt, ea îi spusese: „Trăiește cu mine, Ivan!” Dar el și-a dat seama că nu voia.

Foindu-se pe patul tare din cămin, el asculta sforăitul vecinilor de cameră

și medita la viață. N-o fi chiar o ticăloșie să se gândească la o muiere nouă când cea veche își face încă speranțe, îl așteaptă, bate, pesemne, pernele să arate înfoiate? Nu, a hotărât el, nu-i o ticăloșie. De-aia-s date sentimentele, ca să se-aprindă omul. Dacă nu-s sentimente, dacă s-au stins, ce să mai ții cărbunii reci?

Ignatov n-a fost niciodată un muieratic. Era chipeș, impunător, inteligent – de obicei femeile se uitau după el și se străduiau să-i placă. El însă nu se grăbea să se încurce cu nimeni și nici nu se atașa ușor. De altfel, femeile pe care le avusese în viața lui – îi era rușine să recunoască – le putea număra pe degetele de la o mână. Nu prea-i stătea gândul la asta. Se înrolase în 1918 în Armata Roșie și avusese ce face: mai întâi Războiul Civil, apoi trebuie să-i potolească pe basmaci⁷ în Asia Centrală... Probabil că și-ar flutura și acum sabia prin munți dacă n-ar fi fost Bakiev. Acesta devenise om important în Kazan la vremea aceea; se transformase din Mișka, lunganul roșcovan, în Tohtamîș Muradovici, un bărbat onorabil, cu capul mare, bine ras, și cu pince-nez auriu în buzunarul de la piept. El a fost cel care l-a adus pe Ignatov în Tatarstanul natal. Întoarce-te, Vania, i-a spus, am nevoie cu disperare să am oamenii mei, nu pot fără tine. A știut, șiretul, cum să-l ia. Ignatov a înghițit momeala și a dat fuga acasă, să-și ajute prietenul.

Așa a început activitatea lui la GPU, în Kazan. Nu putea spune că-i interesantă (hârțogăraie de tot felul, adunări și altele asemenea), dar măcar putea să respire... La scurt timp, a făcut cunoștință cu o dactilografă de la sediul de pe Bolșaiia Prolomnaia. Avea umerii plini, lăsați, și un nume trist – Ilona. Abia acum, la treizeci și ceva de ani, Ignatov a cunoscut pentru prima dată bucuria unei relații de lungă durată – se împliniseră deja patru luni de când mergea la Ilona. Nu că ar fi fost îndrăgostit, nu. Îi făcea plăcere să fie cu ea, îi era comod, asta da. Dar de *iubit*...

Ignatov habar nu avea cum se poate să iubești o femeie. Poți să iubești numai lucruri mărețe: Revoluția, Partidul, Patria. Dar femeia? Cum să exprimi cu același cuvânt ce simți față de două lucruri atât de diferite – să pui pe același taler al balanței o femeie oarecare și Revoluția? Ar fi o prostie. Până și Nastasia – are pe vino-ncoa', e atrăgătoare, totuși nu e decât o muiere. Să petreacă o noapte-două cu ea, șase luni cel mult, să-și liniștească bărbăția, și gata, ajunge. Care dragoste? Așa, niște sentimente acolo, focul emoțiilor. Arde, e plăcut; când se stinge, sufli în cenușă și-ți vezi de viață mai departe. De aceea, Ignatov nu folosea niciodată cuvântul *a iubi* – nu voia să-l profaneze.

Într-o dimineată, îl sună din senin Bakiev. Ai așteptat destul o misiune adevărată, prietene Vania, zice el. Te duci la țară să te lupți cu dușmanii revoluției, au rămas încă mulți acolo. Lui Ignatov i-a sărit inima de bucurie: din nou pe cal, din nou la luptă! I s-au dat în subordine doi soldați din Armata Roșie și un detașament de recruți. Iar printre ei, în cojoc alb, călare pe un cal roib – ea, ea, draga lui... E mâna destinului, nu alta...

Înainte de plecare a trecut pe la Ilona și și-a luat un rămas-bun rece. Simțindu-i răceala din privire, ea a izbucnit în lacrimi: „Nu mă iubești, Ivan?” El s-a enervat, a scrâșnit din dinți: „De iubit, îi iubesc mamele pe copii!” – și a ieșit. Iar ea după el: „O să te aștept, Ivan, așa să știi! O să te aștept!” Într-un cuvânt, a făcut o scenă.

Cu Nastasia e altceva. Asta n-o să-și frângă mâinile și n-o să ofteze. Știe de ce au nevoie bărbații de muieri și muierile de bărbați...

Trece pe lângă el: surâde larg, nu se rușinează, îl privește direct în ochi. Își scoate cu dinții ascuțiți mănua din mâna plinuță și piaptână coama calului cu degetele, îndreptându-i șuvițele. O mângâie.

Ignatov simte cum îl trec deodată furnicături fierbinți de la ceafă în jos, pe omoplați, de-a lungul șirei spinării. Se uită încruntat în altă parte: nu se cuvine ca un soldat roșu în misiune să se gândească la femei. Ea n-are cum să-i scape. Și dă pintoni calului, trecând în fruntea caravanei.

Au mers multă vreme. Vedeau coada altor coloane care se târau la fel de încet, fără să contenească, pe dealurile nesfârșite a ceea ce fusese odată gubernia Kazan, iar acum era Tatarstanul Roșu; mergeau spre capitala Kazan, construită din piatră albă. Careva zărea probabil și coada caravanei lor, dar asta Ignatov nu avea de unde să știe – nu-i plăcea să se uite înapoi. Din când în când treceau prin sate, și țăranii aduceau din casă pâine și o îndesau în mâinile deschiaburiților, care ședeau abătuți în sănii. El nu le interzicea: în felul ăsta aveau să mănânce mai puțin pe socoteala statului la Kazan.

Au mai lăsat în urmă un deal (Ignatov renunțase să le mai numere). Deodată, în scârțâitul monoton al tălpilor de sanie, se aude strigătul puternic al negriciosului Prokopenko: „Tovarășe Ignatov! Veniți aici!”

Ignatov se întoarce: panglica dreaptă a caravanei e ruptă la mijloc, ca tăiată cu un cuțit. Partea din față înaintează încet, cealaltă stă. Siluetele întunecate ale câtorva călăreți se agită la locul rupturii, jucându-și caii în loc și agitându-și mâinile.

Ignatov se apropie. Iată care-i pricina: sania femeii mărunțele cu ochii verzi. Iapa înhămată la ea stă cu capul plecat foarte jos, iar sub pântecul ei stă

mânzul și sugă grăbit la ugerul mamei – i se făcuse foame. Nu pot fi depășiți: drumul e îngust, nu încap decât o sanie.

— Iapa e în grevă! se plânge supărat Prokopenko, ridicând din sprâncene. Am încercat în toate felurile...

Trage din toate puterile de căpăstrul calului, dar acesta își scutură coama fornăind: nu vrea să pornească.

— Trebuie să așteptăm până-l hrănește, spune încetișor femeia din sanie.

Hăturile i se odihnesc pe genunchi.

— De așteptat, aștepți bărbatul acasă, îi răspunde aspru Ignatov. Noi trebuie să mergem.

Sare jos din șa. Scoate din buzunarul mantalei niște coji de pâine păstrate pentru calul lui, presărate cu granule mari de sare murdară, și i le întinde iepei încăpățănate. Aceasta le mănâncă, plescăind din buzele-i negre și strălucitoare. Așa, așa, uită-te la mine... El îi mângâie botul lung, cu fire de păr cenușii, aspre.

— Cu mângâieri îmblânzești și o iapă, îi zice Nastasia apropiindu-se – surâde larg, i se văd gropițele din obraji.

Ignatov trage de căpăstru: hai, draga mea! Iapa mestecă și ultima coajă și își lasă încăpățânată capul în pământ: nu vreau.

— N-o urniți acum, se aude glasul tăcutului Slavuțki, care își scarpină gânditor cicatricea lungă de pe față. Până nu-l hrănește, nu pleacă.

— Carevasăzică nu pleacă...

Ignatov trage mai tare, apoi smucește scurt căpăstrul.

Iapa nechează cu jale, arătându-și dinții galbeni și bătând din copită. Mânzul sugă grăbit, privindu-l pieziș pe Ignatov cu ochișorii negri ca prunele. Acesta își ia avânt și pocnește iapa cu palma pe crupă: dii! Iapa nechează și mai tare, scutură din cap, dar nu se mișcă. Încă o lovitură pe crupă: dii, am zis! Dii, fir-ai tu să fii! Caii din preajmă devin agitați, prind glas, se ridică pe picioarele dindărăt.

— Nu pleacă, repetă încăpățânat Slavuțki. Poți s-o omori în bătaie. Așa-s mamele...

Nu mai taci odată, ofițer idiot. De zece ani ești în Armata Roșie și încă nu gândești ca noi, sovieticii.

— Se pare că trebuie să cedăm în fața iepei, așa-i, tovarășe Ignatov? ridică Nastasia din sprâncene, mângâind coama calului ei ca să-l liniștească.

Ignatov apucă mânzul de crupă și-l trage, încercând să-l desprindă de la ugerul iepei. Mânzul dă din picioare ca o lăcustă și sare sub pântecul iepei pe

partea cealaltă. Ignatov se prăbușește pe spate în zăpadă – mânzul continuă să mănânce. Nastasia râde în hohote, culcându-și sânii pe gâtul calului ei. Slavuțki își întoarce capul fâstâcit.

Înjurând, Ignatov se ridică în picioare, își scutură zăpada de pe caschetă, de pe manta, de pe pantaloni. Face semn cu mâna săniilor care o luaseră înainte:

— Staaai!

Și călăreții pornesc în galop spre capul convoiului: Staaai! Până la noi ordine – pe loc repaaa-os!

Ignatov își scoate budionovka, își șterge fața roșie și se răstește supărat la Zuleiha:

— Până și iepele voastre sunt contrarevoluționare!

Caravana se odihnește, așteptând ca mânzul de o lună și jumătate să se sature de laptele mamei.

Când pe câmpuri se lasă întunericul dens, mai rămâne o jumătate de zi de mers până la Kazan. Sunt nevoiți să înnopteze în cantonul din apropiere.

Președintele sovietului de acolo, Denisov – un țăran masiv, cu aer de marinar încercat –, i-a primit călduros, cu bucurie chiar.

— Vă organizez cazarea ca la cel mai bun hotel! Astoria! Ba nu, și mai bine, Angletterre! le-a promis el, arătându-și dinții mari într-un zâmbet larg.

Și deodată, ce să vezi – niște oi încep să behăie asurzitor, se îmbrâncesc, se reped una la alta cu urechile tremurându-le, dau din picioarele negre, subțirele. Bătând din palme, Denisov le gonește pe toate în țărc – dincolo de perdeaua lungă de pânză care împarte locul în două jumătăți. Un ultim mieluşel zburdalnic nu se lasă dus, bate zdravăn din copite în podeaua de lemn. În cele din urmă, președintele îl apucă de lâna buclată și-l aruncă alături de ceilalți; se uită mulțumit în jur, mătură cu cizma căcărezele negre și mirositoare, își desface primitiv brațele (în golul ușii, dungile de pe tricoul lui de marinar strălucesc):

— Păi ce v-am spus?

Ignatov ridică capul și privește în jur. Flacăra puternică a lămpii cu gaz luminează tavanul înalt de lemn. Ferestrele înalte și înguste fac horă în jurul unei cupole rotunde. Pe pereții negri, acoperiți cu smoală, se mai zăresc urmele inscripțiilor arăbești. Se cască și câteva nișe asemenea peșterilor, în care se disting vag pătrate deschise la culoare, urme ale *liauhelor* date jos nu demult.

La început Ignatov n-a vrut să înnopteze în fosta moschee – la dracu' cu ea, e semnul obscurantismului. Iar acum se gândește: chiar așa, de ce nu?

Bine-a făcut Denisov. De ce să stea degeaba clădirea goală?

— Locul ajunge pentru toți, continuă să-l laude președintele, trăgând *cearșaul* pestriț. Oile în jumătatea destinată femeilor, oamenii în cea destinată bărbaților. Rămășiță burgheză, firește. Dar e comod – nu se poate nega! Mai întâi am vrut să scoatem perdeaua, apoi am hotărât s-o lăsăm. Aici, la noi, aproape că nu-i seară fără oaspeți.

Moscheea fusese cedată recent colhozului. Nici chiar mirosul acru de căcăreze nu-i putea alunga parfumul caracteristic, păstrat prin colțuri – de covoare vechi, de cărți prăfuite.

La intrare se înghesuie deschiaburiții înghețați, privesc speriați perdeaua în spatele căreia behăie și se îmbrâncesc oile.

— Faceți-vă comozi, cetățeni deschiaburiți.

Denisov deschide ușița sobei și pune câteva lemne pe foc.

— Și femeile de la colhoz s-au temut la început să intre în jumătatea destinată bărbaților, îi șoptește el lui Ignatov. Cică-i păcat. S-au obișnuit pe urmă.

Mullahul în cojoc intră primul în moschee. Se duce la nișa înaltă a *mihrabului* și se așază în genunchi. Câțiva bărbați i se alătură. Femeile rămân înghesuite în prag.

— Cetățencelor! strigă vesel președintele de lângă sobă, și flăcările aurii strălucesc în ochii lui negri. Uitați-vă, oile nu se tem! Luați exemplul de la ele.

De după perdea se aude, drept răspuns, un behăit puternic.

Mullahul se ridică în picioare. Se întoarce spre deportați și își deschide palmele într-un gest de invitație. Oamenii intră timid, răspândindu-se pe lângă pereți.

Așezat pe un morman de lucruri aruncate într-un colț, Prokopenko le răscolește și dă peste o carte, îi zgândărește cu unghia coperta frumoasă din pânză, cu ornamente de metal – e atras de cultură.

— Cărți vă rog să nu luați, îl observă președintele. Sunt tare bune la făcut focul.

— Nu ne atingem de nimic.

Ignatov se uită sever la Prokopenko, și acesta azvârle cartea înapoi în morman, dând indiferent din umeri: nu mă interesa cine știe ce.

— Auzi, împluternicitule – Denisov se întoarce către Ignatov –, da' soldăteii ăștia ai tăi n-o să se înfrupte din oi la cină? De câte ori trece câte o caravană cu deschiaburiți pe-aici, mă trezesc dimineața cu oi lipsă. Din ianuarie încoace am rămas cu jumătate de turmă. Adevărat îți zic.

— Cum se poate? Doar sunt bunuri ale colhozului!

— Bine, bine... Denisov zâmbește și-l amenință în glumă pe Ignatov cu degetul lui noduros, plin de bătăături negre. Până la urmă, nu poți să-i supraveghezi pe toți...

Ignatov îl bate împăciuitoare pe umăr: nu te teme, tovarășe! Ia te uită, îi venea să-i zică: un fost marinăr petersburghez (de la Marea Baltică!) și muncitor leningrădean (frunț!), ajuns acum din proprie voință să lucreze la colhoz (romantic!), venit la chemarea partidului să ridice satul sovietic – într-un cuvânt, unul de-al nostru din toate punctele de vedere, și gândește atât de rău despre ai lui...

Nastasia se plimbă cu pas leneș prin moschee, cercetându-i pe deportații înghesuiți prin colțuri. Își scoate căciula mițoasă de pe cap, și coada grea, de culoarea spicelor îi cade pe spate până la călcâie. Femeile suspină adânc (în moschee, în prezența bărbaților, în prezența mullahului, cu capul descoperit!) și acoperă cu palma ochii copiilor. Nastasia se apropie de soba fierbinte și își aruncă șuba pe ea. Tunica și-o ține adunată în falduri sub sânii ridicați, legată în talie cu o centură lată atât de strâns, încât pare că stă să plesnească.

— Aici o să punem copiii, spune Ignatov fără să se uite la ea. „Iar mi-e milă?” îi vine în minte gândul cel rău. Dar se liniștește imediat: or fi ei copii de culaci, dar tot copii sunt.

— Of, o să-ngeț! oftează ea vesel și își ia șuba.

— Hai să-ți aranjez un culcuș în fân, frumoaso, îi face cu ochiul Denisov.

În plânsete și hărmălaie, copiii se aranjează cum pot pe soba mare: unii deasupra, alții alături. Mamele se culcă pe podea făcând un cerc larg, bine strâns în jurul lor. Ceilalți își caută câte un locușor de-a lungul pereților, pe cărpele aruncate prin colțuri, pe resturile de biblioteci și lavițe.

Zuleiha găsește un petec de covor pe jumătate ars și se așază pe el, rezemându-se cu spatele de perete. Gândurile îi sunt încă apăsătoare, încete, ca aluatul de pâine. Ochii ei văd, dar ca printr-o perdea. Urechile aud, dar ca din depărtare. Corpul i se mișcă, respiră, dar parcă n-ar fi al ei.

Toată ziua s-a gândit că prezicerea Strigoaicei se adeverise. Dar în ce fel cumplit! Trei *fărăștai* de foc – trei soldați din hoardele roșii – o scosese din casa bărbatului ei într-un car, și bătrâna rămăsese acolo, cu fiul ei adorat. S-a împlinit lucrul de care Strigoaica se bucura și pe care și-l dorea atât de mult. O să-i treacă prin cap lui Mansurka să-l înmormânteze pe Murtaza lângă fiicele lor? Dar pe Strigoaică? Zuleiha nu se îndoia că bătrâna nu avea să supraviețuiască mult timp după moartea fiului ei. Allah Preaînalt, facă-se voia

ta.

Pentru prima dată în viață stă într-o moschee, ba chiar în jumătatea destinată bărbaților, aproape de *mihrab*. Probabil că și asta e din voia Celui Atotputernic.

Bărbații își lăsau cu greu femeile să intre în moschee, și asta numai la sărbătorile mari: de *Uraza* și de *Kurban*. În fiecare vineri, Murtaza, după ce asuda bine în baia de aburi, ieșea îmbujorat de acolo, cu barba pieptănată cu grijă, și pleca grăbit la moscheea din Iulbaș pentru rugăciunea mare, punându-și tichia de catifea verde pe creștetul atât de bine ras, încât căpăta un luciu trandafiriu. Jumătatea destinată femeilor – într-un colț al moscheii, după un *cearșau* gros – era de obicei pustie vinerea. *Mullah-hazret* poruncea bărbaților să transmită conținutul discuțiilor de vineri femeilor rămase la treburile casei, spre a nu se abate de la calea cea dreaptă și a se întări în credința adevărată. Murtaza îndeplinea ascultător porunca: după ce venea acasă, se așeza pe laviță, aștepta până când în jumătatea de cameră destinată femeii se stingea zgomotul râșniței sau zdrăngănitul vaselor și arunca prin perdea mereu aceleași cuvinte: „Am fost la moschee. L-am văzut pe mullah“. Zuleiha aștepta în fiecare vineri această frază, căci ea însemna mult mai mult decât spuneau cuvintele luate separat: toate în lumea asta sunt la locul lor, ordinea lucrurilor e neclintită.

Mâine e vineri. Mâine, Murtaza nu se duce la moschee.

Zuleiha îl găsește cu privirea pe *mullah-hazret*, care continua să se roage cu fața spre *mihrab*.

— Oamenii de gardă să-și ocupe posturile, ordonă Ignatov. Ceilalți – la culcare.

— Și dacă nu vrem, tovarășe Ignatov?

Femeia cu sâni mari, care își descoperise capul cu atâta nerușinare în moschee, luase un braț de fân și stătea în picioare cu el în mâini.

— Deșteptarea e în zori, răspunde el sec, și Zuleihăi, fără să știe de ce, îi pare bine că e atât de aspru comandantul cu femeia nerușinată.

Femeia oftează zgomotos, ridicându-și și mai sus pieptul proeminent, și aruncă brațul de fân pe podea, aproape de Zuleiha.

Santinelele se așază la intrare, pe o bibliotecă răsturnată, și lamele baionetelor scânteiază vioaie în întuneric. „De cu seară pân’ ce zorii vor să vie, marinarii sunt mereu la datorie!“ rostește președintele către ei în loc de rămas-bun, apoi le urează noapte bună deportaților și oilor. Ignatov face un semn, și lampa cu gaz își înghite mica limbă portocalie, doar vârful fitilului

mai licărește abia vizibil în beznă.

Zuleiha pipăie în buzunar după pâine, rupe o bucătică și o mestecă.

— Unde ne duci, comisare? se aude în întuneric vocea sonoră, cântată a mullahului.

— Unde v-a trimis partidul, acolo vă duc, răspunde la fel de tare Ignatov.

— Și unde ne-a trimis partidul tău?

— Întreabă-l pe atotștiutorul Allah, să-ți șoptească el la ureche.

— N-o să reziste toți la drum. Ne duci la moarte, comisare.

— Străduiește-te să supraviețuiești. Sau roagă-l pe Allah să-ți dea o moarte rapidă, să nu te chinuiești.

Deportații șușotesc îngrijorați: Unde? Unde? – Oare în Siberia? – Păi unde altundeva? Când trimit, acolo trimit. – O fi departe? – Doar a spus *mullah-hazret*: e atât de departe, că n-o să rezistăm la drum. Allah! Măcar de-am ajunge. – Așa-i. Cine ajunge o să supraviețuiască...

Santinelele își armează puștile înainte de culcare cu un zgomot metalic. Murmurul vocilor se stinge. Căldura sobei se răspândește în moschee, pleoapele grele de oboseală se închid, Zuleiha ațipește. Nevasta mullahului scoate din cușcă iubita ei pisică cenușie și o hrănește din mână, vărsând lacrimi mari pe spinarea ei vărgată și moale.

— Zuleihaaa! se aude glasul Strigoaicei din depărtare, parcă de sub podea. Zuleihaaa!

Vin, vin, mamă...

Zuleiha deschide ochii. În jur, în semiîntunericul dens, abia străpuns de lumina tremurândă a lămpii, dorm deportații. Focul trosnește în sobă, când și când, în fundul moscheii, oile behăie somnoroase. Santinelele picotesc cu poftă sprijinite de perete, cu capul înclinat pe umerii lăsați.

Uf, i s-a părut.

Și deodată, foarte aproape, se aude un fâșâit puternic. O șoptă sacadată – de bărbat, ori de femeie? –, fierbinte, grăbită, poticnită, amestecată cu o respirație ritmică, sonoră: pe brațul de fân, unde ieri și-a făcut culcușul femeia nerușinată, întunericul tremură, freamătă, gâfâie. Se mișcă – mai întâi încet, apoi mai repede, mai violent, mai intens. Nu mai e întuneric, sunt doar două trupuri învăluite în umbră. Ceva tremură, răsuflă adânc, prelung. Și un râs înăbușit de femeie: „Stai, turbatule, m-ai istovit de tot!“ Glasul e cunoscut: ea e, neobrăzată cu obraji rumeni. Zuleihăi i se pare că-i vede în întuneric părul blond, răsfirat, atârându-i greu. Respiră ușurată, cu gura deschisă larg – ca și când nu s-ar teme că o aude cineva. Își lasă capul pe

pieptul cuiva, și amândoi se potolesc, tac.

Zuleiha își forțează ochii, încercând să vadă mai bine fața bărbatului. Și reușește să distingă doi ochi care o privesc din beznă: se uită la ea de mult, cu atenție – e Ignatov.

— Salahatdin! se aude deodată în adâncul moscheii un strigăt sfâșietor. Bărbate!

O lampă se aprinde brusc. Oamenii tresar, se uită în jur, un copil plânge în somn, pisica miaună călcată din greșeală de o cizmă.

— Salahatdin! continuă să țipe nevasta mullahului.

Ignatov înjură, se eliberează din plasa părului de rusalcă al Nastasiei, își încheie grăbit cureaua și își trage din mers cizmele. Dă fuga într-acolo, unde deportații se strânseseră într-o grămadă compactă.

Oamenii fac cărare. Pe jos, cu capul cărunt spre *mihrab* și cu picioarele lungi ieșindu-i de sub șuba mițoasă, zace *mullah-hazret*. Alături, în genunchi, cu fruntea lipită de podea, hohotește nevasta lui trupeșă. Ochii deschiși ai mullahului s-au stins și privesc în sus, pielea întinsă pe pomeți și ridurile, care coboară de la nas spre bărbie, fac să-i apară pe buze un zâmbet livid, încremenit. Ignatov ridică privirea. Prin ferestruicile înguste pătrunde un firicel de lumină albastră. E dimineață.

— Toată lumea să se pregătească, se adresează el chipurilor înlemnite din jur. Pornim.

Și se îndreaptă spre ieșire.

Nastasia îl petrece cu privirea șezând pe claia de fân, își împletește părul într-o coadă groasă părul răvășit.

Pregătirile de drum au fost rapide. S-a hotărât ca trupul mullahului să fie înmormântat acolo, la canton. Ignatov a insistat ca șuba s-o îmbrace nevasta secată de lacrimi a mullahului. Copiii au ajutat-o să prindă pisica speriată, ascunsă după sobă, și s-o pună la loc în cușcă.

Când Zuleiha stă deja pe capră, ținând hățurile pregătite – se așteaptă ordinul de pornire –, negriciosul se apropie de ea, uitându-se în toate părțile, și aruncă grăbit în sanie ceva greu, alb, cârlionțat: un mieluşel. Îl acoperă cu un sac și duce degetul noduros la buze: ssst...

În toată curtea se aude tare: La drum! Caii fornăie, gărzile strigă. Și săniile se târăsc afară din curte ca un banc de pești mari și înceți.

Președintele Denisov stă în poartă zâmbitor, îi petrece.

— Ei, frate, curaj! îi spune Ignatov prietenește, strângându-i palma bătătorită, ca talpa de aspră.

— Ascultă, Ignatov, zice Denisov coborând vocea, încruntându-se preocupat. Ce-ar fi să ridicăm steagul roșu pe moschee?

Ignatov se uită la turnul înalt al minaretului, înălțat spre cer cu vârful lui ascuțit, pe care stă o semilună de tablă închisă la culoare.

— O să se vadă de departe, aprobă el. Frumos!

— Totuși, e o clădire de cult. O să iasă un fel de salată amestecată.

— Salată e-n capul tău, zice Ignatov bătându-și pe gât calul care joacă în loc nerăbdător. Țsta-i un adevărat grajd, bun pentru colhoz. Ai priceput, fruntașule?

Denisov dă din mână zâmbind: cum să nu pricep?

Ignatov lasă să treacă înaintea ultimei sănii, îmbrățișează cu privirea curtea goală și pornește în urma caravanei, făcând omătul dimineții să scrâșnească sub copitele calului.

Când satul rămâne departe în urmă, Zuleiha își întoarce capul. În vârful moscheii flutură steagul roșu ca focul.

Președintele sovietului sățesc, Denisov, va mai lucra în sat încă jumătate de an. Spre primăvară, el va organiza colhozul și va crește semnificativ, cu simț de răspundere, procentul colectivizării în localitatea încredințată lui.

Se va lupta cu religia din toate puterile, așa cum lupta pe Marea Baltică: în timpul lunii sacre a Ramadanului va face propagandă organizând marșuri în jurul moscheii, îi va înfrunța singur pe trei slujitori ai cultului în dezbaterile publice intitulate „E necesară religia în societatea sovietică?“, va aduna și va pune pe foc toate cărțile din sat care conțin Coranul.

Încununarea carierei sale la țară va fi procurarea tractorului Kommunar pentru colhozul său – spre invidia tuturor satelor învecinate din canton, care încă nu aveau mașini. Tractorul va deveni cel mai prețios și mai apărat obiect din gospodăria lui Denisov. Va avea o inițiativă inovatoare: să schimbe numele sărbătorii păgâne Saban-tui – Sărbătoarea Plugului, care are loc în satele tătărești la sfârșitul primăverii – în Traktor-tui. Inițiativa îi va fi susținută de cei de la centru; la ceremonie va veni o delegație ȚIK⁸ tocmai de la Kazan și o armată de ziariști. Sărbătoarea va fi ratată din cauza unei defecțiuni a tractorului. Mai târziu se va lămuri că o bătrânică abîstai bine intenționată dorise să îmblânzească duhul tractorului și hrănise pe furiș motorul cu câteva ouă și niște pâine, tocmai pricina stricăciunii. Nemulțumiți, tovarășii de la ȚIK și ziariștii vor pleca la Kazan cu mâinile goale, iar cariera lui Denisov o va lua în jos vertiginos.

Va fi rechemat de la țară și trimis acasă. La întoarcerea la Leningrad, își

va găsi camera din locuința comună înțesată de vecinii ocupați să se înmulțească peste măsură. Lupta cruntă și îndelungată cu șefii de la spațiul locativ îl va face s-o dea pe băutură, și după vreo doi ani va fi izgonit din cămin pentru alcoolism. În 1933, când se vor schimba buletinele de identitate, Denisov, ca persoană fără acte și bețiv inveterat, se va vedea dat afară din Leningrad – mai întâi la kilometrul 101, apoi la Ust-Ţîlma, iar apoi și mai departe, la Duşkacean, unde i se va pierde urma pentru totdeauna printre colinele din jurul Baikalului.

Note

7. Contrarevoluționari musulmani care au organizat o mișcare armată de opoziție împotriva conducerii țariste și sovietice între anii 1916 și 1923.

8. *Ţentralnîi Ispolnitelnîi Komitet* – Comitetul Executiv Central.

Cafeaua

Cui nu-i place cafeaua servită în ceșcuțe mici de porțelan?

Wolf Karlovici își ascunde fața sub plapumă, continuând să simtă pe frunte atingerea fierbinte a razei de soare. Încă două clipe și se va scula. Treburile nu așteaptă.

Curând, Grunia va da buzna cu zgomot în cabinet, străduindu-se să țină brațele bine întinse, pe care stă tava cu ceșcuța aburindă. Dimineața, numai cafea și o bucătică de ciocolată, fără mâncare, că îngreunează gândurile și membrele. El se va ridica și va trage draperia cu o mișcare largă, lăsând lumina soarelui să umple camera. Grunia îi va cerceta, săcâindu-l, uniforma albastră care atârna pregătită și va îndepărta cu grijă de pe mânecă firul de praf inexistent (admirația ei timidă pentru îmbrăcămintea lui oficială de profesor devine cu fiecare an mai puternică). Și va începe o nouă zi: cursuri, examene, mii de studenți cu chipuri emoționate...

Wolf Karlovici aruncă energic plapuma pe jos, și degetele de la picioare bâjbâie după pielea netedă și răcoroasă a papucilor. Draperia flutură zburând într-o parte, dezvăluind priveliștea cunoscută din copilărie. Bovindoul cu trei ferestre înalte e ca un uriaș triptic care prinde viață și prin care se văd ramurile teilor bătrâni, de mulți ani la rând înverzite, înflorite, despuiate de frunze, acoperite cu promoroacă și iar înflorite, oglindindu-se în lacul Ciornoe Ozero.

Acum geamurile sunt acoperite cu desene delicate de gheață. *Januar*, cum ar fi spus tata, aruncându-și privirea de aristocrat pe fereastră în fiecare dimineață, ca pentru a saluta prietenește luna de iarnă.

Înainte fusese acolo biroul tatălui său, iar micul Wolf nu avea voie să intre. Se furișa când nu-l vedea nimeni și, ținându-se de faldurile draperiei, își turtea nasul de sticla rece și admira lacul.

Acum lucrează el în birou. Preferă chiar să doarmă aici, pe divanul tare de lângă vechiul secreter al tatălui său. Pe masă sunt pregătite tocul și hârtia – ideile bune vin de obicei noaptea. A uitat când a înnoptat ultima oară în dormitor. Probabil înainte de renovare.

Renovarea o supraveghea Grunia, ca de altfel tot ce se petrecea în vechiul apartament al profesorului. Multă, gălăgioasă, cu coada groasă cât brațul, împletită în jurul capului, și mâinile groase cât piciorul, Grunia intrase cu pas

greu de soldat în casa lui cu douăzeci de ani în urmă, iar Wolf Karlovici capitulase pe loc și îi înmânase bucuros și docil hățurile micii sale gospodării, ca el să se poată cufunda în încântătoarea lume tainică a corpului omenesc.

Profesor la Universitatea din Kazan la a treia generație, Wolf Karlovici Leibe era chirurg practician. Practica lui era vastă, oamenii stăteau la coadă cu lunile pentru o operație. De fiecare dată când trecea bisturiul peste pielea moale și galbenă a pacientului, simțea cum i se strânge stomacul într-un ghem rece: *oare am dreptul?* Bisturiul atingea pielea, și răceala se transforma în căldură, răspândindu-i-se în membre: *nu am dreptul să nu încerc.* Și încerca: purta un mic dialog în minte cu învelișul de piele, cu mușchii și cu țesuturile conjunctive, prin care se apropia de ținta operației, saluta respectuos organele interne, sușotea cu vasele de sânge. *Vorbea* cu corpul pacientului prin intermediul bisturiului. Și corpul îi răspundea. Nu povestea nimănui despre *dialogurile* sale – văzut din afară, putea părea că suferă de o boală psihică.

Wolf Karlovici mai avea un secret: îl emoționa până peste poate misterul nașterii omului, până îl apucau furișările în vârful degetelor.

În tinerețe, îmbătat de cursurile legendarului profesor Fenomenov, voise chiar să rămână să lucreze la catedra de obstetrică și ginecologie. Tatăl lui îl făcuse să se răzgândească („Să nu faci toată viața altceva decât să moșești țărănci?“). Tânărul Wolf se resemnase și își alesese profesia nobilă de chirurg – rămăsese la catedra de chirurgie.

După ce a devenit chirurg, când pregătea în amfiteatrul de anatomie corpurile nerevendicate de nimeni ale cerșetorilor sau prostituatelor luate de la secția de poliție pe post de cadavre pentru disecție, găsea uneori în pântecul unei femei un mic făt. Descoperirea îi provoca de fiecare dată vii emoții. Îl străfulgera gândul prostesc: dacă e viu animăluțul minuscul cu fețișoara boțită și terminațiile caricatural de mici?

His locus est ubi mors gaudet succurrere vitae, suna inscripția de pe frontispiciul clădirii rotunde a amfiteatrului de anatomie de la universitate. „*Aici este locul unde moartea ajută cu bucurie viața.*“ Chiar așa era. Pruncii nenăscuți din pânțele bietelor femei înjunghiate din gelozie sau ucise în schimburile de focuri dintre bandiți tânjeau să-i dezvăluie lui Wolf Karlovici micile lor taine – glasurile lor firave îi zumzăiau continuu în cap, șopteau, bolboroseau, uneori țipau. Și el a cedat. În anul 1900, la cumpăna dintre veacuri, când avea douăzeci și cinci de ani, a făcut prima lui operație de cezariană. La vremea aceea avea deja la activ câteva zeci de incizii

abdominale, și această operație nouă nu era prea complicată pentru el. Dar cu totul specială era emoția care îl cuprindea după aceea: una era să scoți din pântec o tumoare însângerată și alunecoasă, apoi s-o azvârli într-o tavă, și cu totul altceva era să scoți un copilăș viu, tremurând din tot corpul.

Operația a decurs strălucit. Apoi încă una, și încă una. Faima tânărului chirurg „trimis de Dumnezeu“ s-a răspândit ca vântul prin gubernia Kazan. Așa a trăit: se ocupa de chirurgie clinică pentru tatăl lui și de ginecologie (un pic rușinat, fără s-o afișeze) pentru el.

Apropo, când a operat ultima oară? Wolf Karlovici rămâne pe gânduri. Parcă nu demult, dar îi e greu să-și amintească data exactă sau obiectul operației. Munca de profesor necesită atâta putere și timp, încât unele evenimente i se șterg din minte. Va trebui s-o întrebe pe Grunia.

Wolf Karlovici ia o stropitoare de pe pervaz și își udă palmierul. Este singurul lucru pe care Grunia nu are voie să-l facă în casă. Udatul florilor e un ritual special: profesorul se liniștește când își udă palmierul. Copacul uriaș cu frunze cărnoase, strălucitoare, așezat în hârdăul din lemn de pe podea, are exact vârsta lui. În ziua când se născuse, cu cincizeci și cinci de ani în urmă, tatăl lui sădise un sâmbure în hârdău și uitase de el, iar după o lună descoperise cu uimire un vlăstar drept și robust. Palmierul a crescut și s-a transformat încetul cu încetul într-un copac înalt și puternic – e drept, fără să fi înflorit vreodată. În ziua în care va înflori, va fi sărbătoare pentru Wolf Karlovici.

Ușa se trânteste cu zgomot de perete, și Grunia dă buzna înăuntru gălăgioasă și nestăpânită ca locomotiva zburând pe șine. „Bună dimineța“, rostesc buzele ei pline, date cu o pomadă de un roșu-aprins. Așadar e o dimineță bună. La fel ca ziua care începe.

Încăperea se umple de miros de cașă cu ceapă.

Grunia pune pe marginea mesei tava de argint cu ceșcuța de porțelan.

— Te rog să le spui muncitorilor să-și înceapă zarva mai târziu, zâmbește rugător Wolf Karlovici, stând în picioare lângă palmier. Vreau să lucrez în liniște.

Grunia dă în tăcere din capul cu coafura înaltă, aranjată din cozile groase cât parâmele de corabie.

— Când o să se... Wolf Karlovici atinge grijuliu frunzele netede și reci. Când o să se termine renovarea asta fără sfârșit?

— Curând, răspunde Grunia cu glas scăzut, îndreptându-se spre ieșire. Nu mai durează mult.

— Și mai e ceva, Grunia...

Ea se oprește în ușă și se întoarce.

— Dumneata îți amintești când am operat ultima oară? Mi-a ieșit din minte...

Grunia își încrețește fruntea îngustă.

— De ce vrei să știți?

Wolf Karlovici se face mic sub privirea ei amenințătoare.

— Nu mă simt bine când nu pot să-mi amintesc de un lucru atât de simplu din biografia mea.

— Mă duc să-mi amintesc, îi zice Grunia dând hotărâtă din cap, împungând parcă aerul, și iese.

Prin ușa întredeschisă răzbat zăngănit de vase, voci supărate de femeie și plânsete de copii.

— Parcă am cerut liniște! duce chinuit mâna la frunte Wolf Karlovici.

Grunia intră în bucătărie să ia mâncarea de dimineață pentru ea și pentru Stepan. Trei ferestre imense, fără storuri. Niște frânghii cu rufe împart spațiul în două triunghiuri inegale. Șase mese stau înșirate lângă pereți. Pe mese, șase primusuri. Șase dulapuri pântecoase. În apartament sunt cu totul șapte camere, dar Wolf Karlovici nu are masa lui. Prin urmare nu are nici primusul lui.

La vederea Gruniei, femeile, care dezbăteau ceva cu aprindere, tac, răspândindu-se pe la locurile lor. Se aude omleta cuiva sfârâind în tigaie. Grunia apucă frânghia cu rufe și mută cearșafurile întinse cu grijă pe ea, făcându-le armonică.

— V-am spus clar: să nu ocupați jumătatea mea! rostește ea spre tavan.

— Azi n-ai rufe, răspunde una dintre femei cu mâinile-n șold și mânecile suflecate.

Grunia își desface în tăcere șorțul zdrențuit de la brâu și-l atârână pe frânghia eliberată: acum am! Apoi descuie bufetul, scoate pâinea și-l încuie la loc. Ia de pe primusul ei cratița cu cașă și pornește spre ieșire. Femeile o petrec cu privirea. Apa clocotește în cazanul cu rufe puse la fiert, și laptele sfârâie, dând în foc.

Pe coridorul larg e întuneric: arzătoarele de gaz nu mai funcționează de vreo zece ani. S-au tot îngrămădit acolo dulapuri și cufere, n-ai pe unde să treci. Așa-i viața la comun: întuneric, strâmt și miros de ceapă prăjită. Altfel era pe vremuri...

Grunia împinge ușa cu spatele vânjos și intră în camera ei.

— Ce-a durat atâta?

Stepan stă la masă numai în maiou și meștește ceva cu șurubelnița la un lacăt mare pentru hambar. Pe mâini are pete negre și lucioase de ulei.

— Zice că vrea să-și aducă aminte când a operat ultima oară.

Grunia pune cratița pe masă și privește gânditoare desenul de pe fața de masă.

Stepan lasă jos șurubelnița și ia lacătul în mână. Clac! – și arcul închide lacătul cu un scrâșnet rapace. Apoi ia cheia de alături, o vâra în broască, o răsuțește cu un sunet metalic plăcut, și lacătul se deschide ascultător.

— Gata! zâmbește el dând la iveală șirul dinților rari, strâmbi, înnegriți de tutun.

— Vrea să-și aducă aminte când a operat ultima oară, repetă mai tare Grunia. Ce ne facem dacă o să vrea să-și amintească și de altele?

— Crezi că-i așa de simplu? A vrut, și gata, și-a amintit? Nu și-a amintit zece ani și acuma vrea cu orice preț?

Stepan își șterge mâinile de maiou, frânge pâinea și începe să mestece.

— De unde să știu eu?

Grunia ia polonicul și aruncă-n farfurie un boț de cașă aburindă.

— Când ai trimis scrisoarea?

Stepan mănâncă hrișca fierbinte cu lingura plină, fără să se frigă.

— A trecut deja o lună.

— Înseamnă că o să vină curând. Nu mai avem mult de așteptat. Oamenii ăia au și ei treburi acolo, trebuie să-și facă timp.

Stepan își scoate cu degetul mic un bob înfipt în falca de sus, apoi își șterge mâna de fața de masă.

— Treaba noastră e să nu-i lăsăm... Asta-i!

Se ridică de la masă, scutură lacătul greu în aer și-l atârnă în cuiul de lângă ușă.

— După ce ei sigilează, hop și tu! Pui lacătul pe ușă peste sigiliu. Dacă se burzuluiește careva, zici că așa ți-a zis administratorul.

Grunia șade pe taburet și dă mărunț din cap, în semn că e de acord.

— N-o să se răzgândească administratorul?

Ea se uită pe sub sprâncene la Stepan, cum se așază din nou la masă și reîncepe să mânuiască lingura; mușchii umerilor, niște ridicături rotunde, îi joacă sub piele.

— Nu te teme. El zâmbește larg, lăsând să se vadă hrișca rămasă în spațiul dintre dinți. Cu mine n-ai a te teme! O să bei cafiele dimineața în camera

profiesorului, din ceștile profiesorului.

Buzele ei cămoase se deschid într-un zâmbet timid, apoi se strâng a îngrijorare:

— Totuși mi-e milă de el. Ce om a fost...

Stepan linge temeinic lingura. Apoi se apropie de Grunia pe la spate și își pune mâinile vânjoase pe umerii ei rotunzi. Pieptul plin tresaltă sub stamba subțire, uzată, și se ridică încet, însoțit de un oftat adânc, ca aluatul cu drojdie pus pe cuptor.

— De ce să-ți fie milă? îi șoptește el atingându-i urechea cu buzele. A fost, dar s-a terminat.

Mirosul lui Stepan e puternic, bărbătesc, cu iz de cașă și de ulei de mașină. Grunia își strânge degetele pe genunchi, și țesătura rochiei se mototolește.

— Tu ți-ai făcut treaba. Vreme de douăzeci de ani... L-ai slujit. Uite că și acum: îi dai să mănânce, să bea, îi speli. Atenție: fără plată. Să te gândești c-ai lucrat cândva pentru el. C-a fost mare grangure. Fără tine ar fi murit de mult profiesorul tău. Așa că să zică mersi că e-n viață.

Palmele lui Stepan strâng ca o menghină umerii Gruniei. Se aude ceasul ticăind pe perete.

— Iar, pe urmă, noi doi o să ne extindem, uite-așa. Vrei să ne înghesuim toată viața în două cămăruțe?

Ea închide ochii și își lipește urechea de brațul puternic, păros. Degetele lui alunecă la baza gâtului și mai departe, spre decolteul rochiei.

— Hai, Grușenka! șoptește el încetișor. Hai, merișorul meu...

Sonerie de la intrare sună strident. O dată – e pentru profesor. Ultima oară venise cineva la el cu cinci-șase ani în urmă – un bătrânel slăbănog, aflat în trecere de la Moscova spre Siberia (îl chemase pe profesor să predea la Tomsk, dar Leibe refuzase).

Grunia sare în picioare. Ochii ei întâlnesc privirea încordată a lui Stepan, își duce mâna la gură: ei să fie? El îi face semn supărat cu bărbia: deschide, ce stai?! Ea aleargă pe coridor, încheindu-și din fugă nasturii rochiei desfăcuți la gât. Simte în spate privirea grea a lui Stepan lovind-o în ceafă prin ușa întredeschisă. Își face de lucru zdrăngănind îndelung lacătele și lanțurile, până când în sfârșit degetele se potolesc din tremurat. Cu respirația întretăiată, Grunia împinge ușa grea de la intrare.

Ilona stă în prag legănându-se pe tocurile cui și îndesându-și mai tare căciula pe ochi. Ce rușine, Doamne, ce rușine...

Îi deschide ușa un munte de femeie. Suflă greu, înfricoșător, ca un balaur. Ochii mici cât măgelele o privesc pe Ilona. Femeia tace.

— Am venit la profesorul Leibe, spune neajutorată Ilona.

Muntele de femeie lovește aerul cu bărbia, arătând spre o ușă albă în semiîntunericul coridorului. Dar nu se clintește din loc – stă nemișcată, blocând intrarea. Ilona își strânge la piept poșeta ca pe un scut și, amețită de mirosul puternic de ceapă și hrișcă al femeii, intră în apartament lipindu-se de perete. Vrea să dispară în spatele ușii albe, dar teribila păzitoare a pragului pune o mână în fața ei, nelăsând-o să treacă.

— Îl anunț eu, spune ea cu voce de bas, încărcată de ură, și intră în cameră.

Ilona rămâne singură în penumbra vestibulului.

Undeva departe în fața ei se vede dreptunghiul luminos al intrării în bucătărie, de unde miroase a rufe și a mâncare, se aud glasuri femeiești, râsete de copii și țârâitul unei sonerii de bicicletă. De-a lungul coridorului abia se disting ușile camerelor, cu solzi de vopsea albă, scorojită. Ilonei i se pare că în dosul lor stă cineva ascuns. Și, când ușa profesorului se deschide în sfârșit și vocea groasă a femeii masive o invită să intre, țâșnește înăuntru cu o ușurare recunoscătoare.

„Wolf Karlovici Leibe, prof. dr. în boli fem., o somitate!“ Însemnarea o descoperise Ilona în jurnalul mamei sale, când îi strângea lucrurile după înmormântare. Cuvântul „somitate“ era subliniat de două ori. Roșind pentru că ghicise de ce avusese mama ei nevoie de „prof. dr. în boli fem.“, adunase la un loc foile volante ale blocnotesului și-l dusese la mezanin. Și-a adus aminte de el abia după câțiva ani, pe când se foia ca de obicei fără somn în pat, încercând să se liniștească după plecarea lui Ivan, chinuită de întrebări: de ce, până la douăzeci și cinci de ani, încă n-a... Cum să formuleze asta rămânând în limitele bunei-cuviințe?

Prietenele ei comsomoliste duceau o viață plină: se îndrăgosteau, aveau iubiți (comsomoliști și membri de partid, sau măcar fruntași în producție), îi schimbau, se căsătoreau și se despărteau, pierdeau șirul avorturilor. Unele chiar nășteau copii mici, rozalii, care țipau cu glăscioarele lor nesuferite.

Ilona observa din afară vârtoarea vieții lor și intrigile lor încurcate, în pauzele în care nu lovea tastele bunei și bătrânei ei Underwood, mașina de scris în spatele căreia se ascundea cu iscusință de viață din biroul mititel.

Curtezani avea puțini, iar ei n-o cereau de soție. Cum puțini? Erau, firește. Și o făceau fericită – cât și cum putea fiecare. Ea sorbea cu sete, până la ultima picătură, din bucuriile dăruite. Dar nu rămânea gravidă (ce cuvânt

îngrozitor!). Pântecul ei era un vas fără fund, care primea tot ce se nimerea fără să dea nimic lumii ăsteia. Milițianul Fiodorciuk, un voinic atrăgător – oacheș, cu părul buclat, cu ochii negri, însurat fără cale de întoarcere –, contabilul Zeldovici, care chelise și încărunțise devreme și căruia îi plăcea să doarmă cuibărit la pieptul ei, studentul la chimie cu nume de familie caraghios, Obida, și cu semnele unei veșnice ipohondrii pe chip... Fără să lase nici o urmă, toți aceștia trecuseră prin patul ei de fier, cu globuri strălucitoare la căpătâi, și prin viața ei. Și asta n-o îngrijora câtuși de puțin.

Apoi a apărut din senin Ivan. Vania.

Ce vânt nebunesc l-a adus în viața ei prăfuită, apărută cu strășnicie de mașina de scris, pe bărbatul chipeș, înalt, lat în umeri, cu privire arogantă și ținută severă? Ilona s-a agățat de el zdravăn, cu toată puterea degetelor ei palide, epuizate de bătăliile nesfârșite cu tastele. La cinematograful râdea în hohote, dând capul pe spate; roșind de rușine, îmbrăca pentru plimbarea de seară bluza de șifon a mamei, transparentă la lumină puternică; noaptea se străduia să fie pasională și neobosită; i-a cusut doi nasturi la tunică și chiar a învățat rețeta de papanashi a bunicii.

În vârtoarea unei certe recente, el i-a aruncat în față câteva cuvinte neînțelese despre dragostea pentru copii – a fost ca și cum ar fi plesnit-o peste față. Oare militarul sobru, cu ochi cenușii, reci, vrea căldura unei familii, vrea copii?

Aparatul de fotografiat al mamei o privea neîndurător de pe comodă: nu te lăsa! Ilona a căutat caietul aruncat în bezna prăfuită a subsolului, a găsit cu degete tremurânde, în teancul de foi îngălbenite, adresa de care avea nevoie și s-a îndreptat către „prof. dr. în boli fem.“. Vania vrea copii – ei bine, o să-i facă. Dacă poate, firește.

Doctorul, o somitate în profesie, ar fi putut în atâția ani să-și închidă cabinetul, să-și schimbe adresa sau pur și simplu să îmbătrânească și să moară. Dar ce fericire imensă, incredibilă! Locuia tot aici, păzit de un câine în lanț – femeia cât un munte, cu privirea de ursoaică flămândă.

Acum Ilona stă timidă în mijlocul încăperii, cu capul plecat, iar excentricul profesor se grăbește să-i iasă în întâmpinare. Poalele halatului de atlas îi flutură, părul buclat îi încadrează în semicerc, ca o aureolă, fruntea înaltă, lucioasă, continuă cu gâtul la fel de neted. Se apleacă, atingându-i cu buzele mâna, care pentru o clipă se înroșește puternic de rușine (degetele Ilonei nu fuseseră sărutate de nimeni niciodată, nici chiar de iubărețul milițian Fiodorciuk, cu atât mai puțin cu dezinvoltură, în prezența altor persoane).

— Mulțumesc, Grunia, spune profesorul cu glas cântat.

Femeia-ursoaică scoate dezamăgită un oftat din pieptul voluminos, se întoarce alene și își cară trupul greoi afară din cameră. Profesorul îi arată Ilonei amabil, cu palma uscățivă, scaunul cu picioare de lemn curbate și brațe lăcuite, amintind de eclerurile de la cofetăria Gorzin⁹. Ilona, încă neîndrăznind să-și ridice genele îngreunate de tuș negru, se așază pe marginea scaunului tapițat cu atlas înflorat. Ceva mic, ascuțit o înțepă sus, în picior: un cui? Hotărăște să nu-i dea atenție și să rabde.

— Vă rog să-mi scuzați ținuta neîngrijită, spune precipitat Leibe. De obicei primesc după-amiaza. Dar acum, că ați venit – și mă bucur foarte mult, sincer mă bucur! –, să vorbim puțin despre... mmm... problema dumneavoastră.

Ce rușine, Doamne, ce rușine... Ilona înghite în sec și ridică ochii. Somitatea se așază comod la biroul mare, cu mâinile pe catifeaua de un cenușiu-deschis care căptușește tăblia.

— Vă ascult cu cea mai mare atenție.

Ochii albaștri și luminoși ai profesorului o privesc cu blândețe. Halatul ușor desfăcut lasă să i se vadă adâncitura pieptului, din care pornesc ca niște raze de soare coastele subțiri. Ilona își coboară iar ochii în pământ. Unei somități i se permit multe, chiar să aibă ciudățenii, să-și primească pacienții într-o ținută extravagantă.

— Ei? o încurajează Leibe.

— Trebuie să fac un copil, spune ea dintr-o suflare. Cu orice preț.

Profesorul ia lingurița de argint de pe tava aflată pe masă și bate gânditor în ceașcă – o ceașcă delicată de cafea, din porțelan alb ca laptele, subțire, cu pereții curbați armonios și mâner răsucit. Sunetul e neașteptat de înfundat și de banal: zdrang-zdrang... zdrang-zdrang.

— De când vă doriți acest lucru?

— Nu foarte de mult... Puteam de mult... Adică teoretic... Și practic, de fapt... Ilona se încurcă și își lasă bărbia pe volanele frumos călcate de pe piept. De șapte ani.

— Așadar de șapte ani aveți relații cu bărbați, dar nu ați fost însărcinată niciodată. Asta ați vrut să spuneți?

Ilona își bagă și mai adânc capul între umeri: da, chiar asta. Cuiul îndărătnic din tapițeria scaunului îi înțepă tare piciorul. Îi e frică să se miște: dacă își rupe rochia?

— Ei bine, pentru început trebuie să vă consult și să vă completez fișa medicală. După aceea îmi voi da seama dacă pot să vă ajut. Sau măcar să

încerc să vă ajut.

— Sunt gata să mă examinați, șoptește Ilona în volanele de pe piept.

— Draga mea, dar eu nu sunt gata! râde profesorul. Unde să vă pun, pe biroul ăsta?! Da, îmi desfășor practica acasă, dar acum apartamentul meu se renovează. E îngrozitor, nu se mai termină odată! Sufrageria, camera de zi, dormitorul, biblioteca, cabinetul de consultații, anticamera – toate sunt ocupate de muncitorii ăștia nesuferiți, care fac zgomot cât e ziua de lungă. Mă împiedică să gândesc, să lucrez, să trăiesc, la urma urmei! Nu mi-a mai rămas decât să fur câteva ceasuri liniștite noaptea, când își întrerup vacarmul fără sfârșit. Sunt nevoit să lucrez noaptea, la lumina lămpii, în propria mea casă! Ca șoarecii!

Face semn cu capul spre foaia de hârtie din fața lui.

— De fapt, coșmarul ăsta se va sfârși curând. Grunia mi-a promis că nu mai am mult de așteptat.

— Grunia?

Ilona nu poate înțelege ce se petrece: profesorul refuză s-o ajute?

Cuiul i-a pătruns în carne insuportabil de adânc – parcă a fost pusă pe frigare.

— Grunia le știe pe toate. Profesorul ia ceașca de pe masă, o duce la gură și își linge buzele anticipând plăcerea. E îngerul meu păzitor, fără ea aș fi pierdut. Aflați de la ea când se termină nebunia asta – peste o săptămână, peste o lună – și veniți atunci.

Complet epuizată de rușine și de neputința de a înțelege ceva, Ilona ridică privirea.

— Nu pot să aștept, domnule profesor.

— Atunci... face el un gest larg cu ceașca în aer, veniți la mine la clinică. Am consultații acolo joia... sau vinerea... Vă spune Grunia exact.

Ilona sare de pe scaun (mai degrabă de pe cui) și se aruncă în genunchi în fața biroului.

— Nu mă refuzați, domnule profesor! Ajutați-mă! Sunteți ultima mea speranță!

— Nu, nu! strigă deodată Leibe cu un glas neașteptat de subțire. Eu nu știu nimic! Grunia știe! Duceți-vă la Grunia!

— Numai dumneavoastră mă puteți salva! Sunteți un geniu! O somitate!

Ilona se târăște în genunchi spre birou, își frânge mâinile, se agață cu ele de tăblia lui. Un vârtej alb-cenușiu se ridică de sub ele, dând la iveală căptușeala de un verde intens ascunsă sub stratul de praf. Praful acoperă totul: tăblia

biroului, instrumentele de scris, călimara deschisă, cu o mică baltă de cerneală uscată pe fund, foaia de hârtie albă, imaculată și tocul cu vârful rupt așezat pe ea.

Profesorul tresare speriat, își ține ceașca de cafea în față, parcă apărându-se. Ceașca are o crăpătură mare și e complet goală.

— Vă rog să mă iertați, spune Ilona târându-se înapoi în genunchi.

Soarele pătrunde prin desenele murdare de pe cele trei ferestre, și aureola părului vâlvoi din jurul cheliei profesorului se umple de o strălucire aurie. El pune ceașca pe tavă, se calmează, respiră normal. Apoi se ridică de la birou și, aruncând priviri speriate spre Ilona, ia în mâini stropitoarea mare de tablă. Firicele de apă curg din capătul perforat în hârdăul uriaș de lemn, din care se ițește un băț noduros, cu niște resturi rupte și zbârlite de ramuri uscate – scheletul unui copac mort de mult.

— Iertați-mă, pentru numele lui Dumnezeu, iertați-mă! șoptește Ilona ridicându-se din genunchi și scuturându-și rochia. Iertați-mă, iertați-mă...

— Nu-i așa că e frumos? zâmbește stingherit profesorul trecându-și degetul cu unghia lungă și ruptă de-a lungul tulpinii zbârcite.

Se dă înapoi, admirând-o. Mângâie cu palma întinsă frunzele inexistente.

— Foarte frumos, spune Ilona retrăgându-se spre ușă.

— Vă aștept la clinică.

Leibe o salută din cap, fără să-și ia ochii de la palmier.

Ușa se deschide cu o secundă înainte ca Ilona s-o atingă. În prag o întâmpină trupul uriaș al Gruniei, care îi dă paltonul și căciula. A tras cu urechea, își dă seama tânăra.

— E adevărat că profesorul Leibe are consultații la clinică joia? întreabă ea în întunericul coridorului.

— Wolf Karlovici n-a mai ieșit din camera lui de zece ani, răspunde Grunia.

Geniu.

Wolf Karlovici scutură din cap. Se simte stânjenit de fiecare dată când aude astfel de epitete entuziaste de la pacienți și studenți.

O somitate.

De unde și până unde!... Un băiețel care stă pe malul oceanului – așa se simte el în știință. Și nu se sfiește să recunoască asta de la catedră, uitându-se în ochii larg deschiși ai studenților.

Numai dumneavoastră mă puteți salva.

Din păcate, nici asta nu-i adevărat. Organismul pacientului se salvează

singur. Medicul nu face decât să-l ajute, să-i îndrepte forțele în direcția potrivită, uneori să-l scape de ce e de prisos, inutil, depășit. Medicul și pacientul străbat drumul spre însănătoșire mână-n mână, dar rolul principal, hotărâtor, îl joacă întotdeauna pacientul, dorința lui de a trăi, forțele organismului său. Studenții din anii mai mari, care s-au familiarizat cu tainele farmaceuticii și care au în spate câteva operații chirurgicale simple, se încumetă uneori să-l contrazică. Dragii de ei, sunt niște puișori cărora nu le-au crescut încă penele...

Dar n-o fi timpul să plece la universitate? Vizita fetei exaltate l-a scos din rutina zilnică, și Wolf Karlovici și-a pierdut calmul, s-a zăpăcit. La cât are azi primul curs? Depinde ce zi a săptămânii este.

Chiar, ce zi este?

Leibe se uită la ceas. Limbile stau nemișcate pe cadran.

Ia haina de profesor de pe spătarul scaunului și își dă seama că este vechiul halat al tatei. Dar unde-o fi uniforma? Aceea din stofă groasă, albastră, cu nasturi impresionanți (pe fiecare își desface aripile un vultur aprig, cu două capete)? Aceea pe pieptul căreia strălucește un romb din email alb ca zăpada – semnul profesorilor de la Universitatea din Kazan? Aceea de pe care Grunia îndepărtează firele de praf în fiecare dimineață? A, da, o dusesse la curățat.

Wolf Karlovici face un pas spre ușă. Clanța netedă i se cuibărește supusă în palmă. O apasă de câteva ori, ca și cum ar strânge prietenește mâna de alamă, apoi apasă scurt pe ea și pășește în abisul negru al coridorului...

Grunia freacă până la istovire cu cârpa de vase fundul ars al cratiței, spuma albă sfârâie și se înnegrește în contact cu funinginea grasă. Odată cu apariția lui Stepan, s-a trezit în ea dorința de a spăla vasele până le face curate ca oglinda, așa că oalele și tigăile profesorului strălucesc ca niciodată în mâinile ei puternice, răbindu-ți ochii.

Simte, împungând-o între omoplați, privirile neprietenoase ale vecinelor. N-au decât să se uite, târfele. Nu e prea iubită, pentru că se comportă ca și cum ar fi stăpâna apartamentului. Păi și nu-i așa? Chiar e stăpână. Aici fiecare perete, fiecare scândură de podea, fiecare plintă, fiecare înfloritură de pe ușile albe sculptate îi cunoaște mâinile – toate fuseseră măturate, curățate, spălate și frecate de ea de sute de ori.

Când, în 1921, în apartamentul profesorului fuseseră aduși chiriașii, ea se ținuse tare: a adunat cu strășnicie lucrurile cele mai prețioase și le-a cărat în camera ei (serviciile de masă și de ceai, tacâmurile de argint, sfeșnicele grele, draperiile de catifea – ce, era să le lase pe mâna vreunei țărănci analfabete?!);

a ocupat cea mai bună masă din bucătărie și cel mai mare dulap de pe coridor, chiar și cămara. Într-o seară întunecoasă de toamnă i-a dus administratorului un serviciu de birou uriaș cât o pernă și greu ca o piatră, din argint cu luciu mat, pe care era scris „Profesorului în științe ale medicinei W.K. Leibe, cu adânc respect din partea rectorului Universității Imperiale din Kazan, G.F. Dormidontov“ – și nu i-a părut rău (cu administratorii trebuie să te împrietenești, până și un prost știe asta).

Și a început să aștepte.

Profesorul, la vremea aceea deprimat serios de schimbările petrecute în țară, fusese foarte afectat de războiul cu legiunile cehe, apoi căzuse în dizgrația noilor rectori ai universității (se schimbaseră mulți în primii ani ai Războiului Civil) și-i fusese interzisă practica în clinică. Apoi, într-o dimineață, n-a mai ieșit din cameră. Nimeni nu i-a simțit lipsa. Numai Grunia, când i-a adus la micul dejun ceașca cu fiertura de ierburi pe care profesorul se obișnuise s-o bea dimineața în loc de cafeaua obișnuită, l-a privit în ochii albaștri, netulburați de necazuri pământene, cuprinși de o bucurie ciudată, și a oftat încetișor. La început s-a speriat. Apoi a priceput: în sfârșit avea să fie stăpână pe apartament.

Îi suporta cu stoicism pe chiriași, ca pe niște ploșnițe. Pur și simplu nu știa cum să-i stârpească. Stepan, apărut în viața ei cu câteva luni în urmă, știa ce să le facă. S-a hotărât să înceapă cu ce era mai ușor: cu profesorul. Grunia n-a șovăit mult. Se săturase până peste cap să aibă grijă de stăpânul pe jumătate nebun. Își dorea grozav să fie perișoara, merișorul, coacăza, câteodată chiar (iartă-mă, Doamne, sunt păcătoasă, mă căiesc...) cireșica lui Stepan.

Și iată că scrisoarea e deja scrisă și pusă în cutia poștală (Grunia asudase zdravăn, ca un cal, scriind după dictarea lui Stepan cuvintele lungi și complicate al căror sens nu-l înțelegea: burghez – cu „s“ sau „z“? –, german – cu „ge“ sau „dje“? –, spion – cu un „i“ sau cu doi? –, contrarevoluție – într-un cuvânt sau în două?). Dacă Stepan are dreptate, vor veni curând să elibereze biroul cu cele trei ferestre ciudate, dând spre vechiul parc, cu podelele mirosind a ceară și mobila grea din lemn de nuc. Să-l elibereze pentru Grunia, care își așteaptă rândul la fericire după zece ani lungi cât o zi de post. Și-apoi – cum zicea Stepan azi-dimineață? – n-o să se înghesuie veșnic în două camere...

Grunia clătește cratița în lighean. În bucătărie se face deodată liniște deplină. În prezența ei, vecinele nu vorbesc, doar își aruncă priviri. Dar acum liniștea din spatele ei e apăsătoare, neobișnuit de grea. O supă a nu știu cui

gâlgâie zgomotos, parcă se îneacă.

Grunia se întoarce.

În bucătăria comună se află profesorul Leibe. Fetița unei vecine, care li se încurca mereu printre picioare pe tricicleta ei cromată, apasă speriată pe sonerie – rrring! – și întreabă în liniștea absolută:

— Mamă, cine-i ăsta?

Femeile încremenesc – care cu polonicul în mână, care cu fierul de călcat, care cu cârpa de șters. Îl privesc cu ochii holbați pe Leibe, dar el se uită numai la Grunia.

— Unde e uniforma mea de profesor? întreabă cu glas subțiat de emoție.

Mâna ei strânge cârpa, și spuma de săpun i se scurge printre degete, picurând cu zgomot în lighean.

— Unde e uniforma mea de profesor? Grunia, pe dumneata te întreb.

— Haideți s-o căutăm în camera dumneavoastră, domnule profesor, spune ea cu vocea răgușită dintr-odată. Să mergem în cameră.

— Acolo am căutat-o deja, se încăpățânează Leibe. Dă-mi imediat uniforma! Sunt în întârziere.

Vecinele cercetează cu ochii măriți de curiozitate silueta plăpândă a profesorului, își mută privirile de la Grunia la el.

Se poate oare una ca asta: nu și-a adus aminte timp de zece ani, și acum... Tocmai acum, când ei trebuie să sosească dintr-o zi în alta... Să nu-i fie dat Gruniei să bea cafea din ceștile profesorului, ah, să nu bea... N-o să-i mai fie de folos lui Stepan așa, cu o singură cămăruță în mușuroiul înghesuit la comun, cine știe... Îi îngheață degetele groase, acoperite cu spuma albă, care se împrăștie în aer.

— Așadar, îmi dai uniforma?

Sub privirile atente ale vecinilor, ea se urcă pe un taburet și scoate din debara un geamantan uriaș din placaj. Scotoceste în el și găsește la fund uniformă mototolită, ciupită pe alocuri de molii și albă de praf.

Leibe râde bucuros și o îmbracă, o mângâie duios. Cusătura de pe mânecă plesnește, se desface încet, lăsând să se vadă ața în zigzag. Un nasture înnegrit se rupe și sare cu zgomot într-un colț al podelei.

— Știam eu că ai dus-o la curățat, zâmbește mulțumit profesorul, îndreptându-și rombul strâmb de pe piept, și se răsuțește pe călcâie.

— Unde vă duceți? îl întreabă Grunia cu glas pierit, presimțind o catastrofă.

— La universitate, la curs, ridică el mirat din umeri și iese lipăind cu

papucii.

— Măcar să se încalțe, își recapătă în sfârșit darul vorbirii una dintre vecine. O să răcească...

Din fericire, Wolf Karlovici n-a reușit să răcească. L-au luat chiar un minut mai târziu – chiar acolo, la intrare, sub ochii a jumătate dintre chiriași, care priveau pe ferestre cum iese-n lume vecinul lor ciudat. Abia începuse să coboare în fugă treptele – picioarele parcă-i zburau, ușor, tinerește –, și în întâmpinarea lui, pe aceleași trepte, urcau în fugă alte picioare, în cizme negre lustruite.

— Wolf Karlovici Leibe? l-au întrebat.

— Da! a răspuns el mândru. Pe mine mă căutați? De la universitate?

— De acolo, l-au liniștit ei. Să mergem la mașină.

— De când au început să trimită mașini atât de luxoase după profesori? s-a minunat Wolf Karlovici, așezându-se pe bancheta din spate și pipăind cu uimire copilărească pielea ei moale.

De o parte și de alta s-au așezat niște bărbați în uniformă, înghesuindu-l cu umerii lor tari. Leibe zâmbea, tot încercând să-și elibereze mâinile. Portierele Fordului negru s-au trântit, și profesorul i-a făcut bucuros semn cu mâna șoferului: să mergem!

În aceeași clipă în care duba care-l ducea pe Wolf Karlovici, împrôșcând zăpada de sub roți în semn de rămas-bun, dispărea după colț, în ușa fostului birou al profesorului își înfigea colții lacătul greu. Vârându-și în buzunar sticla burduhănoasă, închisă la culoare, pregătită demult, Stepan s-a dus la administrator. Grunia i-a îmbrățișat cu privire de țarină pe vecinii îngrămădiți în fața ușii închise (voiau să pună mâna pe mobilele profesorului, șacalii!) și, fără să rostească o vorbă, a plecat la ea în cameră.

Profesorul Leibe va fi dus în apropiere – direct în clădirea direcției regionale a GPU. Vreme de două săptămâni, anchetatorul Butîlkin îl va hărțui pe spionul german care o făcea atât de bine pe prostul, dar în cele din urmă va renunța și va hotărî să-l trimită la spitalul de psihiatrie din Arskoe – să se lămurească ei dacă se preface sau chiar e idiot. Dar nu va apuca.

La mijlocul lui februarie 1930, ТИК și [CHK¹⁰](#) ale RASS Tătare vor adopta un decret privind „Lichidarea clasei culacilor în Republica Tătară“. O săptămână mai târziu, la o consfătuire ТИК se va ajunge la concluzia că ritmul colectivizării și deschiaburirii în republică este îngrijorător de scăzut.

Și cumva de la sine, fără știrea conducătorilor de partid și ai șefilor GPU,

se va lua hotărârea ca o parte dintre musafirii direcției regionale a GPU, care nu sunt neapărat utili pentru anchetă, să fie trecuți la culaci. Dosarele lor vor fi făcute să dispară, se vor prăfui prin dulapuri și seifuri, vor fi puse pe foc. Iar ei vor fi mutați din celulele individuale și izolatoarele de arest preventiv în cazematele pline cu țărani deschiaburiți, folosite drept închisoare de tranzit pentru deportați. Și, la mijlocul lui martie, Tataria Roșie va ieși a treia pe țară ca ritm al colectivizării.

Va ajunge în legendara casă de tranzit și Wolf Karlovici Leibe. Nu se va mira deloc, mai degrabă se va bucura – în zece ani de reclusiune începuse să-i fie dor de oameni. Îl va neliniști vag o singură întrebare: o fi totul în ordine cu Grunia?

Dar viața Gruniei se va schimba în bine. Dimineața va bea cafea din ceștile profesorului. E drept, ceștile se vor dovedi extrem de incomode – mici și fragile, un chin, nu alta. După un an, Stepan va mai elibera pentru ei o cameră, iar după doi, direcția regională a OGPU se va muta la Ciornoe Ozero, în casa învecinată. Stepan va cumpăni puțin lucrurile și se va duce să lucreze acolo. Va avansa în carieră și, foarte curând, nu va mai fi nevoie să elibereze încă o cameră prin metoda obișnuită: vor primi un luxos apartament numai pentru ei pe strada Pocitamskaia.

Ajunsă stăpână absolută în noul apartament mare și gol, Grunia se va plictisi: nu va avea cu cine să se certe, Stepan va fi zi și noapte la slujbă. De aceea, când va rămâne însărcinată, la patruzeci și șase de ani, Grunia va hotărî să ducă sarcina până la sfârșit. Va muri la naștere; medicii de la spitalul universitar vor ridica din umeri oftând: un caz prea complicat.

Note

9. Cofetărie cunoscută în Kazan la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

10. *Sovet Narodnîh Kommisarov* – Consiliul Comisarilor Poporului, denumirea guvernului sovietic până în 1946.

Kazan

Botul păros își dezvelește dinții galbeni și urlă, frământându-și buzele întoarse pe dos. Zuleiha apucă mai strâns hățurile. *Allah saklasîn*, ce creatură a iadului mai e și asta?

— O cămilă! strigă cineva din spate. O cămilă adevărată!

Legănându-și între cocoașe stăpânul îmbrăcat într-o *ciîba* vătuită, viu colorată, ciudatul animal trece încet pe lângă ea, lăsând în urmă un miros puternic de mirodenii. Săniile străbat strada centrală. Caravana strânge rândurile – căruțele merg una după alta în șir compact. Casele de piatră – albastre, roz, albe – seamănă cu niște uriașe cutii sculptate. Acoperișurile fie sunt pline de turnulețe, unul mai mic decât altul, fie au din loc în loc giruete cu flori de tablă, fie sunt acoperite cu solzi multicolori de țiglă, ce scânteiază printre peticele de zăpadă. Bucle complicate încadrează frontoanele, iar strada freamătă sub tălpile unor bărbați și femei pe jumătate dezbrăcați (Allah, ce rușine!), purtând coșuri grele pe umerii musculoși. Gardurile sunt adevărate dantele din fier forjat.

Kazan.

Domnișoare încălțate cu botine cu toc (cum de nu cad de pe ele?), soldați în mantale cenușii (exact ca mantaua militarului din hoarda roșie, Ignatov), slujbași zgribuliți în paltoane peticite, vânzătoare de piroști cu pâslari uriași (și ce miros, ce miros minunat...), dădace trupeșe cu copiii înfășurați în șaluri, așezate în sănii de lemn... În mâini – bastoane, portofele, tuburi pentru hârtii, poșete, buchete de flori, torturi...

Vântul smulge teancul de partituri din mâinile unui tânăr ochelarist slăbuț și le aruncă pe botul vacii cu ochii triști, mânată de un țăran numai piele și os.

Un tractor uriaș trece duduind cu cele șase roți grele, trăgând după el un clopot crăpat, în jurul căruia este înfășurată ca un șarpe o pânză roșie cu lozinca: „Să facem din clopote tractoare!”

Zăpada murdară de pe drum explodează în fântâni arteziene – ba sub copitele cailor regimentului de miliție în marș, ba sub roțile automobilelor negre ce vin în viteză din sens opus.

Un tramvai roșu ca focul zboară cu zgomot asurzitor, barele de alamă strălucesc de-ți ia ochii; prin ferestrele fără geamuri se zăresc ciorchini de oameni. Dintr-un gang țâșnește un stol de copii vagabonzi și se agață de bară

țipând din toți răunchii. Furios, vatmanul le arată pumnul, iar din partea opusă a străzii un milițian aleargă fluierându-i.

Zuleiha își mijește ochii. Case multe, oameni mulți. Gălăgie, culori vii, ritm trepidant, mirosuri. E de înțeles, doar e capitala. Kazanul își dezvăluie generos comorile ochilor uluiți ai deportaților, nelăsându-le timp să-și vină în fire.

Vârful ascuțit, alb-roșu, al bisericii Sfânta Varvara arată triumfător, fereastra clopotniței e părăsită, deasupra intrării scrie cu vopsea galbenă: „Îi salutăm pe lucrătorii Primului parc de tramvaie!“ Fosta casă a guvernatorului, unde s-a instalat spitalul TBC, e împodobită ca un tort. Pe patinoarul de pe Ciornoe Ozero răsună glasuri de copii. Se zăresc albe coloanele clădirii care adăpostește Universitatea din Kazan, fiecare e groasă cât un stejar de o sută de ani.

Turnurile ascuțite ale cetății arată ca niște ornamente de zahăr. Din cadranul rotund de pe turnul Spasski, în locul orologiului, un chip sever o privește pe Zuleiha; are ochii închiși pe jumătate, căutătura lor pe sub sprâncene e scrutătoare, aduce cu privirea vulturului, mustața e mare, răsucită. Cine o fi? Nu seamănă cu dumnezeul creștin (Zuleiha l-a văzut odată într-o poză, i l-a arătat *mullah-hazret*).

Deodată se aude un strigăt: „Am ajuns!“ Cum? Unde au ajuns? Zuleiha privește descumpănită în jur. În fața ei apare o clădire scundă, de un alb murdar, cu geamuri mici, pătrate, ziduri terminate cu țepușe de fier și un gard de piatră de trei ori mai înalt de jur împrejur.

— Hai, dă-te jos, ochi-verzi! își încrețește obrajii într-un zâmbet negriciosul, făcându-i cu ochiul și aruncând o privire la mielul de sub sacii din sanie, să vadă dacă rămăsese întreg.

Zuleiha strânge la piept bocceaua cu lucruri și sare jos. Baionetele se îndreaptă spre ea – un coridor viu din soldați tineri o conduce către o ușiță metalică, larg deschisă. Pe aici, așadar.

Negriciosul o apucă de căpăstru pe Sandugaci, și aceasta nechează asurzitor, zbatându-se în mâinile străinului. Zuleiha dă drumul boccelei și se repede la cal, lipindu-și fața de botul drag.

— Interzis! aude un strigăt alarmat și simte în spinare ceva ascuțit – lama unei baionete.

— Bine, fie! zice zâmbind negriciosul. Las-o să-și ia rămas- bun. Ți se face milă, sau ce?

— Număr până la trei! răsună sec vocea alarmată. Unu!

Sandugaci miroase a sudoare sănătoasă, a fân, a grâu, a lapte – a „acasă”. Se lipește de stăpâna lui, suflă bucuroasă și umezeala caldă a nărilor delicate i se așază pe obraz. Zuleiha bagă mâna în buzunar și scoate zahărul otrăvit. Bucata mare și grea îi atârnă în palmă ca o piatră. De toate s-a îngrijit Murtaza; deși e dus pe lumea cealaltă, își îndrumă totuși cu gândul nevasta credincioasă.

— Doi!

Zuleiha își desface palma transpirată și o apropie de botul lui Sandugaci. Iapa dă din cap bucuroasă și recunoscătoare. Mânzul țâșnește de sub picioarele ei. O împinge pe maică-sa și, întinzându-și cu poftă gâtul lung, fornăie, plescăie din buzele întinse și se grăbește să apuce delicatesa.

— Trei!

Baioneta o împunge dureros între omoplați. Zuleiha strânge degetele și bagă zahărul în buzunar. Scoate din celălalt buzunar o fărâmă de turtă și o vâra între buzele întinse ale lui Sandugaci și ale mânzului.

Iartă-mă, Murtaza, că nu ți-am îndeplinit porunca. N-am putut. Pentru prima dată în viață nu te-am ascultat.

În spate se aude vocea nemulțumită a lui Ignatov:

— Care-i treaba? De ce întârzie?

Zuleiha își ia bocceaua de jos și pătrunde prin ușa deschisă. Merge cu pași mărunți mult timp prin curtea înghețată, lipsită de vegetație, apoi printr-un coridor îngust, în urma unui soldat mic de statură, stângaci, care luminează pereții de piatră accidentați cu o lampă înnegrită de funingine, de pe care picură umezeala. Un altul tropăie în spate cu cizmele pingelite.

Zuleiha își scutură înfiorată umerii. Aici și frigul e special: pătrunzător, jilav, lipicios. Din spatele ușilor grele, cu ferestruici zăbrelete, se aud glasuri în rusă, în tătară, în limba mari, în ciuvașă; cântece, înjurături, plânsete de copii...

— Puțină apă, șefule! Ni-i sete...

— Cer insistent – ba nu, pretind – să mi se dea un avocat! Judecata sovietică trebuie...

— Vreau o muiere, comandante. Ad-o aici, ce zici?

— Vă rog din suflet: numărul de telefon e doi, treizeci și cinci. Doar atât: din partea lui Pavlușa Semionîci...

— Mi-am amintit! Mi-am amintit tot! Chemați-l pe anchetatorul Ivașov! Spuneți-i așa: Sidorciuk semnează mărturisirea...

— Să ardeți în focul gheenei până la sfârșitul veacurilor...

— Vă implor, o aspirină! Copilul are febră...

— Pe Deribasovskaia s-a deschis o berărie-e-e, și adunatu-s-au fârtății în hoție-e-e...

— Dați-mi drumul, porci de câine! Nemernicilor! Canaliilor! Aaaa...

O ușă scârțâie greoaie, se deschide în lături. Soldatul mic de statură îi face semn cu capul: aici. Zuleiha pășește în bezna de cerneală, inhalând mirosul trupurilor nespălate de mult, și fierul rece al ușii o lovește în spate. De partea cealaltă zăngăne lacătul. Ea așteaptă să i se obișnuiască ochii cu întunericul, ascultând respirația mulțimii de guri. Prin pătratul zăbrelit al fereștricii se prelinge o lumină palidă; Zuleiha începe să distingă siluetele.

Priciurile pe două niveluri sunt ticsite de oameni. Stau unii pe un fel de cufere, pe grămezi de cârpe sau direct pe podea. Sunt atât de mulți, că n-ai pe unde să pășești. Unul se scarpină cu zgomot, altul sforăie, altul vorbește cu glas scăzut. O mamă îi spune în șoaptă copilului ei o poveste. Într-un colț, cineva murmură: „Doamne Isuse, miluiește-ne pe noi, păcătoșii!“ „*Auzu billiahi min aşaitani arradjim*“, se aude din alt colț.

Nimeni nu-i dă atenție Zuleihăi. Ea înaintează străduindu-se să nu calce pe mâna sau pe piciorul cuiva. Ajunge la prici, se oprește neștiind unde să se așeze: spinări, burți, capete se înghesuie unele într-altele, parcă în mai multe straturi. Deodată, cineva (nu-ți puteai da seama dacă era bărbat sau femeie) se dă la o parte eliberând o palmă de loc pe prici. Zuleiha se așază și șoptește recunoscătoare în întuneric „mulțumesc“. Omul se întoarce cu fața – bucle luminoase în jurul frunții înalte, nasul ascuțit – și-i comunică pe un ton ocrotitor:

— O să cer să vi se dea lenjerie curată și încălțăminte de schimb.

Zuleiha aprobă din cap cu însuflețire. După voce, omul e în vârstă, respectabil. Cine știe care-s regulile pe-aici...

— Nu știți cumva unde ne duc, *aga*? întreabă ea respectuos.

— Măine să veniți la mine pentru o primă consultație, continuă bărbatul. Pe stomacul gol.

Zuleiha nu știe ce-i aia primă consultație, dar aprobă iar din cap, pentru orice eventualitate. O roade stomacul – n-a mai mâncat de ieri. Scoate din buzunar restul de turtă. Ciudatul ei vecin adulmecă zgomotos aerul cu nările, întoarce capul și își pironeste ochii pe pâine. Ea rupe o bucățică în jumătate și-i întinde o parte. Vecinul bagă iute dumaticatul în gură și-l înghite aproape pe nemestecate.

— Neapărat pe stomacul gol! mormăie el amenințător, ținând firimiturile

gata să-i cadă din gură.

În felul acesta, rămășița de turtă uscată a pus bazele unei prietenii neobișnuite. Zuleiha și Wolf Karlovici Leibe au devenit, oricât ar fi de ciudat, tovarăși de conversație. Din când în când, în momentele în care mai avea câte o licărire de luciditate, el vorbea, presărându-și discursul cu termeni medicali fără nici o legătură între ei, își amintea și lămurirea diagnostice ale foștilor pacienți, puneă întrebări profesionale care nu așteptau răspuns; ea îl asculta recunoscătoare, nepricepând o iotă din amestecul de cuvinte savante, rusești și latinești, dar intuind sensul lor ascuns și bucurându-se că stă de vorbă cu un om atât de învățat. În cea mai mare parte a timpului tăceau, dar tăcerea asta nu era obositoare nici pentru unul, nici pentru celălalt. În celulă au fost aduși și niște consăteni din Iulbaş: soția mullahului, ținând în mână nelipsita cușcă cu pisica, și țăranul ursuz, cu barba neagră, împreună cu numeroasele sale odrasle. Pisica au luat-o și au mâncat-o după o săptămână niște deținuți de drept comun, nimeriți printre deportați, iar șuba de astrahan și-a însușit-o șeful gardienilor, punând-o pe nevasta mullahului să semneze un proces-verbal de predare–primire. Ea aproape că n-a observat pierderea – plângea ziua întreagă ba după soț, ba după pisică.

Moartea era prezentă peste tot. Zuleiha înțelesese lucrul ăsta încă din copilărie. Și puii moi tremurând, acoperiți cu puf delicat, galben ca soarele, și mielușeii creți, mirosind a fân și a lapte cald, și primii fluturi de primăvară, și merele rumene, dulci și zemoase – toți purtau în ei germenele morții viitoare. Era de ajuns să se întâmple ceva – uneori la lumina zilei, alteori pe nevăzute, din senin, fulgerător, ca pulsul vieții să se oprească, lăsând locul descompunerii și putrefacției: trupușoarele puilor ca bulgărașii se prăbușeau în iarba verde, secerate de vreo boală a găinilor; mieii jupuiți la sărbătoarea *Kurban* își arătau măruntaiele de un roșu palid; fluturii efemeri curgeau din cer ca zăpada caldă, deasă, acoperind merele căzute la pământ, petele lor violacee fiind și ele semnul alterării.

Iar soarta propriilor ei copii o confirma din plin. Patru prunci care se născuseră numai pentru a muri. De fiecare dată după naștere, când ducea la buze să sărute fețișoara boțită a fetiței ei, Zuleiha se uita cu speranță la ochisorii pe jumătate orbi, acoperiți încă de pleoapele umflate, la nări, la fanta buzelor de păpușă, la porii aproape nevăzuți pe pielea delicată, roșie încă, la perișorul rar și pufos de pe cap. I se părea că vede viața. Mai târziu se dovedea că văzuse moartea.

Se obișnuise cu gândul ăsta, așa cum se obișnuiesc boul cu jugul și calul cu

vocea stăpânului. Unora le era dat doar un strop de viață, ca fiicelor ei, altora o grămăjoară, iar altora nemăsurat de generos, saci și hambare întregi, ca soacrei sale. Dar moartea îi aștepta pe toți – se cuibărea în ei sau mergea alături, li se împleticea ca pisica printre picioare, se așeza ca praful pe haine, le intra în plămâni odată cu aerul. Moartea era omniprezentă – mai vicleană, mai deșteaptă și mai puternică decât viața neroadă, care pierdea mereu bătălia.

Venise și-l luase cu ea pe Murtaza cel voinic, născut parcă să trăiască o sută de ani. Pesemne că avea s-o ia în curând și pe trufașa de Strigoaică. Până și grăunțele pe care Zuleiha și bărbatul ei le îngropaseră în mormintele fetelor, în speranța că le vor salva pentru noua recoltă, până și ele vor putrezi la primăvară, închise în lăzile strâmte de lemn, vor cădea pradă morții.

Părea că venise și vremea Zuleihăi. În noaptea aceea de pomină, când zăcuse pe laviță lângă leșul lui Murtaza, se pregătea să primească moartea și se mira că era încă vie. A așteptat-o când au dat buzna hoardele roșii și i-au devastat căminul. A așteptat-o și când au purtat-o pe întinderile ninse ale ținutului natal. Și când a înnoptat în moscheea pângărită, în care se auzeau behăitul somnoros al oilor și țipetele nerușinate ale blondei desfrânate. O aștepta și acum, în cutia din piatră jilavă, când își petrecea timpul pentru prima dată în viața ei frământându-și mintea îndelung.

Va lua oare moartea înfățișarea soldatului tinerel cu baioneta lungă și ascuțită? A vreunui hoț adus în celulă, cu zâmbet de animal la pândă, având cuțitul, meșterit de el, ascuns în cizmă, care o să poftască la cojocul ei călduros din piele de oaie? Sau moartea o să vină dinăuntru, va lua chipul bolii – o va lăsa să răcească la plămâni, îi va așeza pe frunte transpirația fierbinte și lipicioasă, îi va umple gâtul cu mucozități verzi și, în sfârșit, îi va prinde inima într-un pumn de gheață, interzicându-i să mai bată? Zuleiha nu știa.

Neștiința ei însemna o așteptare dureroasă, lungă, chinuitoare. Uneori i se năzărea că era deja moartă. Toți oamenii din jurul ei – epuizați, palizi, care-și petreceau ziua în șoapte și plânsete tăcute –, ce erau ei altceva decât niște morți? Locul ăsta – rece și strâmt, cu pereți pătrunși de umezeală, îngropat sub pământ, fără o rază de soare –, ce altceva era decât o criptă? Abia când s-a îndreptat spre latrina din colțul celulei, improvizată dintr-o găleată de tinichea, mare și adâncă, și a simțit cum i se aprind obraji de rușine, s-a convins că e încă vie. Morții nu cunosc rușinea.

Închisoarea de tranzit din Kazan e un loc respectat, care a devenit legendar

datorită faimei sale; prin ea au trecut o mulțime de oameni cu minți luminate și oameni negri la suflet. Nu întâmplător e amplasată aproape de cetate (arestații mai norocoși pot admira din celule cupolele albastre cu stele aurii ale Mănăstirii Buna Vestire și vârful verde-închis al turnului de strajă din interiorul cetății). Precum o inimă perfect sănătoasă, ce nu cunoaște oboseala, închisoarea funcționează fără întrerupere de un veac și jumătate, transportând sângele țării uriașe de la vest la est.

Chiar în celula în care Zuleiha ascultă monologul pe jumătate dement al profesorului Leibe, scoțându-și pe furiș primul păduche de la subraț, cu exact patruzeci și trei de ani în urmă a stat acolo un tânăr student al Universității Imperiale din Kazan. Vârtejurile din creștet îi stăteau în sus neascultătoare, răzvrătite tinerește, iar privirea îi era serioasă, mohorâtă. Fusesse arestat pentru organizarea unei adunări studențești antiguvernamentale. La început, când s-a trezit în celulă, a bătut furios cu pumnii în ușa înghețată, strigând tot felul de grosolării și prostii. A cântat *Marseilleza* cu buzele vinete de frig. A făcut sânguincios exerciții de gimnastică, încercând să se încălzească. Apoi s-a așezat pe podea, punând sub el mantaua de la uniforma de student făcută ghem, iremediabil distrusă de mizeria umedă a temniței, și, cuprinzându-și genunchii cu brațele amorțite de frig, a plâns cu lacrimi fierbinți, încărcate de ură. Studentul se numea Vladimir Ulianov.

De atunci nu s-a schimbat nimic aici. La conducerea țării s-au perindat mai întâi mai-marii imperiului, apoi conducătorii revoluției, și închisoarea de tranzit a continuat să slujească puterea cu credință, cum se cuvine să facă o bătrână temniță bună pentru orice regim. Aici erau ținute deportații înainte să fie trimiși în lagărele din Siberia și Orientul Îndepărtat, apoi și din Kazahstan. Deținuții de drept comun și cei politici erau închiși de obicei separat, ca să se evite influența ideilor criminale. Dar în ultima vreme ordinea stabilită de secole a început să fie nesocotită.

La sfârșitul anului 1928, de pe întinderile guberniei Kazan, cum se numea pe atunci, a ajuns în capitală o mână de țărani deschiaburiți, scurgându-se ca un pârlăuș firav. Deportaiții trebuiau să fie adunați, încărcati în vagoane și trimiși spre locurile de destinație conform dispozițiilor primite. S-a hotărât ca acest contingent fără elemente criminale să fie ținut aici, în închisoarea de tranzit, fiindcă trebuia totuși supravegheat, cu atât mai mult cu cât deschiaburiții erau trimiși mereu pe aceleași trasee (Kolîma, Enisei, Transbaikal, Sahalin...), deseori cu aceleași trenuri ca și *zekii*¹¹, în vagoane alăturate.

Treptat, debitul pârlăușului a crescut și în iarna anului 1930 s-a transformat într-un mare fluviu, care a inundat nu numai închisoarea, ci și subteranele din jurul gării, clădirile administrative și multe alte sedii – adăposturi pentru țărani flămânzi, înrăiți, care nu înțelegeau nimic, așteptând să-și afle soarta, sperând și, în același timp, temându-se să le fie hotărâtă prea repede. Fluviul uriaș a măturat totul în cale – au fost distruse rânduielele de veacuri ale temniței (deschiaburiții erau puși laolaltă cu deținuții de drept comun, apoi cu deținuții politici); s-au pierdut și s-au încurcat vrafuri întregi de dosare din fișete (a se citi: sate și cantoane), făcând imposibilă evidența statistică privind dimensiunea contingentelor, iar mai târziu, identificarea persoanelor; au zburat din posturi șefi de toate calibrele, din direcțiile regionale și de transporturi ale GPU.

Zuleiha și tovarășii săi au petrecut o lună întreagă în închisoarea de tranzit, până în prima zi de primăvară a anului 1930. La vremea aceea, celulele erau atât de ticsite de țărani deschiaburiți, încât directorul închisorii, care încerca disperat să scape de contingentul de țărani impus, a făcut un atac de apoplexie. Printr-o întâmplare fericită, Zuleiha și tovarășii săi au fost expediați cu puțin înainte ca în închisoare să se dezlănțuie epidemia de tifos exantematic, care a secerat mai mult de jumătate dintre deținuți, eliberând astfel locul, spre marea ușurare a directorului internat în Spitalul Șamovski.

Luna februarie a anului 1930 s-a dovedit fructuoasă – Ignatov a adus la Kazan patru loturi de țărani deschiaburiți. De fiecare dată când privea culacii dispărând în spatele porților grele ale închisorii de tranzit, râsufla ușurat, bucurându-se în sufletul lui: făcuse încă o faptă folositoare, aruncase încă un grăunte de nisip pe talerul istoriei. În felul ăsta, grăunte cu grăunte, poporul avea să clădească viitorul patriei. Viitor care avea să însemne, fără doar și poate, pace mondială și triumful obligatoriu al revoluției – pentru el personal, pentru Ignatov, precum și pentru milioanele de frați sovietici, precum veselul Denisov sau istețul Bakiev.

Călătoriile neîncetate l-au scăpat pe Ignatov de nevoia de a-i da explicații Ilonei. A trecut o dată pe la ea scurt („Treburî, treburî...” – să zică mersi și pentru asta. N-a rămas peste noapte. O să priceapă singură ce și cum. Și cui îi ardea de viață personală cu toate câte se întâmplau?

Sute, mii de familii se revărsau pe întinderile Tătariei Roșii, în nesfârșite caravane de sănii. Le aștepta un drum lung. Unde, nu știau nici ele, nici conducătorii convoiului. Un singur lucru era clar: departe.

Ignatov nu se gândea prea mult la soarta viitoare a celor pe care-i avea sub

supraveghere. Treaba lui era să-i predea. Când Ilona îl întreba unde erau duși țărani bărboși chinuiți, care se târau toată ziua în sănii pe străzile Kazanului, el i-o reteza: acolo unde exploatatorii și cei care sug sângele poporului își vor ispăși până la capăt trecutul negru prin muncă cinstită și își vor câștiga – câști-ga! – dreptul la un viitor luminos. Punct.

Nastasia nu l-ar întreba niciodată așa ceva. Nastasia... Poamnă coaptă, zemoasă. Toată luna februarie lui Ignatov i-a fost cald, ca în mai – se încălzea numai gândindu-se la ea. Și voia să creadă că expedițiile la țară „la deschiaburire” – călătoriile cu cântece și glume prin tăcute păduri înzăpezite, discuțiile aprinse seara cu activiștii de partid de la sovietele satești, în trosnetul lemnului de foc, la câteva pahare de basamac, nopțile înfierbântate de la trupul încins al Nastasiei, petrecute prin moschei și hambare vechi – vor continua la nesfârșit.

Și deodată cade ca un trăsnet: vei escorta următorul convoi de tren. Cum eu?! De ce eu?! Pentru ce?! Mă supun ordinului, firește, tovarășe comandant, dar Bakiev, prietene, explică-mi și mie: eu stau aici și înfrunt culacii zi și noapte, fără să mă dau jos din șa. Ei ne sunt dușmani, n-au idee că acum e pace – ies cu furci, cu topoare, cu puști. Un adevărat front! Sunt necesar aici! Și tu mă trimiți să escortezi convoiul, se poate spune că...

Bakiev îi aruncă o privire neobișnuit de severă prin cercurile aurii ale pince-nez-ului. Pentru astfel de treburi avem nevoie de oameni de nădejde ca tine, Ignatov. Și să nu crezi că la convoi e mai ușor. Și încă ce convoi! Douăzeci de vagoane pline la refuz cu vieți omenești. Fiecare e un culac înrăit, ascunde-n el o ură cât porcul de mare, ba chiar cât o vacă, față de regimul nostru. Încearcă să-i duci prin jumătate de țară, să-i predai la destinație fără să se ia la bătaie sau să fugă pe drum. Să vedem, poți?

Cum să nu pot, Bakiev? Ce, nu mă cunoști? Nu-i mare lucru: o supraveghere mai dură, lacăte mai zdravene la vagoane. Cine mișcă în front primește o baionetă în ochi.

Chiar așa? Bakiev își mijește ochii – se vede cât de tare a îmbătrânit în jumătatea asta de an, la căldurică în biroul lui, cu masă de stejar și ceai dulce în pahare cu suport uvrațat. Uite ce face cu tovarășii lui de luptă. Și are abia treizeci de ani, întocmai ca Ignatov.

O să ajungă ei la destinație, n-au unde să fugă. Știu ce spun. Ai încredere în mine, am văzut anul ăsta o grămadă de exploatatori care sug sângele poporului. Mai gândește-te, Bakiev, prietene. Și dă-mi un răspuns definitiv – nu se poate să trimiți pe altcineva? Mi-e rușine să mă duc dădacă la tren...

Dădacă? Adică, în opinia ta, comandantul convoiului e dădacă?! Și o mie de capete omenеști ce sunt, jucării? Când o să te maturizezi, Ivan? Altceva nu știi decât să-ncaleci calul și – la galop cu sabia ridicată. Să-ți vâjâie vântul cât mai tare pe la urechi! Dar încotro galopezi, de ce, asta n-are importanță?! Și – trosc! – Bakiev (liniștitul Bakiev) lovește cu pumnul în masă.

Ignatov îi răspunde lovind și el cu pumnul în masă. Ei, ei! Cum să n-aibă importanță? Galopez încotro îmi ordonă partidul!

Îți ordonă să lași demagogia! Chiar azi preiei convoiul K-2437. Măine, plecarea!

Am înțeles...

Își trag sufletul. Tac. Fumează.

Înțelege, Bakiev, prietene: inima mea aparține în întregime partidului... nu mă doare – arde. Chiar trebuie să ardă. Dacă-n loc de inimă am avea un muc de lumânare, dacă privirea ne-ar fi stinsă, la ce-am mai folosi țării noastre?

Te înțeleg, Vania. Străduiește-te să mă înțelegi și tu pe mine. Poate o să pricepi mai târziu și o să-mi mulțumești. Pentru tine o fac, prostule... Ca să... Bakiev tace și își freacă zdravăn lentilele pince-nez-ului cu o cârpă, de zici că vrea să le stoarcă – lentilele scârțâie. Ciudat se poartă azi!

Unde să-ți duc convoiul? Ignatov îndreaptă fumul spre podea.

Deocamdată, până la Sverdlovsk. Acolo te oprești la punctul de tranzit și aștepti instrucțiuni. Așa îi expediem pe toți acum – la post-restant.

Așa deci. Ignatov se gândește dacă va reuși să-și ia rămas-bun de la amândouă până a doua zi. Mai întâi de la Nastasia – asta neapărat. Și, dacă mai e timp, de la Ilona. Să se despartă definitiv de ea, să pună punct.

Își strâng mâinile. Și, nu se știe de ce, Bakiev desface deodată brațele și-l strânge la piept pe Ignatov. Ciudat mai e azi!

Măine, înainte de plecare, dau o fugă să ne luăm rămas-bun. Nu-i nevoie, Vania. Consideră că ne-am luat azi.

Bakiev își înfige pince-nez-ul pe nas și continuă să adune documentele în teancuri. Din cauza mormanului de hârtii, biroul lui arată ca un munte de zăpadă.

Ignatov iese, în prag se întoarce: Bakiev șade nemișcat, îngropat până la gât în hârtii. Ochii, măriți de lentilele groase ale pince-nez-ului, sunt închiși de oboseală.

Firește că n-a mai avut timp să treacă pe la Ilona. Dă-o-ncolo, o să-și dea seama că a plecat într-o misiune urgentă. Dispărea și înainte câte o săptămână-două fără s-o anunțe. De data asta va lipsi cam o lună, o lună și

jumătate. Cât o fi nevoie oare să bată drumul pe calea ferată? În sfârșit, dacă i s-a ordonat să fie comandant, o să fie comandant. O să mănânce pe socoteala statului, o să doarmă mult – drumul e lung. O să conducă convoiul ăsta blestemat așa cum pofteste Bakiev. Pe urmă o să-i zică: gata, prietene, trimite-mă înapoi la treabă adevărată, mi-a amorțit sufletul – cere acțiune...

Dimineața devreme, în prima zi de primăvară a anului 1930, trăgând cu nesaț în piept aerul geros înțepător, Ignatov aleargă spre gară. La ora aceea tramvaiele încă nu merg, și să arunce cinci copeici pe o birjă nu se-ndură. De la căminul de femei, unde locuiește Nastasia, e drum lung, așa că a trebuit să se trezească devreme, înainte să sune sirenele fabricilor.

Geamantanul îi zdrăngăne, mânerul se lovește de pereții de placaj. Cizmele tropăie pe cărarea bătătorită de-a lungul lacului Bulak, o întindere de apă care străpunge orașul ca o săgeată. Orașul adormit își aprinde primele lumini și trimite pe străzi câțiva trecători somnoroși. Căinii latră răgușit, abia treziți din somn, iar undeva în depărtare se hurducăie primul tramvai.

Vârfurile minaretelor plutesc în ceața albastră, difuză, a dimineții – moscheile Iunusovskaia, Apanaevskaia, Galeevskaia. Bine s-a gândit Denisov, ca un adevărat revoluționar, să ridice steagul roșu pe fosta moschee a satului! De ce aici, în capitală, nu le-a venit în minte ideea asta? Stau minaretele ca hulubele îndreptate-n sus fără nici un sens, găuresc cerul degeaba.

Ignatov cotește spre bazar. Pe colină lucesc crenelurile albe ca hârtia ale cetății. Stelele în cinci colțuri de pe turnurile triumfiulare ard cu raze de aur. Uite, asta-i adevărata frumusețe, dreaptă, a noastră... Clădirea gării arată ca o căsuță din turtă dulce, gustoasă: are culoare ciocolatie-roșcată, e acoperită cu turnulețe și ferestruici, împodobită cu steme și vase cu flori, cu țiglele scânteind, cu turla ascuțită, cu giruetă. Ignatov se încruntă: gara din Kazan e fereastra spre Siberia pentru toată Rusia, și arată ca un palat al culturii sau ca un muzeu oarecare. Într-un cuvânt, ptiu!

În piața din fața gării e deja forfotă, căruțele se ciocnesc, hamalii înjură. Ignatov încetinește pasul, își trage sufletul (nu se cuvine ca un comandant de convoi să gâfâie ca o locomotivă). Îi privește sever din mers pe vizitii care ocărăsc, și aceștia tac, uitându-se pieziș la mantaua lui cenușie, cu romburi roșii pe mâneca stângă. Haida-de!

Ignatov împinge ușa gării, înaltă și grea ca un dulap. Îl izbește în nas mirosul de sudoare, de pâine, arme curățate, praf de pușcă, piei de oaie, păr nespălat, ulei de mașină, cizme soldățești, câini vagabonzi, terebentină, lemn

și medicamente. Aerul e dens, îl tai cu cuțitul. Răsună de țipete, lătrături, nechezături, măcăneli, behăieli, guițături. O locomotivă fluieră și acoperă pentru o clipă toate zgomotele. Aici nu e dimineață. Nu există momente ale zilei. Nebunia e neîntreruptă. Dând din coate și întinzând gâtul în căutarea ghișeului de care avea nevoie, Ignatov se amestecă în mulțime.

— După mine! Nu vă împrăștiați! Rămâneți în formație! În formație, mama voastră de nenorociți!

Un grup de recruți în civil, cu banderole roșii la mâneci și puști în poziție de tragere, conduce o duzină de țărani care se uită în toate părțile cu ochii lor înguști, speriați; sunt îmbrăcați de vară, cu *cîlba* pestrițe și tichii; șeful regimentului răcnește, strigă ordinele din toți răunchii, apoi mormăie încet printre dinți: berrrrbeci uzbeki, cum m-oi fi captușit cu ei...

— La locurile voastre! Rămâneți toți pe loc! Dacă încearcă vreunul să fugă, îl împușc imediat! sare un soldat subțirel din partea cealaltă, fluturându-și revolverul și încercând să oprească singur câteva femei care până adineaori au stat împletind liniștite, dar, văzându-i pe țărani, au sărit în picioare și au început să bocească, bolborosind ceva, unele în mari, altele în ciuvașă.

— La o parteeee! strigă hamalii împungând mulțimea cu roabele lor, pe care se îngrămădesc, amenințând să cadă, munți de portocale parfumate și cutii cu carne de vită friptă. Provizii pentru rapidul doi! La o parteeee!

De la înălțimea lui de uriaș, pe deasupra căciulilor, basmalelor, pălăriilor, tichiilor și șepcilor, Ignatov găsește cu ochii ușa de care are nevoie – biroul șefului nodului feroviar Kazan. Ușa se trânteste fără întrerupere, lăsând să intre și să iasă puhoiul nesfârșit de oameni – aici bate inima gării. Înjurând și scuzându-se, călcând pe picioare și geamantane, Ignatov își croiește drum înăuntru și se agață cu mâinile de tejgheaua de lemn uzat. De o parte și de alta stau rezemați solicitanți ca și el.

Ignatov scoate documentele din geamantan – o mapă gri nouă-nouă, încă scârțâind plăcut la cotor, pe care este imprimat cuvântul „Misiune“ și, cu un scris apăsător de mână, e adăugat „K-2437“ (înăuntru sunt două foi subțirele pe care sunt tipărite mărunț și îndesat numele deschiaburiților, puțin peste opt sute de oameni cu totul) – și le întinde omului mărunțel, cu ochii roșii, veșnic obosiți. Acesta nu-l observă – în birou e un vacarm continuu, întrerupt din când în când de soneria telefonului.

— Da! Da! răcnește răgușit omulețul în receptor. Pornește Taișet! Șaptesprezece e deja ticsit! Și Cita tot așa, fir-ar mama dracului!

— Zece merge la Orenburg? se aude o voce de undeva din spate.

— Tot aici sunteți? Care Orenburg?! La Taşkent merge, porc împruțit! latră șeful drept răspuns.

Ignatov se apleacă peste tejghea și-i vâra mapa, ca pe o sabie, direct în uniforma verde. Abia aruncându-i o privire, șeful extrage din mormanul de acte de pe masă o foaie de hârtie mototolită pe care scrie oblic, cu cerneală violet, „Leningrad – rămași“ și i-o întinde lui Ignatov:

— Trebuie să-i luați și pe ăștia. Semnați.

— Păi unde...?

Ignatov nu reușește să-și termine întrebarea. Iar sună în dușmănie telefonul – șeful apucă receptorul de parcă ar vrea să-l sfârâme.

— Cum adică vagonul nu e din elastic? scuipă el în găurile receptorului. Am spus: încărcăți-i în Șaizeci! Priciurile sunt late, o să încapă!

Ignatov îl apucă pe șef de guler:

— Unde să mai iau oameni?! Care Leningrad... Și așa am un tren care dă pe dinafară.

— Dă pe dinafară? urlă șeful de gară, și vocea îi devine uimitor de asemănătoare cu soneria telefonului. La cincizeci de capete pe vagon ți se pare că dă pe dinafară? Dar șaizeci nu vrei, ca în trenul de Samarkand? Dar șaptezeci, ca în ăla de Cita? În curând o să fie și nouăzeci! O să meargă în picioare, precum caii! Asta înseamnă să dea pe dinafară!

Ia de pe masă teancul de mape groase, din care se revarsă hârtiile, și i-l trânteste în față.

— Numai deschiaburiți sunt opt sute de mii de capete! Și toți trebuie expediați într-o săptămână. Asta cum e? Și în fiecare zi, în fiecare zi, alții! În curând o să-i înșirăm pe străzi. Și dumneata nu vrei să iei o duzină de guri în plus?

— Bine, cedează Ignatov, mâzgălind încruntat cu creionul în registru. Dă-mi și... rămășițele astea leningrădene ale dumatăle.

— Nu-ți mai face atâtea griji! spune șeful de gară pe neașteptate, devine calm, suflă cu foc într-o șampilă mare, albastră, și pune pe mapă un „DT Kazan“ mare și albastru. În câteva săptămâni se împruținează, mama lor de porci. O să călătorești mai ușor.

Și adaugă data: „1 martie 1930“.

Înainte de plecare, Ignatov hotărâse să treacă totuși pe la Bakiev. Când intră în clădirea de pe strada Vozdvijenskaia, îl cuprinsese neliniștea. Totul pare la fel ca de obicei: soldatul controlează vigilent permisele la intrare, ușile birourilor se trântesc, secretarele se agită în sus și-n jos pe treptele de

marmură. Dar în aer plutește ceva.

Ce?

Ignatov încetinește pasul. O fată de la secția a treia, care trece pe lângă el, are ochii speriați și roșii, ca de iepure, sub genele date cu tuș. Câțiva soldați cunoscuți târăsc spetindu-se niște cutii cu documente. Cineva trage cu ochiul atent din spatele coloanelor.

S-a întâmplat ceva? Precis știe Bakiev.

Fără să treacă pe la biroul lui, Ignatov se grăbește să urce la etajul trei, la prietenul Bakiev. Biroul acestuia se află la capătul unui coridor lung cât un intestin, pe el se văd lucind clanțele de alamă ale ușilor dreptunghiulare, înguste. De obicei, aici e plin de lume și de fum de țigară. Acum toate ușile sunt bine închise, par încuiate.

Cu siguranță s-a întâmplat ceva.

Ignatov pășește pe parchetul înnegrit de vreme de pe margine, și scândurile crăpate scârțâie strident sub cizmele lui. Observă cum clanța uneia dintre uși se mișcă încet, fără zgomot, se oprește, apoi revine la locul ei (ca și cum cineva dinăuntru voia să iasă, dar s-a răzgândit).

Ce naiba-i asta?

Ușa de la biroul lui Bakiev e deschisă. Lângă ea stau doi soldați necunoscuți înarmați cu puști. Îl privesc pe Ignatov cu atenție, fără să se miște.

Să se fi întâmplat ceva cu Bakiev? Nu se poate.

Nu se poate, și totuși s-a întâmplat.

Ignatov lasă privirea în jos. Nu te opri. Picioarele îl poartă pe lângă birou. Soldații se dau deoparte reticenți, făcându-i loc. Cu coada ochiului observă în interiorul încăperii câteva scaune răsturnate pe podeaua inundată de hârtii, gura larg căscată a seifului și silueta neagră-cenușie a cuiva lângă fereastră, cufundat în lectura documentelor.

Nu te uita. Nu grăbi pasul. La capătul coridorului e o ieșire pe scara de serviciu. O să coboare pe ea, și pe-aici ți-e drumul. La gară! Ignatov continuă să meargă pe coridor.

— Hei! se aude un strigăt din spate.

Se oprește și se întoarce. Silueta neagră-cenușie a ieșit din birou și se uită la el.

— Ați venit la Bakiev?

— Eu? Nu.

— De la ce secție sunteți?

— A cincea, minte Ignatov fără să știe de ce.

Dac-o fi la o adică, să fugă oare? De cine, de-ai lui? O să-l împuște ca pe un câine... De ce să fugă, dacă nu e vinovat de nimic? O să se lămurească și o să-i dea drumul. Și dacă nu-i dau drumul? Așadar să fugă totuși?

Silueta se întoarce în tăcere în birou. Soldații se întorc și ei. Ignatov deschide ușa de la scara de serviciu și coboară în fugă treptele până la parter. Iese din clădire fără să se uite împrejur. Se duce la gară, are capul descoperit, dar nu simte frigul.

Un val fierbinte de rușine îi năpădește urechile. De ce te-ai speriat așa, prostule? Doar sunt tovarășii tăi, își fac datoria cinstit. Cu Bakiev s-a făcut o greșeală. Cu siguranță – o mare greșeală, să nu-ți vină să crezi, e de tot râsul! L-o fi bârfit careva. Sau o fi o greșeală de tipar, un incident absurd? Se mai întâmplă: au greșit numele de familie și au arestat pe altcineva. Din neglijență.

De ce fugi ca un laș, ca un șobolan nenorocit? De ce nu te întorci? De ce nu dai buzna în biroul răvășit? De ce nu-i strigi în față ăluia negru-cenușiu „Bakiev nu e vinovat de nimic! Garantez pentru el!“?

Ignatov se oprește, își ține mai strâns budionovka în mână. Să rămână convoiul fără comandant? Plecarea e peste o oră. Pentru neprezentare la locul misiunii poate fi declarat dezertor. Asta înseamnă împușcarea pe loc. A îndeplinit și el astfel de sentințe. Își îndeasă cascheta pe cap și grăbește pasul spre gară.

Știe toată lumea: Mișka Bakiev e deștept, atașat partidului, revoluției. E de-al nostru până la ultima picătură de sânge, până la ultima suflare. Precis o să se lămurească ei și o să-i dea drumul. Nu se poate să nu-i dea drumul. O să-i dea drumul cu scuze în fața întregului colectiv. Iar cei vinovați vor fi pedepsiți.

Cu siguranță.

Notă

11. Termen argotic pentru deținuții din închisori sau din lagărele de muncă forțată.

Până la noi ordine

— Zuleiha Valieva!

— Eu.

În toată viața ei nu pronunțase de atâtea ori „eu“ cât într-o lună de închisoare. Modestia înfrumusețează – nu se cuvine ca o femeie cinstită să spună „eu“ fără motiv. Până și limba tătară e construită în așa fel încât poți să trăiești toată viața fără să spui măcar o dată „eu“: în orice împrejurare ai vorbi despre sine, verbul va fi pus la forma necesară, schimbându-i-se terminația, așa încât devine inutilă folosirea acestui mic cuvânt al vanității. În limba rusă nu se întâmplă așa, aici toți obișnuiesc să spună „eu“, „mie“ și iarăși „al meu“...

Soldatul din pragul ușii strigă numele tare, apăsător. E prima dată când îl vede. O fi nou?

— Wolf Le... Lei... Leibe!

— De câte ori am rugat ca personalul medical să mi se adreseze cu prenumele și patronimul?

Wolf Karlovici repetă fraza cuvânt cu cuvânt în fiecare zi la apel. Ceilalți soldați din convoi o învățaseră pe dinafară, dar acesta îl privește mirat, încercând să-i deslușească chipul în întuneric. Apoi strigă brusc:

— La ieșire! Cu tot cu lucruri!

Zuleiha sare în picioare, ca șfichiuită. Își strânge bocceaua la piept. Mulțimea de oameni din jur freamătă, sunt alarmați, stau cu gurile căscate, cu mâinile întinse.

— Unde? Unde-i duceți? Și noi? Cu noi ce faceți?

— Ceilalți rămân pe loc!

Wolf Karlovici se ridică demn, se scutură de praf și o lasă pe Zuleiha să treacă în fața lui. Își croiesc drum spre ieșire, pășind peste corpuri, capete, saci, geamantane, mâini, boccele, prunci înfășați... Împreună cu ei, soldatul necunoscut îi ia din celulă pe văduva mullahului și familia țăranului morocănos cu droaia de copii.

După atâtea zile de întuneric, lumina lămpii cu gaz pare strălucitoare ca o fărâmbă de soare. După atmosfera stătută din celulă, aerul rece al coridorului e îmbătător. Picioarele obosite de atâta șezut sunt slăbite, se împleticesc, dar corpul se bucură de mișcare. Cât stătuseră în cazemate? Vecinii de celulă

susțineau că vreme de câteva săptămâni – socotiseră după apelurile zilnice.

Merg pe coridor formând un convoi, cu un soldat înaintea și unul în urmă. Câteodată se opresc și cheamă oameni din alte celule. La ieșirea din închisoare sunt mulți, e greu să-i numeri. Sunt țărani, observă Zuleiha cercetând din mers chipurile și veșmintele tovarășilor de drum. Unii au fețe proaspete, rumene chiar (au fost aduși recent). Câțiva – precum consătenii ei – abia se mai țin pe picioare. Văduva mullahului a îmbătrânit, a încărunțit, dar cară cu încăpățănare cușca goală a pisicii. Nevasta țăranului s-a uscat și s-a îngălbenit, dar continuă să strângă la piept cele două boțuri de prunci înfășați.

— În sfârșit! îi ajunge la ureche șoapta tremurată, bucuroasă a lui Leibe. Mută spitalul în spatele frontului!

Zuleiha aprobă din cap. În spatele frontului, fie și-n spatele frontului. Îl vede pentru prima dată pe Leibe la lumină: trăsăturile feței îi sunt armonioase, tinerești, părul cărunt și buclat e luminos, argintiu; până și ridurile sunt fine, de om inteligent. Barba lungă, de mai multe săptămâni, îi acoperă obrajii, conferindu-i un aer nobil. Nici nu e atât de bătrân cum i s-a părut la început, probabil că e mai tânăr decât Murtaza. Numai că e îmbrăcat ciudat, ca un cerșetor – într-o uniformă bleumarin foarte veche, mâncată de molii și ruptă în mai multe locuri, iar în picioarele înfășurate în cârpe poartă papuci de casă fără călcâie.

— Strângeți rândurile! Cu pas alergător înaintea, marș! ordonă soldatul care merge în frunte și deschide ușa spre stradă. Lumina zilei îi izbește în față ca o lovitură de lopată. Ochii zvâcnesc roșii în spatele pleoapelor mijite o clipă. Zuleiha se prinde de zidul care se clatină și se lipește de el. Zidul vrea s-o arunce, dar ea alunecă pur și simplu pe podea. Un strigăt o face să-și vină în fire:

— În picioare! Toată lumea în picioare, nenorociților! Vreți înapoi în celulă?

Zace pe podeaua murdară din piatră, la ieșirea din cazemate. În golul ușii deschise se zărește dureros de albastru cerul de martie și platoul închisorii, pătat ici-colo de oglinzile băltoacelor. Alături zac câțiva oameni jeluindu-se cu mâinile la ochi. Cineva s-a sprijinit de perete, alții stau pe vine, în genunchi, gemând...

— Am spus înainte! Pas alergător! Marș!

Unul câte unul, mijindu-și ochii precum cârțițele, oamenii ies pe stradă. Clătinându-se din cauza aerului curat, ținându-se unul de altul, se adună într-

o grămadă fragilă, șchioapă, care se destramă ici-colo pe drum, alergând cu pas inegal pe strada Tașaiak spre gară. Din toate părțile sunt înconjurați de soldați vigilenți. Puștile sunt în poziție de tragere – conform paragrafului șapte al dispoziției 122 bis-4 din 17 februarie 1930 „Despre regimul escortării foștilor culaci, a infractorilor și a altor elemente antisovietice“.

În scurt timp, ochii se obișnuiesc cu lumina zilei, și Zuleiha se uită în jur. De ambele părți, ca niște șerpi giganti, stau înșirate garnituri cu zeci de vagoane. Dedesubtul lor – panglici nesfârșite de șine și traverse ca niște coaste, pe care pășesc grăbit pâslarii uzi de zăpadă lipicioasă, ghetete scâlciate, cizmele mânjite de noroi ale deportaților. Miroase puternic a păcură. În față se aude un șuierat: se apropie un tren. „Îl lăsăm să treacă!“ sună ordinul dat tot din față.

Soldații se opresc și fac semn cu baionetele: îndepărtați-vă de peroane. Și se ivește, suflând aburi fierbinți și învolburați, o locomotivă uriașă. Botul roșu ca focul spintecă aerul. Volanții sunt ca pietrele de moară furioase. Uruit, zdrăgănit – zgomote cumplite. Zuleiha vede un tren pentru prima dată în viața ei. Pe laturi scânteiază niște litere inegale, mângălite cu vopsea albă: „Spre fericire – înainte!“, o pală de aer le biciuiește fețele și locomotiva se îndepărtează, târând după ea șirul lung de vagoane uruitoare.

Unul dintre băieții țăranului cu mulți copii, un lungan de vreo doisprezece ani, iese pe neașteptate din mulțime, sare, se apucă de bare, atârând ca un pisoi pe o creangă, și pleacă împreună cu garnitura de tren. Un soldat își armează pușca. Bubuitul împușcăturii se contopește cu șuieratul locomotivei, un nor de fum dens învăluie trenul. Zgomotul lui se îndepărtează la fel de repede cum apăruse. Fumul se risipește, și pe șine rămâne trupul micuț, înfășurat în cojocul mai mare decât el.

Mama lui apucă să deschidă gura fără să scoată un sunet; mâinile îi atâră ca niște frânghii. Pruncii sunt gata să-i cadă din brațe. Zuleiha îl prinde pe unul, țăranul pe celălalt. Copiii mai mari se agață speriați de picioarele tatălui lor.

— Înainte! Nu stăm pe loc!

Degetele de oțel ale baionetelor indică drumul. Una dintre ele atinge umărul femeii: înainte, am zis! Țăranul o ia de umeri. Ea nu se împotrivește: cu capul dat pe spate, ca o găină moartă, nu-și poate lua ochii de la trupul fiului ei întins pe șine. Fără să închidă gura, merge ascultătoare mai departe alături de toți ceilalți, din traversă în traversă. Merge multă vreme.

Deodată, scoate un țipăt răgușit și începe să se zbată în brațele soțului ei,

dând necontrolat din mâini și din picioare – vrea să se întoarcă. Dar îi taie calea o nouă garnitură de tren care vine în zbor, uruind, și țipătul ei se înecă în corul puternic al volanților, pistoanelor, ciocanelor, vagoanelor, șinelor, roților...

Zuleiha strânge la piept boțul cald și moale. Un copil străin, rozaliu ca o păpușă, cu obrăjori dolofani, cu năsuc cât un nasture și puf moale în loc de sprâncene. Pare că sugă în vis. Are vreo două luni, nu mai mult. Nici una dintre fiicele ei nu a apucat vârsta lui.

Șuvoiul lung al deportaților se scurge pe șine. Din gară le iese în întâmpinare, alergând, un altul, mai firav, de oameni înghețați, îmbrăcați nepotrivit pentru vremea de afară. Iar de peste drum, de-a curmezișul lui, pășește apăsător o siluetă stingheră, cu caschetă ascuțită și o mapă cenușie în mână. Se întâlnesc cu toții lângă vagonul mare, făcut din scânduri strâmbe, prost rindeluite, vopsite în roșu.

— Stai! rostește nu prea tare omul cu mapa. Zuleiha îl recunoaște: e militarul din Hoarda Roșie, Ignatov, ucigașul lui Murtaza.

Șeful convoiului se grăbește să-l întâmpine și-i șoptește ceva la ureche, arătând spre nevasta țaranului, care continuă să urle. Ignatov ascultă, aprobând când și când din cap, și cercetează încruntat mulțimea dezorientată din fața lui. Privirea militarului întâlnește privirea Zuleihăi. A recunoscut-o? Sau i s-a părut?

— Atenție la mine! spune el în cele din urmă. Eu sunt comandantul vostru...

Ea nu știe ce înseamnă comandant. A spus „al vostru“? Înseamnă că vor fi multă vreme împreună?

— ...și o să vă conduc, cetățeni deschiaburiți, și pe voi, cetățeni-foști oameni, spre o viață nouă...

Foști oameni? Zuleiha nu înțelege: foști oameni sunt morții. Se uită la grupul care tocmai li se alăturase. Chipuri palide, obosite. Tremură, se îngheșuie unii în alții – sunt îmbrăcați de toamnă, cu pardesie din postav caraghioase și ghete subțiri. Strălucește un pince-nez auriu crăpat, se zărește ca o pată verde ca smaraldul pălăria ridicolă de damă, cu voaletă – se vede de la o poștă că sunt orășeni. Dar nu sunt morți, nu.

— ...Spre o viață grea, plină de lipsuri și încercări, dar și cu muncă cinstită pentru binele mult iubitei noastre patrii...

— Unde? Unde ne duci, comandante? e întrerupt deodată cu impertinență din mulțime.

Ignatov săgetează cu privirea chipurile, căutându-l pe impertinent. Nu-l găsește.

— O să afli când o să ajungi! zice cu autoritate militarul peste capetele lor. Uite-așa...

— Și dacă nu ajung? se aude iar vocea îndrăzneată, sfidătoare.

Ignatov trage aer în piept. Apoi scoate un ciot de creion din buzunarul de la piept și-l udă temeinic cu salivă.

— Cum se numește cel ucis în timp ce evada? întreabă el tare.

Auzind răspunsul, deschide mapa și taie un nume de pe listă.

— Unul n-a mai ajuns. Ridică mapa și o flutură în aer: A văzut toată lumea?

Linia strâmbă și groasă de pe foaia torturată la mașina de scris plutește deasupra mulțimii.

Ignatov își drege glasul.

— Multă vreme ați supt sângele țăranilor truditori. A sosit timpul să vă răscumpărați vina și să vă dovediți dreptul la viață în prezentul dificil și, de asemenea, în viitorul luminos și minunat care ne așteaptă, fără nici o îndoială, foarte, foarte curând...

Cuvinte lungi, complicate. Zuleiha înțelege extrem de puține – doar promisiunea lui Ignatov că totul se va termina cu bine.

— ...Sarcina mea este să vă conduc teferi și nevătămați spre această viață. Sarcina voastră este să mă ajutați. Sunt întrebări?

— Da! zice grăbit, pe un ton de scuză, un bărbat adus de spate din grupul „foștilor” – are ochii triști, pielea de sub ei atârnă în pungi, ca mucusurile de lumânare (e bețiv, ghicește Zuleiha). Fiți amabil, e prevăzută și hrană pentru drum? Știți, noi de o săptămână...

— Hrană, carevasăzică, rostește cu răutate Ignatov apropiindu-se mult de omul adus de spate, și nările i se mișcă, își pierde din culoare pentru o clipă. Mai bine ați mulțumi că puterea sovietică nu v-a împușcat! Că se gândește în continuare la voi, are grijă de voi! Că o să călătoriți în vagoane calde, alături de ai voștri!

— Mulțumim! bâiguie speriat omul uitându-se la tresele verzi de pe pieptul lui Ignatov. Mulțumim!

— Vă veți elibera din cătușele lumii vechi, veți cunoaște o nouă libertate, am putea spune! continuă să tune Ignatov, mergând de-a lungul șirului dezordonat de oameni cu capetele vârâte între umeri. Vă gândiți numai cum să vă umpleți burdihanul! O să vă dăm... și cocoș de munte în șampanie, și

fructe în ciocolată!

Face un semn rapid cu mâna soldatului postat lângă vagon: hai! El trage ușa, care scârțâie asurzitor și alunecă într-o parte: în vagon se cascadează un hău negru, dreptunghiular.

— Bun venit la Grand-Hôtel! râde un soldat din escortă.

— Vă foarte mulțumim, domnule șef!

Un omuleț cu mișcări sprintene, apucături de animal și privire ageră sare primul de la locul lui să urce în vagon, își ia avânt și, săltându-se pe un picior, intră în hăul înalt (lăsând să i se vadă întăriturile de la tivul pantalonilor largi) și dispare înăuntru.

Om periculos, pușcăriaș înrăit, ghicește Zuleiha. De unul ca ăsta trebuie să te ții cât mai departe.

Apoi încep să se urce deportații, se înghiontesc ca să ocupe locuri mai bune. Țăranii țipă, se împing, se cațără din fugă. Femeile gâfâie, încurcându-și păslarii în mulțimea fustelor, se cațără cum pot, își trag după ele copiii, care scâncesc.

— Și pe cei care nu pot să se cațăre ca maimuțele o să-i luați în brațe? se aude o voce calmă din mijlocul iureșului.

Este vocea unei femei impunătoare, cu părul cărunt aranjat într-o coafură înaltă, cu un fel de turnulețe răsucite – e chiar purtătoarea pălăriei de un verde-aprins, cu voaletă. Stă cu brațele puternice desfăcute în lături, ca o invitație să fie luată în brațe. Pe asta nu poți s-o ridici, își zice Zuleiha, e mult prea grea.

Ignatov se uită fix la femeie – ea nu-și ferește privirea, ci doar ridică din sprânceana subțire: ei, cum rămâne? Bătrânelul cu pince-nez-ul crăpat o trage îngrijorat de umăr, dar ea îi dă încăpățânată peste mână. Ignatov face un semn din bărbie, și un soldat smulge o scândură groasă din ușa vagonului și o așază în chip de rampă între vagon și pământ. Femeia își înclină pălăria spre Ignatov drept mulțumire, se îndreaptă spre vagon. Picioarele ei mari, încălțate în botine cu șireturi, pășesc hotărât și necruțător – scândura se îndoaie, tremură.

— *Votre Grand-Hôtel m'impressionne, mon ami*¹², îi spune ea soldatului, care se oprește nedumerit auzind limba necunoscută.

Zuleiha urcă în urma ei cu băgare de seamă, ținând într-o mână bocceaua cu lucruri și în cealaltă pruncul adormit. *I Allah*, unde s-a mai văzut așa ceva: să înfrunți un bărbat, militar pe deasupra, și-n plus șef... Femeie bătrână, dar curajoasă. Sau e curajoasă fiindcă e bătrână? Totuși e mult mai ușor să urci

pe scândură.

În spatele ei, ușa se închide cu un zgomot strident. Se face din nou întuneric, ca în celulă. Un zăvor zdrăngăne, apoi un altul. Asta-i tot: vagonul de vite (sau, cu o expresie populară, „tepluška“) numărul KO 310048, cu o sarcină maximă de douăzeci de tone și o capacitate proiectată pentru patruzeci capete oameni sau zece capete cai, completat cu cincizeci și doi de deportați, este gata de pornire. Depășirea capacității proiectate cu douăsprezece capete poate fi considerată nesemnificativă – vor fi în curând nouăzeci, vor sta în picioare, asemenea cailor, după cum înțelept remarcase de dimineață șeful nodului de cale ferată Kazan.

Cât timp Zuleiha i-a ajutat să se instaleze pe țăranul nenorocit și pe femeia lui împietrită de durere – așezându-i cât mai comod pe priciuri pe cei doi prunci înfășați (ce greu îi fusese să se despartă de boțul cald, mirosind a copil de țâță!) și plasându-i pe copiii mai mari și mai neastâmpărați –, nu mai rămăseseră locuri libere: oamenii umpluseră până la refuz priciurile pe două niveluri. A salvat-o Leibe, cum făcuse și înainte. A apărut de undeva de sus și a tras-o de mână spre tavan, în întunericul compact de la etajul al doilea.

— Vă rog să respectați locurile repartizate în salon, mormăie el supărat.

Zuleiha îl aprobă recunoscătoare, se strecoară pe bâjbâite între peretele rece ca piatra și profesor, stă cu capul aplecat ca să nu și-l lovească de tavanul acoperit de gheață. Își scoate șalul de pe cap și-l așază între piciorul ei și șoldul ascuțit al lui Leibe – păcătuiești dacă stai atât de aproape de un bărbat străin. Îți faci de rușine strămoșii până la a treia generație, ar fi spus mama ei. Da, mamă, știu. Dar regulile tale erau bune în vechea viață. Noi ducem însă – cum spusese Ignatov? – o viață nouă. Ah, ce viață ducem acum...

Pușcăriașul cu mișcări agile de dulău scoate un chibrit ascuns bine într-o crăpătură nevăzută din perete. Îl freacă de talpă și se apleacă deasupra sobei burduhănoase de fier, care geme de cărbune – și imediat se aprinde trosnind un foc zdravăn, încălzind și învăluind totul în jur într-o lumină strălucitoare, tremurândă.

Zuleiha privește în jur: pereți de scânduri, podea de scânduri, tavan de scânduri. În centrul vagonului, ca o inimă fierbinte, soba strâmbă, pătată pe alocuri de rugină. Pe margini, priciurile înnegrite de vreme, frecate de sute de mâini și picioare până căpătaseră un luciu șters, brun-cenușiu.

— Ei, ce-ați amuțit așa, oameni buni? șuieră pușcăriașul, dezvelindu-și dinții mari, aproape negri. N-aveți grijă, o să fiu supraveghetorul vostru. N-o să vă fac necazuri – sunt haimana cumsecade, toți îl știu pe Gorelov.

Părul lung ca la femei îi stă în dezordine. Lațele slinoase îi tot cad grele pe față, făcându-i privirea sălbatică, fioroasă. Merge de-a lungul priciurilor cu pas săltat, ca de dans, și cercetează chipurile întunecate.

— Fără supraveghetor ați încurcat-o, guguștiucilor! Avem mult de mers. Și, neașteptat de tare, începe să lălăie: Hai, voi șmenari, pe sub vagoaneeeee, conductoru-acuuuuși vă prindeeeee...¹³

— De unde știți că avem mult de mers?

Bețivanul adus de spate, cu ochii triști („Ikonnikov Ilia Petrovici, pictor“, după cum se va prezenta mai târziu vecinilor săi) stă așezat pe vine în fața sobei fierbinți și își încălzește mâinile înghețate.

— Poate că ne duc doar până la Ural și acolo ne dau jos.

Gorelov se apropie de sobă. Examinează cu ochi de expert spinarea gârbovită a lui Ikonnikov: paltonul ca un sac, fularul înnodat în jurul gâtului. Își scoate din picior gheata murdară, desfăcută la cusături, și i-o întinde: ține-o! Își desface îndelung obiala și, într-un târziu, scoate un „peștișor“ ascuns între degetele de la picioare. Îl pune în gură, își înfășoară cu drag obiala și se încalță. Își aprinde țigara la sobă și-i suflă fumul în față lui Ikonnikov.

— Păi știu, zice el continuând conversația ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, că-s trecut prin multe. Am două condamnări la activ. Am acostat la Sahalin, am ajuns și la Solovki.

Ikonnikov tușește, ferindu-și fața de fum. Gorelov se ridică în picioare și cuprinde vagonul tăcut cu o privire amenințătoare: se îndoiește careva?

— Nu sunteți de capul vostru. Trebuie păstrată ordinea, rostește el sentențios. Așa că o să am grijă să nu facă nimeni vreo prostie.

Cu o mișcare iute prinde un păduche după ureche, îl strivește între unghii și-l aruncă în foc.

— Gaborii la intrare s-au adunat ciorchineeeee... cântă el, și coroana de aur de pe dinte strălucește în rânjetul larg. La curve nu fugiți, că e năpastă mareeeee. În jur e plin de lume, scăpare nu-i, vezi bineeeee. Ne-așteaptă judecată, pârnaie, împușcareeeee...¹⁴

Stă în picioare în centrul vagonului cu mâinile în buzunar, își ține umerii îndreptați spre spate, ca pe niște aripi.

— Are cineva chef de-mpușcare?

De pe priciuri îl privesc în tăcere chipuri încordate. Gorelov face un pas în spatele sobei și împinge cu piciorul un capac de lemn. Își rotește privirea în jur ca soldatul în ofensivă, își dă jos pantalonii și se slobozește cu zgomot în gaura deschisă în podea. În lumina lumânărilor, jetul vârtos fulgeră ca un arc

de cristal. Câteva femei trag aer în piept, privind vrăjite, fără să clipească. Bărbații le trag de mânecă, și ele își pleacă privirea, acoperind ochii copiilor.

Zuleiha, venindu-și în fire, se întoarce și ea. Sunetul apei curgând îi răsună în urechi, înfierbântându-i fața de rușine. Acolo e latrina, așadar? Și femeile cum o să facă? În celulă își făceau nevoile în găleată, dar acolo era întuneric, în timp ce aici...

Gorelov râde victorios, își scutură picăturile, nu se grăbește să-și vâre fala bărbaților în pantaloni.

— *Herpes genitales*, dacă nu mă înșel, se aude vocea calmă a lui Leibe, lângă Zuleiha. Profesorul se uită gânditor la bucata de carne dezgolită a lui Gorelov. Trei picături de ulei eteric de lavandă, o picătură de sulf. Ungeți de trei ori pe zi. Și fără contact sexual până la însănătoșirea completă, dă el din cap hotărât, în acord cu sine însuși, apoi se întoarce fără să-l mai intereseze cazul.

Gorelov, schimbat la față, își îndeasă mădularul zbârcit în pantaloni și se repede la Leibe, cățărându-se ca maimuța pe priciul de la etaj.

— Ia de-aici o amintire, stârpitură, îi șuieră el în fața impasibilă, ștergându-și vârfurile degetelor de uniforma profesorului, ca de un șervet. Să zici mersi că sunt supraveghetor. Altfel ți-aș fi găurit pielea...

Scoate un țipăt – și-a înțepat degetul în insigna mică, prinsă strâmb la reverul uniformei.

Vagonul se urnește din loc cu un scrâșnet îngrozitor.

— Am pornit! Am pornit! se aud șoapte înfierbântate pe priciuri.

Banditul îi aruncă o privire de animal întăritat lui Leibe și pleacă la locul lui.

Lângă Zuleiha, chiar sub acoperiș, e o fereastră minusculă, de mărimea ușiței de la cuptor, acoperită cu bare de metal, îmbrăcate în catifea de gheață. Iar dincolo de zăbrele se văd plutind impunătoare peronul central și uriașa clădire roșie a gării cu dantela literelor: „Kazan“. Oamenii se grăbesc undeva, înconjurați de lamele lucioase ale baionetelor. Se aude nechezatul cailor încălecați de milițieni. Răsună vocile vânzătoarelor de mâncare.

— De la Moscova tocmai în Siberia, remarcă cineva.

— Unde-ați fi vrut? La Marea Neagră?

Locomotiva șuieră tare, prelung, le țiuie urechile. Un nor dens de aburi albi învăluie totul, le intră în ochi și în gură. Iar, când se împrășteie, dincolo de fereastră se văd zburând scheletele negre ale copacilor pe fundalul câmpiilor albe.

Zuleiha atinge cu degetul zăbrelele: pojghița se topește. De sus începe să picure; căldura sobei și a respirației oamenilor topește gheața de pe tavan...

S-au instalat repede. Nu era cine știe ce – lucruri puține, locuri la fel. Țăranii s-au înghesuit într-un capăt al vagonului, „foștii“ de la Leningrad în celălalt. Zuleiha și profesorul au nimerit în jumătatea urbană.

Au făcut cunoștință. Femeia înaltă, cu pălăria verde purta un nume care i se potrivea de minune: Isabella. Avea un patronim lung și, în plus, un nume de familie complicat, dar Zuleiha nu le-a reținut. În fiecare dimineață, Isabella își aranja șuvițele cărunte într-o coafură înaltă. Uneori recita versuri cu voce tare – sclipitoare, de neînțeles, sunau frumos, când în rusește, când într-o limbă care huruia ca roțile vagonului: franceza. Nu le repeta niciodată. Cei din vagon o ascultau. Zuleiha nu pricepea cum de se poate ca atâtea versuri diferite, complicate și foarte lungi să încapă într-o singură minte, și aceea de femeie. Chipul Isabellei rămânea tot timpul calm și maiestuos, chiar și când mergea la gaura astupată cu o zdreanță sau când prindea păduchii la subraț.

Soțul ei, Konstantin Arnoldovici, un bătrânel uscățiv cu un cioc cărunt și rar, tăcea mai tot timpul. Dimineața se trezea devreme și își ocupa locul lângă o crăpătură a ușii – aștepta primele raze de soare, și la lumina lor deschidea singura lui carte și citea. Zâmbea când ajungea la anumite pagini, dădea aprobator din cap, la altele amenința cu degetul, scuturându-și trist capul mic, cu câteva intra în dispută. Când ajungea la ultima pagină, închidea cartea cu zgomot, se uita îndelung la spiculețul gri de pe copertă și o deschidea iarăși. Uneori vorbea mult timp în șoaptă cu soția lui, dar în cuvinte atât de alese, încât Zuleiha nu înțelegea nici măcar o singură frază, deși conversația se purta în rusă. Ciudat om, Zuleiha se temea puțin de el.

Iar pe gârbovul Ikonnikov nu-l plăcea deloc. Nimic nu-i plăcea la el – nici pungile vinete, zbârcite de sub ochi, nici tremurul ușor al degetelor lungi și nervoase, nici mișcările lui puțin agitate, nici chiar felul cum înghițea cu zgomot prelung, mișcându-și mărul lui Adam mare și ascuțit – se vedea cât de colo că e bețivan. Mama îi spunea mereu: omul beat e mai rău ca fiara.

Dar cel mai tare Zuleiha îl detesta pe Gorelov. Toată lumea îl detesta. Starostele vagonului îi ținea pe toți din scurt, fără putință de scăpare. Mâncarea le-o împărțea el: cașa vâscoasă și supa de hering le măsura cu cana lui ciobită, pâinea o tăia cu o ață cenușie slinoasă și-i lovea nemilos cu lingura peste degetele întinse – nu te băga înaintea șefului! Până și apa de băut din găleata pe jumătate ruginită, acoperită cu o crustă de gheață, le-o turna tot el. Își lua porție dublă – pentru osteneală. Țăranii îl priveau pieziș, în

tăcere. Gorelov sărea primul de pe prici când se deschidea ușa pentru inspecția zilnică și imperturbabilul Ignatov intra în vagon însoțit de soldați, ațintindu-i cu privirea severă și arogantă. Starostele lua poziție de dreptți în fața comandantului, își lovea fruntea cu degetele încordate și dădea raportul strigând tare și cu zel că „nu au avut loc evenimente“. Ignatov îl asculta fără chef, întors pe jumătate, și Zuleihăi parcă îi părea bine văzând cum îi freamătă puțin nările fine. Uneori, Gorelov era chemat în vagonul comandantului; se întorcea tăcut, cu o mină misterioasă, visătoare chiar – poate că îi dădeau să mănânce.

De mâncat, voiau să mănânce tot timpul. Îi durea burta, își cerea drepturile. Ba li se strângea ca pumnul, ba se întindea, se umfla. Hrană era puțină – n-o liniștea, numai o zădăra pe dinăuntru. Zuleiha își amintea povestea mamei despre uriașa nesătulă Jalmavîz, care mănâncă tot ce-i iese în cale. Uite că și Zuleiha devenise așa. Hămesită ca o lăcustă. Lacomă ca o curcă. Habar nu avusese că e posibilă o *asemenea* foame. Ți se face negru în fața ochilor, atât de rea e. Numai ce se aude zăvorul vagonului și ți se strânge stomacul, îți freamătă: nu cumva ne-au adus de mâncare? De cele mai multe ori se dovedește că e doar un control de rutină: fie se numără capetele, fie medicul gării îi examinează grăbit, dezgustat.

Cât timp mergea trenul, le era mai ușor. Zuleiha privea prin dreptunghiul ferestruicii zăbreлите cum trece pe lângă ea viața necunoscută ei – păduri rare, sătucuri răspândite pe dealuri, râuri ca niște panglici vălurite, stepa ca o față de masă întinsă, crânguri – și uita de foame. Își amintea din nou când trenul se oprea în stații.

Uneori surprindea ochii vecinului ațintiți asupra ei. Leibe o privea lung, fără să clipească, cum își linge gamela până se aude limba trecând peste metal. Și imediat îi dădea bucata lui de pâine pe jumătate mâncată sau resturile de cașă. La început, Zuleiha refuza, apoi a încetat să-l refuze. Îi mulțumea doar și-i asculta la nesfârșit discursurile dezlănate – fie povești din practica medicală, fie crâmpie de diagnostice. În scurt timp a observat că amatorul de lectură, tăcutul Konstantin Arnoldovici, le asculta convorbirile bizare. În van se chinuie, se gândea ea cu gelozie. Profesorul n-o să-și împartă mâncarea cu cărturarul ăsta!

Nu știa dacă vagonul are și el un *iase*, un domovoi¹⁵ al lui. I se părea că ar trebui să aibă, cum să nu aibă? Dar dacă ar sta să se gândească – cu ce s-ar hrăni el? Nici urmă de păduchi morți (fie erau mâncați, fie erau arși în sobă), darămite firimituri de pâine. Noaptea trăgea cu urechea: n-o scârțâi ceva, n-o

trosni ceva sub laba păroasă? Nu, nimic nu se aude, e liniște. Vagonul nu avea duhul lui, era mort.

Era foarte frig în el, li se dădeau puțini cărbuni. Din când în când li se dădeau lumânări pentru două lămpi chioare – și atunci se făcea lumină pentru câțeva vreme.

Peste tot în vagon se vedeau urmele predecesorilor – ca niște salutări venite din trecut. Gorelov descoperise o țigară în prima jumătate de oră de mers, tot cercetând crăpăturile și găurile din scândurile pereților. Când îndepărtaseră stratul de mizerie și rugină de pe sobă, găsiseră scrijelite cu un cui cuvintele deochete: „Să ardem curvele!“ Priciurile erau acoperite de mesaje: nume ale celor dragi, date, jurăminte de a nu uita și a nu ierta, versuri, dedicații, amenințări, rugăciuni, înjurături obscene, un profil subțirel de femeie, citate din Biblie, litere arăbești... Jucându-se pe sub priciuri, odraslele țăranului cu mulți copii au găsit o ghetuță de culoare crem, cu toc elegant și talpă subțire de piele, pentru o fetiță de cinci-șase ani. Gorelov a vrut să-i scoată șiretul de mătase (în viață orice poate să-ți fie de folos), dar n-a reușit – Ikonnikov, atât de reținut de obicei, a aruncat-o scurt în sobă. După aceea, în vagon a mirosit multă vreme urât, a piele arsă...

Traseul era lung, părea fără sfârșit. Denumirile orașelor, ale satelor și ale garilor se înșirau una după alta, ca măgelele pe ață.

Kenderi, Vîsokaia Gora, Biriuli, Arsk...

Trenul ba gonea ca nebunul prin vânt și viscol, ba se târa leneș pe bretele de legătură și linii secundare, în căutarea punctului de staționare destinat lui, ba stătea nemișcat cu săptămânile acolo, troienit și cu roțile înghețate pe șine.

Șemordan, Kukmor, Kizner...

Uneori, între stații, prin crăpăturile ușii apărea din când în când un tren, mergând alături.

— Laiș! strigau atunci țăranii tăcuți de obicei. Mamadîș! Svaijsk! Șupașkar!

— Noi suntem din Lipetk! venea în zbor răspunsul.

— Voronej! Taganrog! Șahtî!

— De lângă Arzamas!

— Din Sîzrani!

— Din Vologda!

Sarkuz, Mojta, Pîceaz...

Odată, după o staționare obișnuită, garnitura de tren a fost trimisă pe neașteptate în direcția opusă: Pîceaz, Mojta, Sarkuz... Țăranii s-au bucurat, s-

au rugat fără încetare: mergem acasă, slavă cerului, acasă! Au mers așa aproape o zi întreagă. Apoi și-au venit în fire – au fost întorși, goneau din nou spre răsărit: Sarkuz, Mojta, Pîceaz...

— N-are nimeni nevoie de noi, spusese atunci Ikonnikov. Ne vântură ca pe... Apoi își înghițise cuvântul.

— Da, da! încuviințase Isabella. Aveți perfectă dreptate: ca pe un rahat în copcă. Chiar așa!

Au mers mai departe.

Agrîz, Butriș, Sarapul...

Primii au început să moară copiii. Unul după altul, de parcă ar fi jucat leapșa, au fugit în lumea cealaltă toate odraslele nefericitului țăran – mai întâi pruncii (amândoi odată, într-o zi), apoi cei mari. I-a urmat soția, care, la momentul acela, oricum nu mai deosebea bine granița dintre lumea viilor și lumea cealaltă. În ziua aceea, țăranul se dăduse cu capul de peretele vagonului – voia să-și sfărâme țeasta. L-au tras, l-au legat, l-au ținut până s-a liniștit.

Ianaul, Rabak, Turun...

Morții erau înmormântați de-a lungul drumului, în gropi comune. Le săpau deportații, cu lopeți de lemn, sub amenințarea puștilor. Uneori nu reușeau să sape mormintele ca lumea sau să acopere morții – răsuna ordinul „În vagoaneeee!”. Lăsau cadavrele descoperite – nădăjduiau că în eșalonul următor aveau să se găsească oameni buni care să arunce pământ deasupra. Doar și ei acopereau întotdeauna mormintele cu pământ când le găseau descoperite.

Bisert, Cebota, Revda...

Ignatov nu era obișnuit cu suportul pentru paharul de ceai. Bea dintr-o cană veche de aluminiu, iar suportul – pântecos, cu o lucrătură din metal strălucitor și un mâner sfidător de lucios – zăcea pe masă. Paharul fațetat pe dinăuntru scotea un clinchet ispititor când trenul era în mers, uneori sălta, amintindu-i că există. Dar i se părea stupid, chiar rușinos, și-i era de-a dreptul imposibil să bea din asemenea pahar. După Sarapul, Ignatov l-a dat soldaților din compartimentul alăturat, să se distreze ei cu el. A vrut să le dea și salteaua moale, în dungi, cu o husă neobișnuit de alunecoasă (mătase, oare?), dar s-a răzgândit: idioții ăia o să strice proprietatea statului. A făcut-o sul și a îndesat-o cum a putut pe raftul de sub tavan. Era mai dulce somnul pe lavița de lemn, se deprinsese cu ea. Multe nu-i plăceau în compartimentul comandantului. Nici ușa care aluneca silențioasă, supusă (dreapta-stânga,

dreapta–stânga...), nici perdelele elegante, tivite cu o panglică subțirică, abia vizibilă (să zicem că fereastra nu poți s-o lași neacoperită, dar la ce bun toate volănașele alea?), nici oglinda mare, fără urmă de pată, atârnată deasupra lavoarului uriaș (se uita în ea numai de nevoie – dimineața, când se bărbierea). Se întâmplă atâtea în jur! Și aici – danteluțe, pahare cu suporturi...

Să conduci un convoi nu era o glumă, cum i se păruse la început. Erau pe drum de două luni. Ar fi fost bine dacă ar fi mers tot timpul, dar mai mult stăteau. Ba garnitura pornea cu o smucitură din loc, gonită din spate („Ce, te-ai prostit, comandante? Nu vezi că liniile sunt ticsite? Dă-mi hârtiile și șterge-o, șterge-o mai repede de-aici – eliberează-mi linia a cincea!“), ba rămânea înțepenită în loc o săptămână („N-am primit nici un fel de dispoziții în legătură cu voi, tovarășe. Vi s-a ordonat să așteptați – așteptați. Și nu mai veniți la mine din oră-n oră! În caz de ceva, vă găsim noi.“). Nici încolo, nici înapoi.

Se simțea bine în clipa când garnitura ca un maș lung, maroniu, accelera, huruia din greu, apoi o lua din ce în ce mai repede, zbura pe șine, parcă tremura de nerăbdare. Îi venea să deschidă cu o smucitură geamul, să-și scoată capul afară, să-și lase fața în voia vântului. Îndura cu greu zilele lungi de așteptare apăsătoare în triajul vreunei gări mici, cu numele scris cursiv pe hartă.

Iată-l cum bate nervos cu degetele în tăblia lăcuită a mesei, în timp ce privește prin geamul mat din cauza stratului gros de praf așezat pe el, dincolo de care se întind nemișcate câmpurile negre cu pete mici și albe – rămășițe de zăpadă.

Cincisprezece morți în opt zile de staționare. Remarcase de mult că oamenii mor în timpul staționărilor. Poate că roțile, cu hurducăitul lor greoi, pun inimile obosite în mișcare, sau poate legănatul în ritmul lor e liniștitor. Un fapt e sigur: cum se opresc, cum mai taie vreo două nume în mapa gri cu inscripția „Misiune“.

Unsprezece bătrâni și patru copii.

Când conduci aproape o mie de suflete, nu e deloc de mirare că mor câțiva, nu-i așa? Bătrânii mor de bătrânețe, de boli. Dar copiii? E drept, din cauza slăbiciunii. Ce poți să faci, așa-i la drum.

— Tovarășe comandant, bagă capul pe ușă Polipiev, responsabilul cu întreținerea, după ce bătuse discret în ușă, ce fac, vă aduc prânzul?

În compartiment plutește mirosul orzului răsfierat cu bucățele de slănină. Pe

boabele lungi, perlate, lucesc cristale de sare. Alături, o bucată groasă de pâine bine dospită.

Ignatov ia farfuria de pe tavă. Polipiev își lasă umil brațele pe lângă corp. Încercase la început să-l ajute pe comandant – să îndrepte șervetul de in pe masă, să așeze farfuria frumos, în mijloc, să pună tacâmurile corect (lingura și cuțitul în dreapta, furculița în stânga), sarea și piperul, și... Dar ăsta nu-i comandant, e fiară înfuriată: dacă mai văd o dată farafastâcurile astea, zice... Foarte bine, dacă vreți să mâncați fără etichetă, n-aveți decât. Înfulecați-vă cașa cu lingura, și gata!

— Tovarășe Ignatov, spune Polipiev ținând tava goală în fața pieptului, ca pe un scut, cum rămâne cu carnea de oaie?

Ignatov își ridică privirea cruntă, fără să rostească o vorbă.

— Aprilie bate la ușă, mă tem c-o să se strice. E drept, avem gheață, dar cu vremea nu te pui. Polipiev coboară vocea conspirativ. Poate s-o folosim totuși? Fac tot ce vreți cu ea: și ciorbă țărănească, și macaroane marinărești. Ba chiar și consommé cu găluște... Și felul întâi, și felul doi, și aspic din oase – mâncăm o săptămână. Că de la Kazan pâna-ici numai în fiertură de orz am ținut-o. Soldații dumneavoastră au început să mă privească cu ochi răi. Au jurat că mă mănâncă pe mine dacă nu le dau carne.

— Fără ordinul meu, n-o să mănânce. Ignatov mușcă din pâine și, mestecând cu furie amenințătoare, ia lingura în mână. Dacă zici că se strică, fie! O să mă ocup chiar eu de treaba asta.

Polipiev se uită strâmb – nu știi dacă e zâmbet sau un semn că a înțeles și că se supune.

— Să vedem! Ignatov îl împunge cu lingura în piept. Dumneata poți să-mi spui cât o să mai mergem? O săptămână? O lună? Jumătate de an? Cu ce-am să te hrănesc – pe dumneata, personal! – dacă înfulecăm acum tot?

— Ce să zic, dacă-i la gheață, asta-i! oftează Polipiev și dispare pe ușă.

Ignatov aruncă cu lingura.

Carne de oaie, auzi!

Și tocană, și lapte condensat, și unt – frigiderul vagonului de comandă era ticsit cu provizii. Toate bogățiile astea erau destinate personalului: soldaților din escortă, celor doi fochiști, mecanicului. Și comandantului, firește.

Iar deportaților ar fi trebuit să li se dea mâncare în gări. În protocolul special pentru organele Direcției de transport a GPU scria negru pe alb: „Să se asigure deportaților apă fiartă neîntrerupt pe tot parcursul drumului, să se organizeze în gări puncte de alimentare cu mâncare caldă o dată la două zile,

nu mai rar“. Așa deci, și unde erau punctele astea de alimentare?

Chiar în prima gară, Ignatov și-a dat seama: o adevărată pacoste picase pe capul lui. Garniturile cu deschiaburiți se târau pe calea ferată una după alta, unele se împotmoleau garate la triaj în așteptarea ordinelor. „De unde să-ți scot aprovizionare?“ îl întrebase blând un șef de gară. „Zi mersi că-ți dau apă fiartă.“ Ignatov îi răspunsese: e drept, apă fiartă ni se dă regulat.

Mâncare pentru deportați nu era de ajuns. Ignatov se bucura când reușea să facă rost de cașă (din mei, din ovăz, din orz – rareori din grâu sau arpacaș). Că de-aia e cașă, nu poți s-o lungești prea mult. Supele, de pildă, erau lungite fără milă de câteva ori, ba uneori și cu apă înghețată. Ignatov încercase să protesteze, dar ajungea să fie el acuzat. „Ce, ți-e milă de ei?“ îl întrebau. „Răspund pentru ei!“ se răstema el. „Pe cine o să mai predau la destinație?“ „Și unde e destinația asta a ta?!“ dădeau ei din mână a lehamite.

Așa este: unde? Nu știa. Pesemne că nu știa nimeni. În gara următoare, după ce aștepta o săptămână, uneori și două, în triaj, Ignatov primea același ordin: „Continuați până în punctul cutare și mai departe – așteptați noi ordine“. Trenul își continua drumul. Ajungea în punctul cutare. El se grăbea cu documentele la șeful de stație. Și iar aștepta noi ordine.

Își zicea calmându-se: nu ești singurul. Se întâlnea în gări cu alți comandanți mai experimentați și schimba câteva vorbe cu ei. Da, îi spuneau, și noi așteptăm noi ordine. Da, mor oamenii în vagoane. Da, mulți. Important e să-i supraveghezi cât mai bine, să nu existe situații de urgență. Pierderi naturale vor fi întotdeauna, n-o să-ți ceară nimeni socoteală.

Și toate astea n-ar însemna nimic, de n-ar fi controalele zilnice... Și-a dat seama că începe să recunoască fețele oamenilor. De fiecare dată când stătea în compartiment și băga lingura în cașă fierbinte, împrăștiată în farfurie, se trezea din senin că-și amintește ba de adolescentul albinos din vagonul trei, unul slăbuț, cu ochii complet roz, încrezători, ba de femeia grasă și pistruiată din vagonul șase, cu alunița mare și roșie pe obraz („Șefulețule! Dă-mi și mie ceva de mâncare, nu vezi că slăbesc...?“), ba de femeia mărunță și palidă din vagonul opt, cu ochii verzi ce-i acopereau jumătate din față. Uite, și acum îi trece prin minte același gând: toți oamenii ăștia s-au hrănit azi cu apă fiartă. Nu oamenii, se corectează el. Dușmanii. Dușmanii s-au hrănit cu apă fiartă – și din cauza asta cașă îi pare fără gust.

Își amintește că el, prichindelul de-o șchioapă, avea trei ani când stătea seara pe pervazul ferestrei lor de la demisol și căuta cu privirea pantofii pătrățoși ai mamei printre picioarele care alergau pe stradă. Mama se întorcea

la lăsarea întunericului. Își ascundea ochii când îi dădea apă goală fiartă și-l ducea la culcare.

Un prost, asta e. O cârpă. Un smiorcăit. Bakiev ar fi râs de el – și pe bună dreptate.

Se ridică și duce farfuria neatinsă în compartimentul-bucătărie, la Polipiev. Să se îndoape el cu cașa.

În seara aceleiași zile, Polipiev, măcinat de presimțiri rele, i-a dat adjunctului șefului de gară toată carnea de oaie din lada frigorifică a vagonului. Carnea roșie, închisă la culoare, cu vinișoare albe, așezată în coșul uriaș de nuiele, a dispărut pentru totdeauna din viața lui Polipiev (așa cum înainte părăsiseră frigiderul aproape cinci kilograme de unt și o duzină de borcane de lapte condensat din cel mai bun). Predarea a avut loc seara târziu, pe întuneric, la ordinul verbal al comandantului de convoi, fără proces de predare–primire și fără chitanță, fapt care l-a adus la disperare mută pe responsabilul cu alimentele, îndeobște vigilent.

După jumătate de oră, au trimis la tren un container cu fiertură de mei – pentru deportați. A fost atât de neașteptat și de bine-venit (oamenii nu mâncaseră de două zile), încât nimeni nu putea crede că era o simplă coincidență.

„Ia te uită“, medita cu năduf Polipiev, urmărind de la fereastra compartimentului cum bucățile mari și galbene de cașa sunt aruncate în găleată cu un polonic de măsurat (câte o găleată de vagon). „Teribilul comandant-fiară s-a dovedit până la urmă un banal mituitor.“

Gândul acesta l-a umplut de satisfacție și l-a liniștit pe responsabilul cu alimente, cu atât mai mult cu cât reușise totuși să dosească vreo două bucăți de carne excelente. Polipiev a hotărât ca a doua zi, fără știința comandantului, să le amestece în eterna cașă. În ultima vreme, Ignatov mănâncă prost – n-o să recunoască gustul de carne în fiertura odioasă...

În ultima zi de staționare lângă Sverdlovsk, în vagonul opt s-a petrecut un mic incident. Trenul staționa acolo de aproape o săptămână. Prin ușa deschisă de-o palmă se vedea valea întunecată, presărată pe alocuri cu zăpadă, din care se ițea iarbă proaspătă (pe drum și în timpul staționării în câmp gol era permisă deschiderea de-o palmă a ușii, dar la intrarea în localități ea trebuia închisă cu două zăvoare). Cu fiecare zi, iarba devenea tot mai deasă, verdele ei era tot mai viu, invadea orizontul.

O pasăre mică, cu pieptul roșcat, înșelată de staționarea îndelungată a trenului, s-a hotărât să-și facă cuibul sub acoperișul vagonului, nu departe de

ferestruica Zuleihăi – căra plină de zel crenguțe și puf și le îndesa neobosită sub acoperiș, ciripind cu însufletire.

— Dacă mai stăm mult aici, o să depună ouă, a remarcat Konstantin Arnoldovici fără să-și ridice ochii din carte.

— Ouă?! Le înhățăm urgent! a înghițit în sec Gorelov și s-a apropiat de ferestruică mișcându-și nerăbdător degetele și cântărind cum să-și însușească mai ușor prada.

— Hai s-o mai admirăm puțin, a zis Ikonnikov apropiindu-și ochii mijiți de ferestruică.

Deodată s-a auzit zgomotul unei lovituri și s-a iscat un vârtej de praf, nisip și crenguțe. Păsăruica a țâșnit speriată și s-a pierdut pe cer. Zuleiha lovise în tavanul vagonului cu o scândură lungă și tare, scoasă din chingile de fier de la ușă. A petrecut pasărea cu privirea, a pus scândura la loc și și-a scuturat palmele.

Cu un strigăt dezamăgit („Ce faci, tătăroaică tâmpită?“), Gorelov s-a trântit pe prici: gata, s-a dus prânzul, a zburat! Parcă pentru prima dată de la începutul călătoriei, Ikonnikov a privit-o cu interes pe Zuleiha.

— Dacă rămâne fără cuib, n-o să mai facă ouă, a lămurit ea scurt. O să-și caute toată vara cuibul pierdut.

S-a urcat la loc pe prici. A observat că în urma loviturii se deplasase o scândură din tavan și apăruse o crăpătură îngustă – se vedea o fâșie de cer. Ce bine, nu te uiți întruna numai pe ferestruică!

Seara, trenul se urnește din loc. Noaptea traversează creasta Uralilor. Zuleiha o să privească stelele scânteind prin crăpătura din tavan și o să se gândească: *I Allah*, oare o să mai mergem mult? Unde-te-duc? vor grăi roțile. Unde-te-duc? Unde-te-duc? Și tot ele vor răspunde: Te duc-te duc. Te duc-te duc. Te duc-te duc.

Note

¹². Acest Grand-Hôtel al vostru mă impresionează, prietene (în franceză, în original).

¹³. Cântec cântat deseori în primii ani ai puterii sovietice (1917–1925) de către vagabonzii care călătoreau prin țară cu trenul fără bilet și se fereau de controlori.

¹⁴. Cunoscutele cântece ale infractorilor.

¹⁵. Spirit al casei în mitologia rusă.

Evadarea

— Javre! Fir-ați... se aude de undeva de jos o voce buimacă, pe jumătate șoptită.

Zuleiha se apleacă peste prici și scrutează întunericul. Ce-i acolo? Zgomot de luptă, gemete, lovituri de pumn – ba înfundate, ca în ceva moale, ba sonore, ca în ceva tare – acoperă mersul ritmic al roților. În raza firavă a lunii care pătrunde prin fereastră se zăresc câteva trupuri încăierate lângă sobă.

— Vă omor, porci de...! și din nou un strigăt slab, care se transformă în tânguie.

Pare să fie vocea starostelui. Da, iată-l pe Gorelov zăcând pe podea cu mâinile legate la spate și cu o cârpă înfundată în gură, zbătându-se ca un vierme. Deasupra lui, doi țărani zdraveni îl lovesc întruna, cu sete. El se smulge, se arcuiește, se târăște îndărăt, dar se lovește cu capul de colțul sobei și rămâne nemișcat.

În vagon nu doarme nimeni. Bărbații și femeile privesc cu interes de pe priciuri, vorbesc între ei, dau aprobator din cap: așa-i trebuie. Unul îi ajută pe cei doi să-l lege mai bine pe staroste, altul își adună grăbit lucrurile.

Țăranul rămas fără copii smulge de pe ușă o scândură groasă și grea. Se apropie de priciul Zuleihăi, își ia avânt și lovește în același loc în care lovise ea dimineața, când alungase pasărea cu pieptul roșcat.

— Ce faci, omule? se sperie Zuleiha.

El nu-i răspunde; lovește iar și iar cu scândura. Își potrivește loviturile cu ritmul roților, ca să nu se audă. Crăpătura de deasupra capului se cascadează – nu mai e o dungă îngustă, ci o ditamai bucata de cer înstelat. Țăranul îi întinde scândura Zuleihăi și sare pe prici. Se ridică în genunchi, ajungând cu umerii săi vânjoși până la tavanul șubrezit – se aude un trosnet, și vântul proaspăt intră prin gaură, izbind fața Zuleihăi. Țăranul se saltă în mâini și dispare.

— Uuuu! se vaită pe jos Gorelov, venindu-și în fire și sfredelind-o cu privirea pe Zuleiha.

În gaura presărată cu stele din tavan se ivește chipul țăranului. Zâmbește – pentru prima dată după câteva luni.

— Ei? rostește el adresându-se oamenilor îngrămădiți jos, întinzându-le mâna lungă și osoasă.

Deportații o apucă unul după altul, sar pe priciul Zuleihăi și se strecoară

prin gaura din tavan. Bărbați, femei, tineri dispar rapid, cu dibăcie. O femeie grasă se înțepenește în trecerea prea îngustă pentru ea, dar cei de jos, așteptându-și rândul, o grăbesc, o împing, și ea reușește în cele din urmă, rupându-și rochia și julindu-și pielea, lăsând ațe și bucăți de stofă în așchiile ascuțite.

— Uuuuu! Uuuuuu! se tânguiește cumplit Gorelov, izbindu-și corpul de fierul sobei.

— Și tu, soro?

Vocea e chiar lângă urechea ei: țăranul se uită la Zuleiha, ridicând încurajator din sprâncene.

Să fugă? Să părăsească vagonul în care petrecuse atâtea săptămâni lungi? Priciul încălzit de căldura ei și îmbibat cu mirosul ei? Pe blândul și dragul profesor, pe buna Isabella? Să-i sfideze pe durul Ignatov, pe feroșii soldați înarmați, pe șefii de gară furioși? Să se împotrivească soartei?

Clatină din cap: nu, nu merg, *Allah salaksîn*.

— Ești puternică, o să răzbești! insistă țăranul întinzându-i mâna.

Ea se uită lung, neîncrezătoare, la palma lată, cu bătăture negre. În cele din urmă lasă capul în jos: nu.

— Eh, cum vrei!

Pe acoperiș se aud pași înăbușiți. Prin ferestruică se văd umbre negre, alungite, căzând, alunecând pe povârniș, dispărând ușor în pădure. Și gata.

Zuleiha se uită în jur: vagonul s-a golit. Dintre țărani au plecat aproape toți, au rămas numai doi bătrâni neputincioși (și-au îmbrățișat îndelung la despărțire fiul sau nepotul, stau și acum pe prici și privesc cu ochi obosiți gaura din tavan prin care ai lor au dispărut nu demult) și câteva femei singure.

„Foștii“, din Leningrad, au rămas aproape toți, au fugit doar vreo două tinere studente. Isabella stă pe prici ținându-și strâns soțul de mână. Cu fața zâmbitoare, Ikonnikov privește visător stelele sclipind în golul din tavan și șoptește, nu se știe de ce, „mulțumesc, mulțumesc“. Profesorul Leibe, care șezuse tot timpul lângă Zuleiha, se lasă pe spate cu un oftat de ușurare.

— Libertatea e ca fericirea, murmură el pentru sine, unora le e dăunătoare, altora – utilă.

— Goethe? se însufletește Konstantin Arnoldovici pe priciul de alături.

— Novalis, intervine Ikonnikov.

— Nu, dați-mi voie, e Goethe totuși!

— Nu, permiteți-mi. Cu siguranță e Novalis.

— Uuuu! se zbate pe jos Gorelov; nu-i trecuse prin minte nimănui să-l dezlege.

Zuleiha își dă seama brusc că mai ține în mâini scândura cu pricina și o aruncă pe jos. În deschizătura ciopârțită din tavan tremură covorul de aur al stelelor.

Mare e țara în care trăiește Zuleiha! Mare și roșie, ca sângele de taur. Ea stă în fața unei hărți cât peretele, pe care se întinde o imensă pată purpurie, asemănătoare cu o femelă de limax burtoasă – Uniunea Sovietică. Mai văzuse o dată limaxul pe un panou de propagandă din Iulbaș. Îi explicase și Mansurka-Scaiete: uite, patria noastră e uriașă, se întinde de la un ocean la altul. Ea n-a înțeles atunci unde se aflau mările-oceanele astea, dar i-a rămas în minte limaxul, pentru că era foarte caraghios, avea barbă și o labă curbată în spate. Iar acum chiar pare imensă pe peretele înalt – n-o pot cuprinde nici măcar doi oameni, darămite Zuleiha. Pe corpul de culoarea coacăzei șerpuiesc vinișoarele albastre ale râurilor (o fi printre ele și dragul ei Cișme?), orașele și satele sunt niște alunițe negre (i-ar putea arăta cineva unde e Iulbaș?). Zuleiha întinde degetele spre suprafața lucioasă a hărții, dar nu apucă s-o atingă, căci o sfredelește vocea aspră a lui Ignatov:

— E adevărat că tu i-ai ajutat să fugă?

Zuleiha își trage mâna înapoi. Ignatov stă lângă fereastra deschisă în noapte, cu fața spre stradă, fumează. Flacăra galbenă a lămpii de pe masă luminează tunică bine întinsă între umeri, pe care se încrucișează două curele.

— Să nu negi, continuă el, ai fost văzută.

Dincolo de fereastră, noaptea e caldă, catifelată.

— Tu de ce ai rămas?

Gorelov, negru la suflet, a dat raportul ca să se răzbune. Nu l-a dezlegat nimeni până la Pîșma – s-a zbătut toată noaptea ca mielul dus la tăiere. Când s-a făcut ziuă și trenul s-a oprit, s-au deschis ușile. Ignatov a venit în vagon să-și facă inspecția. A încremenit când a văzut gaura din tavan, s-a albit la față, și toți au început să alerge, să bată din picioare, să țipe. Gorelov, sub escortă, într-o parte, ceilalți, tot sub escortă, în altă parte. Gaura din tavan a fost acoperită repede, dar fugarii, prinde-i dacă mai poți! Cei rămași n-au primit mâncare, bineînțeles. Seara l-au luat mai întâi pe Leibe, apoi i-au luat pe Isabella, pe Konstantin Arnoldovici și pe încă cineva. Îi luau și-i aduceau pe rând. *V-au interogat*, a zis Ikonnikov. Și Isabella către el: Ilia Petrovici, dragul meu, asta se cheamă interogatoriu?! Și a râs veselă.

Noaptea au trezit-o din somn pe Zuleiha și au adus-o într-o cameră mare,

cu tavanul înălțându-se în întuneric, de care atârna un păianjen uriaș de bronz – scheletul unei lustre frumoase cândva; pereții fuseseră odată acoperiți cu vopsea colorată, acum erau cheliți până la cărămizile de un roșu-închis; două scaune negre desperecheate, cu lacul crăpat pe spătarele curbate; în mijloc, o masă mare, sculptată, arsă într-o parte, cu un teanc de cărți fixat în locul piciorului lipsă; într-un colț se vedea auster cubul unui seif, deasupra căruia se afla portretul aceluiași bărbat mustăcios, cu privirea de vultur, pe care Zuleiha îl văzuse în locașul orologiului de pe turnul din cetatea Kazanului. Se bucură să-l regăsească: ochii lui mijiți o privesc părintește, liniștitor parcă, apărând-o de răutatea nemăsurată a lui Ignatov.

El se întoarce spre Zuleiha. Are ochii negri, și oasele feței i se văd distinct sub stratul subțire de piele.

— Ce stai ca muta? Adică nouă ne fug cincizeci de suflete din convoi, și tu stai ca muta?

Între degetele lui pâlpâie o luminiță roșie minusculă – o țigară răsucită de el. Se apropie de masă și o stinge nervos într-un blid de lemn, plin cu mucuri. Blidul zdrăngăne, se răstoarnă și cade pe jos – mucurile se împrăstie în toate părțile. Ignatov șuieră – *ffffir-ar!* – și începe să le adune. Zuleiha se așază repede lângă el. Unde s-a mai pomenit ca un bărbat să strângă mizeria de pe jos în fața unei femei, și ea să stea să se uite?!

Mucurile sunt mici, reci ca viermii. Cade scrumul din ele, miros a fum rece. Ignatov însă miroase a fum cald.

— Te așteaptă lagărul, proasto! Vocea lui e foarte aproape. Sau execuția. Știi ce-i aia execuție?

Zuleiha ridică ochii. Aici, sub masă, e foarte întuneric, și pupilele negre ale lui Ignatov lucesc ca niște cărbuni în albul ochilor.

— Eu nu înțeleg bine rusește, îi zice ea în cele din urmă.

Degetele lui puternice și fierbinți o apucă de bărbie.

— Minți, șuieră Ignatov. Înțelegi tot, numai că nu vrei să spui. Hai, vorbește! S-au înțeles cu toții să evadeze? Unde voiau să se ducă? Vorbește!

O doare bărbia.

— Nu știu nimic. Am văzut ce-au văzut și ceilalți. Am auzit ce-au auzit și ceilalți.

Fața lui Ignatov, cu ochii ca două găuri negre, se apropie de urechea ei; îi simte răsuflarea pe obraz.

— Încăpățânată mai e tătăroaica noastră... Zuleiha, așa te cheamă?

Ea se întoarce cu fața la el.

— Păcat că n-am fugit. Acum îmi pare rău.

Ușa se deschide cu un scârțâit.

— Soldat! se aude vocea enervată a șefului serviciului operativ din Pîșma. Unde au dispărut?

Soldatul tropăie grăbit, speriat, pașii i se aud așa cum se aud cartofii când cad din găleată.

Degetele lui Ignatov dau drumul bărbiei – pielea îi arde ca atinsă de foc. El se ridică de sub masă și își îndreaptă tunica:

— Aici suntem, nu te neliniști.

Zuleiha se ridică și ea și pune scrumiera cu mucuri pe masă. Mâinile îi sunt negre, de parcă sfărâmaseră cărbune.

Soldatul tinerel, plin de coșuri, cu pușca în poziție de tragere, oftează ușurat. Se uită la Zuleiha și izbucnește în râs: obrajii și bărbia ei sunt brăzdate de dungi negre de scrum. Întâlnind privirea severă a șefului serviciului operativ, zâmbetul îi piere de pe față, se retrage spre ieșire și închide ușa după el. Ignatov se întoarce spre Zuleiha și râde și el scurt, nervos.

— Ei, ai interogat-o? întreabă șeful.

E scund și îndesat, dar are mâinile mari, ca niște lopeți, de parcă le-a furat de la altcineva. Ignatov tace, își scutură palmele de scrum.

— Văd că ai interogat-o, zâmbește celălalt, privind amuzat fața cu dungi negre a Zuleihăi.

Ia de pe masă o foaie de hârtie albă, o cercetează pe ambele părți – nimic nu-i scris pe ea.

— Văd că ai scris și procesul-verbal, continuă el binevoitor, mototolind hârtia în mâini. Ți-am spus, Ignatov, interogatoriul nu-i treabă ușoară. E artă, aș putea spune. E nevoie de experiență. De măiestrie! Și mie... ce să zic... nu-mi lipsește!

Din cauza hârtiei sfărâmicioase sau din cauza palmelor aspre, se aude foaia fâșâind în mâinile lui tare, strident, așa cum scârțâie zăpada proaspătă.

— Uite ce e, zice el făcând ghemotoc hârtia, las-o pe mâna mea. Stau eu de vorbă cu ea. Consideră că mi-ai predat-o pentru anchetă.

Ignatov își ia cascheta de pe marginea mesei, și-o pune pe cap și pornește încet spre ieșire. Zuleiha îl petrece cu privirea, nedumerită: Ce-i asta? De ce?

Șeful serviciului operativ își ia avânt și aruncă ghemotocul de hârtie în coșul de sârmă de lângă ușă. Se așază la masă și deschide sertarul de sus; cu un gest intrat în obișnuință, fără să se uite, scoate de acolo un teanc de hârtie, un toc și cerneală. Fluierând o melodie veselă, își împreunează mâinile și își

trosnește degetele lungi și puternice.

Ignatov se oprește la ușă, privind cum aterizează ghemotocul de hârtie pe fundul coșului de gunoi. Se întoarce.

— Nu știe încotro s-au dus, spune el.

— Asta ți-a șoptit ea acolo, sub masă? Îl săgetează șeful cu privirea din celălalt capăt al încăperii.

— N-o să-ți fie de folos, tovarășe! N-are ce spune, îi răspunde Ignatov întorcându-se de la ușă.

Șeful se lasă pe spate – scaunul scârțâie prelung, trosnește, părând gata să se rupă – și-i studiază atent pe Zuleiha și pe Ignatov, ca și când i-ar vedea pentru prima dată. Continuă să-și pocnească degetele.

— Gogoși! Mă superi, Ignatov. La mine vorbesc toți. Până și muții.

— O iau cu mine.

— Asta-i bună! Își desface în sfârșit șeful mâinile, bătând cu ele în masă. Îi scapă printre degete un vagon întreg și se trezește după jumătate de zi, și poftim de te descurcă! Caută-i prin taiga, prinde-i... Ehei, s-au împrăștiat de mult prin halte. Și acum să alerg eu cu limba scoasă, transpirat, și să mai dau și socoteală de ce nu i-am prins! Iar el îmi ia și primul martor! Așa zici tu?

— Treaba mea e să conduc oamenii la destinație. A ta e să-i prinzi.

— Dar de ce-i conduci atât de prost, Ignatov? Jumătate ți-au murit pe drum. Se organizează o evadare sub nasul tău. Și acum nu vrei să ajuți la anchetă, iei complicele cu tine. Crezi că o să scapi basma curată?

— Dacă o să fie cazul, o să răspund pentru greșelile mele. Dar nu în fața ta.

Ignatov îi face semn cu capul Zuleihăi: să mergem! Ea își îndreaptă ochii spre anchetatorul roșu la față.

— O să fie cazul, Ignatov, o să fie! Țipă el. Și foarte curând! N-am de gând să te acopăr, o să spun cum ai apărât o muiere de culac!

Ignatov își îndreaptă cascheta, se răsucesc pe călcâie și iese din cameră. Zuleiha pornește speriată după el. La ieșire aruncă o privire în încăperea – limaxul roșu uriaș se târăște netulburat pe perete, iar mustăciosul cu privirea mereu trează îi petrece zâmbind părintește.

Ignatov pășește repede de-a lungul șinelor, ținând în față un felinar care pâlpâie. Tătăroaica micuță din vagonul opt aleargă după el cu pași ușori, aproape că nu i se aud. În urma lor, soldatul tinerel tropăie pe traverse.

Lui Ignatov îi e cât se poate de clar că o să fie tras la răspundere. Ce i-au spus dimineață la direcție? „O să ne lămurim la întoarcere.“ E clar, vor ca mai întâi să-și ducă treaba la bun sfârșit, apoi o să-i tragă un perdaf, e posibil să se

întâmpale și asta. Foarte bine, dați-vă peste cap, lămuriți-vă. Dar nici el nu are de gând să tacă. O să le povestească tot: și cum mor oamenii de foame pe drum, și cum îi plimbă de colo, colo prin halte fără să le găsească un loc. Sunt de trei luni pe drum și abia au trecut târâș-grăpiș Uralii. Unde s-a mai văzut așa ceva? Și pe jos ar fi ajuns mai repede. În timpul ăsta au murit cincizeci de capete. Or fi ei culaci, dar tot e păcat – e forță de muncă, ar fi putut lucra la defrișări sau în construcții. Tot ar fi fost mai folositori decât să putrezească pe coclauri. Uite, și azi încă cincizeci de oameni...

Nu, pentru evadare răspunde el – e vina lui, nu neagă. N-a fost atent. Atâta s-a lăudat starostele vagonului cu experiența lui („Vă rog să nu vă faceți griji, cetățene comandant, la noi oamenii sunt liniștiți, țărani ignoranți și intelighenție putredă – ce să facă ăștia?“) – și uite că până și lui i-au scăpat printre degete. Păi să stăm și să judecăm drept, dacă ar fi ajuns mai devreme la destinație, n-ar mai fi fost vorba de nici o evadare. Să nu credeți, nu vreau să mă dezvinovățesc, dar vă rog să cercetați cauzele celor întâmplare. În trei luni de călătorie, oricui îi vin în minte gânduri prostești, și se găsește timp pentru punerea lor în practică. Asta-i, fraților.

Și dacă-l întreabă: de ce i-ai luat anchetatorului martorul? Femeia aia mărunțică, cu numele ce-ți sună în urechi – Zuleiha? Ce-o să le spună?... O cutie de conserve nimerește sub picioarele lui, se trage-napoi și-i dă un șut. Cutia zboară în fața lui zornăind pe șine.

Au ajuns la punctul de staționare. Nu e ușor să-și găsească trenul în întuneric, sunt multe garnituri în jur: carcase dreptunghiulare ale vagoanelor de marfă, vagoane ca niște lăzi lungi și roșii pentru animale, de unde răzbat ba o conversație liniștită, ba cântece. Ignatov ridică la răstimpuri felinarul care abia pâlpâie și citește numerele vagoanelor. Trei umbre lungi dansează pe pereții vagoanelor, când cresc luându-și zborul, când se strâng și se lipesc de pământ, așternându-se pe șine.

În spate se aude strigătul speriat al soldatului din escortă: „Hei, ce faci acolo?“ Ignatov se întoarce. Tătăroaica mărunțică stă întoarsă într-o parte, ținându-se de burtă și cu capul dat pe spate. Deodată începe să cadă încet. Soldatul îndreaptă prostește pușca spre ea: „Stai! Stai, îți spun!“ Femeia se lasă pe pământ ușor, cu grijă, parcă pliindu-se în două.

Ignatov se așază pe vine lângă ea. Mâinile ei sunt reci ca gheața. Are ochii închiși, iar umbra genelor îi acoperă jumătate din față. Soldatul stă în continuare cu pușca ațintită prostește asupra ei.

— Închide-ți gura, îi zice Ignatov. Și ia-ți pușca de-aici, idiotule.

Soldatul își pune pușca pe umăr.

— De foame, sau ce? întreabă el.

— Ridic-o, îi poruncește Ignatov. Și, orice-ar fi, n-o mai păzești cu pușca ațintită până nu se trezește.

Soldatul încearcă s-o ridice pe femeie, dar o apucă greșit, și capul ei cade cu un pocnet pe traversă. Ignatov înjură – idiot mai ești! – și o ridică el.

— Pune-i mâna pe după gâtul meu, ordonă el.

Merg mai departe. Acum soldatul aleargă înainte, luminând drumul. Ignatov duce în brațe trupul mic. Ce ușoară e! Uneori... Zuleiha își revine încetul cu încetul, îi cuprinde gâtul cu brațele, și el îi simte degetele reci pe obraz.

Au trimis după doctor (Ignatov n-a vrut să aștepte până dimineața), l-au sculat din pat și l-au adus. Acesta a intrat în vagon bombănind și aruncându-și caraghios în lături picioarele dolofane (deși e încă tânăr, doar puțin mai în vârstă decât Ignatov). Zuleiha își revenise de tot. A examinat-o la lumina lămpii cu gaz, și-a mușcat obosit buza de jos răsfântă și și-a netezit șuvița lungă și rară, pieptănată peste chelia timpurie.

— Inima e în parametri normali, spune el indiferent. La fel și plămânii. Pielea e curată.

— Și atunci...?

Ignatov stă în vagon cu spatele sprijinit de ușa închisă și fumează.

De pe priciuri privesc zecile de perechi de ochi ale celor rămași după evadare (în vagonul opt n-au mai fost aduși oameni, nu i-a ars nimănui de asta).

— Liniștiți-vă, tovarășe! cască obosit doctorul punându-și bruma de instrumente la loc, într-o geantă ponosită. Nu-i tifos, nici râie, nici dizenterie. N-o să băgăm trenul în carantină.

Ignatov dă din cap și aruncă ușurat mucul de țigară în soba rece (nu li s-a mai dat cărbune pentru încălzire de la sfârșitul lui aprilie, s-a hotărât că era de-ajuns, doar nu e sanatoriu, e cald oricum).

— Cauza leșinului poate fi orice doriți, continuă să bolborosească doctorul, parcă pentru sine, îndreptându-se spre ușă. Lipsă de oxigen, hrană neîndestulătoare – ce altceva? Pur și simplu circulație proastă.

— Sau e însărcinată, se aude tare și răspicat din fundul priciurilor.

Doctorul se întoarce nedumerit și ridică lampa. Câțiva indivizi cu fețe ursuze și bărbi mari și murdare îl privesc cu albul ochilor strălucind. Mulți dintre ei au trecut prin mâinile lui în aceste ultime luni – și nu le-a reținut

chipurile, se contopeau toate într-unul singur, istovit și trist. Dar chipul unuia din vagon îi amintește parcă de cineva, ba chiar de o cunoștință veche... O știe atât de bine, încât ridică lampa în dreptul ei. Mai aproape, și mai aproape. Nasul ca un cioc ascuțit, ochii reci și ironici, linia curbă a frunții masive și înalte, înconjurată de o claie încurcată de păr argintiu. Nu, nu se poate... Ce-i asta?!

— Domnule profesor! oftează doctorul. Dumneavoastră?

— N-o să vă lase să-i măsurați tensiunea în zona glandelor mamare și tuberculilor lui Montgomery, rostește Leibe cu vocea puternică și clară a unui conferențiar aflat într-un amfiteatru mare. Încercați măcar să verificați starea glandelor salivare și pigmentația feței.

Doctorul nu reușește să-și desprindă ochii de la el.

— Wolf Karlovici! Cum ați...

— Încercați, de asemenea, să palpați apăsând puternic abdomenul, continuă profesorul. Diagnosticul meu: optsprezece săptămâni.

Terminând de vorbit, Leibe îl privește pe doctor lung, fără să clipească.

Acesta își șterge buza de sus transpirată și se așază pe prici, lângă Zuleiha cuprinsă de frică. Îi pipăie maxilarul inferior.

— Expiră, îi cere el încet.

Ea clatină din cap, respiră zgomotos, des, fără să se oprească.

— Zuleiha, draga mea, spune Isabella așezându-se lângă ea și luând-o de mână. Te roagă doctorul.

— Expiră, am spus! repetă acesta sever.

Zuleiha expiră, apoi își ține respirația. Doctorul înghite în sec și își pune palmele pe burta ei. Se uită cu înțeles la profesor.

— Are uterul mărit.

Leibe râde tare, triumfător, dinții îi strălucesc în întuneric: — Vă dau calificativul „nesatisfăcător“, Cernov. Doar v-am avertizat de la primul curs: n-o să fiți un bun diagnostician!

Zuleiha icnește încurcată: acum ce să facă?

— Spuneți-i pacientei să respire, zice Leibe și, mulțumit, se lasă pe spate pe prici, continuând să râdă încet.

Zuleiha trage convulsiv aer în piept.

— Domnule profesor, cum ați...

Doctorul împinge lampa în adâncul priciului, unde se ascunde Leibe, încercând să-i găsească fața.

— O să vă primiți carnetul de note la decanat, Cernov, răspunde acesta,

înfășurându-se în cojocul cuiva ca într-un cocon și dându-se mai aproape de perete. Acum nu am timp de consultații.

— Wolf Karlovici, insistă doctorul, plimbând lampa ca să lumineze priciurile, noi pe dumneavoastră... dumneavoastră pentru noi...

— N-am timp acum, Cernov, abia se aude vocea din fundul priciului. N-am timp.

Lampa doctorului luminează muntele de cârpe mișcându-se departe lângă perete. În scurt timp, muntele încremenește.

Zuleiha scâncește ca un câine, își mușcă poala rochiei, rămâne cu privirea ațintită în sus. Isabella, așezată alături, îi mângâie mâinile întinse de-a lungul corpului, cu pumnii strânși.

Cernov scutură din cap, parcă pentru a alunga o halucinație, își strânge geanta la piept și iese din vagon. Sare pe pământ, sprijinindu-se de mâna oferită de Ignatov, și observă că și privirea acestuia e severă, încordată.

— Vă asigur din nou, tovarășe comandant, că nu e nimic rău, îi zice doctorul ușor iritat (s-au dus comandanții blânzi!). Ce-i cu dumneavoastră?

Scoate din buzunar o batistă și-i șterge obrazul lui Ignatov: are patru dungi negre, par urmele unei mâini micuțe.

Însărcinată? Da, voia să mănânce tot timpul – dar asta pentru că nu i se dădea mâncare suficientă. Da, i se îngroșase puțin mijlocul în ultima vreme, dar se gândise: e vârsta. Și ciclul încetase să-i vină, dar își zisese că e din cauza a câte i se întâmplaseră. Cum așa – însărcinată... Ah, Murtaza, cum a păcălit el moartea! E de mult în mormânt, dar familia lui trăiește, crește în burta ei. A crescut deja pe jumătate.

O să fie iar fată? Firește, ce altceva? Cum zicea Strigoaica? *Numai fete ai adus pe lume*. Nu, nu așa spunea: *Numai fete aduci pe lume – și nici alea nu supraviețuiesc*.

Oare nici asta...? Păi cum altfel? Și asta o s-o părăsească imediat ce o să se nască. Nici n-o să apuce să-i treacă roșeața de nou-născut de pe pielea gingașă, n-o să apuce ochișorii să privească și să cunoască, nici gurița să-i zâmbească pentru prima dată.

Zuleiha se uită la tavanul negru. Gândurile i se perindă prin minte în ritmul roților de tren. Dincolo de peretele de scânduri alunecă noaptea caldă de mai. Vagonul ușor, pe jumătate gol, se clatină neobișnuit de repede, cu mișcări ample, ca un leagăn de copil. Dorm toți – și buna Isabella, care a stat jumătate de noapte să-i mângâie mâna, și profesorul ciudat, care a privit-o îndelung cu ochii săi luminoși, plini de bucurie. Ar vrea și ea să adoarmă, dar nu poate. Îi

este îngăduit oare să-l roage pe Allah să-i lase copilul măcar să ajungă să se ridice în picioare? Măcar să facă primii pași înainte să părăsească această lume? Sau ar fi o îndrăzneală prea mare? Nu are pe nimeni cu care să se sfătuiască – nici pe Murtaza, nici pe *mullah-hazret*. Allah Preaînalt, spune-mi măcar că mi-e îngăduit să am rugămintea asta. Altceva nu-ți cer, nu cutez. Dar măcar atât.

Și aici gândul i se împotmolește: dar dacă Atotputernicul te ascultă și-i îngăduie copilului tău să facă primul pas – cum te-ai simți *atunci* când l-ai pierde? Nu e oare mai bine să se întâmple *imediat*, înainte să te obișnuiești cu el, înainte să te atașezi de el? Adu-ți aminte cum te-ai dat de ceasul morții la prima fetiță, căreia i-a fost sortit să trăiască o lună întreagă. La a doua, care s-a dus după două săptămâni, te-ai arătat mai puțin impresionată. Și mai puțin la a treia, care a trăit șapte zile. Pe a patra, care s-a prăpădit pe loc, la naștere, ai condus-o la groapă cu ochii uscați.

Şamsia – Firuza, bat ritmul roțile. *Halida – Sabida*. Și iarăși: *Şamsia – Firuza. Halida – Sabida*.

Așadar nu-i mai bine *imediat*? Mama ar fi spus că astfel de gânduri sunt păcătoase. În toate e voia lui Allah, nu ne este dat nouă să judecăm ce și când e mai bine. Degeaba te zbuciumi. Se umple capul de gânduri cum se umple năvodul cu pește.

Poate n-o să nască nimic, cine știe? Se mai întâmplă, așa vorbeau în șoaptă femeile la fântână. Trăiește pruncul în burtă, crește puțin, iar apoi se rupe de la locul lui înainte de soroc și se scurge din pântec, rămâne doar un ghemotoc de sânge pe șalvari.

Nici Strigoaica nu-i aici, n-are cine să-i prezică ce se va întâmpla. Până la urmă, o fi bine să știi dinainte? Așteptarea nu face decât să te chinuiască. Dar dacă nu știi? Atunci te chinuiește neștiința, cum o chinuiește pe ea acum.

A obosit, a obosit să sufere. Să sufere de foame, să-și tot îndemne burta nesătulă să se lase amăgită. O doare din cauza mâncării proaste. Suferă de frig noaptea. De dureri în oase dimineața, de păduchi, de grețuri frecvente. Suferă din cauza nefericirii din jur și a morților nenumărați. Suferă de frică, și chinul ăsta e din ce în ce mai mare. Și – cel mai îngrozitor – suferă de o rușine care nu trece niciodată.

Îi e rușine tot timpul: când simte mirosul trupului ei nespălat, când, în timpul inspecțiilor zilnice, privirea soldaților alunecă indiferentă peste capul ei descoperit, peste cozile ei la vedere, îi e rușine când de față cu toți se lasă pe vine în dosul paravanului din cârpe unde se află latrina, când se lipește

noaptea de profesorul adormit ca să se încălzească puțin. Aseară, când doctorul străin a atins-o nepăsător cu degetele lui dolofane, puțin a mai lipsit să nu ia foc de rușine. Și când el a anunțat în gura mare că e însărcinată, ea s-a pus pe urlat: ce rușine, rușine, rușine! O rușine pe care va trebui s-o îndure în prezența tuturor. Pentru prima dată în viață nu va putea să-și ascundă taina în spatele gardului înalt al casei bărbatului ei. Îi va crește în pântecul mare, expus vederii tuturor, un copil care, după ce se va naște, o va părăsi imediat.

I Allah, când o să se termine călătoria mea? N-ai putea s-o întrerupi cu un gest al mâinii tale preasfinte? Zuleiha își afundă fața în *kulmekul* pe care și-l pusese sub cap în loc de pernă. Fruntea i se lovește de ceva tare, ascuțit. Întoarce buzunarele pe dos și găsește o bucățică aproape pietrificată: zahărul! Aceea pe care i-o dăduse Murtaza. Uitase de ea, dar iată că mai era încă acolo: cristalele mari și albe lucesc, la colțuri scânteiază mai tare, au o aromă delicată, dar la fel de intensă ca astă-iarnă. Săptămâni la rând Zuleiha purtase cu ea în buzunar moartea râvnită – ca s-o găsească tocmai acum, în această clipă amară. Ce altceva era, dacă nu un răspuns la rugămintea ei fierbinte?

Își apropie zahărul de gură. Să muște câte puțin, sau să încerce să înghită toată bucata deodată? Oare otrava acționează imediat, sau trebuie să treacă un timp? O să se chinuiască? E totuna...

— Zahăr? *Mein Gott*, de unde?

Ochii profesorului sunt foarte aproape, uimiți și bucuroși deopotrivă. S-a trezit și se uită la ea sprijinit în coate. În lumina lunii, cununa lui de bucle pare de argint. Zuleiha nu-i răspunde, strânge zahărul în pumn, și muchiile tari și ascuțite îi străpung pielea.

— Mâncați-l, mâncați-l neapărat! îi șoptește înduioșat Leibe. Numai să nu vă treacă prin cap să-l arătați cuiva, mai ales lui Gorelov, că o să vi-l ia. Duce un deget la buze. Știți, eu... aș fi vrut... să mă interesez...

Profesorul îi privește burta, își mijește ochii, șovăie, apoi, în sfârșit, se hotărăște:

— Cum se simte?

— Cine?

— Copilul, firește.

— E fată. Neamul meu piere. Nu pot naște decât fete.

— Cine v-a spus asta?

Emoționat, Leibe se ridică brusc în capul oaselor, gata să dea cu capul de tavan; multă vreme mormăie tare, cercetează insistent burta Zuleihăi: mai întâi e nemulțumit, apoi șovăie și în cele din urmă se bucură.

— Să nu credeți asta! exclamă el satisfăcut, chicotind și fluturând din mână. Să nu credeți!

Roțile trenului se-nvârt ritmic, se aud din ce în ce mai tare, zgomotul lor acoperă convorbirea. *Şamsia – Firuza. Halida – Sabida.*

— Credeți că-i bate deja inima?

— Ce întrebare e asta? pufnește profesorul indignat. Bate de două luni.

Se răsuțește pe prici cu greutate, icnind ca omul bătrân. Se apleacă, își apropie urechea de burta ei, ca și cum ar vrea să asculte pulsațiile iuți ascunse înăuntrul ei, dar nu se încumetă s-o atingă cu obrazul. Zuleiha își pune palmele pe buclele cărunte și lipește capul profesorului de burta ei. Și-i piere rușinea. Bărbatul străin îi atinge corpul cu fața, îi simte mirosul, și ei nu-i e rușine. Vrea doar atât să știe: ce e acolo, înăuntrul ei?

Leibe ascultă îndelung, atent, cu ochii închiși. Apoi își ridică capul – are fața blândă, visătoare – și-i face semn s-o liniștească: totul e bine.

— Să mâncați zahărul! îi amintește întorcându-se la locul lui. Mâncați-l chiar acum...

În curând adoarme cu mâinile sub cap și fața zâmbitoare, îndreptată spre tavan, ca și cum ar admira stelele.

Zuleiha pune zahărul la loc în buzunarul *kulmekului*. Acum, când moartea – dulce, cu miros delicat, luând chipul atât de familiar al bucățelei de zahăr – e identificabilă și se află atât de aproape, ea se simte mai calmă. Dacă vrea, poate primi moartea în orice clipă, mulțumindu-i lui Allah că i-a ascultat rugăciunea și i-a răspuns. Trenul trece pe un pod lung, de fier forjat, peste râul ce scânteiază în razele lunii, și din cauza asta roțile sună cumva surd: da-da, da-da, da-da, da-da...

Vor mai merge încă multă vreme și vor ajunge la destinație abia la începutul lui august.

Elan, Iuşala, Tugulîm...

Din Tiumen trenul va fi trimis spre est, la Tobolsk. Apoi deodată se vor răzgândi, îl vor întoarce din drum și-l vor trimite spre sud.

Vagai, Karasul, Işim...

În vagonul opt vor fi aduși noi deportați. Gorelov va rămâne staroste și-i va încolți și hărțui pe toți mai tare ca înainte, de teama unei noi evadări și, în plus, ca să-și recapete autoritatea zdruncinată.

Mangut, Omsk...

Burta Zuleihăi va crește repede. Copilul va începe să se miște aproape de Mangut, și, curând după Omsk, Zuleiha va simți pentru prima dată sub pielea

bine întinsă un picioruş cu călcâiul rotunjor, proeminent, care nu-i va mai da pace.

Kalacinsk, Barabinsk, Kargat...

În iulie va fi ceva mai bine cu mâncarea (în Siberia, puține trenuri ajung atât de departe, și lui Ignatov îi va fi mai ușor să facă rost de provizii), apare pâinea în rația deportaților.

Ciulîm, Novosibirsk...

Morțile vor fi mai frecvente – își vor spune cuvântul epuizarea și oboseala pricinuite de un drum atât de lung. În jumătate din vagoane se va declanșa o epidemie de tifos și va lua cu ea o sută cincizeci de vieți.

Iurga, Anjero-Sudjensk, Mariinsk...

Cu totul, în cele șase luni de călătorie, pierderile vor însuma trei sute nouăzeci și opt de capete. Fără să fie socotiți evadații, firește.

Tisul, Kaștan, Bogotol, Acinsk...

La intrarea în Krasnoiarsk, tăind cu ciotul de creion ultimii morți din mapa gri pe care scria „Misiune“, Ignatov își dă seama că, privind numele tipărite înghesuit, vede nu rânduri și litere, ci chipuri.

Nimeni nu știa că era ultima zi de mers cu trenul. Roțile zdrăngăneau, în geam bătea soarele aprig de august. Ikonnikov o distra pe Isabella. Era una dintre acele clipe rare în care prin posomoreala lui obișnuită răzbătea ceva proaspăt, un fel de ștrengărie copilărească, și devenea de nestăpânit, vioi, jucăuș chiar. În astfel de momente, Zuleiha aproape că-l plăcea. Nu înțelegea o iotă din glumele lui la care Isabella râdea în hohote și delicatul Konstantin Arnoldovici mustăcea, dar se bucura că se află lângă oameni veseli, zâmbitori, și se străduia să fie mereu prezentă. Iar „foștii“ nu se fereau de ea; era atât de liniștită și tăcută, nu-i incomoda cu nimic.

În palma deschisă a lui Ilia Petrovici se află o feliuță subțire de pâine începută de dimineață.

— Mai pune! spune el mișcându-și nerăbdător degetele.

Are ochii legați cu cămașa cuiva, ca un copil care se joacă de-a v-ați ascunselea. Isabella mai pune o bucățică în palma pictorului.

— Încă! cere el. Haideți, nu vă zgârciți, o faceți pentru artă!

Konstantin Arnoldovici îi dă bucata lui. Ikonnikov mormăie mulțumit și începe să sfărâme pâinea cu degetele lungi.

Zuleiha îi privește dezaprobator, i se citește pe față părerea de rău. Ea n-ar fi dat bucățica ei pentru nimic în lume. Dacă ar fi folosit la ceva, da, ar mai înțelege, dar asta e doar o joacă. Și uite cum se risipesc firimiturile pe podea,

nici măcar nu poți să le aduni.

În degetele îndemânătice ale lui Ilia Petrovici, pâinea se înmoaie, transformându-se într-o masă cenușie și elastică, se sfărâmă, se sfărâmă și – ia te uită! – se transformă într-o... jucărie? Un cap! Isabella și Konstantin Arnoldovici privesc hipnotizați cum sub părul des apar niște sprâncene stufoase și ciufulite, un profil vulturesc, niște mustăți răsucite, se rotunjește o bărbie ieșită mult în relief...

— *Mon Dieu!* zice încet și răspicat Isabella.

— Incredibil! șoptește Konstantin Arnoldovici. Pur și simplu incredibil...

— Ei? exclamă victorios Ilia Petrovici scoțându-și legătura de la ochi.

În mână ține un cap mic, arată de parcă ar fi viu: are privirea ageră, pătrunzătoare, și pe buzele pe jumătate închise îi flutură un zâmbet enigmatic.

— Am primit de curând Ordinul Muncii „Steagul Roșu“, oftează artistul. Nouăsprezece capete de bronz. Șapte de marmură. Două de malahit.

— Și unul de pâine, adaugă Konstantin Arnoldovici.

Zuleiha se uită fix la bustul de pâine: i se pare că mai văzuse undeva chipul vulturesc, cu privire de părinte sever, ocrotitor. Un om cumsecade, și artistului îi reușise de minune, unde mai pui că era legat la ochi. Păcat de pâine...

Ilia Petrovici îi întinde ei bustul.

— Nu vreau, prea îmi dați mie toată pâinea, scutură ea din cap îndărătnică.

— Nu ție, draga mea! arată Isabella cu privirea spre burta ei bombată. Lui.

— Ei, o corectează Zuleiha. E fată.

Ia capul din pâine și mușcă jumătate din el cu poftă, până la mustață. Brusc, Konstantin Arnoldovici fluieră ascuțit și se întoarce. În spatele lui se află ochii curioși și nările fremătânde ale lui Gorelov. Pesemne că a vrut să asculte discuția (după evadarea memorabilă, devenise o adevărată fiară, adulmeca întruna, scotocea, căuta peste tot, ca să-i raporteze lui Ignatov), dar n-a apucat.

— Gorelov, negru la suflet mai ești! Konstantin Arnoldovici o acoperă cu umerii lui înguști și ascuțiți pe Zuleiha, care încă mai mestecă. Dumneata știi că Ilia Petrovici al nostru a creat decorurile pentru baletul *Bolșevicul* la Teatrul Mariinski?

— Nu umblăm pe la balet. Și nici voi nu prea cred să fi umblat în ultima vreme.

Gorelov apucă mânios mâna delicată a lui Konstantin Arnoldovici și o dă deoparte: ia lasă-mă să văd! Dar se dovedește că n-are la ce se uita: femeia

gravidă mestecă cu gura plină, adunând cu buzele firimiturile din palmă. Și totuși aici a fost ceva, a fost, simte prin toți porii... Gorelov oftează supărat și aruncă o privire pe ferestruică: se zăresc clădirile înalte și cenușii ale ultimei gări, cu numele scris cu litere mari pe fațada de cărămidă.

— Krasnoiarsk! citește cineva cu voce tare.

Probabil că iar o să staționeze vreo două săptămâni, nu mai puțin. Mergem la capătul lumii, e-he-heei... Zgomotul roților se oprește. De afară se aud câinii cum latră furioși. La ce-or latra? Ușa vagonului e trasă într-o parte cu un vaiet prelung, și o voce tăioasă, care acoperă lătratul câinilor, ordonă: „Coborââ-re!“

Ce? Cum? Noi? Am ajuns? Nu se poate... Ba se poate, Bella, se poate... Adunați-vă lucrurile, repede! Mai repede! Ilia Petrovici, ce faceți... Domnule profesor, ajutați-o pe Zuleiha... N-am fost niciodată la Krasnoiarsk... Ce credeți, o să ne lase aici sau o să ne ducă mai departe? Unde a dispărut cartea mea? Poate ne mută în alt tren?...

O mulțime surescitată se scurge din vagon pe scândura așezată drept rampă – din vagon, pe pământ. Zuleiha coboară ultima, ținându-și cu o mână bocceaua și cu cealaltă burta mare, bombată în sus. În vârtejul coborârii, nimeni nu observă că sub priciuri a rămas pălăria Isabellei; e jerpelită, dar încă viu colorată, are culoarea smaraldului, își arată țațoșă pana de păun.

Sunt întâmpinați de o mulțime de soldați, fiecare al doilea soldat e însoțit de un câine mare, care latră răgușit și tremură nervos. Latră atât de tare, încât e imposibil să vorbești cu cineva.

Coborârea deportaților este urmărită de la distanță de Ignatov, care ține la subraț aceeași mapă pe care scrie „Misiune“. În lungile luni de călătorie s-a decolorat, coperta ei s-a acoperit cu cicatrice albastre lăsate de sigilii și ștampile, are înăuntru date scrise cu mov, liste, însemnări cu creionul și semnături cu tot felul de înflorituri. O mapă importantă, își merită numele de mapă oficială. Acum o va preda împreună cu deportații unui împuternicit local, dar o va visa mereu, cu siguranță, îi va apărea cu botul căscat, azvârlindu-i în față măruntaiele în realitatea lor crudă: două foi de hârtie scrise mărunț, coloane cu nume, dintre care patru sute tăiate cu o linie groasă, inegal trasată cu creionul. Nu-i nimic, o să-l bântuie visul câteva nopți, apoi o să înceteze. Ochii care nu se văd se uită.

Și totuși ce tare latră câinii ăștia...

— Ne întâmpinați ca pe niște deținuți de drept comun, îi spune Ignatov soldatului care se apropie în fugă.

— Aşa-i întâmpinăm pe toţi, răspunde acesta mândru. Cu muzică! Cum se zice: bine aţi venit în Siberia!

Zâmbeşte vesel. Toţi dinţii din gura lui sunt de metal – toţi, până la unul.

Barja

Zinovi Kuzneț, însărcinatul cu misiuni speciale al direcției GPU din Krasnoiarsk, refuză fără drept de apel să preia oamenii aduși de Ignatov.

— Îți dau o barjă, uite-acolo Eniseiul – du-i!

— În ordinul primit de mine scrie negru pe alb că trebuie „puși la dispoziția direcției locale a GPU“! se răstește Ignatov.

— Cască ochii! Citește cu un rând mai sus: „a se duce până la punctul de destinație“. Mai întâi să-i *duci*, apoi să-i *predai*. Așa că du-i, nu te lenevi! Ia comanda barjei și pornește-o spre Angara. Ne întâlnim acolo peste două zile, și atunci o să-ți preiau mârtoagele.

— Și unde-i punctul ăsta de destinație? În taiga, la dracu-n praznic? Treaba mea a fost să-i transport pe calea ferată! Ți-i aduc străbătând jumătate de țară, șase luni m-am târât pe șine! Și tu nu vrei să-i preiei în orașul tău. Nu-i omeneste, nu-i sovietic.

— Ce vreau, ce nu vreau... Pesemne că de astă-iarnă nu mai vreau decât un singur lucru: să dorm!

Kuzneț scupă cu sete la picioarele lui, se uită în jur, și ochii îi sunt într-adevăr roșii, împăienjeniți.

— Crezi că ești singurul așa fercheș și frumos din toată Siberia? Păi eu am câte-o duzină de barje din astea pe săptămână, uneori și câte două. De unde să iau escorte pentru toate? Așa că asta-i, Ignatov. Ca superior în funcție, îți ordon să urci la bord și să duci încărcătura încredințată ție în număr de... tu știi câte capete duci până la locul viitoareii colonii de muncă.

— Încă nu-s sub ordinele tale!

— Ei bine, consideră că ești. Sau ai nevoie de hârtie cu ștampilă? Să nu crezi că nu pot să fac rost repede de una. Nu mi-o lua în nume de rău, drăguțule...

Kuzneț își ridică spre Ignatov ochii roșii, cu pupilele negre cât un vârful de ac.

Ignatov își pocnește palmele de genunchi: am încurcat-o! Își scoate chipiul de pe cap și își șterge fruntea scaldată în sudoare – e o căldură infernală, parcă n-ar fi Siberia.

Stau pe malul înalt și abrupt. De aici totul se vede ca-n palmă. Cupola albastră a cerului se oglindește pe suprafața întinsă, ușor vălurită a Eniseiului.

Apa lui e întunecată, densă, leneșă. În depărtare se zărește malul stâng, înverzit. Pe cheiul strâmb se văd debarcaderele ca degetele costelive. Unul e plin de viață: oamenii forfotesc, câinii latră plini de zel, soldații strigă, baionetele scânteiază în soare. Deportații sunt încărcăți pe o barjă mică și burtoasă.

Kuzneț scoate un portțigaret de os din buzunarul de la piept:

— Mai bine ia de-aici.

Ignatov refuză la început, apoi trage fără chef din țigară. Bune țigări are Kuzneț, scumpe!

— Ai pierderi mari, patru sute de capete. Ce-ai făcut, i-ai stârpit?

— Dacă ar fi fost hrăniți mai bine, aș fi adus mai mulți!

Degeaba fumează. Fumul aromat îi rămâne în gât, nu-i face nici o plăcere.

— Ți-au fugit din convoi? îl întreabă pe neașteptate Kuzneț privindu-l cu ochii mijiți și ascunzându-și zâmbetul în mustața neagră răsucită. Mă învață el pe mine ce-i sovietic și ce nu-i...

Ignatov azvârle țigara neterminată.

— Gata cu asta, conchide Kuzneț sfătos. Bine, nu te înfuria. Culaci sunt mulți, nu-i mare pagubă. O să sape pământul, o să sădească grâu.

Face semn cu capul spre șirul lung de soldați care încarcă pe barjă brațe întregi de lopeți, fierăstraie și topoare înfășurate în pânză, lăzi cu unelte ca niște guri care-și arată colții.

— După cum vezi, mijloace de producție au. Plus c-o să se înmulțească cât ai zice pește.

Pe barjă se încarcă într-adevăr multe, sunt și două șarete cu roți de lemn („O să înhame elani? Că doar în taiga...” se gândește Ignatov fără umbră de bucurie). Unelte, saci cu provizii, țevi – toate sunt stivuite pe puntea barjei, acoperite cu prelată și legate cu sfori. Lucrează lesne, se vede că sunt obișnuiți să facă asta. Sunt și soldați cu puștile în poziție de tragere. De acolo n-au cum să greșească ținta în caz de ceva. Unul își agită mâinile, dă ordine. Ceilalți se plimbă și se uită de sus la deportații care mișună dedesubt. Oamenii sunt mânați undeva jos. Se scurg unul după altul ca furnicile printr-o trapă și dispar, dispar în adâncul calei. În urma lor, pe mal, se aude lătratul furios al câinilor. Sunt ca turbați, nemernicii! Zici că-i hrănesc cu carne de om...

— Ce-i, abia aștepti să te întorci? întreabă Kuzneț remarcând privirea mohorâtă a lui Ignatov. Aici viața-i aspră. N-ai frică, îți lași mârtoagele și te trimit acasă, la nevastă, la căldurică.

— Nu-s însurat, îi aruncă sec Ignatov.

Când să-i încarce pe deportați, s-a constatat că nu încap toți pe barjă. Au înghesuit trei sute de capete în cală, de n-aveau loc nici să respire – încalcând toate ordinele și regulile, depășind cu mult norma prevăzută (barja se lăsa în jos, greoaie) –, dar tot au rămas câteva zeci pe dinafară.

Kuzneț a propus să fie duși pe punte cei mai bătrâni și mai neputincioși (zicând că bătrânii n-au putere să se arunce în apă), dar Ignatov s-a împotrivit ca un catâr: pentru nimic în lume. Îi ajunsese o evadare. Ce ticălos, Kuzneț ăsta! Doar știa că nu ajunge o singură barjă. A sperat că-i va putea înghesui pe toți? Sau și-a zis că Ignatov, lipsit de experiență sau slab de înger, o să accepte să-și lase oamenii sub cerul liber?

De chei s-a apropiat o a doua barjă, lipindu-se de debarcader cu botul ei rotunjit: pentru grupul următor. Deținuți, a lămurit Kuzneț. Judecând după lătratul pe mai multe voci al câinilor, ei nu erau departe, așteptau pe malul înalt să plece barja lui Ignatov.

— Ai adormit? răcnește răgușit șeful debarcaderului la Ignatov. Hai, pleacă odată! Răspund pentru ordine, troțkistule...

— Ia mai taci! se răstește supărat Ignatov. Și tu – gura (de data asta către Kuzneț). Faceți ce vreți, dar eu nu-i transport sub cerul liber. Eu răspund pentru ei.

— Dracu' să te ia! dă din mână a lehamite Kuzneț. Hai, dă-mi mie surplusul pe șalupă. Ia-ți barja mai repede, să n-o mai văd!

Au ales oamenii din „surplus” – pe cei mai slabi, mai obosiți, incapabili să fugă. Kuzneț îi împunea cu degetul – i-a luat pe mulți „foști” din Leningrad și pe câțiva țărani bătrâni. I-a mânat pe șalupa lui încăpătoare, în cala unde se ținea peștele. Trebuia să iasă cu ea noaptea, în urma barjei lui Ignatov, și s-o ducă până la gurile Angarei. A cerut să-l însoțească un om de nădejde, care să supravegheze *turma* și să-i raporteze în caz că se întâmplă ceva. Drumul dura trei zile, dar nu se știe niciodată, multe se puteau întâmpla. Ignatov a zâmbit șiret și i l-a dat pe Gorelov.

— De luat, îi iau, a zis Kuzneț, dar tu răspunzi, Ignatov, eu mă spăl pe mâini. Bagă-ți bine în cap, dai socoteală pentru ei cât sunt pe drum.

Lașul.

Kuzneț a luat și mapa pe care scria „Misiune” – *să arunce un ochi*. Ignatov s-a simțit ușurat când i-a predat-o în mâinile arse de soare. Parcă i-a luat o piatră de pe inimă.

Într-un târziu au pornit. Barja, un castravete mare și negru, mergea exact

de-a lungul canalului, tăind Eniseiul în două. Se târa încet, aluneca greoi – supraîncărcarea își spunea cuvântul. Motorul hârâia și pufnea, din coșul cu dungii late ieșea tot timpul un fum gros. De o parte și de alta loveau nervoase valurile ca niște mustăți albe și drepte.

Barja se numea *Clara*. Literele lungi, trasate egal, fuseseră desenate cândva cu grijă pe botul ei rotund. Dar vopseaua se ștersese de mult, fusese mâncată de rugină, și acum numele nemțesc cu rezonanță sonoră abia se mai zărea pe parapetul brun-închis. Nu de mult, cineva hotărâse să-i dea și un nume de familie – mângălise dedesubt, strâmb, *Zetkin*¹⁶. Dar și literele astea fuseseră șterse de valuri, aproape dispăruseră.

Înainte de toate, Ignatov a verificat bine ușile calei uriașe, întinsă pe întreaga lungime a barjei, în care se afla contingentul: un rând de uși la proră, altul la pupă. Cele de la proră erau bătute de mult în scânduri, pentru că nu mai erau folosite – condamnații la muncă silnică transportați cu barje înainte de 1917 și deținuții sau deportații transportați acum erau încărcăți și descărcați numai pe la pupă. Și pe bună dreptate: cu cât mai puține uși, cu atât mai puține griji. Ignatov a pipăit scândurile groase, a încercat cu unghia clemele pe jumătate ruginite cu care erau prinse, a tras de gratiile metalice încrucișate, fixate zdravăn și sus, și jos. Treabă bine făcută, durabilă. Nu aveai cum să te streкори oricât te-ai fi străduit. A pus și un soldat de gardă, pentru orice eventualitate.

Când s-a apropiat de ușile de la pupă, l-a izbit un miros acru de urină. Mirosul plutea peste tot în barjă, ca un nor, dar aici, lângă uși, îți înțepa nasul de-a dreptul, te ustura pe gât – mirosul venea din cală. Multe generații de ocași sau deținuți de drept comun trecuseră pe acolo cu mirosurile lor amestecate. Ca o ultimă amintire a lor, un monument „cioplit nu cu mâna”¹⁷. Mulți nu mai sunt, pieriseră, dar mirosul rămăsese.

Lângă ușile de la pupă n-a pus o singură strajă, ci două. Ușa este dublată pe dinăuntru de un grilaj de fier, care se închide zdravăn cu niște bare groase transversale, fixate în pereți de o parte și de alta – nu le poți zgâlțâi, nici forța. Deasupra, uși de fier închise cu zăvoare cât brațul de groase. Bine gândit. Puteai să ții urși acolo, nu numai niște bieți oameni slăbiți de luni întregi de călătorie.

— Åsta de ce nu-i închis?

Ignatov observă lacătul pe jumătate deschis la zăvorul unei uși.

— Nu ni s-a ordonat, răspunde leneș un soldat toropit de căldură. Cică se închide prost, trebuie reparat.

Neglijență, treabă de mântuială. Ignatov ia lacătul în mână – cheia se ițește din broască; o învârte într-o parte, într-alta – cheia țacăne răsucindu-se ascultătoare. Pune lacătul la ușă și-l încuie. Perfect, nici șoarecii nu mai ies. Pune cheia în buzunar.

Se aud voci, oamenii din cală prind viață, bat cu pumnii în ușă.

— Comandante! se aude o voce înăbușită din spatele ușii sau de sub scândurile din podea. Comandante, fierbem aici!

— Nu avem aer!

— Deschide măcar ușa, să respirăm un pic!

— Ne coacem!

Ignatov trage de gulerul tunicii de parcă l-ar smulge. E drept, e cald, îți vine să te arunci cu capul înainte în Enisei.

— Să nu deschideți ușile, îi spune el soldatului de pază. Uite, doar gemulețele.

De-a lungul punții, e un șir de ochiuri de aerisire înguste, închise etanș. Santinela împinge zăvoarele cu vârful cizmei, și ele se deschid, unul după altul. Dinăuntru se aud oftaturi, suspine, înjurături.

— Apă le-ați dat?

— N-am primit ordin, dă soldatul din umeri.

— Le dați să bea din oră-n oră.

Asta-i mai lipsește, să-i moară de sete, taman la sfârșit.

Acum pot fi supravegheați mai bine. Ignatov își continuă inspecția. Pe punte se înalță două cabine de lemn scunde, cu acoperișul plat, unde se odihnesc soldații de gardă și se păstrează proviziile. Deasupra lor sunt două lotci așezate cu fundul în sus, cu parâmele făcute colac. Câțiva soldați umblă pe acoperiș – umbrele lor albastre se unduiesc în valuri de-a lungul bordului, scândurile scârțâie necruțător. Totul scârțâie aici: puntea (scândurile au goluri între ele, se deplasează când pășești pe ele, parcă ar fi vii), pereții cabinelor (din loc în loc mâncați de ploșnițe, înnegriți de igrasie), treptele uscate. Balustradele roșii de rugină, brăzdate ici-colo de rămășițe de vopsea albă cândva, scot vaiete surde. Ți-e frică să te sprijini de ele: dacă te le atingi, îți rămâne pe mână o urmă slinoasă de un roșu-închis la culoare.

— Și bunicu' mergea cu ea, remarcă un matroz trecând în fugă desculț.

— Bunicul, zici, îl îngână Ignatov întorcându-și capul după el.

Cu cât te apropii de motoare, cu atât mai tare simți podeaua cum tremură sub picioare. Pe ușa într-o rână, larg deschisă, iese un val fierbinte, se aude un țcănit metalic monoton – uite și mașinăria. Undeva dedesubt, în

întinericul brăzdat când și când de lumina flăcărilor, stau doi fochiști negri: le lucește amenințător albul ochilor, rânjesc: „Se-ntinde marea cât e zareaaaaa...”

Zgomotul motorului e puternic, dar se întrerupe să-și tragă sufletul și gâfâie din când în când.

— Mecanic aveți?

— N-avem nevoie, zâmbește matrozul. Și bunicu' zicea: *Clara* e fată capricioasă, dacă o apucă năbădăile, n-o mai îmblânzește nici mecanicul.

Da, o troacă în toată puterea cuvântului, nimic de zis...

La scurt timp au anunțat că femeia însărcinată din cală se simte rău, și Ignatov le-a permis s-o aducă pe punte. S-a apropiat, a urmărit cum Zuleiha, galbenă la față, e adusă la aer curat și așezată la umbra cabinei. Slăbise, parcă i se subțiasse fața în cele trei luni. Genele și sprâncenele păreau mai dese, mai negre, și ochii aveau în jur cercuri vineții pronunțate. Numai ei rămăseseră din chipul de altădată.

Supraviețuise totuși. Roșcata grasă din vagonul șase, cu alunița sângerie pe obraz, murise la lacul Șciucie; trupul ei zdravăn, care fremăta de viață, nu-i fusese de ajutor. Nevasta trupeșă a mullahului, pasionată după pisici, nu rezistase nici ea la drum, murise lângă Vagai. Și iată că asta a supraviețuit. Ba, mai mult, poartă un copil în pântec. Ce-o fi ținând-o în viață...

De ce n-o lăsase atunci, la Pîșma, în seama anchetatorului? Ignatov nu găsea răspuns. Probabil că din același motiv pentru care fugise pe scara de serviciu, ca să nu-l prindă ofițerul necunoscut din biroul lui Bakiev. I se făcuse inima cât un purice, se aruncase cu capul înainte – mare prostie. Dacă stătea să se gândească la rece, n-ar fi trebuit nici să fugă, nici s-o scape pe muierea asta de anchetă. În fond, ce treabă are el cu ea?! Chiar așa, nimic. Uite, de pildă, oricât s-ar strădui, nu-și amintește cum arăta bărbatul ei. De fiecare dată se înfurie când încearcă să și-l amintească: de ce mă chinuiesc atât? Dacă ar fi să-i țin minte pe toți țăranii care s-au repezit la mine cu toporul sau cu furca, nu mi-ar ajunge o viață întreagă. Am în cap o divizie întreagă. Mapa se numește „Misiune“, cuprinde câteva sute de suflete. La dracu', ar vrea să-și scoată din minte chipurile astea, dar nu poate. Bun, o să-i ducă până la Angara, o să-i predea lui Kuzneț – și gata. Cu timpul o să-i uite, cu siguranță o să-i uite.

— Ordonăți s-o păzim?

Soldatul arată cu capul spre Zuleiha: ea își ține burta imensă cu amândouă mâinile, respiră greu și încearcă să-și găsească o poziție mai comodă.

Ignatov îi face semn soldatului să plece: unde să fugă una ca asta? Își aduce aminte din senin cum o purtase pe brațe: era ușoară, subțirică, o fetiță, nici mai mult, nici mai puțin. Nastasia nu-i ca ea – e plină la trup, se-ntinde ca elasticul, ți se revarsă în palme, freamătă, îți vine s-o strângi, s-o strivești, s-o rostogolești. Corpul Ilonei e altfel: moale, tandru, maleabil, dar tot corp de femeie. Pe când asta-i toată numai aer. Și de ce, se întreabă el, se speriasă atunci și trimisese după doctor în miez de noapte? Fiindcă părea că-și dă duhul, de-aia. I se făcuse milă.

Oricum o să moară în lagăr. Taiga, insecte, muncă grea... n-o să reziste, nu. Puterile-i sunt pe sfârșite, se vede după ochi. De la o vreme, Ignatov și-a dat seama că-i ghicește după ochi: cine mai are putere și cine nu. Uneori, când își făcea inspecția și se uita la ei, îi măsura din cap până-n picioare: asta dă ortul popii curând, are ochii stinși de tot, morți; asta o mai duce, asta la fel. În general, le nimerea. A ajuns o ghicitoare, asta-i. Ptiu! Uite ce face drumul lung din om...

Zuleiha se întoarce și își ridică privirea chinuită spre Ignatov. Parcă i s-ar uita în suflet. Își amintește cum și-a simțit inima zdrobită când i-a privit ochii verzi.

— Să nu-ți treacă prin cap să-mi naști aici! îi zice el aspru și se duce la proră.

N-are decât să nască atunci când o să i-o predea lui Kuzneț.

Au lăsat-o pe punte. A stat acolo toată ziua, cu spinarea sprijinită de peretele cabinei, privind crestele dealurilor verzi plutind pe lângă ei, presărate ici-colo cu pâlcuri de pini și brazi. Sunt păduri dese, întunecoase aici. Adevărați codri. Un soldat i-a adus din cală bocceaua cu lucruri, și noaptea s-a învelit cu cojocul de iarnă – deși era august, nopțile erau reci, friguroase.

Zuleiha se mișcă anevoios – burta e mare, grea, picioarele ca de plumb n-o ascultă. Pruncul a devenit neliniștit: ba se răsucesc ca o vârtelniță, ba lovește din toate puterile, ba împinge cu mânuțele în burta ei. Se vede că seamănă cu sora lui mai mare – Șamsia era la fel de neastâmpărată. Sau poate doar îi e foame. Și ea a slăbit mult în lunile astea – ca pe vremea Foametei din '21. Până și degetele i-au slăbit, sunt mai subțiri, pielea de pe ele e străvezie. Despre fătul din pântec, ce să mai zică...

Își privește mereu burta strânsă în pânza *kulmekului*, imaginându-și fetița mititică dinăuntru, care își încrețește năsucul de mărimea unghiei de la degetul mic și deschide gurița – imediat sânii i se umplu de lapte, grei și tari precum carnea bărbatului înainte de împreunare; pe pânza rochiei îi apar două

pete întunecate rotunde, de mărimea unei *tenke*. Fătul nu are decât opt luni, dar sânii ei au lapte destul. Așa se întâmplase și când o așteptase pe Sabida.

Zuleiha își interzice să se gândească la fiicele ei, dar nu reușește. *Şamsia – Firuza, Halida – Sabida*, pleoscăie apa izbindu-se de bord. Şamsia! strigă supărat un pescăruș. Firuza! răspunde un altul. Halida! Sabida! le țin alții isonul.

A obosit să se mai lupte. Și să flămânzească a obosit. Leibe, Isabella, severul Konstantin Arnoldovici, pictorul Ilia Petrovici, care nu-i plăcea deloc, dar cu care începuse să se obișnuiască, până și mizerabilul de Gorelov – toți fuseseră duși undeva pe chei de soldatul puternic, cu mustățile negre, din Hoarda Roșie. Probabil că n-o să-i mai vadă vreodată. Au rămas în trecut, s-au transformat în amintiri care iau chipul fantomelor, ca Murtaza sau Strigoaica. Cât a obosit să-i piardă pe oamenii apropiați ei! Să trăiască cu frica despărțirii. Într-o așteptare continuă a morții iminente a copilului, a morții ei. A obosit să trăiască.

Singura bucurie și alinare se afla în buzunarul *kulmekului*. Zuleiha își amintește cu recunoștință de clipa când în vagon, în bătaia ritmică a roților, i s-a ivit în față moartea – stătea în palma ei, avea chipul unei bucățele grele și colțuroase de zahăr; îi fusese mereu aproape de atunci, ca un prieten credincios sau o mamă devotată. În momentele cele mai grele, Zuleiha pipăia în faldurile hainei bucățița tăinuită și-i era mai ușor. Doar era moartea ei, unică, personală, trimisă de sus – toate celelalte n-o atingeau, o ocoleau, se dădeau deoparte: în jur, oamenii înnebuneau sau mureau, care de boală, care de foame; zăceau de-a lungul drumului – petrecând trenul lor cu priviri stinse – morții din alte convoaie, pe care tovarășii lor de drum nu reușiseră să-i îngroape; câțiva oameni, auzind de evadarea curajoasă de la Pîșma, își puseseră în gând s-o repete, dar fuseseră prinși și împușcați pe loc, lângă vagoane. Zuleiha era încă în viață. Înseamnă că-i e sortită tocmai moartea asta – mică, dulce, mirosind ademenitor a ceva amar. Poate că ar fi trebuit să mănânce zahărul atunci, în tren – chinurile ei ar fi încetat de mult. Hotărăște să-l mănânce când o s-o lase de tot puterile. Firesc ar fi să se întâmple înainte de nașterea copilului, ca să adoarmă împreună, să nu se despartă...

Zuleiha deschide ochii. În aburii rozalii ai răsăritului, toate obiectele din jur par că tremură, că plutesc. Un pescăruș mare, cu pieptul bombat stă pe o balustradă și o privește cu ochișorii lui strălucitori, ca de chihlimbar, fără să clipească. În spatele lui, în freamătul vătuit al ceței matinale abia se zăresc contururile malurilor îndepărtate. Motorul tace, barja plutește liniștită în aval.

Valuri mărunte lovesc blând bordul. Deodată, se aude vocea cunoscută dinspre proră: „Hai, toarnă!”

Pescărușul își desface aripile cu un foșnet abia auzit și se pierde în ceață. Zuleiha se uită după peretele cabinei. La proră stă Ignatov, gol până la brâu. Un matroz aruncă pe el apă dintr-o găleată, și Ignatov râde, își scutură capul ud și stropii zboară în toate părțile, își șterge urechile, umerii plini de mușchi, coastele proeminente. Are totuși un zâmbet frumos, alb. Ca zahărul. Iar pe spate, sub omoplat, o cicatrice adâncă.

Au mers o zi și o noapte pe Enisei în jos, și dimineața au intrat în Agara, târându-se în amonte. O nouă zi de arșiță și sudoare. La amiază se încălzește bine, te apucă moleșeala. Ignatov șade pe un colac de frânghii strâns, cu spatele sprijinit de peretele de lemn al cabinei. Privește pe sub cozorocul tras pe frunte, zărește crestele dealurilor, obrajii de piatră ai râpelor. Un petic minuscul și încrețit de soare arde pe apă ca un solz de foc.

În sfârșit, nu mai e mult. Îi vine să numere minutele până când o să vadă în depărtare un punct roșu – drapelul de pe șalupă –, când o să-i predea oamenii lui Kuzneț, socotind numărul de capete, ca să nu se chinuiască cu listele (și ca să nu-i privească în față, ce rost ar avea?), când o să scape de pacostea asta și o să răsuflă ușurat pentru prima dată în jumătate de an: gata, Kuzneț, acum răspunzi tu! Să te chinuiască și pe tine noaptea în somn bărboșii ăștia. Mie mi-a ajuns. Vreau muncă mai simplă, să nu-mi bat capul, ori laie, ori bălaie: dacă-s dușmani, să-i omorâm fără milă; dacă-s prieteni, să-i apărăm. Dar cum vine asta, să-i apăr, să-i hrănesc și să-i vindec pe dușmani – nu, mă lipsesc... Ura și acasă, acasă! Dorm în tren, de la gară mă duc direct la Bakiev, cu raportul, iar seara, la Nastasia, drăgălașa de ea, scumpă și focoasă. Nu-l preocupă gândul că în jumătate de an ea putea să-și găsească pe altul. Așa cum l-a găsit, așa o să-l piardă. El, Ignatov, o să rezolve repede treaba asta. Va trebui să-și găsească timp să treacă și pe la Ilona, nu prea e în regulă cum s-au despărțit...

Matrozul desculț se învârte pe lângă el, repară o treaptă putredă, plină de pete negre.

— Ați mai fost pe Angara? întreabă el.

Îi e lene să-i răspundă, e prea cald. Îi place să moțâie în plescăitul monoton al zburătorilor. „Ai avut dreptate, Bakiev, prietene“, o să recunoască Ignatov din prima clipă. „Of, n-a fost deloc ușoară treaba de dădacă la tren...”

— Bunicul îmi zicea, continuă matrozul, că nimic pe lume nu-i mai frumos ca Angara. Și nici mai viclean.

Ignatov abia dacă își ridică sprânceana drept răspuns. O să recunoască și că văzuse percheziția din biroul lui Bakiev. „Nu m-am îndoit nici o secundă că o să-ți dea drumul curând, de-aia am plecat atunci“, așa o să-i zică. O să râdă împreună de tărășenia asta, o să se bată pe umeri...

— Așa-i Angara...

Încântat de atenția comandantului, matrozul se oprește din treabă, se întoarce spre Ignatov și continuă să-i explice:

— ...pentru unii mamă, pentru unii soră, pentru unii mașteră. Iar pentru alții mormânt chiar.

Ignatov lasă capul în piept. Trebuie să-i ducă un cadou Nastasiei, doar îl așteptase atâta timp. Vreun batic, sau ce altceva le-o fi plăcând femeilor... Capul îi cade pe umăr, tangajul ușor îl adoarme, îl leagănă.

— Bunicul s-a înecat chiar aici, își încheie matrozul povestea. Da, da. Degeaba înota ca o știucă.

Fulgerul spintecă lung cerul, cuprinde tot orizontul. Norii liliachii se freacă unii de alții, răspândind întunericul. Bubuitul tunetului se aude aproape, dar nu plouă.

Furtuna pare că a început brusc, într-o clipă. O rafală de vânt îi zboară cascheta de pe cap lui Ignatov. Se trezește, se repede s-o prindă, și când se uită-n jur – măiculiță! – orizontul se leagănă, valurile spumegă, pescărușii săgetează văzduhul, matrozii aleargă ca niște pisici cărora le-a luat foc coada. Strigătele nu se aud din cauza vântului.

— Tovarășe comandant de barjă! îi răcnește la ureche un soldat ivit brusc lângă el. Acolo...

Arată surescitat cu degetul spre pupă, căutându-și cuvintele. Ignatov se uită într-acolo. Ușa de fier se zgâlțâie de lovituri.

— Deschideeți! urlă cei dinăuntru. Dați-ne drumuuuul!

— Vă răsculați? tresare Ignatov. Vreți să faceți revoluție, nemernicilor?

Scoate revolverul din toc cu un gest scurt. Soldații își îndreaptă puștile spre ușă, încărcătoarele țacănesc.

— Nenorociților! se aude din cală. Ne înecăm, deschideți! Ne înecați intenționat?! Nenorociților, e apă aici! Apă! Aaaa!

— Minți! șuieră Ignatov. Nu mă păcălești tu pe mine. Ia – înapoi, canaliilor! Trag!

Sirena barjei sună răgușit, rostogolindu-se ca tunetul, se așterne pe apă, se răspândește. Ce s-a întâmplat? De ce mârâiți, javrelor? Ignatov se repede spre cârmă. E greu să alerge – puntea se leagănă sub picioarele lui, scândurile

tremură, îl izbesc stropi de apă în față. Iar la cârmă nu e nimeni, roata se învâрте ca apucată.

— Ce s-a întâmplat? strigă el în urechea unui matroz care trece în fugă pe lângă el.

— Ne ducem la fund! răcnește marinarul. Nu vezi?

— Cum adică ne ducem la fund? Adică ăștia din cală nu mint?

De pe acoperișul înclinat cade cu zgomot o ladă cu unelte, se crapă, dar lucrurile nu se împrăstie. Se rostogolește hurducându-se, alunecă pe lângă Ignatov și dispare în apă. De sus plouă cu mânere, răngi, lopeți... Scânteiază lamele de topor (Ignatov abia apucă să se lipească de perete, altfel ar fi fost spintecat!), șuieră coasele, furcile se izbesc cu un zgomot metalic de bord, se aude răpăiala cuielor pe scânduri. Șaretele cad în apă, cu roțile învârtindu-se. Zboară-n Angara mijloacele de producție, în iad, la toți dracii.

Puntea se înclină, se tot înclină. Orizontul se frânge brusc, înfigându-și un capăt în cer. Barja se afundă încet la pupă, își ridică botul rotund.

— Săriți! se aude la proră. Săriți, se scufundă!

Câțiva matrozi și fochiști sar în Angara repede ca broaștele.

Cum adică săriți? Și cei din cală? Ignatov scotocește în buzunar după cheie și o găsește. Se avântă în jos, la pupă. Soldații aleargă către el.

— Stați pe loc! strigă Ignatov.

Strigătul nu se aude – un zid de vânt îi astupă gura.

Soldații își aruncă puștile în apă, sar după ele și dispar în valuri. Și-au părăsit postul, ticăloșii! Ultimul soldat smulge din cui colacul alb cu roșu, îl zvârle în Angara, scoate un urlet și, făcându-și cruce, se aruncă cu capul înainte.

Puntea se clatină serios; Ignatov cade și se apucă de niște cleme. Cheia îi alunecă din mână și cade zdrăngănind pe scânduri. Se aruncă cu pieptul pe ea, o acoperă. Uite-o, uite-o, draga de ea! O pune în gură – acum nu-i mai dau drumul. Continuă să se târască spre cală, agățându-se cu mâinile de tot ce apucă.

Deasupra se aude o bufnitură puternică, apoi un fâlfâit zgomotos. Ignatov ridică ochii: o pânză uriașă se izbește de acoperiș, cu parâmele ridicate spre cer ca niște mâini în rugăciune.

La cală, la cală, Ignatov! Să-i eliberezi pe culacii ăștia, să-i eliberezi pe toți, la dracu'! Că doar nu i-ai adus degeaba până aici...

În golul dintre cabinele echipajului, de cealaltă parte a punții, o zărește pe femeia gravidă. S-a apucat cu mâinile de balustradă și se holbează la el. E

departe, nu poate să ajungă la ea.

— Sari! îi strigă el, scoțând cheia din gură și încercând să acopere zgomotul vântului. Sari în apă, proasto! Se scufundă!

Un val uriaș trece de bord și năvălește pe punte. Se sparge – nu se mai văd nici femeia, nici balustrada. Se văd doar niște cioturi ruginite. Târăște-te mai departe, Ignatov, mai departe! O femeie, una singură. Tu ai mulți de eliberat.

Ajunge la ușa calei, vede cum apa biciuiește ochiurile de aerisire deschise. Niște mâini întinse încearcă să se prindă de ceva, dar un val le împinge înapoi.

Sub Ignatov, puntea se tânguiește pe sute de voci.

Simte în piept loviturile de dedesubt – cineva încearcă să spargă scândurile.

— Aaaaa! se aude gemând sub scânduri.

Tunetul îi bubuie în urechi. De sus cade o perdea groasă de ploaie, care învăluie puntea. Ignatov se târăște spre ușă – din cauza ploii, totul în jur curge, alunecă. Acuși, acuși, amărăților, vă dau drumul, nu mai urlați!

În momentul în care se agață cu mâna de una dintre uși, se aude un trosnet îngrozitor, și barja începe să se scufunde.

Ignatov a reușit să nu-și desprindă degetele, să nu dea drumul clantei, să nu scape cheia. Dar n-a reușit să tragă adânc aerul în piept. Apa îi năvălește în urechi, în nas, în ochi. Ignatov se scufundă în Angara – *Clara* îl trage după ea.

Bâjbâie cu cheia în broasca lacătului – unde ești, blestemato? Țac, țac! Am nimerit! Dar nu poate s-o răsucescă. S-a blocat. Învârte disperat cheia în broască, în vreme ce *Clara*, răsucindu-se încet, se afundă tot mai adânc.

Hai, Ignatov, hai! Apa îi răsfiră părul, îi biciuiește ochii, îi pătrunde în gură.

Gata! S-a răsucit! Trage ușa spre el. Ușa se deschide încet, ca în vis.

În spatele ei, gratii. La dracu'! Zeci de mâini se întind spre el, se încheștează de bare, le zgâlțâie. Apa trece printre gratii, năvălește înăuntru neînduplecată, necruțătoare. Barja ia apă rapid – și, cu un trosnet puternic, se duce cu repeziciune la fund. *Clara* se îneacă.

Clanța ușii îi alunecă dintre degete. Ignatov vrea s-o apuce din nou, se întinde, simte că i se rup mușchii, dar șuvoiul îl azvârle într-o parte. Prin apa verde zărește în spatele gratiilor ochi larg deschiși, guri larg deschise.

— Aaaaa! strigă ei cu glas răgușit, înfricoșător, și mii de bule mari de aer îl înconjoară, i se târăsc pe corp, i se preling pe piept, pe gât, pe față.

— Aaaaaa! se aude din fiecare bulă de aer.

Zeci de mâini se întind spre el printre gratii, se văd degete mișcându-se. Se unduiesc ca un snop uriaș. Dispar în adânc, în întunericul verde.

Ignatov e răsucit, aruncat în toate părțile și, în cele din urmă, e scos la suprafață.

— Aaaaaaa! strigă el către cerul aflat jos de tot, plin de nori vălătuciți, agitați. Aaaaaa! Aaaa!

Ploaia îi plesnește gura deschisă.

— Iii! Iii! îi răspund pescărușii.

Zuleiha e purtată prin apă în jos. Verdele aproape negru i se topește în ochi, îi îngreunează, îi înnegurează. Un vârtej de bule albe se dezlănțuie în jurul ei, lovind-o în față.

Strânge din dinți, nu respira, stai așa.

Departe dansează o lumină puternică, sclipește pentru o clipă când într-o parte, când undeva jos. Se stinge. Niște siluete negre, uriașe plutesc mai încolo – ba deasupra, ba dedesubt. Bucăți de vas? Oameni? Pești?

Stă ghemuită, cuprinzându-și pieptul cu brațele. Cozile i s-au înnodat în jurul gâtului. Allah Atotputernic, facă-se voia ta!

Ceva tare o răsuțește, o răstoarnă, o lovește în frunte. Allah ți-a ascultat rugăciunile și a hotărât să rupă firul vieții tale – să te piardă aici, în apele Angarei.

Bismilliahi rahmani rahim...

Îi intră apă în gură – e amăruie, îi scrâșnește între dinți.

Alhamdu lilliahi rabi...

Ba înghite, ba inhalează apa aceea. Corpul începe să-i tremure, să-i danseze.

Aliamin... Aliamin... Alia¹⁸...

Trupul îi mai tresare o dată, apoi rămâne nemișcat. Mâinile îi atârnă ca niște sfori, picioarele i se desfac. Cozile îi stau ridicate în sus, unduindu-se încet, ca niște alge. Zuleiha se scufundă cu fața în jos. Mai jos, tot mai jos, până la fund. Tălpile îi pătrund în nămolul moale, ridicând în jur un nor negru, leneș. Gleznele. Genunchii. Burta.

Copilul se trezește brusc. Dă din piciorușe – o dată, încă o dată. Lovește cu mânuțele, își răsuțește capul, se zbate. Burta Zuleihăi se mișcă tare – călcâiele mititele se agită înăuntru.

Drept răspuns, picioarele ei zvâcnesc. Încă o dată. Încă... Împing fundul apei și se desprind. Se strâng și se desfac. Și mâinile se strâng și se desfac.

Zuleiha iese la suprafață din norul învolburat de nămol, către lumina îndepărtată. Prin straturi de malahit, sus, mai sus, tot mai sus.

Dă mai puternic din mâini și din picioare – se ridică mai repede. Un curent rece o prinde și o poartă în sus, un zid orbitor de lumină albă o izbește în ochi. Zuleiha desparte apa cu mâinile, horcăie, tușește. O doare gâtul – o doare de la nas până-n vintre. Vântul îi cuprinde fața, îi pătrunde în urechi – aude strigăte de pescăruși, zgomot de valuri. Cu coada ochiului vede licărind un petic de cer albastru. Oare a ieșit la suprafață?

Apa clocotește în jur, o lovește, îi alunecă printre degete. Nu are de ce să se prindă. Zuleiha nu știe să înoate. Picioarele o trag din nou în jos. O să se ducă iar la fund? Orizontul se apleacă și se scufundă iar, capul îi intră sub apă. *I Allah...*

Niște mâini o trag în sus de cozi.

— Întinde-te pe apă! îi spune o voce cunoscută. Cu burta în sus!

E Ignatov!

Zuleiha încearcă să se întoarcă, să se apuce cu mâinile de ceva, de orice.

— O să te îneci! Ignatov se îndepărtează de ea, dar nu dă drumul cozilor. Întinde-te, proasto!

Ea tușește, urlă, abia dacă-l aude, dar se străduiește, se răsucește cu burta în sus, se întinde pe apă. Burta i se înalță deasupra valurilor ca o insulă. Valurile îi biciuiesc fața dintr-o parte, ploaia, de sus.

— Ține mâinile și picioarele depărtate! Depărtate, am spus!

Fața lui Ignatov este foarte aproape, dar nu i-o vede.

— Așa! Bravo, proasto!

Zuleiha depărtează mâinile și picioarele, plutește ca o meduză. Îi vine să tușească, dar se abține.

Respiră zgomotos, cu sughituri. Numai de-ar avea destul aer ca să respire, numai de-ar avea destul aer...

— Te țin, te țin, se aude vocea de alături. Te țin de cozi.

Copilul s-a liniștit în burta ei, n-o mai deranjează. Și valurile se potolesc încetul cu încetul, devin tot mai mici. Fulgerele dispar dincolo de linia orizontului, dunga de cer albastru se lărgeste, crește, răspândește norii în toate părțile.

— Ești aici?

Zuleiha se teme să întoarcă capul, ca să nu înghită apă.

— Sunt aici, spune vocea de alături. Unde să mă duc?

Ignatov ar fi vrut să înoate spre mal, dar Zuleiha nu era în stare. Așa că au

rămas așa, plutind în aval. Au fost pescuiți după câteva ore, rebegiți de frig, cu buzele vinete. Șalupa sprintenă a lui Kuzneț plecase în întâmpinarea *Clarei*, dar n-o mai găsise. În afară de Zuleiha și Ignatov, au mai fost salvați câțiva matrozi, inclusiv matrozul desculț care spunea povești. Se vede treaba că lui nu-i venise încă sorocul.

Când toți, sleiți de puteri și tremurând de frig, au fost întinși pe punte și s-a dat ordin să li se scoată hainele ude și să fie puse la uscat, Zuleiha a băgat mâna în buzunar după zahăr. Când a desfăcut degetele, lichidul i s-a scurs printre ele. A întins mâna peste bord, și picăturile albe, tulburi, au căzut în Angara.

Basamacul gălgâie desfătător, bolborosește vioi când curge din sticla verde, burduhănoasă, în cana strâmbă de tinichea. Ignatov stă în picioare gol în mijlocul cabinei, înfășurat într-o pânză de sac pe care o ține adunată la piept cu o mână. Capul îi e încă ud, cu urme de alge în păr. Privește fără să clipească lichidul vârtos și tulbure. Fără să aștepte să cadă și ultimele picături din gâtul sticlei, ia cana și-o dă pe gât. Alcoolul îi arde laringele, îi bolborosește în stomac, urcă încet spre cap ca un val cald. În ochi îi explodează scânteii verzi. E tare basamacul, bun. Oftează lung, liniștit, și își ridică privirea spre Kuzneț. Ochii acestuia sunt răi, câinoși, și buzele, subțiri ca ața.

— Era ruginită ca... Ignatov strânge pânza de sac în pumn, o mototolește. Ca...

Kuzneț îi ia cana din mână și o umple din nou.

— Ce puteam să...?

— Bea!

Marginea metalică zdrăngăne lovindu-se de dinții puternici ai lui Ignatov – el strânge cana mai tare și bea. Basamacul alunecă în jos ușor și mângâios, ca untul. Scânteile verzi din ochi revin, se scurg, îl cheamă. Ce face, se îmbată ca un porc? Nici măcar o dată în viață n-a fost beat de-adevăratelea, până să nu mai știe de el... Ignatov îndepărtează cu regret cana de la gură și oftează. Pleoapele i se îngreunează, se închid.

— Acum ascultă-mă. Vocea lui Kuzneț e aspră, spartă parcă. N-am permisiunea să-i iau pe bandiții tăi.

— Îmm?

Ignatov își ridică genele cu greu. Kuzneț tremură, se dizolvă, devine dublu. Acum nu doar doi, ci patru ochi răi sunt ațintiți fără să clipească asupra lui.

— Pe toți cei care au supraviețuit îi descarc și-i las aici.

— U... unde?

— Dracu' ştie. O să căutăm un loc potrivit.

— Păi...

Ignatov se uită pe fereastra murdară. Acolo, pe malul îndepărtat, se leagănă în vânt vârfurile ascuţite ale unor brazi nesfârşiţi care se pierd la orizont.

— Stai un pic, Kuzneţ... Nu-i poate prinde privirea, are prea mulţi ochi, fir-ar să fie! În taiga? Fără inven... inventar?

— Am ordin, răspunde celălalt tăios, de parc-ar lovi cu toporul.

Pânza e gata să cadă de pe pieptul lui Ignatov, şi el o prinde, boţind-o din nou.

— O să crape, zice el încet.

Începe să se audă motorul şalupei huruind.

— E nevoie de satul ăsta, pricepe odată!

Cei doi Kuzneţ se contopesc în sfârşit într-unul singur.

— Vrei să pui un punct pe hartă?

Ignatov apucă sticla de gâtul îngust, ca să-şi mai toarne în cana goală.

— Să iei în stăpânire malurile măreţei Angare? Şi oamenii, ducă-se dracului, s-or naşte alţii?

Kuzneţ apucă sticla de partea umflată; Ignatov nu-i dă drumul.

— Să taci! Kuzneţ o trage spre el. Barja cine-a scufundat-o?

— Barjă găurită! Găurită, pricepe!

— Şi vagoanele tot găurite au fost? Ți s-au scurs jumătate din oameni pe drum, jumătate au fugit... Sau poate mâinile tale sunt găurite, Ignatov? Sau capul?

— I-am transportat de la un capăt la altul al ţării!

Ignatov icneşte, încercând să desprindă degetele crispate ale lui Kuzneţ de pe sticla alunecoasă.

— M-am târât pe şine jumătate de an ca să ți-i predau ție, boule! Şi tu vrei să-i laşi în taiga? Să hrăneşti lupii?

— Nu, drăguţule, tu o să-i hrăneşti, îi şuiere celălalt la ureche cu răsuflarea fierbinte. Pentru că o să rămâi cu ei, în calitate de comandant.

Sticla alunecă şi rămâne între palmele lui Kuzneţ. Acesta pufneşte, îşi recapătă respiraţia regulată şi îşi şterge fruntea udă de sudoare.

— Provizoriu, bineînţeles.

Fără să se uite la Ignatov, îi toarnă basamac în cană cu o mărinimie răutăcioasă.

— Ce vrei să fac eu cu invalizii tăi? Cine mi-a băgat în cală câteva zeci de

babalâci? Nu tu? Dacă i-ai fi dus pe punte, n-am fi avut acum această discuție. Dar așa... Tu ai încurcat-o, tu s-o descurci. O să stai cu ei o săptămână și-o să-i păzești până vin cu tranșa următoare și cu un comandant permanent.

Sticla se întoarce pe masă cu o bufnitură.

— Ce spui, Kuzneț?

Vocea lui Ignatov e înfundată, de parc-ar fi răcit. Pânza de sac cade pe jos, și el rămâne gol cum l-a făcut maică-sa.

Kuzneț îl țintuiește cu o privire severă:

— Însărcinat cu misiuni speciale Ignatov, ăsta-i un ordin!

Aruncă pe masă bine-cunoscuta mapă gri cu inscripția „Misiune“ și iese. Ignatov ia cana cu amândouă mâinile și toarnă în el basamac – răcoarea i se răspândește în obraji, în gât, în pieptul dezgolit.

— Chibrituri. Sare. Unelte.

Kuzneț stă pe vine și deschide unul câte unul sacii și pachetele, înfigând tare degetul în ele. Ignatov stă în picioare lângă el, clătinându-se ușor. Uniforma îi e încă umedă, șifonată (se vede că a fost bine stoarsă și apoi întinsă la vânt), tocul pistolului e prins strâmb, dar el nu observă. Vocea lui Kuzneț ajunge la el de departe, parcă de pe malul celălalt. Scânteile verzi continuă să-i plutească în fața ochilor, acoperind și orizontul îndepărtat cu crestele zimțate, nesfârșite ale dealurilor cu brazi, și apa cenușie a Angarei, și șlepul care plutește pe ea, și barca de lemn de lângă mal, în care așteaptă doi soldați.

— Fierăstraie. Cuțite. Cazane. Kuzneț se uită la fața somnoroasă, cu pleoapele pe jumătate închise, a lui Ignatov. Puteți să faceți ciorbă de pește, v-am spus.

O amintire îi licărește slab în memorie.

— Dar cocoș de munte? Ignatov ridică un deget tremurând. Cocoș de munte în șampanie se poate?

— Se poate. Kuzneț se ridică și își scutură genunchii. Provizii nu-ți las, te rog să mă scuzi. O să vă descurcați voi cumva. Uite – lovește el cu piciorul un sac mic și îndesat, înăuntrul căruia zdrăngăne înfundat ceva –, cartușe, o să-ți ajungă pentru toate animalele din taiga. Ba și pentru neisprăviții ăia ai tăi, dacă nu te ascultă. Iar asta e pentru tine, spune el luând din mâinile unui soldat o sticlă grea, aproape plină. Ca să nu-ți fie urât seara.

Ignatov o recunoaște, e aceeași butelcă verde, mult îndrăgită! Zâmbește, îmbrățișează sticla rece și lichidul clipocește promițător înăuntru. Of,

mulțumesc, fraaaate...

Kuzneț îi îndeasă sub sticlă mapa gri cu inscripția „Misiune“.

— Ei, comandante, curaj! spune el. O să-ți trimit ajutoare curând. Așteaptă.

Ignatov se apleacă și pune cu grijă sticla pe o piatră – nu cumva să se verse prețiosul conținut. Mapa cade alături.

— St... stai... Limba i se împleticește de parcă n-ar fi a lui. Uite ce vreau să te în... întreb...

Se îndreaptă de spinare și se uită în jur. Dar Kuzneț nu-i nicăieri. Se zăresc doar două vâsle licărind în depărtare – barca se îndreaptă legănat spre șalupă.

— Încotro? bolborosește mirat Ignatov. Kuzneț, unde te duci?

Barca e deja ridicată pe șalupă. Ignatov face un pas nesigur și piciorul i se împiedică de ceva – pe rogojina udă sunt niște fierăstraie de mână lungi și subțiri. Astea-s *fierăstraie*? Cu bricegulele astea vor să tăiem pădurea?

— Unde te duci, Kuzneț?

Ignatov flutură din mână și face câțiva pași de-a lungul malului.

Șalupa şuieră a rămas-bun – un sunet înalt, prelung. Motorul pufnește, se stropșește, apoi începe să toarcă lin și șalupa întoarce.

— Unde te duci? ridică vocea Ignatov, continuând să fugă în urma ei. Unde? Stai!

Șalupa pleacă, se face tot mai mică.

— Stai! Ignatov intră alergând în apă. Încotro?

Degetele lui pipăie singure în toc și scot din el revolverul. Un val rece îl plesnește peste cizme; intră în apă până la genunchi, apoi până la brâu.

— Unde ne-ai adus, câine? Unde?

— ...de! ...de! ...de! răspunde ecoul, zburând peste Angara în urma șalupei, devenită doar un punct albastru, care dispare, se pierde la orizont.

— Unde?! Undeee?! Undeeeeee?!

Ignatov apasă pe trăgaci. Împușcătura răsună greu, ca un tunet.

În spatele lui se aude un scâncet speriat. Deportații stau pe mal, sprijinindu-se unii de alții și strângându-și la piept boccelele fleșcăite. Chipurile lor supte, întunecate îl privesc: gravida Zuleiha cu ochii ei imenși, țăranii cu ochi încruntați, „foștii“ de la Leningrad cu ochi uluiți, Gorelov cu ochi descumpăniți.

Ignatov lovește neputincios cu revolverul în apă și ridică privirea spre cer. Din norul negru plutește spre el ceva moale, alb: zăpadă.

Note

16. Clara Zetkin (1857–1933) a fost om politic, teoretician marxist; a luptat pentru drepturile

femeilor.

17. Aluzie la un vers al lui A.S. Pușkin: „Cioplit-am, nu cu mâna, un monument spre care / Vor fi cărări bătute întruna de popor...” – în Pușkin, *Versuri*, Editura Tineretului, București, 1958, traducere de Al. Philippide.

18. Versuri dintr-o rugăciune musulmană în arabă: „În numele lui Allah cel milostiv și îndurător, Slavă lui Allah, stăpânul lumilor... Amin“.

Partea a treia
SUPRAVIEȚUIRE

Treizeci

De pe faleză, Angara se vede ca-n palmă. Dealurile înverzite de pe malul stâng se ridică abrupt, ca aluatul în copaie, aruncând reflexe de smarald în oglinda plumburie a râului. Apa ca o fâșie de pânză groasă se unduiește leneșă, pierzându-se în albastrul orizontului, spre Enisei. În direcția în care a dispărut nu demult șalupa lui Kuzneț.

Malul drept, pe care s-au așezat deportații, se așterne lin de-a lungul apei, apoi se înalță formând o movilă lăbărtată, crește într-o grămadă de coline și se sfârșește cu faleza plină de stânci ascuțite. Ignatov șade pe o stâncă și cercetează cu privirea taigaua întinsă la picioarele lui. De acolo nu se vede tabăra – e undeva foarte jos, între coline.

Ignatov nu are chef să vadă pe nimeni în fața ochilor. Până acum a privit totul de parcă nu el fusese cel implicat: cine era ăsta care stătea îmbrăcat în apa până la brâu, scuturându-și fulgii de zăpadă prinși în păr – el, oare? Cine dădea ordine („Aprindeți focul! Adunați crengi pentru colibe! Nu vă îndepărtați de tabără nici măcar cu un pas, canaliilor!“) și pleca la vânatoare în taiga – el, oare? Cine mergea pe urmele animalelor, se strecura printre copacii căzuți la pământ, se târa pe pietrele acoperite de mușchi și iarbă uscată de pe faleză – el, oare?

Stă cu ochii mijiți, așezat pe bolovanul încălzit de soare. Simte căldura pietrei prin hainele reci, încă umede. Palma lui strivește un smoc fragil de mușchi. Câțiva țânțari îi bâzâie în urechi, dar vântul îi alungă și bâzâitul lor zboară, se pierde în depărtare. În nări îi pătrunde răcoarea proaspătă a apei și mirosul înțepător al taigalei – brazi, pini, larițe, ierburi mirositoare de tot felul. Exact asta s-a întâmplat: el, Ivan Ignatov, e aici, în Siberia. A înecat trei sute de suflete de vrăjmași în Angara. L-au lăsat să comande o mână de elemente antisovietice mai mult moarte decât vii. Fără alimente și fără personal. I s-a ordonat: supraviețuiește și așteaptă venirea următoarei barje.

Ce-i drept, nu el i-a înecat, el a încercat să-i salveze. „Încercat“ e un cuvânt pentru cei slabi de înger, după cum zice Bakiev. Un comunist nu încearcă, ci face. Dar n-am putut să-i salvez, n-am putut! M-am străduit, m-am dat de ceasul morții, era să mă înec și eu. Dar nu te-ai înecat! Ei însă, da, s-au înecat toți, acum îi mănâncă peștii pe fundul apei. Ar fi fost oare mai bine să mă înec și eu odată cu ei?! Dar cine sunt ei? Culaci, exploatatori, o povară pentru

puterea sovietică – dușmani. Și, pe deasupra, o să se înmulțească, după cum zice Kuzneț. Vrei să-ți acoperi vina cu vorbele altcuiva? Și încă ale cui, ale canaliei ăleia de Kuzneț...

Gânduri prostești i se înfig ca niște cuie în creier, îl sfâșie în bucăți. Ignatov își scoate cascheta, se apucă de păr și-l trage de zici că vrea să și-l smulgă din cap. Își zice hotărât: gata! Ocupă-ți mâinile cu vreo treabă oarecare și picioarele cu mersul. Obosește-ți corpul, stoarce-l, sleiește-l de puteri, nu-ți mai frământa mintea. Sau gândește-te la altceva.

Se uită la linia orizontului, albastră-cenușie, încetoșată. De acolo o să vină următoarea barjă. Când? Kuzneț i-a promis că în curând. Le-a luat trei zile să ajungă aici. Kuzneț a ajuns mai repede cu șalupa lui, într-o singură zi. Să zicem că-i trebuie o zi să facă drumul înapoi, o zi-două cât ăia de la administrație trăgănează lucrurile și încarcă barja, trei zile ca să se întoarcă. O săptămână cu totul.

Trebuie să rabde o săptămână.

Și dacă Kuzneț întârzie? Da, canalăia asta n-o să se grăbească. Poate să vină peste o săptămână și jumătate, ba chiar peste două. Adică la sfârșitul lui august. A nins azi, parcă n-am fi în vară, ci în miezul unei toamne reci.

Cât de mult s-au îndepărtat de Krasnoiarsk? Au mers două zile în jos pe Enisei – asta înseamnă vreo trei sute de kilometri, poate și mai mult. Au mers aproape o zi întreagă în sus pe Angara – încă vreo sută de kilometri. În total, patru sute. Îl despart de Kuzneț patru sute de kilometri de drum pe apă. Și marea nesfârșită a taigalei. Ignatov văzuse când și când mici așezări pe malul Eniseiului (încercase mai tot timpul să ghicească dacă erau locuite sau părăsite), dar pe Angara nu văzuse nici măcar una. Aici nu trăiesc oameni.

Își apropie degetul mare de arătător și, înfuriat, dă un bobârnac unui gândac pe piatra vânăta-închis, care zboară în prăpastie. Ignatov se ridică și își îndreaptă tunică încă umedă la tiv. De ce ai intrat atunci în apă, prostule? N-ai făcut decât să te uzi de pomană. Trebuia să-ți vină mintea la cap mai devreme, pe șalupă. Să-l apuci de ceafă, de guler, de păr pe ticălosul de Kuzneț și să nu-i dai drumul, să nu-i dai drumul pentru nimic în lume. N-aveau decât să te ia, să te aresteze, să te ducă sub escortă la Krasnoiarsk și apoi să te acuze de abuz de autoritate – tot era mai bine decât acum, aici, în situația asta.

— O săptămână, rostește pornit rău Ignatov, amenințând cu degetul prăpastia care se cascadează sub el. Aștept fix o săptămână, nu mai mult. Uită-te la mine!

Prăpastia tace.

Aici cocoșii de munte sunt grași și proști. Îl fixează pe Ignatov cu ochișorii lor rotunzi și negri pe sub sprâncenele roșii arcuite și nu zboară. El se apropie la o distanță de câțiva pași și trage. Trupușoarele moi explodează în fântâni arteziene de pene negre, fâlfâie tardiv din aripi și se prăbușesc cu crestele moțate în iarbă. Iar din copacii învecinați rudele lor privesc curioase: ce s-a întâmplat? Ce? Vrem și noi să vedem, vrem și noi... A doborât șase bucăți – una pentru fiecare glonț din revolver. Le-a legat gâturile cu frânghia scoasă din buzunar – a obținut două legături atârând grele. S-a întors pe mal.

Când plecase din lagăr, cercetase cu atenție drumul. Dacă nu te afunzi prea adânc în codru, nu te rătăcești (Angara e aici, alături, peste tot), dar poți să te încurci. Memorase toate reperele, le repetase pentru sine, înșirându-le parcă pe sfoară – și acum, pe drumul de întoarcere, o înfășura la loc într-un ghem bine strâns: de pe faleză cobori pe poteca pietruită printre bolovanii ba rozalii, ba albi-verzui de la mușchiul moale, până la luminișul chel ca-n palmă; mai departe, prin pâlcul de pini, pășești pe pietrele imense și plate, acoperite cu iarbă rară, spre panta ușoară; apoi o iei în jos, mult în jos, printre pinii ca niște lumânări roșiatice și brazii negri stufoși, până ajungi în poiana mică, rotundă, în care-și întinde ramurile mesteacănul uriaș cândva, acum lovit de trăsnet; de la el, de-a lungul pârâului rece, care se aude cum susură, cobori mai departe, spre Angara; lângă bolovanul mare, ca un urs adormit, treci pârâul și intri în pădure. În scurt timp ar trebui să vezi o lumină printre copaci: malul pe care s-a oploșit micul grup al deportaților.

Ignatov își croiește drum prin taiga. Pășește apăsător, cu zgomot. Cizmele îi sunt ude – traversase pârâul din piatră-n piatră și se dezechilibrase. În fiecare mână are câte o legătură grea de păsări ucise. O să fie o cină pe cinste. Pofțiți, cetățeni dușmani, înfulecați! O să vă hrăniți cu cocoșii mei de munte toată săptămâna, să vă săturați după drumul ăsta în care ați răbdător de foame.

N-a observat că se înserează. Amurgul cafeniu s-a lăsat brusc asupra taigalei ca o masă compactă. S-a răcit simțitor. După ce s-au zbenguit fără griji, păsările de zi au amuțit, în locul lor făcându-se auzite departe glasurile triste ale păsărilor de noapte. Toate sunetele – foșnetul frunzelor, șoaptele brazilor, freamătul crengilor bătute de vânt – păreau că se aud mai aproape, mai puternice, până și zgomotul crengilor uscate de sub tălpi s-a transformat într-un trosnet puternic.

Ceva mare, moale, deschis la culoare îi trece pe lângă cap cu un vaiet sumbru, atingându-i fața cu aripile. Stomacul i se face ghem, i se taie

respirația. E o bufniță, își dă seama Ignatov într-un târziu, răsuflă ușurat și mai face un pas. Din desiș ajung la el un fel de ciripeli, niște țipete subțiri, suspine mirate. Undeva în depărtare se aude un muget grav, catifelat.

Unde-i tabăra?! Ar trebui să apară, să se zărească printre copaci. Brazii, brazii și iar brazii... Deodată îi trece prin minte un gând nebunesc: că ajunge pe malul cunoscut și acolo nu e nimeni. Nici un singur om, au pierit toți. Dacă toți – Zuleiha cu ochii verzi, bieții „foști“, lingușitorul Gorelov – s-au înecat aici, în mijlocul Angarei, împreună cu barja? Și a rămas în viață doar el, Ignatov? L-au lăsat singur pe malul pustiu?

Începe să alerge. Ceva trosnește asurzitor sub tălpi, ceva îi intră în ochi, îi biciuiește obraji. Un picior îi nimerește într-o groapă, altul i se agață de o rădăcină. E gata să cadă, dar se echilibrează. Aleargă și mai repede. Își ține coatele în față ca să-și ferească fața de crengi. Cocoșii de munte devin deodată mari și grei, de parcă s-ar fi umflat pe drum.

În cele din urmă, vede tremurând printre trunchiurile copacilor un foc portocaliu. Din câteva salturi, gâfâind, cu inima bubuindu-i în piept – în parte de la alergat, în parte de frică –, ajunge în poiana de pe mal. Iată-i, oamenii n-au plecat nicăieri – unii construiesc colibe sub crengile brazilor uriași, alții stau ghemuiți în jurul focului. Încetinește pasul, își calmează respirația agitată, se apropie fără grabă de femeile care stau pe vine în jurul focului și le aruncă neglijent la picioare corpurile calde încă ale cocoșilor...

În timp ce femeile se ocupă de cină, Ignatov hotărăște să se ocupe de o misiune neplăcută, dar necesară. Mai precis, de „Misiune“ – mapa gri jerpelită, plină de ștampile dreptunghiulare de un liliachiu-murdar, care păstrează în măruntaie întreaga istorie amară a călătoriei lor de luni de zile. Trebuie să-i radieze pe toți cei *dispăruți*.

Ia mapa și se așază lângă foc. Își imaginează cum o azvârle în flăcări: ea se aprinde, se înfoiază o clipă, fluturându-și paginile de parcă ar fi vie, se boțește, se înnegrește, se scorojește cuprinsă de limbile fierbinți și galbene și dispare într-un fum ușor pe cerul întunecat. Nu rămâne nici o urmă, nici măcar mirosul...

Îi este interzis să facă una ca asta. Doar e comandant aici, trebuie să mențină ordinea. Și să aibă la îndemână lista întocmită cu numele tuturor locuitorilor taberei. Sau ar fi mai corect să-i numească deținuți? Dar ce fel de deținuți sunt ăștia, când singurul lor paznic e un comandant cu pantalonii uzi și cu un singur revolver? Hotărăște să-i numească în continuare deportați.

Scoate cu un băț câțiva cărbuni din foc și așteaptă să se răcească. Apucă de

un capăt un tăciune lung și tare, unsuros la pipăit. Trage aer în piept și deschide fără să șovăie mapa. Patru foi șifonate, îngălbenite de vreme, cu urme negre de degete și pete maronii. Din loc în loc, hârtia e încrețită de la apă și zăpadă, colțurile îi sunt subțiate și răsucite. Și o a cincea foaie, mai tare și, nu se știe de ce, mai curată, aceea cu „rămășițele“ de la Leningrad. Opt sute de nume aruncate neglijent pe coloane strâmbe, dansând aiurea pe hârtie. La fel de vesele se înșiră de-a curmezișul liniile negre trasate cu creionul peste mai mult de jumătate din aceste nume. În semiîntunericul de lângă foc, foile seamănă cu niște ștergere brodate.

A început cu ce e mai ușor – cu leningrădenii. Din cincisprezece nume ștersese două de mult, încă de pe drum, iar pe celelalte nu e cazul, sunt toți aici. „Rămășițele“ cu care se procopsise la începutul drumului se dovediseră, în mod uimitor, extrem de rezistente. Cu elementele declasate, să zicem, totul e clar. Gorelov – unul ca ăsta se adaptează oriunde, ia orice culoare, face plecăciuni cui e nevoie, se lipește ca ventuza, mușcă în stânga și-n dreapta, și supraviețuiește. Dar intelectualii! Politicoși până ți se face lehamite, ascuțiți la limbă uneori, dar când e vorba de fapte – smeriți, apatici, obedienți. Jalnici. Dar rămași în viață, spre deosebire de mulți țărani, care nu rezistaseră bolilor și foamei. Asta-i cu „foștii“. Kuzneț a fost și el păcălit de chipurile lor palide, i-a luat pe șalupa lui socotindu-i istoviți, neputincioși, incapabili să fugă. Una peste alta, Leningradul a avut noroc.

Ignatov parcurge cu privirea numele de familie, asociindu-le chipurilor din preajma lui. Ikonnikov, Ilia Petrovici. Uite-l pe ăsta, târăște o creangă de brad strâmbă, aproape desfrunzită (unde-o duci, idiotule! Nu e bună pentru colibă, n-o să te apere de ploaie). Se vede că-i nerod, nu-i obișnuit cu munca și nici nu-i apt, are trupul slab, n-are voință. Unul ca ăsta n-o să fugă, n-o să incite la răscoală, nu-i periculos. Gorelov i-a raportat că Ikonnikov e pictor cunoscut, l-a pictat pe Lenin pe pancarte. Cum așa – a pictat pancarte revoluționare și a nimerit aici? Înseamnă că există un motiv serios.

Sumlinski, Konstantin Arnoldovici. Un bătrânel liniștit, lipsit de răutate. Își face de lucru pe lângă una dintre colibe, se agită, se străduiește. Bravo, unchiașule! Cu toate că-i un învățat – geograf sau agronom. Mare lucru nu-i de capul lui, dar lui Ignatov îi place zelul cu care muncește, îi încălzește inima. Nici ăsta nu-i periculos.

Brjostovskaia-Sumlinskaia, Isabella Leopoldovna (cu ce patronim și nume de familie a cadorisit-o taică-său!), soția. Stă lângă foc alături de Ignatov și se chinuiește să jumulească pasărea: degetele subțiri, acoperite de pielea întinsă

și uscată, aproape transparentă, apucă neputincioase penele de cocoș elastice și, aparent, extrem de încăpățânate – mori de foame până să se prindă băbăția asta cum se procedează. Are o figură distinsă: e înaltă, cu gesturi afectate, slobodă la gură. Gorelov se plângea că înjură guvernul, dar nu putea să-i spună cu ce cuvinte anume – critica se făcea în franceză. Șireată, deșteaptă. Dar, în afară de inteligență și o limbă ascuțită, altceva nu mai are vipera asta decrepită. Așa că nici ea nu-i periculoasă.

Gorelov, Vasili Kuzmici. Și-a găsit un băț lung și-l agită ca pe bagheta unui dirijor, conduce construirea a trei colibe deodată – se plimbă de la o construcție la alta, împunge pe câte cineva cu bățul ca să-l zorească, țipă de-ți țiue urechile. S-a autoproclamat șef, nemernicul. Cu asta totul e limpede. Tipul cel mai rău, cel mai josnic, în viața obișnuită, Ignatov l-ar fi zdrobit bucuros. Aici însă, trebuia să colaboreze cu el. Pe drum, Ignatov îi chema mereu la el pe șefii de vagoane să-i întrebe care e starea de spirit; dintre toți, Gorelov era cel mai servil și mai înverșunat turnător. Pentru câinele ăsta, cine e mai puternic acela e stăpânul. Câtă vreme ești la conducere și ai revolver, o să-ți lingă mâinile dând din coadă; dacă te arăți slab fie și o clipă, te mușcă, ba chiar îți sare la beregată. Țasta-i periculos.

Astfel, treptat, Ignatov ajunge la capătul listei leningrădenilor. Câțiva profesori de școală sau de universitate; un tipograf, un funcționar la bancă, doi ingineri sau mecanici; o casnică și doi fără o ocupație determinată (paraziți, plaga societății), ba chiar și o modistă, care nu se știe cum nimerise în compania asta. Într-un cuvânt, pleavă, babalăci mâncați de molii, pulberea istoriei. În afară de Gorelov, nici unul nu-i periculos.

Acum are o sarcină mai complicată: să vadă ce-i cu deschiaburiții. Mai întâi să-i găsească pe listă și să-i identifice pe toți cei rămași în viață, apoi să-i taie pe cei care au murit.

La doi pași de el, mica tătăroaică Zuleiha șade în genunchi și tranșează cocoșii vânați. Îi găsește numele pe listă și-l bifează cu cărbune. Linia îi iese groasă, neagră. Ca sprâncenele ei. Atunci, în apă, îi privește atent fața. Nu, nu i-o privește, i-o studiase, și-o întipărise în minte. Se tot uitase la ea – mai trăia oare? Mai respira? Nu obosise prea tare? Nu putea accepta ca ea să moară. Viața ei i se părea singura șansă de a fi iertat pentru toți aceia care pieriseră. Când a văzut-o urcată pe șalupă și întinsă pe punte, s-a simțit deodată atât de istovit, încât a crezut că moare; avea un singur lucru în cap: am salvat-o, am salvat-o, am scos-o, am adus-o, am reușit... Crezi că o să conteze? Îl străfulgeră gândul nenorocit. Ai lăsat trei sute de suflete să se ducă la fund și

ai scos unul – mare salvator, ce să zic! Lasă asta, își zice el obosit, și îndemnul sună ca o comandă obișnuită. Lasă asta și vezi-ți de treabă mai departe.

Uite, Avdei Bogar, ciungul. E invalid, dar muncește cu spor – așază cu ușurință crengile pe acoperișul colibei, le spune ceva celorlalți, le arată cu degetul. Uite cine comandă de fapt șantierul! Oamenii îl ascultă, aprobă din cap. Se vede treaba că-i bărbat iscusit. Are ochii ageri, insistenți, și-i ține mereu plecați în prezența lui Ignatov – parcă s-ar teme că el o să vadă ceva acolo, o să descopere ceva. Țsta poate fi periculos. Îl ascultă și ceilalți, n-are nici o importanță că-i ciung.

Alături se foiește Lukka Cindîkov, un ciuvaș cu barbă roșcată. Nearătos, cumva crispat, adus de spate, groaznic de urât. Și-a pierdut pe drum toată familia, e speriat de moarte, epuizat, buimac. Și acum se uită sălbatic în jur, ca și când n-ar înțelege unde a nimerit. Un om zdrobit – nu e periculos.

Nu departe se zărește barba albă a lui Musa-hadji Iunusov, slab ca trestia. La începutul drumului purta pe creștet un turban orbitor de alb, apoi turbanul a dispărut, probabil au făcut cârpe din el. Ignatov și-l închipuie pe hagiul tăind brazi cu turbanul lui strălucitor pe cap și pufnește în râs. Chipul lui Iunusov e mereu luminos, detașat, nu se gândește la lucrurile pământești, ci la cele veșnice. Firește, doar e hagiul! Nici ăsta nu-i periculos.

Leila Gabriidze, o gruzină dolofană, care găfâie tot timpul... Uitându-se la fețele lor, Ignatov își amintește numele tuturor celor care muncesc în colonie. Le găsește pe listă, le bifează cu cărbune, le trece la socoteală. Împreună cu leningrădenii – douăzeci și nouă de oameni. Ruși, tătari, doi ciuvași, trei mordvini, o mari, un hohol, o gruzină și neamțul cu mințile rătăcite și cu nume pretențios – Wolf Karlovici Leibe. Într-un cuvânt, o întreagă internațională. Pe restul îi taie de pe listă. Trece cărbunele peste paginile atât de jerpelite, încât par slinoase, se străduiește să nu se uite la nume. La sfârșit, degetele lui negre se moaie precum catifeaua și lasă pe hârtie urme rotunde, unsuroase.

După ce termină cu „Misiunea“, Ignatov se ridică de pe buturugă și se duce întins spre mal. Vrea să se spele pe mâini cât mai repede. Vrea să respire aerul rece al râului. Și-l arde pofta de o țigară.

Zuleihăi i-a venit ideea să jumulească pasărea cu o surcea mare de brad (ar fi fost mai bine cu un cuțit, firește, dar ambele cuțite sunt folosite la construirea colibelor). Se poate lucra și cu surceaua. Bine zicea mama: orice-ai face, importante sunt mâinile și capul. Ține strâns bățul în palmă și smulge

cu mișcări repezi penele din corpul moale și flexibil, prinzându-le între surcea și degetul mare: mai întâi pe cele lungi și tari, apoi pe cele mai mici și mai moi. Trupurile n-au avut timp să se răcească, se jumulesc bine, cu ușurință.

Lângă ea s-a oploșit Isabella. Ele două – femeia însărcinată și bătrâna – au fost lăsate să gătească și să aibă grijă de foc. Ceilalți construiesc colibele și organizează tabăra.

— Zuleiha, draga mea, mă tem că nu pot să țin pasul cu dumneata.

Isabella se uită supărată la mișcările rapide, aproape fulgerătoare, ale surceleii.

— Mai bine adunați penele, îi zice Zuleiha. O să ne folosească.

Se bucură că ea poate să facă treaba asta mai bine. E plăcut să fii folositor. E rușinos să stai pur și simplu lângă foc și să pui lemne din când în când, în timp ce alții muncesc. Dar să te duci după crengi în pădure și să te întorci în tabără e treabă grea – după ce plutise pe Angara, burta i se îngreunase, îi atârna ca plumbul, pruncul se foiește întruna, se sucește, picioarele abia o mai țin, fruntea îi transpiră. De câteva ori simțise în partea de jos a burții o apăsare dureroasă, ca o zvârcolire – și Zuleiha începuse să se roage în sinea ei, crezând că venise timpul să nască. Dar se pare că era încă devreme.

Darul lui Murtaza, zahărul otrăvit, se topise în Angara. Așadar va naște, oricare ar fi urmarea. Dacă Allah va vrea să-i moară din nou copilul, ea o va îndura și pe asta. Voia Celui Preaînalt poate fi uneori ciudată, neînțeleasă de mintea omenească. Providența o lăsase printre cei vii – singura dintre tovarășii ei de drum de pe barja aducătoare de moarte. Mai mult, i-l trimisese pe ucigașul bărbatului ei s-o salveze, pe Ignatov, militarul îngâmfat și periculos din Hoarda Roșie. Poate că soarta vrea ca ea să rămână în viață, cine știe?

Când, aproape înecată, tremurând, tușind și horcăind, fusese aruncată din adâncuri la suprafață și în vârtejul nebunesc de spumă și valuri apăruse deodată lângă ea chipul crispat al lui Ignatov, Zuleiha simțise o fericire atât de mare, cum n-o mai încercase nicicând. Bărbatul ei n-o bucurase niciodată atât de tare, să-i ierte răposatul Murtaza asemenea gânduri. Abia apucase să-și spună că Ignatov ar putea să înoate mai departe, să n-o observe sau să nu vrea s-o salveze, când el era deja lângă ea, o ajuta, o liniștea. Nu s-ar fi mirat dacă ar fi prins-o de cozi și ar fi înecat-o, dar el a ținut-o, a ținut-o bine, i-a spus ceva, a glumit chiar. Când a fost clar că ea nu putea să înoate până la mal, n-a început s-o ocărăască și nici n-a părăsit-o. A salvat-o.

Dacă salvatorul s-ar fi dovedit a fi un om bun, probabil că ar fi trebuit să

îngenuncheze în fața lui și să-i acopere mâna cu sărutări. Dacă Murtaza ar fi trăit, i-ar fi făcut omului daruri bogate. Dacă mullahul ar fi trăit, l-ar fi rugat să facă o slujbă de binecuvântare în onoarea salvatorului. Nici unul dintre acești „dacă“ nu există. Există doar ea și asprul, impenetrabilul Ignatov. Stă lângă ea la foc și mâzgălește cu cărbunele în hârtii, se încruntă, își încleștează fălcile. Zuleiha ar vrea să-i spună simplu „mulțumesc“, dar nu îndrăznește să-i tulbure gândurile. După scurt timp, el oftează tare încruntat, închide cu zgomot mapa și se duce pe malul râului.

Ea înfige carcasele jumulte într-o țepușă lungă și le ține deasupra focului. Când e timpul să împartă carnea, e beznă afară, și deportații, terminându-și treaba, se așază unul lângă altul în jurul focului, așteptând cina și adulmecând cu lăcomie mirosul dulceag de puf pârlit.

La umbra brazilor rămuroși au reușit să construiască trei colibe: au făcut scheletul din crengi groase, pe care au așezat transversal ramuri mari și stufoase, iar deasupra, crengi mai subțiri. Pe jos au așternut alte ramuri stufoase. Cineva a propus să înlocuiască ramurile de brad din colibe cu crengi de mesteacăn și smocuri de iarbă, ca să fie mai moale, dar n-au mai avut nici putere, nici timp. Au pregătit lemnele pentru noapte, făcând un morman din vreascuri uscate. Topoare nu aveau, au trebuit să taie crengile mai mari cu fierăstraiele care scrâșneau, se îndoiu și se frângeau în mâinile neobișnuite cu ele – era incomod să lucrezi cu fierăstrăul, dar până la urmă au izbutit să taie crengile. Când mai era încă lumină, aduseseră din pădure copaci căzuți și-i așezaseră în jurul focului. Acum stau toți înșirați, sprijinindu-se cu umerii înghețați unul de altul, și se încălzesc, scoțând vălătuci mari de abur din gură – spre seară se lasă frigul.

În mijlocul focului, pe două pietre plate, aburește o găleată mare și burduhănoasă, în așteptarea cărnii. Zuleiha aruncă bucăți mari de pasăre în apa care bolborosește, și aroma mâncării, reconfortantă, amintind de mirosul de acasă, plutește pe deasupra focului și se ridică spre cerul ca o catifea neagră, cu stele uriașe, ca niște mărgele.

— Ce lumină! spune încet Ilia Petrovici, întinzându-și spre focul portocaliu mâinile trude, brăzdate de câteva tăieturi proaspete. E Rembrandt curat.

— E carne, îl corectează neașteptat de binevoitor Gorelov, clipind din ochii lui alunecoși, ațintiți asupra găleții cu supă. E carne.

Ceilalți tac. Ochii înfundați în orbite le scânteiază în întuneric, și chipurile slăbite, cu pomeții supti ieșindu-le prin piele, le lucesc când și când în lumina scânteilor.

Zuleiha pune puțină sare în găleată și amestecă din când în când fiertura cu un băț lung. O să fie grasă, bună. Stomacul îi tresaltă în așteptarea mâncării. Nu mâncase carne de jumătate de an – ar fi în stare s-o mănânce crudă, acum, pe loc, scoțând-o cu mâinile goale din supa care clocotește. Cei din jurul ei par să simtă la fel. Gura i se umple de salivă, limba i se încălzește. Bățul se lovește de pereții găleții, vreascurile trosnesc în foc. Undeva departe se aude un urlet prelung.

— Lupi? întreabă unul dintre orășeni.

— Pe malul celălalt, răspunde un țăran.

Se aud pași – din întuneric se ivește Ignatov. Oamenii se dau la o parte, îi fac loc. Adineaori li se păruse că stau înghesuiți, dar a venit comandantul, s-a așezat pe buturugă și în jurul lui e gol de zici că s-au ridicat cinci oameni ca să-i facă loc.

După ce se așază, Ignatov scoate din buzunar ceva zornăitor și-l aruncă în palmă: niște cartușe.

— Țsta, zice el ca și când ar continua o convorbire de mult începută, ridicând cu două degete cartușul rotund, auriu în lumina focului, ăsta e pentru cine vrea să fugă.

Îl pune în butoiașul revolverului, și cartușul intră ușor, cu un sunet blând, asemănător unui sărut.

— Țsta, zice el ridicând un al doilea cartuș, e pentru cine vrea să pună de o contrarevoluție.

Al doilea cartuș intră în butoiaș.

— Iar astea, zice adăugând patru cartușe, astea-s pentru cine nu se supune ordinelor mele.

Rotește butoiașul. Zornăitul metalic nu e puternic, dar se aude limpede prin trosnetul focului.

— E clar pentru toată lumea?

Supa clocotește disperat, revărsându-se peste margini. Ar trebui amestecată, dar Zuleiha se teme să întrerupă discursul comandantului cu zgomotul bățului.

— Numărați unul câte unul! ordonă Ignatov.

— Unu! sare curajos Gorelov, de parcă abia aștepta cuvintele astea.

— Doi, continuă cineva.

— Trei...

— Patru...

Mulți țărani nu știu să numere, și orășenii îi ajută, numără pentru ei; se

încurcă la numărătoare, o iau de la capăt; într-un târziu, cum-necum le iese.

— Cetățene comandant! sare Gorelov de la locul lui, își umflă pieptul și își duce palma bine întinsă la capul ciufulit. Detașamentul de deportați numărând douăzeci și nouă de oameni...

— Las-o baltă! se încruntă Ignatov (supărat, Gorelov se trânteste la loc pe buștean). Așadar douăzeci și nouă de capete, conchide el, privind chipurile slabe, cu zbârcituri mari și mici, cu oasele pomeților ieșite în afară și obrajii căzuți.

— De ce douăzeci și nouă? se aude vocea slabă a Isabellei. Cu dumneavoastră, treizeci, cetățene comandant.

Zuleiha își pleacă repede ochii, așteptând un răspuns răstit sau măcar o observație. Deasupra focului plutește iar liniștea, fierbinte și scânteietoare.

Când îndrăznește să-și ridice privirea, Ignatov se uită încă la Isabella. Slavă lui Allah, se pare că a trecut. Zuleiha oftează pe tăcute, se ridică și întinde bățul ca să amestece în supa din găleată. În momentul acela, pruncul din pântecul ei se trezește, o sfâșie în bucăți. Vrea să țipe, dar nu mai are deloc aer, gâtul i se strânge ca într-un clește – nu poate nici să inspire, nici să expire. Se lasă în genunchi, apoi cade pe spate. Stelele îi sar în ochi, dansează drept în fața ei.

— Au început... să se înmulțească – se aude glasul supărat și parcă îndepărtat al lui Gorelov.

— Încălziți niște apă, ce stați! se aude vocea emoționată a lui Ignatov.

— Ar fi bine ca bărbații să ne lase pe noi cu ea, se aude vocea Isabellei.

— O să crăpăm fără foc. Ce, n-am mai văzut muiere născând...

Apoi alte câteva voci, țipete... dar plutesc, plutesc și se îndepărtează, se contopesc, dispar. Iar stelele, dimpotrivă, cresc, se apropie, tremură tare. Sau focul tremură? Da, da, focul! Se întetește și-i înfierbântă ochii – ea îi închide și zboară rostogolindu-se în întunericul adânc și tăcut.

Nașterea

Wolf Karlovici trăia într-o găoace.

Crescuse singură în jurul lui cu mulți ani în urmă, poate chiar decenii – nu-și bătea capul să socotească: în găoace timpul nu se scurgea, și prin urmare nu avea importanță.

Își amintește cum începuse să strălucească pentru prima dată luminoasă ca un nimb, sau poate ca o umbrelă, deasupra cheliei lipsite de apărare. Se întâmplase cu ceva timp în urmă, după transformările revoluționare din octombrie. Profesorul Leibe a ieșit atunci pe strada Voskresenskaia, după ce a împins cu greutate ușile masive de stejar lăcuit ale Universității din Kazan (portarul de la intrarea principală, îmbrăcat în uniformă cu dungi albastre și verzi, nu mai era la post de câteva săptămâni – se întâmpla pentru prima dată de la deschiderea instituției de învățământ, în 1804). Prin pădurea de coloane albe a văzut o mulțime care alerga. Oamenii țipau și cădeau împușcați de aproape de niște călăreți porniți în urmărirea lor. N-a reușit să-și dea seama dacă erau insurgenții nou-apăruți, cu banderole roșii la mâneci, sau bandiții care se tot înmulțeau la vremea aceea pe străzile Kazanului. Oamenii doborâți erau civili: o femeie cu basma în carouri și cu un coș în mână (coșul îi căzuse, și din el se revărsaseră pe pavaj câteva ouă, care se spărseseră împrăștiindu-se în steluțe galbene), o femeie cu un turban de dantelă care-i dădea un aer năserios, doi elevi de gimnaziu arătând nesiguri în uniforme lor verzi, un cerșetor cu un câine legat cu o sfoară deșirată (câinele fusese străpuns de glonț, dar cerșetorul continua să târască după el corpul lăptos, nu voia să-i dea drumul)...

Wolf Karlovici n-a apucat să se retragă înapoia zidurilor universității – mulțimea trecea în fugă pe lângă el, țipând neconținut. Femeia cu turban a scos deodată un strigăt teatral, a cuprins cu brațele o coloană și a început să alunece încet de-a lungul ei. Wolf Karlovici putea s-o atingă cu mâna, atât de aproape era de el. Îi simțea aroma înțepătoare a parfumului, amestecată cu un miros vag, ușor amărui de transpirație. Mulțimea urmărită de călăreți a trecut mai departe, spre cetate, iar femeia a alunecat tot mai jos, lăsând o urmă lungă, roșie și strălucitoare pe coloana cândva albă ca zăpada, acum acoperită cu pânze de păianjen și găurită de gloanțe.

Profesorul s-a repezit la ea și i-a întors fața. A recunoscut-o: era pacienta

lui, o operase nu demult – îi scosese vezica biliară. S-a grăbit să-i ia pulsul, dar după privirea sticloasă a înțeleș că era deja moartă. Doamne, Dumnezeu, moartă, cum așa? Și operația dificilă, de cinci ore? A șasea colecistectomie din viața lui, atât de reușită, fără complicații. Femeia își dorea să aibă copii, neapărat băieți. La fel și soțul ei. Când hotărâseră s-o externeze din clinica universitară, el îi trimisese în semn de mulțumire un buchet uriaș de crini, atât de mulți, încât gestul își pierduse sensul (buketul a trebuit să fie pus pe balcon, ca să nu sufoce secția cu parfumul lui). Și acum zăcea moartă, mirosind și ea a crini.

Wolf Karlovici a scos batista din buzunarul de la piept și a început să șteargă pata lungă și roșie de pe coloană. Pata nu se lua – se întindea din cauza mișcărilor repezite ale mâinilor lui puternice de chirurg. În scurt timp au apărut câțiva indivizi care au luat corpurile prăvălite pe pavaj. L-au gonit și pe profesor. Îl frământa un singur gând: femeia a murit, n-ai cum s-o învii, dar măcar să fie ștearsă pata!

În dimineața următoare, în timp ce se apropia de universitate, se întreba: or fi reușit s-o spele sau nu? S-a dovedit că nu le ardea de așa ceva. Pata strălucea pe coloana albă ca o rană sângerândă. A doua zi la fel. Și a treia.

Și-a schimbat traseul – a început să facă un ocol mare pe jos și să se apropie de universitate din partea opusă, urcând din strada Rîbnoriadnaia. Dar pata își bătea joc de profesor – părea că înconjoară coloana și-i sare în ochi, își desface brațele, indiferent din ce parte se apropia de clădire. Mirosea a sânge și a moarte și striga: sunt încă aici!

Leibe a încercat să-l convingă pe administratorul universității să vopsească în alb coloana, dar el a zâmbit cu amărăciune și a clătinat din cap: războiul nu e momentul cel mai potrivit pentru renovări. S-a dus la rector, i-a explicat că sângele pe chipul imaculat al templului cunoașterii profanează ideea înălțătoare de educație. Dormidontov l-a ascultat numai pe jumătate, aprobând distrat din cap. A doua zi, intrarea principală era închisă, iar profesorii și studenții erau întâmpinați de un anunț: „Universitatea este temporar închisă până la noi dispoziții“. Wolf Karlovici nu l-a mai văzut niciodată pe rector. Iar pata a rămas tot acolo.

Nemaiputând îndura prezența ei, într-o seară a venit cu găleata și cârpa udă, furate de la Grunia, și a încercat s-o spele cu apă și săpun. Între timp însă, sângele intrase bine în vopsea – pata s-a decolorat un pic, dar nu s-a luat. Supărat din cale-afară, Wolf Karlovici a aruncat cu găleata grea în pată, într-un gest de neputință disperată. Marginea ascuțită a lovit trunchiul neted

al coloanei și a ciobit o bucată de stucatură de mărimea unei palme, lăsând niște crăpături în zigzag pe suprafața albă.

În momentul acela a apărut pentru prima dată găoacea. A strălucit blând, cu irizații, deasupra profesorului, ca o jumătate de sferă subțire, de mărimea castronului folosit de Grunia când făcea brânză. Luminoasă, ușoară, neobișnuit de plăcută, ea îl invita s-o încerce, ca pe o pălărie. Interesat, Leibe nu s-a împotrivit. El n-a făcut decât să-și întindă ușor gâtul, și găoacea a tatonat un pic, s-a apropiat și i s-a lăsat pe cap. O căldură moale i s-a răspândit din creștet în obraji, în bărbie, în ceafă și mai departe, pe gât, în piept și în picioare. Profesorul s-a simțit dintr-odată profund liniștit, senin, ca și cum s-ar fi întors în pântecul mamei. Ca și cum n-ar fi fost război – nici alături, pe stradă, nici în țară, nicăieri pe lume. Nu mai exista frică. Nu mai exista tristețe.

Găoacea era aproape transparentă, cu ușoare reflexii de curcubeu: prin coaja luminoasă, ajungându-i până la bărbie, Wolf Karlovici vedea piața universității strălucind de curățenie sub razele aurii ale soarelui, câțiva studenți zâmbindu-i respectuos, fără să aibă aerul că se grăbesc undeva anume, coloane perfect netede, de un alb imaculat. Pata de sânge dispăruse.

— *Mein Gott*, a șoptit recunoscător Wolf Karlovici și s-a îndreptat spre casă, purtând cu grijă găoacea pe cap.

De vreo două ori era gata să-i zboare, dar profesorul s-a învățat încetul cu încetul s-o controleze: de fiecare dată când se isca o rafală de vânt, Wolf Karlovici își încorda voința, și găoacea îi rămânea pe cap: îi citea gândurile și-i asculta dorințele.

S-a dovedit a fi o găoace extrem de inteligentă: lăsa să treacă sunetele și chipurile plăcute profesorului și bloca tot ce putea să-i provoace fie și cea mai mică neliniște. Și viața a devenit dintr-odată frumoasă.

— Sunteți bine dispus, pufnea Grunia frecând podelele pe coridor cu ceara groasă, din proviziile vechi, cumpărate până să înceapă revoluția.

— E primăvară! zâmbea profesorul cu subînțeleș, căutând să-i intre pe sub piele, abia ținându-se să n-o plesnească peste fundul bombat (nu-și permisesese niciodată așa ceva cu personalul de serviciu, dar acum, brusc, i se înfierbântase sângele).

— Au mai măcelărit trei azi pe lac, ați auzit? Doamne, facă-se voia ta! își făcea cruce Grunia, fără să-și ridice fața îmbujorată din podeaua strălucind de la ceara proaspătă.

— Da, da, e o zi minunată, mormăia Leibe retrăgându-se în cabinet.

Vecinii înnebuniți de frică, manifestațiile neconținute de pe străzi, nesfârșitele detașamente de soldați, împușcăturile, incendiile din timpul nopții, crimele tot mai dese de pe Ciornoe Ozero, soldații din Hoarda Roșie sau din Legiunea Cehilor Albi schimbându-se unii cu alții în oraș, ticăloșia și sărăcia revărsate din toate cotloanele, găinarii desfrânați care ocupau capitala tătară – toate astea au încetat să-l sperie sau să-l irite. Pentru că el nu le vedea.

Când, conform decretului Sovnarkom adoptat în august 1918 „Privind regulile de admitere în instituțiile de învățământ superior“, în locul studenților necuviincioși și aroganți, îmbrăcați în uniforme verzi elegante, au început să curgă în universitatea proaspăt redeschisă miile de țărani și muncitori, tineri și nu numai, de ambele sexe, majoritatea fără școală primară și medie, într-un cuvânt, analfabeți, profesorul nu s-a supărat câtuși de puțin. A intrat în amfiteatrul plin ochi de auditorii nou-apăruți, care-și trăgeau zgomotos nasul și se scărpinau fără reținere. S-a îndreptat spre catedră, călcând pe opinci, cizme, picioare goale, coșuri cu mâncare, boccele, șepci. A ajuns, a zâmbit blând și a început să vorbească despre modificările ciclice ale endometrului la uterul uman.

Când în locul examenelor individuale tradiționale s-a introdus pentru studențimea roșie, neobișnuită cu asemenea lucruri, *sistemul prin reprezentare*, Wolf Karlovici nici măcar n-a clipit. Îl primea amabil pe șeful grupei, care, bâlbâindu-se și roșind, îi întindea lui Leibe un teanc de carnete de note și bolborosea un răspuns confuz la subiectul de examen, încurcând *adenoza* cu *ateismul*, crezând sincer că *hirsutismul* este o ramură puțin cunoscută a *creștinismului* și trimițând *menarha* în aceeași familie etimologică cu *monarhia*, respinsă de conștiința lui proletară; profesorul dădea aprobator din cap și puneă calificativul „satisfăcător“ în toate carnetele. Metoda prin reprezentare presupunea un singur examinat și o singură notă colectivă.

Colegii lui – foști profesori emeriți, titulari sau suplinitori, amestecați acum într-o „salată“ umană înspăimântată, indiferent de cunoștințe sau grad, purtând denumirea impersonală de „corp didactic“ – se mirau de schimbarea petrecută cu el. Curând au început să circule zvonuri prin universitate cum că „profesorul Leibe nu prea se simte bine, pentru a nu spune mai mult“. Dar pe rectori, care se schimbau în anii aceia cu o viteză de-a dreptul revoluționară, ca într-o cavalcadă, starea mentală a profesorului Leibe îi preocupa cel mai puțin.

Nici profesorul Leibe nu era preocupat de rectori. Pur și simplu nu-i observa din cauza găoacei. La adunările generale ținute din când în când, se întâlnea numai cu cei pe care voia să-i vadă: în aula universității, luminată de mii de lumânări și cu parchetul ca oglinda, îi zâmbea prietenește de la prezidiu, ca și înainte, rectorul Dormidontov, bărboșii protectori ai științelor își înclinau capul cu gravitate de pe locurile lor de la parter, suveranul, care onora cu vizite destul de frecvente merituoasa instituție de învățământ, își mijeau ochii din jilțul lui bordo cu auriu, aflat în primul rând. S-ar fi zis că profesorul Leibe era singurul care lucra încă la Universitatea Imperială din Kazan și că toți colegii lui se mutaseră de mult la Universitatea de Stat din Kazan.

Așa arăta găoacea lui.

Profesorul a fost nevoit până la urmă să renunțe la practică din cauza ei. A reieșit că practica medicală și găoacea profesorului nu erau compatibile. Să țină cursuri sau să stea și să judece un diagnostic se putea și cu o coajă de ou pe cap. Dar ca să examineze un bolnav, trebuia neapărat să renunțe la ea: prin peretele gros și rezistent care-l ocrotea, profesorul nu avea cum să vadă boala, ci doar pacienți bine hrăniți și sănătoși tun.

Wolf Karlovici a încercat la început să facă echilibristică: în timpul consultației, renunța la găoace pentru câteva minute, apoi și-o puneă repede la loc, la următoarea consultație și-o scotea din nou... Operațiile le făcea fără găoace, o adevărată tortură pentru el – psihicul lui răsfățat și ocrotit suferea din cauza frazelor aparent nevinovate pe care le scăpau asistentele sau studenții. În mod uimitor, profesia care înainte îi aducea atâta plăcere și emoție devenise pe neașteptate motiv de durere și suferință.

Wolf Karlovici a simțit curând că asemenea jonglerii nu-s pe placul găoacei. După o consultație de rutină la clinică, fiind tot timpul ba scoasă, ba pusă la loc pe cap, ea a căpătat o culoare mată, i-a pălit strălucirea, a început să miroasă a ou clocit. Odată, după o operație, Leibe chiar s-a speriat, remarcând pe suprafața netedă niște fisuri subțiri cât firul de păr, dar îngrijorarea s-a dovedit nefondată: a fost suficient să poarte găoacea câteva zile fără s-o scoată, și fisurile au dispărut. Problema era totuși evidentă: găoacea îl silea să facă o alegere.

Și profesorul a ales – în favoarea găoacei. A renunțat la practica în clinică, a încetat să primească pacienți acasă. Iar după câțva timp a părăsit și catedra de la universitate fără cel mai mic regret – predarea nu-i aducea atâta bucurie cât îi aducea cercetarea lumii ideale prin găoacea salvatoare. Drept

mulțumire, ea l-a ajutat să șteargă toate lucrurile neplăcute nu numai din prezent, ci și din trecut. Memoria i s-a curățat de tot ce era dureros sau rău, și trecutul a devenit la fel de luminos și senin ca prezentul. În mintea lui, a rămas același profesor respectat, același chirurg practician căutat, plin de succes; era mereu convins și că ultima operație o făcuse ieri, și bucuros că următorul curs îl va ține mâine.

Wolf Karlovici nu remarca schimbările din propriul lui apartament: locatarii zgomotoși și tot mai numeroasele lor odrasle, dispariția celei mai mari părți a argintăriei și a mobilierului moștenit din familie, lipsa încălzirii iarna și întreruperea gazelor. Trăia fără să iasă din biroul tatălui său, revărsându-și puținele urme de căldură sufletească asupra prietenului său drag și lipsit de egoism, asupra unicului său tovarăș credincios: prețioasa găoace.

Uneori se trezea noaptea înspăimântat: nu cumva dispăruse? Nici vorbă să dispară. Dimpotrivă, creștea și se întărea treptat, lipindu-se tot mai puternic de proprietarul ei, contopindu-se cu el; dintr-un acoperiș destul de plat au crescut pereți tot mai groși, care îl izolau tot mai temeinic de lumea înconjurătoare – mai întâi în dreptul pieptului, apoi în jurul taliei. Pesemne că în scurt timp găoacea urma să crească pe toată lungimea corpului și să se închidă, ca o carapace. Ce avea să se întâmple apoi, profesorul nu știa. Probabil avea să fie copleșit de o fericire absolută.

Cu toate astea, apăreau când și când momente care îl forțau pe Leibe... nu să iasă din ea de tot, ci doar să-și scoată vârful nasului, să tragă cu ochiul la lumea adevărată. Câteodată, un clopoțel neliniștit suna subțirel și îngrijorat într-un cotlon al conștiinței lui. Profesorul își scotea capul de sub cupola mare și ocrotitoare, ca o țestoasă trezită din somn, și privea uluit în jur: Ce-i asta? Ce s-a întâmplat? Cel mai adesea, încăpățânatul clopoțel îl chema la pacienți. Leibe arunca o privire afară, vedea bolnavul, se speria și își trăgea imediat capul înapoi. Dar mintea ageră apucase deja să formuleze un prim diagnostic sau să emită câteva ipoteze, să pună în mișcare moara raționamentelor... „Stop!“ își porunca profesorul. Și se străduia să le îngroape repede undeva în adâncul memoriei. Ar fi vrut să-și scoată din cap clopoțelul insuportabil, care îi tulbura liniștea, dar nu știa unde se găsește. Cu vremea însă, el suna din ce în ce mai rar – avea speranța că în scurt timp va amuți pentru totdeauna.

Găoacea și profesorul erau fericiți împreună. Viața lor curgea încet și egal – la fel de implacabil cum se îndreaptă spre gaură bila de biliard împinsă de o

mână pricepută. Și deodată – ca lovitura puternică a tacului! –, vizita intempestivă a tinerei exaltate care suferea, după toate aparențele, de infertilitate. Evenimentul ăsta a dat conviețuirii cu găoacea o altă direcție – viața lui Wolf Karlovici a devenit pe neașteptate mai diversă și mai bogată, dar nu mai puțin plăcută. Un pic obosit de viața de pustnic, profesorul se bucura de schimbările de orice fel, urmărindu-le prin găoacea transparentă, care la vremea aceea îi ajunsese până la genunchi, ca o adevărată carapace.

I-au trimis de la universitate o mașină neagră elegantă, lăcuită, cu mânere cromate. Bancheta era uluitor de moale, și mersul, confortabil și rapid totodată.

În lipsa lui Wolf Karlovici, clădirea Universității Imperiale din Kazan fusese restructurată din temelii, ajunsese practic de nerecunoscut. Ochiul experimentat al profesorului ghicea însă în liniile noii arhitecturi austere urmele unor detalii vechi, atât de dragi inimii lui: curba scării principale, rămășițele tocite ale basoreliefului cu vulturul bicefal de pe perete, modelul festiv al parchetului, candelabrul de cristal, care strălucea prin ușa întredeschisă.

Studentii îl însoțeau peste tot, la fel de politicoși, dar zgârciți la vorbă. Muțenia lor, emoționantă până la lacrimi, îl mișca mai mult decât orice (spre deosebire de predecesorii lor vorbăreți, gata să-și spună punctul de vedere asupra celei mai mărunte chestiuni sau să pornească o dispută cu orice prilej). Îl uimea cât de preocupați și concentrați erau: se grăbeau pe treptele de marmură și coridoarele lungi cu atâta energie, disperare chiar, gata parcă să explodeze de atâta sete de cunoaștere. Tunicile verzi ale studenților fuseseră înlocuite cu unele gri, cu brandenburguri cusute pe piept și cu petlițe mari, pe care purtau insigne (pesemne în funcție de anul de studiu sau meritele fiecăruia). Gri deveniseră și uniforme profesorilor. Cu toate astea, nimeni nu l-a muștrat pe Wolf Karlovici pentru uniformă albăstră de modă veche, și pentru asta îi era foarte recunoscător noii conduceri.

Pe rector l-a cunoscut chiar din prima zi. Un oarecare Butîlkin, cam simpluț la înfățișare și excesiv de direct în exprimare, dar fermecător, asta nu se putea nega. În plus, era un mare germanofil – a purtat cu Leibe discuții lungi despre politica și economia germană, despre care aveau amândoi păreri destul de apropiate; profesorul a regretat sincer că părăsește clădirea ospitalieră a almei mater, când datoria l-a chemat să conducă un mare spital de front.

Până la spitalul aflat chiar lângă cetate l-au dus pe strada Voskresenskaia;

pe fereastra automobilului a zărit panta spre Ciornoe Ozero și colțul casei sale. Ce fericire că există Grunia, a oftat a nu știu câta oară Leibe. Ea o să aibă grijă de apartament cât el o să se ocupe de treburi importante de stat.

Că spitalul încredințat lui avea o importanță enormă, ba chiar strategică, i-a spus intendentul în timp ce străbăteau coridoarele lungi. „Vă rog să fiți liniștit, domnule ofițer“, l-a încredințat Wolf Karlovici. „Voi face tot ce-mi stă în puteri.“ Și s-a ținut de cuvânt: s-a stabilit chiar acolo, într-una dintre secțiile spitalului, ca să nu piardă vremea cu drumul de acasă; petrecea zile întregi în sala de operație. Nu se întreba cine cu cine se luptă, asta nu-l prea interesa. Treaba lui era să opereze, să-i smulgă pe pacienți din bezna morții, să nu lase viața să părăsească trupurile lor slabe, ciuruite de gloanțe. Wolf Karlovici lupta de partea vieții.

Deși nu suporta admirația deschisă și lingușeala, profesorul a fost nevoit să suporte privirile entuziaste ale uneia dintre infirmiere – îl privea des, îndelung, și el vedea limpede cum i se mărește pupila în adâncul ochilor verzi, larg deschiși. Poate că se îndrăgostise de el. Nu era nimic neobișnuit în asta, asistentele și infirmierele se îndrăgostesc mereu de chirurghi în timpul operațiilor. Șederea prelungită alături, practic frunte lângă frunte, tensiunea maximă a forțelor fizice și psihice, toate la un loc trezesc în echipa care operează explozii necontrolate de emoții puternice, pe care o inimă tânără și neexperimentată le poate lua cu ușurință drept sentimente profunde.

După scurt timp, cei din conducere au hotărât să mute spitalul în spatele frontului, iar pe Leibe să-l numească directorul trenului militar. Fremătând de emoție și mândrie, el a acceptat. I-au fost încredințate paisprezece vagoane: cinci erau cu răniți grav, șase cu răniți mai puțin grav sau ușor, unul era operațional și de sortare, unul farmacie combinată cu bloc administrativ. Un vagon separat a fost alocat personalului medical și de pază. Leibe se ducea rar în compartimentul lui personal, dormea acolo numai din când în când, sau mai degrabă se prăbușea pe saltea și cădea într-un somn greu – treaba îi ocupa douăzeci și patru de ore pe zi. Muncea ca un apucat. Se mistuia în muncă.

Trenul gonia prin păduri aprinse și stepe pârjolate, peste râuri învolburate, pe poduri care fumegau și explodau în urma lor. Wolf Karlovici, cu fața neagră de funingine și părul vâlvoi, plutea din vagon în vagon ca un demon înaripat, dând ordine, dojenindu-i pe infirmierii neglijenți, dând sfaturi medicilor militari, încurajându-i pe pacienți. Intra valvârtej în vagonul pentru operații, ca un fulger, și dintr-odată medicii răsuflau ușurați, sanitarii

zâmbeau și pacienții încetau să țipe, iar asistenta cu ochi verzi se ridica să-l întâmpine cu o privire de căprioară.

Remarcase de mult că era însărcinată. Ticălosul de clopoțel îl chemase odată la realitate cu sunetul lui răutăcios, și ochiul experimentat al profesorului detectase în înfățișarea asistentei semnele încă invizibile pentru ceilalți ale viitoarei maternități. Leibe chiar i-a comunicat acest lucru fostului său student mediocru Cernov, care venise să-l vadă în tren pentru o consultație. Discuția cu Cernov nu i-a făcut plăcere – profesorului nu-i plăceau studenții în ochii cărora nu vedea disponibilitatea de a se dăruia medicinei cu la fel de multă pasiune și uitare de sine ca el.

Odată, trenul a fost ocupat de armata inamică, și profesorul, cu un gest istovit al mâinii, le-a dat părintește binecuvântarea câtorva zeci de bărbați și femei să fugă din captivitate, să-i caute pe ai lor și să le înmâneze un raport scris de mână lui în care cerea să fie eliberați. Operațiunea s-a desfășurat cu succes: nu după mult timp, trenul a fost scos din mâinile inamicului. Wolf Karlovici chiar a vărsat o lacrimă fugară când trenul eliberat a pornit iar în zbor pe șine, spre a înfrunta noi primejdii și aventuri.

Și atunci a observat că, în timpul călătoriei glorioase, găoacea a pornit să crească cu o rapiditate fără precedent. Coaja i s-a îngroșat și s-a întărit într-atât încât ar fi putut rezista, probabil, la o lovitură puternică. Transparența ei a căpătat o nuanță irizată destul de pronunțată, deformându-i ușor vederea laterală, și a început să strălucească puternic. Găoacea aproape că atingea podeaua, acoperindu-l pe Wolf Karlovici până la călcâie, întocmai ca o carapace; îi venea tot mai greu să privească pe sub ea când auzea clopoțelul. În fiecare seară, înainte de culcare, profesorul se gândea cu sufletul strâns că se va trezi de dimineată și va descoperi că pereții carapacei s-au închis sub tălpile lui.

Între timp, războiul o lua pe alt făgaș. Profesorul-erou, acoperit de o binemeritată glorie, a primit o nouă însărcinare: să comande flotila de război pe apele galbene-tulburi ale mărilor estice.

— Sunt profesor de medicină, nu amiral! protesta el slab, presimțind înfiorat misiuni mărețe, temându-se și dorind totuși să le îndeplinească. Nici măcar nu știu să trag cu pușca.

— Nimeni, în afară de dumneavoastră, nu s-ar descurca, i-a răspuns plin de încredere aghiotantul, mijindu-și respectuos ochii cenușii și arătându-i cu o mână fermă scara lucioasă a vasului.

Pe pachebotul uriaș, alb ca zăpada, pe care străluceau țevile de oțel ale

armelor, pasarelele se ridicau în zbor cu miile de trepte scânteietoare. Aghiotantul și-a fluturat mânușa și pe mal a pornit să cânte solemn o orchestră formată din sute de trompete de alamă. Un cor alcătuit din trei sute de câini selecționați a preluat melodia: lătrau atât de însuflețit și prietenos, încât lui Wolf Karlovici i-a tresărit inima și s-a hotărât pe loc: a pășit pe scara vasului și a început s-o urce în aplauzele asurzitoare ale mulțimii rămasă pe mal. Ajuns pe pachebot, și-a dat seama imediat că trebuia să tragă cu armele de la bord tocmai în oamenii care îl ovaționau emoționați.

— Stați să vedem, a bălmăjit el adresându-i-se aghiotantului, care îl urma îndeaproape, toate-s prea în pripă...

— În pripă, domnule profesor, în pripă! i-a răspuns aghiotantul, dezvelindu-și dinții albi ca zahărul, și a ordonat: Foc!

— Stați să ne liniștim puțin, a tras de timp Wolf Karlovici, dându-se înapoi.

— Trageți! a insistat celălalt.

— Sună clopotul la bord, a încercat Leibe să-i distragă atenția aghiotantului neînduplecat.

— Trageți! a răcnit acesta, cum rage catârul la târgul de duminică. Trageți – și blestemata de carapace se va închide în sfârșit! Nu asta ați vrut?

Clopotul de la bord chiar suna.

Numai că nu era clopotul de la bord, ci clopoțelul profesorului. Leibe s-a bucurat pentru prima dată de sunetul lui, agasant de obicei. S-a așezat pe vine. A ridicat bolta carapacei, grea ca piatra. A scos capul afară, lăsând înăuntru și pachebotul, și pe aghiotantul cel rău, și pe oamenii care aplaudau zgomotos.

Măcar să-și tragă sufletul câteva secunde. Inima îi bate cu putere. Afară e frig. Noapte. În fața lui, un foc portocaliu. Se agită niște oameni.

— Au început... să se înmulțească, murmură unul.

— Încălziți niște apă, ce stați! strigă un altul.

— Ar fi bine ca bărbații să ne lase pe noi – o voce de femeie.

— O să crăpăm fără foc – vocea de bas a unui bărbat. Ce, n-am mai văzut muiere născând...

Femeia care naște stă întinsă cu fața către cer și geme încetișor. Nu-i a bună, își zice Wolf Karlovici. E istovită. Curând își va pierde cunoștința. La început, femeia țipă zdravăn, din toți răunchii. Acum ar trebui pus amoniac la nas.

În spinare îl apasă găoacea grea și caldă. Se mișcă puțin, îl cheamă

înăuntru. Acuși vin, acuși. Numai să le spun să-i dea amoniac și s-o ducă neîntârziat la clinică.

Femeia se ridică în coate, își întoarce spre foc fața cu ochii măriți, parcă uitându-se după cineva anume, și cade iar pe spate. E chiar asistenta cu ochii verzi din tren, îndrăgostita! Cum a ajuns aici, în pădure, printre străini? Dar Wolf Karlovici – cum nimerise el aici? Ce ciudat! E timpul, e timpul să se întoarcă acasă, în găoace...

Tocmai când e gata să ridice cu mâna marginea grea a carcasei salvatoare ca să se strecoare înăuntru, îi vine un gând: pesemne că pe mine mă caută! Wolf Karlovici încremenește nehotărât, apoi mai aruncă o privire spre femeie. Și simte că începe să se înfurie.

Femeia geme din nou – foarte încet, horcăind. Picioarele i se agită pe pământ parcă în căutarea unui sprijin, iar pântecul îi tresaltă puternic – mare, exagerat de lătit la bază: se vede treaba că fătul stă transversal. Așa n-o să poată naște singură.

— La dracu'! exclamă Leibe tare și răspicat. Neîntârziat la clinică! Nu vă dați seama de gravitatea situației?

Zece ochi se întorc spre el mirați, de parcă ar vorbi într-o limbă străină sau ar ciripi ca pasărea.

— N-avem unde s-o ducem, rostește prudent, silabisind apăsător cuvintele, un bărbat înalt în uniformă militară, care îi amintește profesorului de aghiotant din carapace. Aici e clinica.

Asta-i clinică?! Cum așa...

Wolf Karlovici se ridică și se uită nemulțumit în jur. Carapacea rămâne atârânănd stingheră în aer în spinarea lui. Surescită, profesorul n-o observă.

Cum, asta-i clinică?! Nu văzuse niciodată o clinică fără pereți și tavan, unde personalul medical să fie îmbrăcat în haine zdrențuite și într-atât de nepriceput, încât să nu știe cum s-o așeze pe pacientă. Și, în locul luminii puternice de la lămpile cu gaz, sala de operații să fie luminată de un foc de lemne. Deși... După atâta timp petrecut în găoace, poate că afară obiceiurile se schimbaseră, oamenii se sălbăticiseră. E greu de crezut că ofițerul l-ar păcăli sau ar glumi, nu-i un moment potrivit. La naiba, oricât de incredibil ar părea la prima vedere, pesemne că asta-i clinica...

Găoacea îi atinge ușor spinarea: sunt aici, te aștept. Femeia scâncește încet și își întoarce capul într-o parte; din gură i se scurge un firicel de salivă. Asta nu-i bine deloc. Wolf Karlovici împinge găoacea cu o mișcare bruscă de umăr: mai târziu, acum sunt ocupat.

— De ce-i întuneric în sala de operații? îl întreabă el sever pe bătrânul bărbos de lângă el, în cămașă zdrențuită.

Oamenii din jur tac și continuă să se holbeze la el uimiți. Nu arată a personal medical, dracu' știe ce-or fi...

— Am cerut lumină în sala de operații! poruncește mai tare și mai aspru Wolf Karlovici.

O infirmieră în vârstă, cu coafură înaltă, aruncă repede în foc un braț de crengi de brad. Se ridică un vârtej de scântei. E mai multă lumină și mai multă căldură. Măcar s-a găsit un angajat priceput în turma asta de netoți. Profesorul își suflecă grăbit mânecile uniforme și i se adresează infirmierei pricepute:

— Mâinile.

Clipind mirată, femeia aduce o găleată cu apă fiartă. Cineva o ajută, ridică găleata mai sus și toarnă cu grijă apa pe mâinile întinse ale profesorului. Leibe își freacă înfuriat palmele. Nu tu săpun, nu tu alcool – dracu' știe ce-i...

— Dezinfectant.

I se toarnă pe mâini un lichid tulbure dintr-o sticlă pântecoasă, mirosind puternic a alcool.

— Amoniac, aruncă el vorba peste umăr, spălându-și meticuloș mâinile în șuvoiul mirositor. Feșe, multe feșe. Vată. Apă caldă și apă fierbinte. Încălziți la roșu bisturiile și clemele. Așezați femeia cu picioarele drept în lumină. Străinii să părăsească sala de operații.

Ce fac eu aici? îl străfulgeră gândul undeva, într-o margine a conștiinței. Îi e dor de găoace. Sală de operații, femeie care naște, feșe, toate astea sunt prostii. Uite, găoacea s-a săturat să aștepte – e nerăbdătoare, tremură chiar. E timpul, e timpul să plec... Dar Wolf Karlovici e prea ocupat ca să-și asculte toate gândurile. Când se află lângă masa de operație, ascultă numai ce se întâmplă cu corpul pacientului. Și cu propriile-i mâini.

Stă în genunchi lângă corpul femeii întins pe pământ. Degetele i se încălzesc, devin sensibile, docile. Mâinile lucrează singure, cu drag, înainte să apuce să le comande mintea. Și le pune pe pântecul bombat, care se mișcă, tresaltă: cu dreapta pe locul ridicat unde se află capul, cu stânga pe piciorușele care se zbat. Poziție transversală, fir-ar să fie! Trebuie să extragă fătul până nu se rupe uterul. Parcă aude cuvintele de mult uitate, ca o incantație repetată la nesfârșit: *Am oare dreptul? N-am dreptul să nu încerc.* Deodată e cuprins de bucurie, de o emoție tinerească. Wolf Karlovici icnește

ușor și își descheie gulerul. Apoi se scutură ca după un duș cu apă rece: n-am operat de mult timp. De câți ani? Cinci? Zece? Ce timp pierdut, *Mein Gott*...

Găoacea neglijată îl bate pe spinare ceva mai insistent. Profesorul își ferește umărul: oricine-ai fi, nu acum, te implor! Ridică mormanul de fuste și-i desface femeii picioarele albe ca hârtia, deși ea schițează o ușoară împotrivire. Uterul e dilatat complet. Gaura mare și întunecată se cascadează în lumina puternică a focului ca o gură deschisă – e gata să expulzeze copilul. Dar fătul se zbate înăuntru, neștiind să se întoarcă și să iasă din pântecul mamei.

Leibe bagă mâna prin deschizătura fierbinte și alunecoasă – mai întâi două degete, apoi toată palma. Femeia își vine-n simțiri și geme. El își folosește mâna ca pe o marionetă îmbrăcată într-o mănușă. Pătrunde în uter. Simte cu degetele ceva moale, elastic, plin ochi – sacul amniotic. Ce noroc că-i întreg, înseamnă că pruncul e încă în lichid, încă se mișcă! Acum trebuie să...

Simte că-l apasă ceva insistent în gât, între omoplați, de-a lungul coloanei. Se uită chiorâș în spate – nu-i dă pace blestemata de găoace. O aruncă mișcându-și brusc umărul: am avut o rugămintă, mai târziu! Acum trebuie să deschidă sacul amniotic... Îndoiaie degetul arătător și zgârie suprafața cu o mișcare hotărâtă. Lichidul cald, vâscos îi acoperă mâna – lichidul amniotic. Placenta s-a rupt. Degetele lui Leibe ating ceva mătăsos-alunecos care se mișcă: fătul. E timpul să-l scoată. Așa, dragul meu, unde ți-e piciorușul?...

Ceva îl apucă din spate pe Wolf Karlovici, blând și cu forță totodată. El se întoarce. Găoacea, plutind deasupra pământului, se repede spre el, i se prinde de spinare ca o lipitoare uriașă, vibrează, vrea să-l înghită. Nu poate s-o înlăture și s-o arunce cât colo, are mâinile ocupate... Își scutură zdravăn spinarea, umerii, ca și cum ar vrea să scape de animalul de pradă cu ghearele înfipite în el. Din găoace iese un vuiet surd, în care se amestecă țipătul, fluieratul și bocetul. O să reușesc, se gândește Leibe. O să reușesc.

Așadar unde-i piciorușul? Degetele dau de o lăbuță cu degetelele răsfirate: patru de-o parte, al cincilea în partea opusă – e mânuța. Piciorușul, dă-mi piciorușul, micuțule!...

Leibe simte cum găoacea îl înghite puțin câte puțin. Marginile calde și alunecoase îi cuprind umerii, gâtul, i se așază pe ceafă. Numai de-ar apuca să scoată copilul. Când fătul o să fie eliberat din pântecul mamei, până și cele mai nepricepute infirmiere o să poată duce treaba la bun sfârșit – să taie buricul, să urmărească eliminarea placentei. Numai de-ar apuca să-l scoată.

Încă o lăbuță. La asta, toate cele cinci degete sunt aliniate. Bravo,

micuțule! Mulțumesc. Hai să vedem acum dacă e piciorușul de deasupra sau cel de dedesubt. Îmi trebuie neapărat cel care e deasupra, ca să nu-ți înțepenești bărbia în simfiza pubiană când te trag afară...

Marginea găoacei îi stă pe frunte lui Wolf Karlovici, se târăște spre ochi, îi atinge sprâncenele. El își mijește ochii și lucrează pe pipăite, simțind cum masa alunecoasă îi cuprinde genele, ca să-l lase fără vedere. Găoace proastă, credeai că mă descurc cu ochii mai bine decât cu mâinile?

Degetele îi alunecă pe piciorușul copilului ajungând la burtica bombată. Așa deci, e totuși piciorușul de dedesubt. Ia dă-mi-l pe celălalt, micuțule...

Găoacea îi îmbracă în întregime capul ca într-un ciorap gros. Profesorul simte în gură ceva vâscos și cald, îi vine în nas un miros greu, putrid, în urechi aude vibrația uniformă a pereților găoacei. Marginile ei i se apropie de gât. Vrea cu tot dinadinsul să mă sufoce, își dă el seama în cele din urmă. Am trădat-o, asta-i.

Mâna profesorului nimerește al doilea picioruș. Țsta e cel care-mi trebuie, de el o să tragem. Leibe își pune degetul mare în lungul coapsei și i-o cuprinde cu celelalte patru. Și acum să tragem. Hai, micuțule, ajută-mă, întoarce-te cu ceafa în sus, ieși...

Marginile găoacei îi ajung profesorului la mărunul lui Adam și se strâng deodată cu forță, se întăresc, de parcă ar vrea să-i desprindă capul de trup. Lasă-mă câteva secunde doar...

Piciorușul, ținut bine în palma lui Leibe, e afară. Al doilea iese singur, nimerind direct în cealaltă mână. Întoarcere, mișcare în jos, tras până la unghiul umerilor. O mână, a doua... Căpșorul.

Gâtul îi e prins ca într-un clește, ochii i se întunecă, în creier i se aprind și se sting luminițe. Asta-i tot, își zice Wolf Karlovici prinzând în palme trupușorul lunecos. Am reușit. În momentul în care marginile găoacei încep să se strângă repede fără oprire, nou-născutul deschide pentru prima dată gura și țipă. Țipă atât de tare, încât îl aude până și profesorul, istovit și pe jumătate sufocat în adâncul găoacei. Țipătul crește, se revarsă cu putere – și găoacea explodează brusc pe capul lui Leibe ca un balon de cauciuc umplut prea tare cu aer. Coji proiectate din găoace, bucăți de placentă, mucozități, stropi grei zboară în toate părțile. Wolf Karlovici tușește și horcăie, șuieră când trage aerul în piept. Plămânii lui respiră din nou, ochii văd, urechile aud. Își recapătă suflul, se uită în jur, căutând cu privirea urmele găoacei sparte – nu sunt nicăieri.

În mâinile lui țipă din toate puterile un copilaș de un rozaliu-închis...

Wolf Karlovici coboară spre Angara. Cerul de cerneală al estului e brăzdat de dungi albastre delicate și rozalii palide: curând se ivesc zorii. Valul negru al nopții clipește liniștit, în șoaptă. Profesorul își simte capul uluitor de gol și de limpede, corpul îi e ușor, tânăr. Urechile, ca la animal, deslușesc cele mai mici sunete: pietrele zornăind sub picioare, peștele lovind cu coada în mijlocul apei, brazii foșnind în pădure, liliacul chițâind. Nările îi sunt invadate de mirosul apei de mare, al ierbii ude, al pământului, al focului.

Leibe se așază lângă apă și se spală pe mâini. Ba vede clar, ba ghicește cum sângele închis la culoare i se curăță de pe degete și dispare în apa tulbure. Își freacă tare palmele, cât pe ce să-și ia pielea, până ce devin albe ca gheața. Se aude un foșnet foarte aproape: alături, pe pietre, șade comandantul.

— Ei, cum e? îl întreabă pe profesor.

— E băiat totuși! rostește apăsător Leibe ridicându-și degetul lung.

Ignatov respiră neregulat și își trage chipiul pe față.

— Închipuiți-vă una ca asta – îi turuie Wolf Karlovici fără nici o reținere –, Iusuf! Gândiți-vă numai: aici, în sălbăticia asta blestemată – Iusuf și Zuleiha. Cum vine asta?

Se uită la fața comandantului acoperită de chipiu și se poticnește stânjenit.

— Spuneți-mi, zice Ignatov scoțându-și chipiul și lăsându-și fața mângâiată de adierea abia simțită a vântului, fără dumneavoastră ea... ea n-ar fi...

— Vă gândiți deseori la „ce-ar fi fost dacă“?

Leibe își scutură palmele; stropi nevăzuți cad de pe degetele lui în apa neagră ca smoala.

— Nu.

— Bine faceți. Wolf Karlovici se ridică și își privește mâinile albe în întuneric. Este numai ce este. Numai ce este.

O ia înapoi spre tabără. Ajuns pe coastă, își întoarce capul:

— V-am oprit supă. Să mâncați!

Când Ignatov ajunge sus pe deal, îl găsește picotind lângă foc doar pe omul lăsat să-l păzească – toți ceilalți s-au împrăștiat prin colibe să doarmă. Fără să remarce mirosul de carne caldă venind dinspre cazan, scoate mapa gri de sub un morman de lucruri, o deschide, ia ciotul de creion și într-un colțișor liber scrie cu litere mari, rotunjite: Iusuf.

Prima iarnă

Ignatov se trezește după o oră – cu gândul că trebuie să sape un bordei. Toți dorm încă, din colibe se aud sforăituri, și cineva geme în somn. În desișul pădurii țipă nerăbdătoare păsările, presimțind răsăritul, valurile clipocesc leneșe la mal. Dându-și seama că somnul i-a pierit de tot, hotărăște să coboare la râu să se spele.

„O să reziste ei în colibe o săptămână, n-o să se topească“, încearcă el să se convingă șezând pe pietrele de pe mal și frecându-și temeinic fața cu apa rece ca gheața a Angarei. „O să vină Kuzneț și n-are decât să le facă vile cu etaj. Fără mine!“

Dar dacă vor trebui să *reziste* două săptămâni? Sau mai mult? Natura de aici nu știe de calendar, iarna poate da buzna peste noi și-n septembrie.

Se uită la suprafața Angarei, netedă ca oglinda, scoțând dimineața aburi aproape nevăzuți. Cerul albastru-străveziu strălucește la răsărit în așteptarea soarelui. O să fie o zi călduroasă, dogorătoare. E atâta liniște, încât Ignatov aude picăturile căzând de pe față. Își pleacă ochii. Din apă îl privește un chip mohorât, nebărbierit, cu cercuri negre în jurul ochilor. O să-i crească repede barba, ca deportaților, și n-o să se mai deosebească de ei. Își lovește cu palma chipul ogclindit, care se destramă și se împrăștie în cercuri.

Își ia chipiul lăsat pe piatră și-l pune pe cap. Azi vor începe să sape bordeiul. Doar nu vor sta o săptămână întreagă fără să facă nimic.

Cercetează tabăra și parcă o vede pentru prima dată. Pe locul unde și-au stabilit așezarea deportații, Angara face o curbă lină și malul pare că înaintează formând un promontoriu lat, ușor înclinat. Pământul de lângă apă e argilos, amestecat cu pietre mari și mici. Coboară mai întâi în pantă, apoi urcă formând colina întinsă pe care e așezată tabăra. Locul e bine ales. Nu chiar lângă Angara (ca umezeala să nu ajungă la colibe), dar nici departe, nu durează mult să dai fuga după apă. Greu e numai la coborâre din cauza colinei abrupte și alunecoase. Trebuie făcute niște trepte din piatră, decide Ignatov.

Colina este atât de întinsă, încât se poate întemeia un sat întreg pe ea. Are în față râul, iar în spate e înconjurată de brădet ca de un zid. Brazii urcă pe dealul înalt. Undeva sus, fără să poată fi văzută de pe mal, se află stânca pe care Ignatov cercetase împrejurimile cu o zi înainte. Pe colina acoperită cu

iarbă înaltă până la brâu și cu arbuști, sunt împrăștiați câțiva brazi înalți și rari, care par să fi fugit din pădure spre râu, unde au rămas încremeniți. Sub trei dintre ei stau înghesuite colibele construite din crengi, arătând ca niște căpițe verzi, zburlite. Două au început să se încline într-o parte, își pierd acoperișurile ciufulite, doar una stă încă drept, cum trebuie să stea (cea construită de ciungul Avdei, remarcă Ignatov).

Lângă foc, sunt îngrămădite în dezordine lucrurile și uneltele lăsate de Kuzneț. Se vede cât de colo că a ras tot de pe șalupă pentru ei – rămășițe din proviziile lui, unelte care prisoseau altora: o cutie mare de chibrituri din care s-a consumat destul de mult (vor trebui să facă economie, ar fi groaznic să rămână fără foc); un sac și jumătate de sare (puteai să pui în saramură toate animalele din taiga și pe deasupra toți peștii din Angara); o legătură de plase în care se încurcau cârlige, undițe, plută și sârmă, a căror destinație Ignatov n-o știa; un braț generos de fierăstraie subțiri, fragile (ar trebui să te punem să tai lemne cu ele, Kuzneț!); câteva cuțite de curățat peștele și gamele negre de funingine; câteva găleți și sfori făcute ghem; o sticlă pe jumătate goală de basamac; un sac greu cu cartușe de revolver. Atât. Ce să zic, mulțumesc. Ignatov își lasă chipiul mai jos, pe sprâncene.

Bordeiul trebuie să fie mare, încăpător, unul pentru toți. Să fie aglomerat, dar călduros. Și toți la vedere – e mai liniște așa. Avdei să fie numit șef al șantierului, Gorelov – responsabil cu respectarea ordinii. Cei mai mulți să fie ocupați cu construcția, restul să fie trimiși o dată pe zi în pădure să taie lemne pentru foc. Să fie întotdeauna un om de pază la foc, să nu-l lase să se stingă cu nici un chip. Trebuie să muncească toți – și bărbații, și femeile, indiferent de vârstă. Să se odihnească doar în pauze. Plecărilor neautorizate în pădure să fie interzise. Criticile, plângerile și alte discuții dăunătoare să fie imediat descurajate. Orice nerespectare a ordinii să fie pedepsită cu lipsirea de hrană. Ignatov se va duce de dimineață la vânătoare și va prinde câți cocoși de munte va putea. În același timp, va cerceta cu mai mare atenție taigaua. Sacul cu cartușe o să-l ia cu el – a hotărât să-l ascundă în pădure, ca să nu-i vină idei prostești vreunui deportat.

Scoate revolverul din toc și bate cu mânerul în găleata care stă lângă foc: deșteptarea, nemernicilor! La muncă! Zdrăngănitul puternic al tablei răsună peste poiana adormită. Păsările amuțesc în pădure. Colibele se clatină, se deplasează ca mușuroaiele de furnici, și din ele ies deportații speriați, îmbulzindu-se și privind sălbatic în jur.

Așa, așa. Cu el nu le merge.

Avdei s-a dovedit a fi un bărbat uluitor de priceput și îndemânat. Lucra la bordei cu atâta pricepere, încât ai fi zis că numai asta făcuse în viața lui. A trimis toți bărbații în pădure după lemne pentru bârne. Pe femei le-a lăsat pe lângă el, să sape (fără să se consulte între ei, pe Zuleiha au pus-o să păzească focul în permanență și să facă de mâncare – până se mai întreamează pruncul). Avdei a găsit un loc potrivit, a înfipt în colțuri patru pari înalți, măsurând atent distanțele cu frânghia. A trasat pe pământ cu bățul dreptunghiul lung: asta-i fundația.

Au tuns cu grijă iarba și au pus-o deoparte (o să le fie de folos). Au început să sape – scurtau cu bețe, cu pietre, cu mâinile, care cu ce putea. Văzând că treaba merge prost, Avdei a propus să scoată lamele de la câteva fierăstraie și să cresteze pământul cu ele. Au grăbit ritmul: scurtau și răzuiau, scoteau cu gamelele pământul mărunțit și-l aruncau afară. În două zile au reușit să sape groapa – atât de adâncă, încât Avdei, cum era mic și îndesat, când a coborât în ea, a intrat complet, cu cap cu tot, nu-i ieșea nici măcar creștetul chel. Meșterindu-și o unealtă dintr-o piatră, a îndreptat cu grijă pereții, i-a netezit cu palma în câteva locuri. „Mai dă și cu limba“, i-a zis în gând Ignatov supărat și l-a grăbit, l-a dojenit, temându-se de ploaia care ar putea opri lucrul și inunda groapa. Dar zilele rămăneau deocamdată uscate, calde, vremea nu le făcea probleme.

Cum-necum, înjurând fierăstraiele, bărbații au tăiat și au târât buștenii în tabără: cei mai puternici au tăiat copacii, cei mai slabi i-au curățat de crengi și le-au scos scoarța. Mâinile li s-au acoperit de bătăături, pete roșii și zgârieturi după numai câteva zile, iar spatele și umerii îi dureau îngrozitor.

Au coborât buștenii în groapă și au început să întărească pereții: au pus bârnele groase orizontal de jur împrejur, peste ele au potrivit parii lungi până la tavan, îmbrăcând toată coliba. Ca să nu intre pământul prin crăpăturile dintre bârne, le-au umplut pe dinafară cu crengi de brad.

— Contraforți, grinzi, bulumaci, cosoroabe, căpriori, bodogăne Ikonnikov, lovind cu ditamai piatra într-un par ca să-l înfigă bine în pământ. Cât de mult mi s-a îmbogățit vocabularul!

— Experiența este importantă, pufnește Konstantin Arnoldovici de alături, așezând crengile mari și țepoase de brad în golul dintre bârne și peretele de pământ. Uitați-vă, colega, cum vi se îmbogățește și experiența practică! Una e să desenezi din norișori și câmpuri mănoase un palat al culturii, și cu totul altceva e să construiești o casă adevărată. Nu găsiți?

— O casă? întreabă Ikonnikov uitându-se la viermele gras și rozaliu cum

iese din pământ. Ei, asta-i!

— Păi doar vă pregătiți să locuiți aici, nu-i așa?

Trăgându-și puțin sufletul, Konstantin Arnoldovici își șterge cu mâna fruntea transpirată și ridică ochii întrebător; în barba îngustă, care i se ascuțise în ultima jumătate de an, strălucesc jucăușe ace de brad.

Să împlânte stâlpii de susținere a coamei acoperișului s-a dovedit a fi o treabă dificilă și de lungă durată – solul devenise compact, pietros, gropile pentru stâlpi se încăpățâneau să ajungă la adâncimea potrivită. Temându-se de norii veniți din nord, Ignatov le-a cerut să înfigă stâlpii în gropile superficiale pe care apucaseră să le facă, dar Avdei a fost neașteptat de ferm. „M-am apucat să sap un bordei, nu un mormânt“, a zis el trăgându-se cu singura-i mână de bărbuța rară și argintie și uitându-se pe sub sprâncene la comandant. „Dacă ați hotărât să ne înmormântați, domnule comisar, atunci, poftiți, groapa e gata. N-avem de ce să dăm în brânci.“ Ignatov s-a resemnat. Cu mare trudă au săpat gropile până la adâncimea necesară, au înfipt stâlpii cât au putut de bine și i-au fixat cu pietre.

Deasupra au pus un buștean lung, pe post de grindă, pe care l-au întărit cu crengi. Peste el au pus căpriori făcuți din prăjini, întărite cu pietre la locurile de îmbinare. Au hotărât să facă acoperișul din crengile de brad luate de la colibele pe jumătate dărâmate. Le-au așezat de-a curmezișul căpriorilor, punând ici-colo pământ și muruindu-le cu lut (Avdei a pierdut jumătate de zi căutând lutul potrivit: negru, gras, clisos la pipăit).

Când a apărut cu lutul, unii s-au înviorat. Apaticul Ikonnikov a devenit brusc vesel și entuziast, ochii îi străluceau, își tot apleca capul spre Konstantin Arnoldovici, îmbujorat de plăcere, arătându-i ceva în palme, și amândoi, neputându-se abține, izbucneau în hohote de râs zgomotoase. Oricât se străduia Gorelov să descopere cauza bunei lor dispoziții, nu reușea, și pace: când se înființa lângă cei doi care tulburau liniștea, nu vedea în mâinile lui Ikonnikov altceva decât niște bulgărași de lut.

Deasupra acoperișului au pus două straturi de iarbă: primul cu rădăcinile în sus, al doilea cu rădăcinile în jos. De departe, bordeiul semăna cu o colină lungă, triumfiulară în secțiune.

În noaptea aceea au dormit pentru prima dată în bordeiul construit pe jumătate – colibele fuseseră dărâmate. S-au chinuit îngrozitor, au înghețat de frig fie din cauza umezelii podelei foarte joase și încă neacoperite, fie din cauza toamnei necruțătoare, care se instala neînduplecată cu fiecare zi care trecea. Dimineața, mulți tușeau. Femeia gruzină, cu numele aristocratic Leila,

a făcut febră. Au hotărât să ridice o sobă fără să mai aștepte terminarea construcției. Au trimis femeile la malul apei să adune pietre mari, iar Wolf Karlovici i-a cerut voie lui Ignatov să se ducă în pădure ca să culeagă ierburi de leac. Comandantul l-a privit cu ochii mișiți pe profesorul palid, în uniformă lui ridicolă și zdrențuită, și a fost de acord.

În mijlocul bordeiului au ridicat soba urâtă din piatră, ca un vas fermecat, o lampă a lui Alladin care le îndeplinea singura lor dorință, dar cea mai importantă: dădea căldură. Au întărit cu pietre mari și plate panta spre râu, astfel că mersul după apă a devenit mai ușor. „Pe balustradele cu aur date, pe trepte largi și marmorate...” cânta acum Gorelov de câte ori cobora la Angara, ținându-și mâinile în buzunare și bărbia ridicată, ușor într-o parte.

A mai fost nevoie de vreo două zile ca să închidă pereții din față ai bordeiului, să acopere podeaua și să facă priciurile. Nici n-au apucat bine să sape canalele de scurgere de pe acoperiș, că s-a pornit ploaia.

Seara, deportații au stat înghesuiți unii într-alții în bordeiul întunecat, încă umed („în câteva zile o să se încălzească înăuntru și o să se usuce“, a promis Avdei). Nu le era cald, dar nu le era nici foarte frig. Nu apucaseră să mănânce în timpul zilei, pe sobă însă clocotea acum cazanul cu supă de cocoș. Aveau fețele bronzate, obosite, pline de pișcături de țânțari. Unii, istoviți, dormeau cu capul pe umărul vecinului, alții priveau fix cazanul cu mâncare. Soba duduia, mirosea puternic a fum, a carne pe jumătate crudă și a ierburi culese de profesor. Toate catrafusele – instrumente, găleți, unelte de pescuit, boccele cu haine – zăceau într-un colț. Prin lucarnele mici lăsate în pereții din față ai bordeiului se auzea ropotul puternic al picăturilor de ploaie.

— Ce fericire că avem un acoperiș! a spus cu voce tare Isabella. Și chibrituri, și sare, și toate celelalte... Mulțumim, Avdei! Pur și simplu ne-ați salvat.

Ignatov stătea pe priciul lui, construit la o oarecare distanță de celelalte, și se gândea posomorât că nu reușiseră să adune destule lemne. Cele pe care le aveau ajungeau doar pentru noaptea aceea. Dacă vremea rea ținea până dimineața, vor fi nevoiți să se ducă în pădure pe ploaie.

Se încheia a șaptea zi a șederii lor pe malul râului.

Fiul ei.

Pentru prima dată în viața ei născuse un băiat – mititel, roșu, prematur după toate aparențele. Când profesorul îi dăduse în brațe nou-născutul încă ud și alunecos, plin de sângele ei, îl vârâse sub *kulmek*, îl strânsese la piept și își lipise fața de creștetul moale ca pâinea, simțindu-i cu buzele bătaile repezi ale

inimii. Zona moale a capului nou-născuților e de obicei micuță, cât o monedă. La el era însă uriașă, fierbinte, pulsându-i cu putere.

Fără să-i deslușească fața în întunericul nopții, Zuleiha a simțit pe dată că pruncul e foarte frumos. Genele lipite, cu ghemotoace de mucus uscat, ochii tulburi, pe jumătate orbi încă, nările ridicate în sus, fanta gurii permanent deschise, urechiușele boțite, lipite de cap, degetelele lipite, fără unghii – totul era atât de frumos, că i se strângea stomacul, dându-i fiori pe șira spinării.

În zori s-a uitat mai bine la el. Capul mare cât pumnul unui bărbat. Picioare mititele, strâmbe, ca lăbuțele de broască, doar un pic mai groase decât degetele ei de la mâini. Burtică rotundă, ca un ou. Oscioarele subțiri îi ieșeau ici-colo atât de evident, încât părea că la o mișcare neatență le-ar putea frânge. Pielea îi era de un purpuriu-aprins, cu vinișoare albastre, încrețită, moale la atingere, ca o petală de floare, acoperită din loc în loc cu firișoare de păr lungi și subțiri, aproape invizibile. Era cel mai frumos copil dintre toți cei pe care-i născuse până atunci. Și încă trăia.

Zuleiha a hotărât să-l țină la piept – sub *kulmek*, pe pielea goală. În prima noapte n-a dormit. Ba îl strângea din toate puterile, ba își desfăcea mâinile temându-se că-l strânge prea tare. Ba dădea deoparte marginea *kulmekului*, ca să-l lase să respire aer curat, ba îl acoperea, fiindcă i se părea că aerul era prea rece. Dimineața se simțea proaspătă și puternică, de parcă uitase de naștere și de ceasurile de nesomn dinaintea zorilor – ar fi putut să stea așa un an întreg, încălzind trupușorul micuț cu căldura ei și ascultându-i respirația slabă. Într-o dimineață a găsit poziția comodă: i-a pus căpșorul între sânii plini cu lapte și i-a potrivit corpul pe burta ei, legându-l cu o cârpă. Acum putea să se miște și chiar să facă treabă – fiul ei era mereu cu ea. Din când în când își apleca fața spre nasturii descheiați de la piept, arunca o privire în deschizătura *kulmekului* și asculta atentă. Copilul respira.

Îl hrănea mult și des. Slavă lui Allah, pieptul îi era plin cu lapte de stătea să-i plesnească! Uneori sânii i se umpleau atât de tare, că deveneau pietroși, îi trăgeau umerii în jos – și nemaiașteptând ca pruncul să se trezească, îi vâră repede în gură sfârcul alb și umflat; fără să-și deschidă ochii somnoroși, copilul suga molfăind din buze. Apoi, când i se trezea pofta, mânca lacom și repede, icnind – și sânul i se golea, i se lăsa în jos mulțumit să se odihnească.

Zuleiha se bucura când copilul urina și ea își simțea burta fierbinte și udă: omulețul trăia, trupușorul lui funcționa. Era gata să sărute și pata de pe rochia ei, și bucățița mare și rozalie de carne ieșită dintre piciorușe.

Îi era foame des, ca și înainte. Pădurea le dădea neașteptat de multă carne

grasă. Văzând la marginea acesteia silueta înaltă a lui Ignatov cu legătura pestriță de păsări ucise în mână, abia se abținea să nu țipe, să nu alerge în întâmpinarea lui, să nu-i sărute mâinile: a venit mâncarea! Jumulea pasărea cu frenezie, cu furie chiar; îi scotea măruntaiele luptându-se cu saliva care îi invada gura; o arunca în apa clocotită și o săra, o amesteca, ațâța focul: să ardă mai tare, mai puternic, mai repede.

Gorelov ar fi vrut să preia împărțirea mâncării, dar Ignatov l-a privit încruntat și a făcut semn cu capul spre Zuleiha: s-o împartă ea. Turna fiertura din cazanul mare în gamele, și deportații se așezau formând câteva cercuri, apucau bucățile fierbinți cu mâna, le rupeau cu dinții, mânjindu-și fețele zâmbitoare cu grăsime și funingine. Când terminau carnea, înghițeau zeama din gamelă cu o lingură făcută din carapace de rac prinsă de un băț. Îi lăsau Zuleihăi o porție dublă, pe care ea n-o refuza și o mânca repede, mulțumindu-le din ochi pentru mărinimia lor – simțea cum carnea ajunsă în stomac îi dă putere, punându-i sângele în mișcare și umplându-i pieptul cu lapte. Nu-i plăcea târzița moale, nici pielea groasă, cu un strat de grăsime dedesubt, dar le mânca – ca laptele să-i fie gras, sățios.

A încetat să se gândească la ce nu avea legătură cu fiul ei: la Murtaza, care rămăsese undeva departe, în viața trecută (uitând că nou-născutul era rodul seminței lui), la Strigoaică și la profețiile ei cumplite, la mormintele fetelor. Nu se gândea unde o aruncase soarta sau la ce-o să fie mâine. Importantă era numai ziua de azi, numai clipa – sforăitul ușor și liniștit la pieptul ei, greutatea trupușorului cald pe burta ei. A încetat până și să se teamă că într-o dimineață nu va mai auzi răsuflarea slabă în deschizătura *kulmekului*. Știa că, dacă viața fiului ei se va întrerupe, în aceeași clipă se va opri și inima ei. Gândul ăsta îi era sprijin, o umplea de forță și de un curaj necunoscut înainte.

A început să se roage mai rar și mai zorit, printre alte treburi. Îi era groază să recunoască faptul că i s-a cuibărit în minte un gând păcătos, monstruos: dacă Preaînaltul este atât de ocupat cu altele, încât a uitat de ei – de treizeci de oameni flămânzi și zdrențuiți în adâncul pădurilor siberiene? Dacă El și-a întors pentru o vreme privirea severă de la deportați și i-a pierdut în întinderea fără de sfârșit a taigalei? Sau, ceea ce e la fel de posibil, ei au ajuns atât de departe, la capătul lumii, unde privirea Atotputernicului poate că nu-i mai ajunge? Gândul ăsta îi dădea o speranță ciudată, nebunească: după ce Allah îi luase patru copii și pesemne că avea intenția să i-l ia și pe al cincilea, poate că n-o să-i observe tocmai acum pe ei. Poate o să treacă cu vederea sau o să facă uitată dispariția unei mâini de oameni amărâți, istoviți de suferință.

Nu-i venea să nu se roage deloc (îi era frică!), dar se căznea să rostească rugăciunile încet, în șoaptă, ba chiar să le spună în sinea ei, să nu atragă atenția Celui Preaînalt.

Era un om fericit, lucru de-a dreptul uimitor – fericirea ei era de neînțeles, fragilă, volatilă. Noaptea îngheța, ziua suferea de căldură și pișcături de țânțari, dar inima îi cânta de bucurie, bătaile ei repetau un singur nume: Iusuf.

Kuzneț n-a venit – nici după o săptămână de când îi lăsase pe deportați pe mal, nici după două. Ignatov se ducea în fiecare dimineață pe stâncă. Se mustra în sinea lui, dar nu se putea abține, îl trăgea așa. Agățându-se cu mâinile de bolovanii zgrunțuroși, acoperiți cu mușchi albăstrii, se cățara până pe culme – urca iute în zilele senine și uscate, în cele mohorâte și ploioase pășea cu grijă, alunecând uneori pe stâncile ude. Stătea mult timp scrutând orizontul, acolo unde râul și cerul se contopeau, se revărsau unul în altul. Aștepta. Apoi se întorcea brusc și pleca la vânătoare.

Nu avea nici o explicație pentru ce se petrecea. Poate că se întâmplase vreo nenorocire cu șalupa, poate că se scufundase în apele Angarei urmând-o pe *Clara*? Poate că se îmbolnăvisese Kuzneț de tifos și zăcea acum pe un pat de spital, scăldat în sudoare fierbinte, fără cunoștință? Poate (versiunea asta îi plăcea cel mai mult) se dovedise că e un dușman al puterii sovietice și fusese arestat, trimis la închisoare? Poate că-l împușcaseră în cele din urmă?

Câteodată, stând pe culmea dealului, i se părea că în depărtarea albăstruie vede șalupa, cât un punct de mică. Uneori, seara, stând întins pe priciul lui din bordei, sărea în picioare pe neașteptate și dădea fuga pe mal; auzea clar huruitul unui motor, voci îngrijorate. În astfel de clipe era gata să-i ierte lui Kuzneț zilele nesfârșite de așteptare, foamea și frigul săptămânilor petrecute până la venirea lui – l-ar fi îmbrățișat, l-ar fi bătut pe umeri: „Cât te-am așteptat, frate!“ Dar momentul de emoție trecea, punctul de la orizont dispărea, se dizolva în albastrul cerului sau al apei; huruitul motorului se transforma în măcănit de rațe, și glasurile, în clipocit de valuri.

Deportații îi vedeau îngrijorarea, îi ghiceau probabil și motivele, dar nu întrebau nimic. Numai ticălosul de Gorelov s-a interesat odată, mijindu-și conspirativ ochii de calmăc: „Cetățene șef, ce credeți, șalupa cu întăriri o să aducă și fete? Că la noi în tabără sunt numai babe, n-ai cu cine să te plimbi prin pădure“. Ignatov nu i-a răspuns la obrăznicie, l-a privit doar, cu răceală. „La voi“, l-a corectat el în gând. „La voi sunt numai babe.“ S-a îmbuibat cu carne, porcul, acum vrea și femei. De parcă nu-i lipsește nimic, cu restul se descurcă, îi place. Odată a auzit pe cineva spunând în pădure: *haide, e timpul*

să mergem acasă. A rămas împietrit: oare chiar e cineva care consideră casă bordeiul ăsta strâmt, sufocant, cu soba într-o rână, semănând cu o broască pântecoasă? Repede s-au mai obișnuit, s-au resemnat! El nu putea să se obișnuiască, și cu fiecare zi de așteptare îl ura mai mult pe Kuzneț. Răutatea creștea în el, surdă, tulbure, și atunci se apuca să tragă cu revolverul în cocoșii de munte: Na-vă, nemernicilor! Muriți!

Păsările din taiga au recunoscut în el fiara și în bubuitul împușcăturilor apropierea morții. Au devenit mai atente. Cum îi auzeau pașii, își mișcau agitate aripile negre și își luau zborul. Acum era mai dificil să vâneze, să facă rost de mâncare. Vremea hranei ușor de obținut trecuse, venise vremea adevăratei vânători.

Ignatov nu vânase niciodată în viața lui. „Am umblat după soldații lui Denikin¹⁹“, râdea de el în sinea lui cu amărăciune, în timp ce-și croia drum prin desiș în căutarea animalelor bune de mâncat. „După cehi albi, după basmaci²⁰. După vânat, n-am avut ocazia.“ Acum bătea pădurea zile întregi, cu revolverul încărcat în mână întinsă, căutând cu ochii o țință comestibilă. Luceau prin tufișuri spinările dungate ale popândăilor, se zăreau roșcate, trecând ca fulgerul printre ramuri, veverițele, forfoteau la picioarele lui tot felul de șoareci, urcau și coborau pe tulpinile copacilor păsări necunoscute, galbene și cenușii, cu creste înfoiate. Era păcat să-și irosească gloanțele pe nimicuri dintr-astea. Ar fi vrut ceva mai mare, mai gras – un cerb sau vreo cinci cocoși de munte. Dar pasul îi era prea greu, făcea prea mult zgomot – nu-i ieșeau în cale nici marali, nici căprioare, nici alte animale mari. Ignatov se înfiora la gândul că ar putea întâlni un animal de pradă mai puternic decât el, vreun urs sau vreun mistreț, fiindcă nu știa dacă glonțul mic al revolverului pătrunde prin blana groasă. Spre seară, când ochii i se încețoșau de atâta încordare și picioarele îi slăbeau și-l dureau, după ce rata țința irosind cinci cartușe, reușea uneori să doboare un cocoș neatent sau vreo două-trei veverițe. Câteodată avea noroc: odată, mergând prin pădure, a nimerit la un lac ascuns între dealuri și a împușcat acolo o familie întreagă de castori (carnea lor s-a dovedit uimitor de fragedă și succulentă); altă dată a doborât două rațe care zburau peste taiga. Dar cu fiecare zi porția deportaților se micșora.

În ultima seară de august din vara anului 1930 (Konstantin Arnoldovici începuse să scrijelească în peretele bordeiului un calendar – în fiecare zi făcea o creștătură într-un buștean: pentru zilele de lucru, creștături scurte, pentru cele libere, mai lungi, sfârșitul lunii îl marca făcând o creștătură foarte lungă),

după o supă făcută dintr-un bursuc șchiop și prea crud, cei din bordei discutau problema hranei.

Ignatov stătea întins pe prici cu pleoapele închise de oboseală și-n minte i se învârteau ca într-un caleidoscop veverițele trecând ca un fulger roșcat, acele de pin scuturându-se, zigzagurile crengilor de brad jucând stropite de pete de soare. Pe jumătate adormit, asculta conversația liniștită a deportaților.

Vânători nu erau printre ei (și, chiar dacă ar fi, a răs în sinea lui Ignatov, tot nu le-aș da pe mână arme de foc), dar se găsea un pescar – Lukka, plâpând ca un adolescent, zbârcit și uscat ca o coajă de săpun, cu barba roșcată și fără dinți. Au înșirat în fața lui undițele lăsate de Kuzneț și l-au întrebat dacă n-ar putea prinde niște pește a doua zi. Lukka vorbea prost rusește, dar a înțeles imediat ce se cerea de la el. „Trebuie să văd râul“, a răspuns el cu glas tremurat, cum tremură limbile focului, fără să se uite la grămada de undițe și cârlige de pe jos, „să-l ascult, să vorbesc cu el. Apoi să aștept. Dacă o să vrea să ne dea, o să avem pește. Dacă nu, nu“.

Știindu-l pe Konstantin Arnoldovici priceput în ale diplomației, l-au trimis la priciul lui Ignatov pentru negocieri: să-l roage pe comandant să-l elibereze pe Lukka de la munca în tabără pentru câteva zile, ca să poată să pescuiască (Ignatov dăduse dispoziție ca toți deportații să adune lemne de dimineața până seara, fiindu-le interzis să se deplaseze în altă parte).

— Bine, să se ducă, a zis Ignatov cu ochii închiși, fără să aștepte să termine Konstantin Arnoldovici rugămintea venită din partea tuturor. Îi dau două zile. Dacă nu aduce pește, o să taie copaci în pădure noaptea, să recupereze timpul pierdut.

A doua zi, Lukka și-a încropit niște undițe și a adunat muște pentru momeală. S-a dus pe mal și a vorbit cu Angara. Seara a adus în tabără o găleată în care, printre frunzele catifelate de brusture, se zvârcoleau babuște argintii, greoaie. Și s-a potrivit bine, fiindcă Ignatov se întorsese cu mâinile goale de la vânătoare pentru prima dată.

Septembrie a început cu soare. Dealurile unduiau galbene și roșii. Cerul era de un albastru intens, făcând ca nuanțele de foc ale pământului să pară mai vii și mai vesele. Zilele erau uscate, pline de sunete, dar nopțile erau reci și lungi ca iarna.

Au apărut gâzele.

Nu puteau scăpa de ele. Au dispărut țânțarii și tăunii, care li se păreau deportaților o pedeapsă crudă a taigalei pentru că-i încălcaseră teritoriul, dar au lăsat locul fraților mai mici. Gâzele zburau ca norii, ca ceața, umpleau

taigaua, câmpia, malul, bordeiul. Intrau pe sub haine, în pliurile pielii, în nas, în gură, în urechi, în păr, în ochi. Le înghițeau împreună cu mâncarea (erau dulci ca fructele de pădure), odată cu aerul. Erau chiar aerul.

De tăuni se mai puteau feri, pe țânțari îi omorau cu palma. Dar ce să le facă musculițelor mici cât grăuntele de nisip? Aveau umflături de la mușcăturile lor (lăsau răni mari, sângerânde), îi înnebunea mâncărimea. Cei care mai aveau putere dădeau din mâini și din picioare, alergau pe mal ca scoși din minți (în fugă, gâzele li se desprindeau de pe piele), unii își spălau mâinile și picioarele de sânge în apa înghețată a Angarei, alții, tușind convulsiv, cu ochii roșii, se înecau cu fumul înțepător al focului, care-i apăra cât de cât de insecte. Au încetat să muncească: nu-i mai trecea nimănui prin minte să meargă în adâncul pădurii după vânat sau lemne.

„O să ne mănânce de vii“, se gândea distrat Ignatov înmuindu-și mâinile pline de umflături roșii în apa limpede și insuportabil de rece. Îi erau amorțite, dar nu de la frig, ci de la pișcături. A simțit că e cineva în spatele lui. S-a întors și l-a văzut pe Leibe: buzele îi erau umflate și răsfărâte, ca la cămile, și ochii mici sub pleoapele roz, inflamate.

— Avem nevoie de gudron de mesteacăn, a zis el. E un insecticid cunoscut. Nu cunosc însă metoda lui de preparare. De obicei se vinde la farmacia, în flacoane de sticlă, cu treizeci și două de copeici bucata.

Țăranii știau cum se prepară. Au plecat imediat după scoarță de mesteacăn, au jupuit de sus până jos mestecenii din apropierea poienii. Au pus-o într-un cazan acoperit cu o găleată și au așezat lemne împrejur; au afumat-o îndelung, până la apusul soarelui. Au amestecat cu apă lichidul gros ca mierea, negru tuci, și s-au uns din cap până-n picioare. Arătau ca negrii: li se vedeau numai ochii și dinții. Cu toată onorabilitatea lui, hagiul arăta mai caraghios decât toți – n-a vrut să-și ungă barba cu gudron, cum făcuseră ceilalți, și acum îi fâlfâia ca un steag alb pe fața lucioasă precum cizma bine lustruită.

Au reușit să doarmă – musculițele au bătut în retragere.

Pentru pielea delicată a lui Iusuf, Leibe a sfătuit-o pe Zuleiha să amestece gudronul cu lapte de la sân. Din ziua aceea s-a gândit în sinea ei să-l numească *doctor* pe Wolf Karlovici.

Când a trecut de jumătatea lui septembrie, pe Ignatov a început să-l frământa ideea unei expediții la Krasnoiarsk.

În ultima lună, deportații se deprinseseră cu tabăra, își găsiseră un loc unde să trăiască. Bordeiul, în care soba ardea fără oprire, se uscaseră pe dinăuntru, se

încălzise. La sfatul lui Avdei, oamenii stivuiseră în jurul lui lemnele așezate pe niște pietre mari: stăteau unele peste altele ca niște turnuri înalte. Cineva a propus să le acopere cu crengi de brad, dar Avdei s-a opus: ar fi putrezit.

În fiecare dimineață, înainte de ivirea zorilor, Ignatov lovea cu patul revolverului în fundul unei găleți goale chemând tabăra la muncă, și deportații somnoroși, bombănind și tușind, plecau după lemne sub supravegherea lui Gorelov. Ignatov stabilise o normă zilnică – nimeni nu îndrăznea să se întoarcă în tabără până n-o îndeplinea. Au încercat o singură dată, plângându-se de vremea rece și ploioasă; Ignatov, fără să scoată o vorbă, a luat găleata cu cina pregătită de Zuleiha și a aruncat conținutul în Angara. De atunci, norma era îndeplinită cu sfințenie: oamenii ajungeau în lagăr istoviți, abia răsuflând, uneori noaptea târziu, dar cu cantitatea cerută de lemne tăiate și vreascuri adunate. Stiva de lemne creștea în jurul bordeiului cum cresc ciupercile după ploaie, dar lui Ignatov i se părea că strânseseră prea puține și că mai trebuiau adunate neapărat.

„Adunăm lemne cu atâta zel, de-ai zice că o să ne hrănim cu ele toată iarna“, o auzise odată pe Isabella. Cotoroașa bătrână făcea aluzie la faptul că nu aveau nici un fel de provizii de hrană. De unde să le ia, când cele treizeci de guri mâncau tot ce reușea el să vâneze și Lukka să pescuiască? Ignatov s-a gândit la o soluție, și din ziua aceea i-a ordonat lui Lukka să împartă captura în două: jumătate s-o dea pentru ciorbă, cealaltă jumătate s-o usuce ca să fie mâncată mai târziu. Ar fi vrut oamenii să protesteze împotriva micșorării rației de pește – „și așa suntem pe jumătate morți de foame!“ –, dar n-ai cum să te cerți cu un comandant.

Femeile au cerut voie de câteva ori să se ducă după fructe de pădure: când lucrau *la lemne*, de multe ori dădeau în pădure peste rugi de mure ori coacăze, sau scoruși ce se plecau sub greutatea fructelor portocalii, iar Konstantin Arnoldovici era sigur că aici trebuiau să se găsească neapărat și merișoare. Ignatov a fost de neînduplecat: fructele saturează prea puțin, în schimb se pierde o zi de muncă. În timpul ăsta se pot tăia o grămadă de lemne!

Numai Lukka și Zuleiha nu mergeau să taie lemne. Leibe se ducea din când în când după ierburi (după istoria cu musculițele, Ignatov se înmuiase puțin în ce-l privește pe Wolf Karlovici, așa că nu-i interzicea să plece). Ceilalți munceau în fiecare zi. Ilia Petrovici a pomenit odată că până și pe vremea imperialismului putred, în întunecata Rusie țaristă, muncitorii din fabrici aveau zile libere, dar Ignatov i-a retezat pe loc discursul demagogic:

„La iarnă, când o fi viscol, poți să faci conversație despre imperialism“.

Lemne, lemne... Vederea stivelor urâte, cu lemne de toate felurile, îl bucura imens pe Ignatov. La fel îl bucurau legăturile cu pește uscat ce se înmulțeau văzând cu ochii (în zilele cu soare, Zuleiha atârna peștele afară, în cele ploioase îl muta în bordei). Îmbrăcămintea îl îngrijora cel mai mult.

Mulți deschiaburiți reușiseră să-și păstreze pe drum hainele călduroase luate de acasă, Ignatov văzuse chiar la cineva o pereche de păslari și un caftan roșcat împlănit. Leningrădenii însă nu aveau îmbrăcămintă de iarnă – în boccelele lor erau tot felul de nimicuri nefolositoare: pardesie subțiri cu nasturi rotunzi strălucitori, pălării mototolite cu căptușeala de mătase viu colorată, eșarfe înflorate, alunecoase la pipăit, cu franjuri lungi și moi, mănuși de piele întoarsă ori croșetate din ață.

Nici Ignatov nu avea decât un singur rând de haine, cele de pe el – uniforma de vară a ofițerilor GPU: cămașa-tunică, niște pantaloni subțiri și cizme. Și chipiul, firește. Din pricina asta, urmărea cu îngrijorare crescândă mișcarea norilor lungi, de culoarea cernelii, la orizont. Anunțau ploaie și zăpadă. Norii se iviseră nu demult, venind dinspre nord, se rotiseră câteva zile pe cer și acum se înmulțeau, îl acopereau din toate părțile. Se apropia frigul iernii. Când și ultima bucățică de cer senin a dispărut sub marginile zdrențuite ale norilor joși, Ignatov a înțeles: Kuzneț nu avea să mai vină.

I-a înghețat inima la gândul ăsta, a simțit cum i se urcă sângele la cap, cum se înfierbântă cuprins de furie. Nu te mai chinui atât, își zicea el. Las-o baltă. Gândește-te numai la ce poți să faci.

Să trimită emisari? Că doar nu era să ierneze aici. Să trimită la Krasnoiarsk doi țărani mai descurcăreți (poate pe Gorelov și Lukka)? Să construiască o barcă pentru ei și să-i mâne pe mămuca-Angara și tătucul-Enisei? Patru sute de kilometri, din care trei sferturi în susul apei, prin frig și ploaie, fără provizii de mâncare... N-ar ajunge.

Și chiar dacă ar ajunge: ce să raporteze? Noi suntem deschiaburiții trimiși de puterea sovietică pe Angara, dar comandantul provizoriu al coloniei, în bunătațea inimii lui, ne-a trimis la plimbare într-o bărcuță până la Krasnoiarsk – știți, nu mai are răbdare să-și aștepte schimbul, vrea să plece acasă...

N-ar ajunge emisarii lui la Krasnoiarsk – ar fugi, e la mintea cocoșului. Chiar dacă l-ar trimite pe Gorelov ca supraveghetor. El ar fi primul care ar propune fuga. E ascultător și zelos numai în preajma lui Ignatov, fiindcă are un revolver. Altfel ar fugi mâncând pământul, fără să clipească. Un bandit.

Să plece el și să-i lase pe deportați aici? Ar fi și mai rău. S-ar întoarce

însoțit de Kuzneț într-o tabără pustie: țăranii și-ar lua tălpășița, iar leningrădenii ar muri naibii în timpul ăsta.

Nu-i bine nici așa, nici așa. Orice s-ar întâmpla, vinovatul ar fi el, Ignatov, comandantul. Oricum, și-a complicat situația cu vârf și îndesat. Va fi tras la răspundere cu toată severitatea în fața partidului și a tovarășilor – și pentru pierderile din tren, și pentru evadare, și pentru scufundarea *Clarei*. Orice-ar fi, trebuie să rămână aici și să aștepte – fie pe Kuzneț, fie pe dracul gol. Ca să nu se justifice prin cuvinte, ci prin fapte.

Îi mai răsărise un gând în adâncul conștiinței, care începea, nu se știe de ce, să-l stânjenească: *trebuie* să-i salveze. Deseori visa că se îneacă în Angara – se scufundă în apele tulburi și reci, și din adâncurile întunecate se întind spre el, agitându-și degetele albe și lungi ca niște alge, sute de mâini: salvează-ne, salvează-ne... Se trezea brusc, se ridica în capul oaselor pe prici și își ștergea ceafa udă. Apoi strigătul „salvează-ne“ îl sâcâia toată ziua, îi răsuna în cap. Ceva îi șoptea că se teme să recunoască față de el însuși că-și dorește cu disperare să-și salveze dușmanii, că-și dorește ca ei să aștepte neapărat o altă barjă și să rămână în viață toți, până la unul. Și își dorește asta nu pentru ei, nu pentru Kuzneț, nu pentru judecata care-l așteaptă pentru greșelile comise. Și-o dorește pentru el însuși. Și din cauza asta gândul devine stânjenitor.

Ignatov ridică un băț gros și lovește cu el în trunchiurile roșii solzoase ale pinilor care gonesc pe lângă el. Apoi își ia avânt și-l aruncă în desiș. Și-l închipuie căzând în capul lui Kuzneț – direct în creștet. Și sufletul i se înseninează...

Seara a căzut prima zăpadă – nu fulgii ușori care se scuturaseră peste ei în prima zi a vieții lor pe malul apei, ci ninsoare adevărată, deasă, cu fulgi mari și pufoși. Noaptea a dat înghețul și pe fundul găleții lăsate afară din nebăgare de seamă s-a așternut un strat subțire de gheață, iar promoroaca a acoperit crengile de brad.

Era imposibil să nu-ți vină să râzi văzându-i pe deportați cum ies la lucru a doua zi dimineața: fiecare își pusese pe el tot ce avea. Țăranii se înfoliseră în broboade, îmbrăcaseră cojoace și veste îmblănite, iar orășenii – paltoane în carouri, elegante cândva, mănuși și eșarfe în nuanțe delicate, șepci mototolite și pălării cu marginile zdrențuite. Leila, masivă cât un munte, purta pe cap o pălărie-castron brodată cu flori din mărgelile de sticlă multicolore și își ascundea nasul într-un boa rupt, cam jumulit. Konstantin Arnoldovici a apărut purtând o căciulă ca o plăcintă, mototolită din cauza trambălării de ici-colo, făcută dintr-o blană foarte netedă și extrem de subțire de culoarea

cafelei tari cu frișcă. Isabella a descoperit că-și pierduse pălăria de culoarea smaraldului, împodobită cu o pană, și, tare amărâtă, a trebuit să-și acopere capul cu un șal subțiat în câteva locuri. Toți aveau în mâini fierăstraie.

Unul dintre țăranii i-a cedat lui Ignatov un cojoc vechi, rupt în coate (îi rămăsese de la fiul lui, care fugise din nenorocitul de vagon cu numărul opt). Cojocul îi era cam mic în umeri, mâinile îi ieșeau mult din mâneci, dar ținea cald. Ignatov, care în ultimele zile înghețase de-a binelea și începuse să-și îndese pe furiș iarbă și frunze uscate sub cămașă, n-a refuzat cadoul.

În prima zi cu zăpadă, cum mergea ca de obicei prin taiga în căutarea vânatului, lui Ignatov i-a venit ideea să omoare un urs: carnea s-o facă pastramă, iar din blană să facă haine. Țăranii îi promisese să-l ajute – știau cum se zvântă, se înmoaie și se tăbăcește pielea. Nu strica un cojoc în plus iarna. Iar dacă se nimerea un urs mare se puteau face și vreo două căciuli de blană...

Trebuia acționat repede – animalul intra în hibernare. Vreme de trei zile, făcând bătăture pînă la sânge în palme, Ignatov a săpat o groapă în taiga. Țăranii și-au oferit ajutorul, dar el a refuzat („Și lemnele, lemnele? Cine o să le taie?“). A căptușit pereții cu bușteni netezi și a înfipt un par ascuțit în mijloc. A așezat deasupra vreascuri și crengi de brad și a presărat iarbă. Și s-a pus pe așteptat. Ursul nu s-a arătat.

De câteva ori a aruncat momeală în groapă – ba o veveriță împușcată de el, ba jumătate de cocoș de munte. Dimineața, momelile nu mai erau în groapă: le șterpeleau fie râșii, fie jderii, după ce răscoleau vreascurile și crengile puse cu grijă de Ignatov. Ursul n-a venit niciodată. Ignatov a mai trecut când și când pe la groapă să verifice, apoi a renunțat. Nu-i părea rău de munca lui, ci de cele trei zile pierdute degeaba.

La sfârșitul lui octombrie, zăpada s-a așternut definitiv în taiga. A venit iarna adevărată.

S-a hotărât să se lucreze în două schimburi. Dimineața, pe un întuneric albastru compact, plecau să taie copaci cei din schimbul întâi, punându-și pe ei toate hainele călduroase existente în bordei. La amiază se întorceau, își uscau în grabă veșmintele ude de sudoare și le dădeau celor din schimbul al doilea, care lucrau pînă apăreau stelele.

Ignatov le-a cerut celor rămași în tabără să îndeplinească coșuri de nuiele. Pentru schimbul de seară era mai ușor: oamenii erau treziți de semnalul de „alarmă“ obișnuit al lui Ignatov (bătaia cu revolverul în găleată) și, fără să se ridice de pe priciuri, se apucau de împletit. Cei din schimbul de dimineață

însă, după ce munceau cinci ore în aer rece, când veneau, se prăbușeau istoviți pe priciuri și adormeau. În timpul ăsta, Ignatov rățăcea prin taiga. Îi dădea ordin lui Gorelov să-i trezească pe leneși, iar cei care nu se supuneau rămâneau fără cină, singura masă din zi. În scurt timp, coșurile mari, mijlocii și mici au umplut bordeiul și așa aglomerat. Odată, când deportații au îndrăznit să-l întrebe pe comandant dacă nu s-au adunat destule coșuri, el le-a răspuns: sunt destule, acum împlețiți rachete de zăpadă și tălpici. Iar drept răspuns la tăcerea grăitoare, a strigat: „Iarna e la ușă, cum vreți să mergeți după lemne, ticăloșilor?”

Oamenii strângeau din dinți, şușoteau între ei, dar se supuneau.

Unii se îmbolnăveau, aveau febră multă vreme, tușeau noaptea, deranjând somnul celorlalți. Leibe le dădea fierturi din ierburi mirosind oribil. Dar de îndată ce în ochii bolnavului licărea cel mai mic semn de sănătate, când fruntea nu i se mai acoperea de sudoare și reușea să ajungă singur la latrina amenajată în „pridvorul” bordeiului, Ignatov îl trimitea imediat la muncă.

„E inuman“, a zis Isabella într-o dimineată, când l-a pus pe Konstantin Arnoldovici, încă alb-vinețiu la față din cauza febrei de care abia scăpase, să iasă la tăiat de lemne împreună cu ceilalți în pădurea care trosnea înghețată. „O să ne omorâți!“ „Cu cât mai puține guri, cu atât mai ușor pentru ceilalți“, i-a răspuns printre dinți Ignatov.

Uneori, în ochii bătrânilor epuizați, mistuiți de foame și suferință, Ignatov vedea un fel de ură timidă. Dacă n-ar fi avut revolverul la el, poate că ei ar fi încercat să-l omoare.

La începutul iernii, un eveniment cu totul neașteptat i-a complicat lui Ignatov viața. În ziua aceea s-a îndepărtat foarte puțin de tabără. A inspectat activitatea în poiană, unde deținuții își ispășeau pedeapsa prin muncă (să taie și să doboare copaci, să-i curețe de crengi și rădăcini, să-i taie în bușteni și să-i ducă pe tălpici în tabără, să lege în snopi crengile mari, să pună vreascurile în coșuri, iar în altele să pună scoarța de mesteacăn și de pin, conurile și acele), apoi a plecat să vâneze. Erau încă foarte aproape glasurile tăietorilor de lemne, scârțâitul fierăstraielor și trosnetul copacilor prăbușiți, când deodată aude foșnind ceva într-o tufă de ienupăr și-i vede ramurile scuturându-se: părea să fie un animal mare.

Ignatov încremenește și, încet, foarte încet, duce mâna la revolver. Degetele îi alunecă fără zgomot pe toc, ca umbrele. În sfârșit, simte în palmă greutatea rece a armei.

Tufișul se scutură în continuare, ca și cum cineva l-ar mișca din partea

opusă. O creangă pârâie sub o labă grea. Un urs? A catadicsit să vină în vizită. I-am săpat groapă, i-am pus momeli, și el a venit singur, nechemat, lăcomindu-se la conurile de ienupăr.

Să tragă acum, orbește? Ar putea să-l rănească, dar nu să-l omoare. Fie s-ar înfuria și l-ar face bucăți, fie s-ar speria și ar fugi fără să-l mai poată prinde. Trebuie să aștepte până când se arată la față. Atunci poate să tragă țintind locul vulnerabil – în botul deschis sau în ochi, ca să fie sigur.

Tufa se scutură apropiindu-se cu crengile. Vine, tălâmbul, vine direct în mâinile lui! Ignatov ridică revolverul, pune cealaltă mână deasupra, se pregătește să tragă piedica. Acum nu poate – l-ar auzi ursul. Dar, îndată ce scoate nasul – trage piedica și glonțul –, direct în față, direct în față! Gâtul uscat înghite cu greu cocoloșul de salivă. Zgomotul înghițiturii pare asurzitor. Tufa tremură din nou și de după ea se ivește Zuleiha. Ignatov scoate un mormăit enervat și lasă în jos mâna cu revolverul. Pentru o clipă i se pare că n-are destul aer.

— Dacă te omoram?

Două ciori zboară speriate dintr-un copac și se îndreaptă spre vârfurile brazilor. Zuleiha se retrage, își acoperă cu palmele rochia bombată pe pântec și-l privește cu teamă.

— Păi am avut toată înțelegerea față de tine, te-am lăsat la bucătărie, să ai grijă de foc. Și tu pleci la plimbare prin pădure?!

— Am vrut să adun alune sau fructe de pădure, șoptește ea. Mi-e foarte foame.

— Foame ne e tuturor!

Ignatov țipă atât de tare, încât îl aud probabil și tăietorii de lemne.

— Nu pentru mine, spune ea continuând să se retragă și lipindu-și spinarea de un mestecăn bătrân, cu scoarța crăpată și plină de pete negre. Pentru el.

Își pleacă ochii spre căpșorul abia vizibil pe pieptul ei. Ignatov face un pas și își apropie fața de el. Respiră greu, zgomotos.

— Trebuie să te supui fără discuții, zice el. Ți s-a ordonat să stai în tabără, acolo să stai. Îți ordon să te duci după fructe de pădure, te duci. Clar?

Pruncul scâncește neliniștit la pieptul Zuleihăi, se agită, gângurește. Din deschizătura rochiei apare pentru o clipă și dispare o mânuță mică și boțită, cu degețele curbate.

— Vezi, iar vrea lapte. Zuleiha își descheie nasturii de la piept. Pleacă de aici! Trebuie să-l hrănesc.

Ignatov stă pe loc furios, nu se mișcă. Copilul plânge supărat, ridicându-și

năsucul și căutând sfârcul mamei cu gurița deschisă.

— Pleacă, îți zic! E păcat să te uiți.

Ignatov nu se clintește din loc, o privește ținută. Copilul izbucnește într-un plâns amarnic, furios, încrețindu-și fețișoara bătrânicioasă. Zuleiha scoate din rochie sânul plin, cu câteva picături de lapte în vârful sfârcului, și i-l vârstă în gura deschisă. Plânsul încetează brusc – copilul mănâncă lacom, icnind, strângându-și și umflându-și rapid obrăjorii rumeni, unde lacrimile neuscate încă se amestecă cu picăturile albe de lapte.

Sânul femeii e mic, rotund, plin. Ca un măr. Ignatov nu-și poate lua ochii de la el. Simte în burtă un val fierbinte, uriaș, leneș. Se spune că laptele de femeie e dulce la gust... Face un pas înapoi. Vâră revolverul în toc și închide capsula. Pornește spre pădure, dar după câțiva pași se întoarce:

— După ce-l hrănești, te duci direct la tabără. Și urșii sunt înfometați.

Se îndepărtează pe poteca bătorită dintre brazi. Are încă în fața ochilor mâna mică pătrunzând în deschizătura rochiei și scoțând sânul plin și rotund, alb ca laptele, cu vinișoare albastrii, pe care arde sfârcul rozaliu ca fructul pădurii.

Nu-i de glumă, jumătate de an fără muiere...

Începând din ziua aceea, Ignatov s-a străduit să nu se mai uite la Zuleiha. Nu era ușor în bordeiul atât de strâmt. Când ochii li se întâlneau uneori, simțea din nou în burtă valul acela fierbinte și își ferea imediat privirea.

Ignatov și-a ales cele mai bune tălpici de zăpadă. Deportații împletiseră câteva zeci de perechi, dar cele alese de el, ieșite din mâinile cu degete noduroase ale babei Ianipa – o femeie tăcută, din etnia mari, cu fața maronie de tot și ochii mici, pierduți în sprâncenele stufoase și zbârciturile adânci –, erau cele mai căutate: stăteau bine fixate pe picior, nu se afundau în zăpadă, n-o lăseau să treacă prin ele. Le purta de trei luni. Nuielele de mesteacăn se scorojiseră la margini, se uzaseră. Ignatov voia să-i mai comande o pereche femeii, dar de câteva săptămâni ea nu se mai ridică din pat – se îmbolnăvisese.

Tălpicile făcute de alții erau grele, incomode: mergeau pentru un drum scurt după lemne, dar nu pentru expediții de vânătoare lungi și rapide. Creațiile leningrădenilor erau urâte, cu greu te lămureai că erau tălpici, aminteau fie de o formă bizară de mătură, fie de un coș nereușit. „Suprematism”²¹ – spusese la un moment dat Ikonnikov, uitându-se la împletitura ciufulită ieșită din mâinile lui. Zelosul Gorelov voise să scoată „suprematismul” din bordei, dar comandantul nu-l lăsase: ceruse să fie atârnat sub tavan (pe podea nu mai era loc)...

Ignatov își mișcă anevoie tălpile pe zăpada înghețată, compactă și tare. Își ascultă pașii. Cerul de ianuarie e cenușiu și rece, nori întunecoși atârna nemișcați, printre ei scânteiază auriu soarele amurgului. E timpul să se întoarcă.

Astăzi n-a vânat nimic.

În lunile petrecute în taiga, Ignatov nu devenise un vânător în adevăratul sens al cuvântului. Învățase să meargă neauzit, să aibă auzul ascuțit, să tragă perfect la țintă. Știa acum să deosebească urmele pe zăpadă de parcă citea mesajele animalelor: urmele lungi și răsfirate – ale iepurilor, cele mai mari și mai apăsate – ale bursucilor, cele ușoare și lăbărțate – ale veverițelor. Uneori chiar simțea animalul, își întindea mâna cu revolverul și apăsa pe trăgaci până să apuce să vadă vânatul fugind prin tufișuri. Dar nu putea să-i placă vânătoria cu adevărat. Îi plăcea să urmărească și să tragă altfel, într-o țintă la vedere, care să-l îndreptățească să tragă. Ca în luptă: îl vezi pe inamic și te năpustești asupra lui sau îl urmărești și îl pălești cu sabia. Totul e simplu și clar. La vânătoare însă e complicat. Uneori își închipuia că animalele pădurii se târau afară din vizuinile și bârlogurile lor fără să se ascundă, fără să-l ocolească, fără să-și acopere urmele, și alergau în șiruri egale pe un câmp uriaș. El era în urma lor, pe cal; țintea cu revolverul și le împușca, unul după altul, unul după altul. Asta da vânătoare. Dar așa...

Norocul la vânătoare era zgârcit cu Ignatov, rareori se bucura de reușită. Cea mai mare reușită a fost, firește, elanul. S-a întâmplat în decembrie, chiar înainte de Anul Nou. Ignatov s-a dus întâmplător la groapa pentru urs săpată în toamnă, uitată deja, și a văzut că nimerise ceva acolo. Emoționat că dăduse peste o pradă de zile mari, s-a uitat înăuntru: ceva uriaș, de culoare gri-închis, zăcea pe fundul gropii, abia mișcându-și picioarele păroase, cu copite lungi ca niște degete. Pe țărșul ascuțit, îndreptat în sus, se împleteau măruntaiele roșii-maronii, din care ieșea încă aburul. Ignatov a alergat într-un suflet la tabără. A sosit în goană, gâfâind, cu o privire sălbatică, de i-a speriat pe toți. Bărbații s-au adunat, s-au urcat în săniile cu tălpi late și, cu torțe improvizate, au plecat repede în pădure. Ignatov se temea că lupii vor fi ademiniți de mirosul cărnii, dar în groapă au găsit doar un râs care se înfrupta din pradă și își rânjea cu răutate colții curbați, mânjiți cu sângele elanului. Ignatov l-a împușcat. Au cărat prada în bordei și au avut de mâncare aproape o săptămână. Așa au serbat Anul Nou.

În groapă nu mai căzuse nimic de atunci. Părea că elanul consumase dintr-odată toată porția de noroc a lui Ignatov – n-a mai avut parte decât de prăzi

mărunte, nesemnificative. Salvarea a venit de la Lukka. Angara se acoperise de gheață încă din noiembrie. Bărbații au tăiat sub supravegherea lui Lukka vreo zece copci mari, și de atunci el a început să-și petreacă zile întregi pe gheață. Aducea plăci late și plate ca niște farfurii, cu reflexe de culoarea mierii, știuci cu pete verzi și rânjet rău și niște pești sidefați, cu o înotătoare romboidală mare pe spinarea grasă, necunoscuți lui Ignatov.

Dar în curând Lukka s-a îmbolnăvit. Mulți au căzut la pat după Anul Nou, numai Ignatov se ținea tare. A trebuit să renunțe la mersul în pădure după lemne în două schimburi – acum lucrau într-un singur schimb, și numai cei sănătoși (mai bine zis, nu foarte bolnavi). Ignatov l-a scutit de muncă și pe profesorul Leibe fără prea mare tragere de inimă: cineva trebuia să aibă grijă de lazaret. Din cauza bolii lui Lukka au fost nevoiți să mănânce din proviziile de pește. Peștele uscat nu le-a ajuns pentru multă vreme, în câteva zile au mâncat tot ce pregătiseră în toamnă. Acum singura lor nădejde era Ignatov.

Merge pe zăpadă. Brazii gonesc pe lângă el, sprijinindu-și de troiene crengile lor mari, aplecate sub greutatea pernelor de zăpadă. Tufișurile sunt umflate ca niște bolovani albi și rotunzi, trunchiurile pinilor scânteiază aurii, acoperite de un strat gros de promoroacă. El coboară în poiana cunoscută, cu scheletul carbonizat al mestecănului uriaș aflat într-un colț al ei, traversează pârâul înghețat, cu movile formate din bolovanii acoperiți de troiene. Tabăra e aproape, simte vag în nări mirosul dulce-amărui de fum.

În lumina zgârcită a amurgului, vede printre copaci niște pari înalți, în vârful cărora rânjesc două tigve cenușii. Una mare și lunguiață, cu botul curbat, pregătit să rumege, cu dinții mari și plăți și coarnele cu rădăcini zdravene, crescând direct din orbitele mici, ovale – elanul. A doua, mică și rotundă, ca un cartof, cu o gaură nerușinată în loc de nas, cu colți ieșiți în afară din maxilarele așezate strâns unul peste altul – râsul. Lukka atârname tigvele ca să alunge duhurile pădurii. Ignatov a vrut să înlăture simbolul revoltător al contrarevoluției, dar, observând privirile rugătoare ale țăranilor, a scuipat disprețuitor și le-a lăsat acolo. Și-a zis: tigvele astea mai bine ar alunga boala. Așa că au rămas atârname în pari: dimineața îl petreceau pe Ignatov la vânătoare, privind în urma lui cu orbitele lor negre; seara îl întâmpinau, uitându-se cu indiferență la mâinile lui: Ce-a adus? Are cu ce-i hrăni pe oameni, sau a sosit vremea morții?

Ignatov se ferește de privirea fixă a tigvelor, grăbind posac pasul când trece pe lângă ele, și intră în bordei. Până să intre numără din obișnuință troienele înalte și rotunde ca niște ciuperci – stivele de lemne. Se

împuținaseră în ultima lună – deportații începuseră să consume din rezerva de lemne. Uneori, taigaua era cuprinsă de viscol – vuia zile întregi deasupra bordeiului, cânta și urla în hornul sobei; zăpada zbura deasupra pământului în valuri compacte, întunecând soarele. Pe o asemenea vreme crâncenă nu se putea merge la pădure – era moarte curată. Chiar și până la stivele de lemne se duceau legați cu o funie: căutau lemnele cu mâinile, pe pipăite, înotând în zăpada până la brâu, și se întorceau în bordei trăgând de funia legată cu un capăt de talie și cu celălalt de intrarea în bordei. Când au apărut bolile și deportații n-au mai putut să taie lemne în pădure în cantități suficiente, așa cum reușiseră cât de cât pe vreme frumoasă, rezervele au început să se topească și mai repede...

Ignatov își înfige tălpicile în mormanul de zăpadă de la intrare, se lasă în genunchi și se strecoară în bordei. Ușa de la intrare, împletită din nuiele de mesteacăn și întărită cu iarbă amestecată cu lut, zace pe pământ – trebuie să fie ridicată și potrivită în locul rămas gol. Ignatov ajunge în „vestibulul“ rece. Coboară treptele de pământ, dă deoparte poloagele (rogojinile, pieile de elan). Pătrunde în spațiul strâmt, plin de aer cald și greu, de miros de ierburi, pește, scoarță de copac, ace de brad, fum, pietre încinse, zgomot de tuse și conversații tihnite.

A sosit acasă.

Undeva în adâncul bordeiului, niște glasuri obosite amuțesc brusc. Deasupra cazanului cu apă fierbinte, o rază jucăușă luminează inegal fețele întunecate, cu pomeți proeminenți, brăzdate de zbârcituri adânci. Zeci de ochi stau ațintiți asupra lui, asupra mâinilor lui goale.

Nu se uită la ei, se îndreaptă spre priciul lui. Scoate de sub perna din crengi de brad sacul cu cartușe, care s-a golit simțitor în cursul iernii (de când a venit iarna nu l-a mai ascuns în pădure, îl ține la căpătâiul priciului). Își încarcă revolverul. Fără să-și dea jos cizmele înfășurate în bucăți din blana râsului, se întinde și își pune sub cap mâna cu revolverul. Își acoperă ochii, continuând să simtă privirile ațintite asupra lui.

În astfel de momente avea de obicei accese de mânie, îi venea să-și fluture arma și să strige: „Ce vă holbați așa, ticăloșilor?“ Astăzi însă nu are putere. L-a copleșit oboseala grea, apăsătoare. Trebuie să-și usuce cizmele, să bea măcar apă fierbinte ca să-și umple cu ceva golul care îi seacă stomacul. Acuși, își zice el. Acuși, acuși...

— Ei, nu-i nimic, o să mâncăm solianka²².

Isabella scoate cu o lingură sare dintr-un sac burdușit și o pune în cazanul

care clocotește pe foc. Apa transparentă se tulbură, se albește de parcă e amestecată cu lapte, sfârâie și, după o clipă, devine din nou transparentă. Solianka e gata.

Nu prea e nimeni amator. Cei mai mulți nici măcar nu se ridică de pe prici, se întorc cu fața la perete. Lângă cazan se așază doar Konstantin Arnoldovici și Ikonnikov.

Konstantin Arnoldovici își privește îndelung lingura improvizată din cochilie de stridie și deodată zâmbește:

— Mă simt ca pe Avenue Foch: stridii *à la neige*, o cupă de Montrachet...

— Și totuși, îi prinde din zbor vorbele Ikonnikov, sorbind cu poftă din solianka, cele mai bune stridii erau pe Rue de Vaugirard, cred că sunteți de acord.

— Ilia Petrovici, dragul meu! De unde știi dumneata? Erai foarte tânăr și nu aveai ochi pentru nimic altceva în afară de crochiuri. E uimitor până și că ai ieșit vreodată din Montmartre ăla al dumitale.

— *Messieurs, ne vous disputez pas!*²³ râde Isabella bătând cu lingura în marginea cazanului ca și cum ar aduna bucățele de carne grasă, felii transparente de lămâie și cerculețe mici de măslina.

Gorelov se trânteste alături, scoate o lingură din sân, se linge pe buze și se uită cu un aer feroce la cei care stau de vorbă. Conversația încetează.

Zuleiha își lipește fața de căpșorul lui Iusuf. Ignatov s-a întors iar cu mâinile goale de la vânătoare. Astăzi nu-i nimic de mâncare la cină, prin urmare n-o să aibă lapte. De altfel, acum are tot mai puțin chiar și după ce mănâncă.

A început să i se împruțineze pe la mijlocul iernii. Mai întâi a crezut că-i de la mâncarea săracă, dar, când în ianuarie au mâncat o săptămână întreagă pe săturate carne grasă și gustoasă de elan, și sânii i-au rămas la fel de slabi și de moi, a înțeles că i se termină laptele. S-a apucat să-și hrănească fiul cu carne și pește. Ar fi fost mai bine, firește, cu cartofi sau pâine, dar de unde să le ia... Punea o bucățică într-o cârpă și o băga între gingiile mici, fără dinți – la început, Iusuf o scuipa, apoi a prins gust, a supt. Sărătura nu-i plăcea, plângea, așa că Zuleiha nu-i dădea pește uscat. Când au venit câteva zile de foamete mare, a încercat să fiarbă conurile galbene și arome de pe crengile de brad, dar de la hrana vegetală copilul a făcut o diaree cu cocoloașe lipicioase, verzi ca smaraldul, și doctorul Leibe a certat-o groaznic (nici nu știa femeia că el poate să țipe așa de tare și de fioros).

După Anul Nou au izbucnit bolile, și Ignatov a renunțat la expedițiile

cumplite în pădure după lemne de două ori pe zi. Mulți dintre deportați rămâneau în bordei în timpul zilei, și Isabella o înlocuia deseori pe Zuleiha lângă sobă – în felul ăsta putea și ea să stea întinsă fără să se miște, să-și lase privirea obosită asupra fiului adormit și să-i asculte respirația liniștită și egală. Momentele de somn ale lui Iusuf ajunseseră o desfătare pentru Zuleiha. Cu atât mai aprige și mai amare i se păreau momentele când se trezea și începea să plângă strident cerându-și dreptul la mâncare: băiețelul ei voia să mănânce tot timpul.

În schimb, ea voia să-l pună pe picioare. Închidea ochii, și-l închipuia măricel – nu mai avea picioarele strâmbe și subțirele, ci puternice și grăsuțe, cum au copiii sănătoși, avea degetelele cu unghii frumos crescute, rotunde și rozalii, și capul acoperit cu păr negru, des – tropăia prin bordei în întâmpinarea ei. Își mișca piciorușele, se legăna ca o rățușcă – mergea. Avea ea oare să trăiască până atunci? Dar el?

Gândindu-se întruna la fiul ei, Zuleiha uita adesea de durerea surdă din burtă – o rodea înăuntru tot timpul, din când în când avea momente de slăbiciune. Se temea să nu se îmbolnăvească: cine va avea grijă de Iusuf? Viața trecută – întinderile Iulbașului, Murtaza cel amenințător, Strigoaica cea crudă, drumul lung în vagonul din scânduri, îmbibat cu mirosul a sute de oameni – toate astea erau atât de departe, și după atâtea schimbări bruște i se păreau un vis pe jumătate uitat, o amintire încețoșată. Oare ei i se întâmplaseră toate astea? Viața ei de acum însemna: să înțeleagă privirea liniștitoare a doctorului („O să fie totul bine cu Iusuf, nu-ți face griji, Zuleiha“), să-i aștepte pe Ignatov de la vânătoare și pe Lukka de la pescuit („Carne, astăzi mâncăm carne!“), să se ghemuiască pe prici lângă copilul adormit și să inspire, să tot inspire mirosul lui delicat...

În bordei e liniște. Deportajii dorm strânși unii în alții: după ce au mâncat solianka, Konstantin Arnoldovici și Isabella fornăie îmbrățișați, Ikonnikov sforăie subțirel, Gorelov a căzut într-un somn greu, nervos, Ignatov zace nemișcat, ca mort, pe priciul lui separat de ceilalți.

Iusuf tresare, mișcă din năsuc prin somn – o caută. De puțin timp, Zuleiha a încetat să-l mai țină pe trupul ei, și el s-a învățat să trăiască singur, fără ca mirosul și căldura mamei să-l înconjoare din toate părțile. Dar îndată ce o simte lângă el dă iar să se frece de ea, să se lipească de ea cu fiecare centimetru de piele. Și acum, găsimd-o cu fața pe mama lui, se ghemuiește la pieptul ei turtindu-și nasul. Stă liniștit un minut-două, apoi începe să se agite, să plescăie din buze – simte mirosul laptelui. Acuși o să se trezească.

Chiar așa se întâmplă. Geme, scâncește de câteva ori, apoi izbucnește într-un plâns flămând, cerând de mâncare. Zuleiha își ia fiul în brațe liniștindu-l drăgăstos. Pipăie cu degetele marginile desfăcute ale *kulmekului*, le dă repede deoparte. Scoate sânul moale și ușor și-l pune în gurița deschisă lacom. Iusuf suge grăbit sfârcul flasc, apoi îl scuipă – nu e lapte. Plânge mai tare. Cineva tușește răgușit în adâncul bordeiului, altcineva se foiește în somn bolborosind ceva nedeslușit.

Zuleiha îl mută pe Iusuf pe brațul celălalt și-i dă al doilea sân – pruncul tace o clipă, sfâșiind furios sfârcul cu gingiile fără dinți. „Mă doare“, remarcă ea cu bucuroasă uluire. „O fi deja primul dințișor?“ Nu apucă să-și ducă gândul la bun sfârșit, că Iusuf scuipă sânul care l-a amăgit cu mirosul lui cunoscut și începe să plângă cu suspine. Lovește cu pumnișorii aerul, și într-o clipă fețișoara i se înroșește invadată de sânge. Ea sare în picioare și își leagănă copilul, aplecându-se ca să nu dea cu capul în săculeții cu pene, coșurile, legăturile de scoarță de mesteacăn și de conuri și în alte catrafuse.

Reușea uneori să-l potolească legănându-l, să-l convingă șoptindu-i blând la ureche, și el adormea nemâncat, dăruindu-i Zuleihăi câteva ceasuri de viață fără plânsete. Încercase odată să-l lase în leagăn – un coș mare, atârnat de tavan –, dar el refuzase să adoarmă singur. Voia tot timpul în brațele mamei.

Zuleiha își lipește buzele de căpșorul fierbinte și transpirat. Susură în urechiușa delicată cântece de leagăn pe jumătate uitate, îi vorbește în șoaptă. Îl leagănă mai întâi încetișor și lin, apoi mai tare, mai violent, cu mișcări mai largi. Îi pune în guriță o suzetă improvizată dintr-o cârpă – el o scuipă și continuă să țipe. Între buzele larg deschise, aproape vinete de la atâta urlat, se văd bine gingiile mititele, de un roz-închis la culoare, strălucind de salivă – sunt perfect netede, n-a apărut primul dinte. Iusuf are aproape șase luni și încă nu i-au crescut dinții.

Zuleiha zgâlțâie trupușorul încordat ca un arc. Plânsul e atât de tare și de ascuțit, că te dor urechile. Oamenii se foiesc pe priciuri, oftează, dar continuă să doarmă – s-au obișnuit.

Ea apucă lingura cuiva rămasă de la cină, culege de pe fundul cazanului câteva picături de solianka și i le pune în gură lui Iusuf. Acesta se încruntă supărat, scuipă, urlă înecându-se. Vocea i-a obosit, e fornăită, locul moale din creștet îi pulsează puternic și rapid, de zici că acuși explodează.

O doare spinarea. Zuleiha pune trupușorul scuturat de plâns pe prici și se așază lângă el. Își lasă capul pe genunchi, își acoperă urechile, dar nu se face mai liniște – plânsetul copilului parcă i s-a cuibărit în cap. În astfel de

momente i se pare că lui Iusuf i-ar fi fost mai ușor dacă s-ar fi *dus* la naștere.

Observă cu coada ochiului ceva mișcare în mijlocul bordeiului – pare că o rafală de vânt face să tresară, să freamăte și să se unduiască umbre lungi, pornite din gura sobei. Zuleiha ridică privirea. Chiar lângă sobă, pe un pat de scânduri noduroase, tăiate dintr-o buturugă bătrână de pin, șade Strigoaica sprijinindu-și coatele pe genunchii depărtați.

Petele de la lumina galbenă a focului tremură pe fruntea ei pergamentoasă, îi alunecă pe obrajii proeminenți, se scurge în cutele gurii și în orbitele ochilor. Cozile subțiri îi atârnă ca niște frânghii zdrențuite până la podea. Cerceii de aur mat, în formă de semilună, se leagănă abia vizibil pe lobii zbârciți, împrôșcând scânteii pe pereții întunecați, pe priciurile și trupurile oamenilor care se foiesc în somn.

Strigoaica amestecă îndelung solianka rămasă, apoi scutură cu grijă lingura și o pune pe marginea cazanului.

— Fiul meu n-a plâns așa, zice ea încet. N-a plâns așa.

Picături albe de solianka se scurg din adâncitura lingurii și cad cu zgomot înapoi în cazan. „Cum de le aud printre plânsete?” se miră Zuleiha.

Iusuf se zbate în continuare, horcăie în brațele ei. Un mic spasm străbate trupușorul contorsionat, buzele i se învinețesc tot mai mult.

Picăturile continuă să cadă din lingură în cazan – mari, grele, vâscoase. Fiecare dintre ele pare o lovitură de ciocan. Acum nu mai clipocesc, bubuie de-a dreptul. Atât de tare, încât acoperă glasul pruncului.

Zuleiha se apropie de cazan și ia lingura făcută din cochilie de scoică. O strânge în pumn și lovește cu vârful subțiat, de culoarea sidefului, în degetul mijlociu de la mâna cealaltă, drept la mijloc. Tăietura mică și adâncă, asemenea unei semiluni, împrôșcă stropi închiși la culoare, roșii-rubinii. Se întoarce la prici și pune degetul la gura copilului. Simte pe dată gingiile mici strângându-se, mușcându-i unghia. Iusuf suge lacom, scâncește și se liniștește încetul cu încetul. Încă respiră repede, încă îi tresar din când în când mânuțele. Dar nu mai țipă – mănâncă cu poftă scâncind, așa cum suga odinioară laptele ei. Zuleiha se uită cum albăstreala se retrage de pe buzele micuțe, cum obrajii îi devin rozalii, cum ochii i se închid liniștiți și i se umplu treptat de somn. Cum îi înfloresc în colțurile gurii mici balonașe roșii, apoi se sparg și se scurg sub bărbie în pârlăieșe șerpuitoare.

N-o doare deloc.

Ridică ochii – lângă sobă nu mai e nimeni.

Primăvara a venit deodată, pe neașteptate – gălăgioasă, plină de arome.

Prin ferestruicile bordeiului, astupate cu bucăți de cârpă, a intrat toată dimineața ciripitul neconținut al păsărilor, mai întâi ca o chemare, ca o ademenire, și în cele din urmă s-a transformat într-un gând limpede, apăsător: trebuie să plece la vânătoare.

Ignatov se freacă la ochi. În ultima vreme, corpul i-a devenit ușor, de parcă n-ar avea oase, și totuși îi e greu să-l poarte, nu știe nici el de ce. Și să gândească îi e greu. Își simte capul golit de gânduri, parcă ar fi o suprafață plană, ca o hârtie; și gândurile la fel: lipsite de consistență, volatile, ca umbrele ori mirosurile, nu le poate prinde, nu le poate duce până la capăt. Și de aceea gândul ăsta matinal – încet, mișcându-i-se în țeastă ca un pește leneș – pare atât de important și de necesar: trebuie să se ridice și să plece la vânătoare.

Ieri nu s-a dus nicăieri, a zăcut toată ziua pe prici și s-a odihnit. Larma insistentă a păsărilor l-a trezit acum, l-a înviorat, l-a făcut să spere din nou: dacă reușește să doboare vreo pasăre? Trebuie să se scoale neîntârziat și să plece la vânătoare.

Ignatov își dă jos picioarele de pe prici – pojghița de gheață de pe podea scrâșnește (de multă vreme apa a intrat în bordei, de când a pornit să se topească zăpada). Își găsește revolverul la căpătâi, apoi scotocește îndelung în săculeț după un cartuș: e ultimul. Cum a zis Kuzneț la despărțire? Că o să-i ajungă pentru toate animalele din taiga? Ei bine, se vede treaba că n-au ajuns. E chiar caraghios, ar trebui să râdă în hohote ca de o glumă bună, dar uite că n-are putere. O să râdă mai târziu, când s-o întoarce de la vânătoare. Numai să nu uite gluma. Ignatov aruncă săculețul gol, deschide cu greutate butoiușul și pune cartușul. În ultima vreme a devenit dificil să umble cu revolverul – atârână prea greu. La fel de apăsător ca gândul insistent: trebuie să plece neîntârziat la vânătoare și să se întoarcă cu prada.

Se sprijină cu mâinile de marginea priciului și se ridică în picioare. Capul i se învârte, nu mai are aer în plămâni, s-a dus cine știe unde. Ignatov stă drept, ținându-se de stâlpul făcut dintr-un buștean, și așteaptă ca pereții să nu se mai clatine. Când își revine din amețeață și își recapătă suflul, pornește spre ieșire.

Deportații stau pe prici îngrămădiți unii într-alții, îmbrățișați, fără să se miște. Poate că dorm. Ordonase supraveghetorilor să-i controleze în fiecare dimineață: dacă găsesc vreun cadavru, să-l scoată afară imediat. Poate ar trebui să facă controale mai des – de două ori pe zi.

Lângă sobă se mișcă ușor un morman mic de zdrențe – Gorelov. Din când

în când scui pă cu zgomot și zvârle câte un lemn în sobă: astăzi e de serviciu. Lemne sunt puține, numai pentru jumătate de zi – atâta a rămas din stivele cândva mari, înalte. În ultima vreme le ardeau cu economie, câte puțin, amestecându-le din când în când cu nuiiele din coșuri și din rachetele de zăpadă – au pus pe foc tot ce împletiseră toamna, până și „suprematismul“ lui Ikonnikov, curățând în prealabil scoarța moale (pe care au pisat-o, au fiert-o și au băut-o). Dar lemnele s-au împuținat rapid – parcă se topeau. „La noapte o să crăpăm“, îl fulgeră gândul, dar parcă nu-i pasă.

Pe bârna de la intrare e gravat calendarul – invenția lui Konstantin Arnoldovici. Jumătate din august, septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie și chiar februarie, scrijelite cu o mână sigură. Din martie, semnele au devenit neregulate, abia vizibile, inegale, iar către aprilie au dispărut cu totul. Acum nu mai contează – probabil s-a terminat și aprilie.

Ignatov își face loc pe sub pielea elanului, tare ca scoarța de copac, ciopârțită nemilos cu cuțitul – tăiaseră pielea în diferite locuri, o fierseseră, dar de mâncat nu reușiseră s-o mănânce, era prea tare. În schimb mâncaseră ambele coarne. Și acele de conifere de pe crengile așezate pe priciuri ca să fie mai moi. Și ierburile de leac pregătite de Leibe.

Ignatov, ghemuit pe vine, împinge cu capul în ușa de la intrare, îi dă un brânci – aerul proaspăt și zgomotul picăturilor de apă năvălesc prin deschizătura ușii. În fața ochilor lui se întinde poiana încă acoperită cu zăpadă, dar pe alocuri se vede aburind pământul negru; se văd urmele stivelor de lemne, niște cercuri negre marcate cu pietre de râu. În depărtare, pădurea e tăcută, transparentă: brazi cu trunchiuri de un cenușiu blând, arătând vlăguiți după o iarnă întreagă, mesteceni rari cu trunchiurile pătate cu alb și negru și crengile subțiri, arbuști de ienupăr cu dantela lor roșiatică, fragilă.

Capul i se învârte din nou de la mirosul pământului reavăn. Stând ghemuit pe vine, își trage sufletul în ușa bordeiului, se uită cu pleoapele pe jumătate închise la apa întunecată a Angarei. S-a dezghețat cu câteva zile în urmă. Toată iarna i-a speriat cu movilele ei de gheață îndreptate spre colina pe care se aflau. Apoi acestea au început să strălucească din loc în loc, gheața s-a rupt, apărând pete mari și cenușii, jucând în soare, și deodată s-a prăbușit, spărgându-se în cioburi ascuțite de un alb orbitor, care au pornit-o pe apă. „N-ai să-mi vii de hac“, s-a gândit atunci Ignatov, urmărind goana amenințătoare a bucăților de gheață pe râul umflat. Acum apa e liniștită, a căpătat culoare întunecată, a înghițit toată gheața. A devenit la fel de albastră și de strălucitoare ca astă-vară.

Târându-și picioarele încălțate în cizmele uzate, care și-au pierdut forma, și ținând revolverul în mână întinsă, Ignatov merge prin taiga la vânatoare. În urma lui rânjesc tigvele înfipite în pari: vechii tovarăși, elanul și râsul, doi glutoni dințoși, un bursuc cu fruntea teșită.

Deasupra, în încâlceala ramurilor subțiri, pline de muguri, și a crengilor jumulte de brad, larva pășărilor e în toi: cântă, ciripesc, scot triluri. Ignatov își ridică privirea: vede pete albastre, roșii, galbene ce se leagănă, sar, zboară. Pășările sunt prea sus – nu se văd bine, nu are cum să le nimerească. Dar mugurii va trebui să-i culeagă la întoarcere, pentru cină.

Ținându-se de trunchiuri și crengi, ocolind troienele topite pe dedesubt și bălțile cu apă neagră stătută, Ignatov se adâncește agale în adâncul pădurii. Picioarele îl poartă singure, și el se supune. Cum-necum, trece pe malul celălalt al pârauului descoperit nu demult, care susură printre pietre. Urcă pe movilele de pământ cenușii, împănate cu conurile de anul trecut, printre trunchiurile de pin roșii ca focul. Taigaua îl cheamă: vânatul o să apară în curând, în curând.

Se sprijină gâfâind cu spatele de un pin bătrân și înalt. Pieptul îi bubuie, picioarele i se înmoaie, i se îndoaie de la genunchi – s-au dezobișnuit să meargă atât de mult. De fapt, a ajuns destul de departe. Să pornească înapoi? Ignatov își pune mâna pavază la ochi – urechile îi țiuie insuportabil de la atâta ciripit de păsări. Se vede treaba că taigaua te păcălește, te ademenește, nu te lasă să te întorci.

Deodată aude un foșnet foarte aproape. Pe o creangă, chiar lângă fața lui Ignatov, e o veveriță: slăbuță, de un cenușiu murdar, cu blana albă și jigărită pe burtă, cu obraji galbeni, are la urechi smocuri de păr lungi, hoțomana – carne! Se uită la el cu ochisorii ei căprui, strălucitori, și, țuști!, în sus pe trunchi. El întinde mâna tremurândă, cu revolverul devenit dintr-odată groaznic de greu. Coada stufoasă flutură batjocoritor în aer, ca fulgerul urcă în înălțimi, îl tachinează, se contopește cu crengile dese, cu scoarța crăpată, cu razele soarelui, care îl împung ca acele, apoi dispare. Și, lovit de coada ei mare, cerul începe deodată să se învârtă, mai repede, tot mai repede, și-l urmează coroanele copacilor, norii...

Ignatov se încruntă și lasă capul în jos. Să se întoarcă? În fața lui – pășările îl cheamă, strigă, îi fac promisiuni. Cu pleoapele închise, cu ochii plecați, fără să se uite la cerul năucitor, pășește înainte. Se împiedică de o rădăcină de copac și cade. Cum de nu și-a dat seama mai devreme că e mai comod să se târască? Își continuă drumul în patru labe, privind doar în pământ.

Foarte aproape, printre rădăcinile noduroase de pin, se zărește o spinare mică, de un roz delicat, scânteiază o pereche de ochi curioși – o gaiță saltă cu un aer preocupat. Uite cine cântase în tot timpul ăsta! Uite cine-l ademenise! Ignatov îndreaptă neîncrezător mâna spre gaiță. Zvârrr! A zburat. Își ridică privirea s-o urmărească, dar și-o lasă în jos repede, fiindcă cerul se învârte iar.

Și deodată își dă seama că se târâse tot timpul pe dealul cu stânca cunoscută. Nu mai fusese de mult aici, din toamnă. Iar până în vârf mai e puțin. Numai de-ar înceta măcar o clipă cerul ăsta blestemat să se învârtă... Adunându-și forțele, Ignatov se târăște în sus.

Zărește de departe, chiar pe culme, printre pietre, un petic de pământ încălzit de soare și pe el iarbă proaspătă, de un verde orbitor, cu flori galbene, în formă de stea. Își încordează mușchii și se repede vitejește înainte, cade cu fața pe iarbă, o rupe cu dinții, o mestecă. Mormăie de plăcere – gustul proaspăt e minunat, îi umple gura, îi curge prin vene, i se urcă la cap ca vinul tânăr. Ce fericire! Burta i se strânge necruțătoare. Un amestec nedigerat de verdeață, flori galbene, salivă și suc gastric împroașcă iarba. Ignatov plânge și tușește convulsiv, lovește cu revolverul în pământ – a vomat totul, până la ultimul fir de iarbă. Respirând greu, își lasă fața să cadă în vomă, în iarba respinsă de viscerele lui, și înțelege: ăsta-i sfârșitul, n-o să mai ajungă acasă, nu mai are putere.

N-a reușit să-i hrănească pe deportați. Să-i salveze. Se forțează să-și îndrepte spre față revolverul rece, insuportabil de greu, și bagă țeava lungă în gură – dinții îi clănțane pe fier, cătarea dură îi împunge cerul gurii. „Ticăloșii“ – e ultimul gând care-i trece prin minte.

Simte deodată că deasupra lui cerul nu se mai învârte. Își ridică privirea: departe, pe apa de un albastru-deschis a Angarei se zărește clar, ca o pată lungă și maronie, o barjă, și alături, un punct mare și negru: șalupa.

Note

19. Anton Ivanovici Denikin (1872–1947), general în armata imperială rusă, unul dintre cei mai importanți lideri ai contrarevoluționarilor albi în Războiul Civil din Rusia.

20. Participanți la mișcări de revoltă ale popoarelor musulmane din Asia Centrală față de dominația Rusiei țariste și apoi sovietice.

21. Concept introdus de pictorul avangardist rus Kazimir Malevici (1878–1935), presupunând renunțarea la reprezentarea obiectelor pentru a înregistra sensibilitatea golită de orice aluzii la lumea concretă.

22. Ciorbă specific rusească, făcută de obicei cu castraveți murați în saramură.

23. Domnilor, nu vă certați! (în franceză, în original)

Colonia

Zinovi Kuzneț sare din barcă. Stropi de apă mari și reci îi împroașcă cizmele ceruite cu grijă și sar înapoi, rostogolindu-se în Angara. Merge fără grabă pe mal cuprinzând cu o privire de stăpân plaja stâncoasă și dealul care se înalță deasupra ei. În urma lui se aud alte bărci izbindu-se cu botul de uscat, vâsle bocănind, lanțuri zdrăngănind, se aud strigătele soldaților amestecate cu glasurile timide ale deportaților.

— Încotro? Unde te bagi? Aruncă-i în apă, las' că se descurcă ei!

— Stați pe loc, câinilor! Grupați! Mai ordonat! Mai frrrumos!!

— Nu plânge, Vano, am ajuns, uite...

— Tovarășe Kuzneț! Îi încolonez, sau îi las să stea grămadă?

— Credeam că venim într-un sat adevărat, cu oameni, dar aici...

— Listele, listele unde-s?

— Numără-i pe capete, Artiuhin! Asta-mi trebuia, un matematician...

Deodată glasurile tac. Kuzneț își întoarce fața semeață spre liniștea încordată din spatele lui.

De pe deal coboară împleticindu-se și îndoindu-și curios genunchii, parcă dănțuind pe picioarele prost arcuite, o ciudată siluetă întunecată. Un om. Zdrențele de pe el sunt murdare și rupte, decolorate, cizmele fără formă sunt legate, dar nu se vede cu ce anume, are un șal de femeie ponosit, încrucișat pe piept; părul e ca o coamă, barba-i atârână ca o cârpă. Pășește încet, cu efort. În scurt timp i se distinge fața murdară, ochii ieșiți din orbite, de-a dreptul sălbatici, și revolverul din mână încordată.

Kuzneț face ochii mari. I s-a părut? Sau totuși...

— Ignatov, tu ești? Maică precistă! Ești în viață! Nu mai credeam...

Ignatov continuă să meargă, are o singură țintă în fața ochilor: mutra luminoasă, rotundă, ca trasată cu compasul, a lui Kuzneț, care își holbează uimit ochii înecați în grăsime, de om satisfăcut și bine hrănit. Cerul mârșav se învârte iar, vrea să-l atragă în goana lui neistovită, dar Ignatov nu se lasă, își mișcă încăpățânat picioarele. Mutra rotundă se apropie încet, prea încet, bolborosește grăbit ceva; glasul lui Kuzneț se aude de departe – parcă din pădure, parcă de sub apă.

— Ce faci aici, drăguțule? Unde-s amărățiii ăia ai tăi? Au supraviețuit? Se țin bine, diavolii, ai?! La noi a fost o nebunie... Ne-am trezit cu trenuri peste

trenuri pline de culaci... N-am mai apucat să mă gândesc la tine, iartă-mă...

În sfârșit, mutra e foarte aproape. Ar vrea să-i spună ceva de rămas-bun, dar cuvintele i-au zburat din minte. Ignatov mormăie și lipește revolverul tremurând de pieptul lat al lui Kuzneț. E anevoios de apăsător pe ditamai trăgaciul – parcă e mai mare. Strânge din dinți și își concentrează toată voința și toată puterea rămasă în degetul arătător. Apasă pe trăgaci; revolverul pocnește în gol.

Kuzneț se hlizește, își mijește ochii:

— Cine nu-i în stare să uite... știi cum se spune.

Ignatov înghite în sec și apasă din nou pe trăgaci – un nou țăcănit.

— Da' supărat mai ești, Ignatov! Kuzneț râde în hohote. Gata, începi o nouă viață. Ia uite ce contingent ți-am adus – poți să ari cu ei cât poțtești...

Niște mâini străine iau cu grijă revolverul dintre degetele încleștate ale lui Ignatov. Râsul lui Kuzneț se împrăștie, se dizolvă în lumina insuportabil de puternică a soarelui. Cerul mai face o ultimă piruetă și-l acoperă pe Ignatov ca într-un cearșaf...

Primul lucru pe care-l vede când deschide ochii e chipul rotofei și satisfăcut al lui Kuzneț. Ignatov scoate un geamăt, e crispat parcă de durere. Iar celălalt îl bate pe mână: adică nu-i nimic, frate, acuși îți vii în fire. Ai dormit două zile, îi zice. Te-ai trezit puțin ieri, mi-ai înfulecat toată porția de ciocolată și ai adormit la loc. Chiar nu-ți amintești nimic? Ignatov clatină din cap, ridicându-se în coate: stă întins pe niște saci sub un umbrar făcut dintr-o prelată, lângă un brad mare. E învelit cu un cojoc. Din toate părțile se aud scrâșnete de fierăstraie, lovituri de ciocan, înjurături piperate.

— Unde sunt? întreabă el.

— Păi tot aici, râde Kuzneț (mult se hlizește mustăciosul ăsta!).

El stă pe o buturugă alături și mângălește ceva cu creionul pe un porthart deschis.

— Oamenii mei unde-s?

— Sunt vii morții tăi, n-avea grijă. Toți până la unul. Sunt vioi, împielițații! N-am mai văzut specimene așa zdravene. Deocamdată i-am lăsat în bordei, să nu-i sufle vântul.

Ignatov se lasă la loc pe spate. Ar sta așa la nesfârșit: să privească foșnetul leneș al frunzișului deasupra capului, să adulmece mirosul rășinii de brad, să audă glasurile preocupate ale oamenilor. Pipăie cu palma sacii de sub el.

— Aici ce-i?

— Rezerve strategice.

Kuzneț spune asta atât de simplu, de parcă ar vorbi despre apă sau despre aer.

Dintr-o mișcare rapidă, Ignatov se rostogolește pe o parte și se trezește pe pământ. Caută cu mâinile slăbite legăturile, trage, mai să le rupă; un sac se desface. Înăuntru, o puzderie de grăunțe lungi și ascuțite, de un cenușiu murdar, în coji argintii. Își afundă mâna în adâncul răcoros și sfărâmicios al sacului și ia o mână bună – un miros amar-făinos, un pic prăfos, îi atinge nările: ovăz.

— Păi ce credeai? Kuzneț îl privește părintește, ca pe un băiețel care se minunează de o jucărie nouă. Mai bine uită-te în jur.

Înfrânându-și slăbiciunea, Ignatov se ridică în capul oaselor lângă saci (nu poate să stea pe grâne), se reazemă cu spinarea de trunchiul de brad plin de rășină lipicioasă și privește în jur. În ultimele zile, tabăra s-a schimbat complet. Bordeiul e la locul lui, din hornuri iese o panglică subțirică de fum („Au încălzit soba“, oftează el ușurat. „Ce bine!“), iar în jur clocotește viața. Oameni necunoscuți – o sută? mai mulți? – se agită, aleargă, cară scânduri netede, de un alb-gălbui strălucitor, mânuiesc topoarele, bat cu ciocanele. Pământul e presărat din belșug cu așchii, rumeguș, bucățele de scoarță, fragmente de lemn, în aer e miros de rășină atât de dens, încât poți să-l mănânci cu lingura. Zeci de soldați înarmați, îmbrăcați în tunici cenușii, supraveghează, zoresc oamenii, strigă. În mijlocul colinei cresc fundațiile a trei construcții mari și lungi: viitoarele barăci.

În jurul focului se învârt niște femei, din cele două găleți care fierb pe foc se ridică miros de mâncare sățioasă.

Sub brad, unde stau Ignatov și Kuzneț, se află o grămadă de lăzi, cutii, saci, legături de lopeți și greble acoperite cu rogojini, coșuri mari, găleți, cazane – aha, mijloacele de producție.

— Strașnic, atât poate să spună Ignatov. Aici chiar că... te-ai întrecut pe tine.

— Păi! Kuzneț își împinge înainte cu înțeleș bărbia romană puternică, brăzdată de o cută longitudinală. Cine eram eu până acum? Paznic, și atât. Asta mi-era funcția. Și a ta? Una de escortă! Azi suntem persoane cu funcții de răspundere. Toți culacii sunt ai noștri acum, drăguțule.

Astfel află Ignatov că, începând din anul 1931, toate lagărele întemeiate pentru adăpostirea și reeducarea prin muncă a deschiaburiților au trecut sub conducerea OGPU și au intrat în componența sistemului GULAG, creat cu numai jumătate de an în urmă, dar care își dovedea deja eficiența. Pe umerii

comandanților tineri și pricepuți cădea acum răspunderea supravegherii, organizării, gospodăririi și îndrumării muncii deținuților.

— Iar noi doi, Ignatov, n-o să ne facem de rușine, o să ne descurcăm. O să-i învățăm pe exploataorii muncii proletare, o să le arătăm ce înseamnă adevărata viață sovietică. Uite, acolo, lângă pădure, o să construim o infirmerie. Lângă barăci, alături, sala de mese. Iar sus, pe culme, comandamentul.

Îl privește lung și stăruitor pe Ignatov.

— Acasă când mergem?

Ignatov cercetează râul cu privirea, dar găsește numai șalupa lui Kuzneț jucând în ancoră nu departe de mal; pesemne că barja plecase îndată ce descărcase oamenii.

— Eu plec diseară. Kuzneț pune creionul în porthart și strânge bine curelușa. Am zăbovit prea mult cu tine.

Ignatov simte cum i se încleștează încet și dureros fălcile, până îi scrâșnesc, până simte o apăsare în tâmpile.

— Noi, zice el printre dinți după un moment de tăcere, noi plecăm diseară.

— Vrei să pleci departe, ai? întreabă Kuzneț calm și pașnic, de parcă s-ar gândi dacă n-ar fi bine să plece împreună la cules de fructe de pădure.

— Acasă, șuieră Ignatov. Acasă vreau să plec, rânjitule!

— Aha... Păi du-te! La voi, în Kazan, sunt vremuri fierbinți. În fiecare zi se mai descoperă câte o grupare subversivă. Ba sabotori, ba menșevici, ba spioni germani, ba englezi, ba dracu' mai știe ce. A început harababura din primăvara trecută și o ține tot așa... Numai din Comitetul Executiv Tătar sunt arestați deja treizeci, mama lor de trădători! Ce să-i faci, nici la conducere nu lipsesc iudele. I-au arestat pe toți de la voi, de la GPU, Ignatov, nici nu știu cine a mai rămas să lucreze. A fost și un articol în *Pravda*, „Hidra tătarască” se numea.

— Minți, câine!

— Dacă vrei, îți aduc ziarul, zice Kuzneț fără supărare, duios chiar. O să stai toată seara în bibliotecă, nu-mi pare rău de timp, numai să ți-l găsesc, să citești cu ochii tăi.

Minți, repetă Ignatov în sinea lui, minți, minți... Dar prin fața ochilor i se perindă biroul răvășit al lui Bakiev, cei doi soldați de la ușă, cu privirile amenințătoare, și silueta cenușie care aduna teancurile de hârtii de pe masă. Oare lui Bakiev nu-i dăduseră drumul? El să fie *hidra*? Prostii. Tâmpenii. Aiureli.

— Numai că n-o să ajungi, adaugă Kuzneț. Am văzut eu de ce ești în stare. Povești de adormit copiii, *O mie și una de nopți*: pierderile de vieți omenești cu ghiotura din tren, evadarea organizată a cincizeci de suflete, scoaterea de la interogatoriu a martorului principal (și nu a unui simplu martor, ci a unei chiaburoaice, vezi bine!) și – gândește-te numai, Ignatov! – darea de mită unei persoane oficiale, unui șef de gară. Bună treabă ai făcut, cu greu te putea întrece cineva!

Ignatov bate cu pumnul în pământ, închide ochii. Are dreptate Kuzneț, are dreptate în toate privințele.

— Așa că nu te mai împotrivi, drăguțule! Noi aici te formăm, te înrolăm. O să stai deocamdată pitit în spatele meu lat și o să-ți ispășești păcatele. O să treacă așa câțiva ani, și iată-te: comandant respectat, figură mare, o să îndeplinești planul așa de bine, cum ei nici n-au visat. Erou al muncii în Siberia! Cine se mai poate atinge de tine atunci... Kuzneț se ridică, își îndreaptă cureaua, își prinde porthartul la șold. Haidem! Îți dau actele, îți fac cunoștință cu oamenii. Dar întâi spală-te și pune-ți niște haine curate. Altfel o să se sperie de tine propriul tău personal, o să creadă că ești un strigoi.

— La ce-ai nevoie de mine? întreabă chinuit Ignatov, privind de jos silueta voinică a lui Kuzneț.

— N-am destui oameni. În taiga sunt deja aproape o sută de deportați. Cui să-i las? Cui să-i încredințez? Răspunderea e a mea. Se vede de la o poștă că ești idealist până-n vârful unghiilor, Ignatov. Așa că o să-ți dau pe mână două sute de suflete și o să fiu liniștit. I-ai hrănit toată iarna pe muribunzii ăia, o să-i hrănești și pe ăștia.

— De unde știi? Ignatov se ridică încet, sprijinindu-se cu mâna de trunchiul lipicios, cu picături albe de rășină. Dacă sunt și eu o hidră?

Picioarele îi sunt încă slabe, îi tremură, dar îl țin: poate pași.

— Îngrămădit mai ești, Ignatov! Hidra are multe capete – nenumărate. Oi fi un șerpișor din capul ei, dar nu o hidră întreagă. Trebuie să te pricepi la lucrurile astea.

I-a adus totuși ziarul. A apărut Kuzneț după o lună, la începutul verii. De la fereastra lui Ignatov se vedea bine pe oglinda apei de un albastru-închis conturul șalupei lui lunguiețe și negre, cu antenele ca mustățile de prădător și farurile ca niște ochi bulbucăți. Comandamentul fusese instalat în punctul cel mai înalt al colinei, și de acolo se vedeau la fel de bine și tabăra, și fâșia lată de mal, și Angara.

„Nu-i ies în întâmpinare“, s-a gândit Ignatov și a adunat repede de pe masa

improvizată dintr-o ladă răsturnată pesmeții, peștele uscat și ceaunul cu pereții mânjiți de rămășițele cașei din ziua precedentă: să pară că luase deja prânzul. Ascunzându-se dincolo de golul ferestrei (ramele și sticla nu fuseseră puse încă, li se promisese că vor fi aduse la mijlocul verii), a urmărit cu câtă rapiditate și îndemânare e coborâtă ancora lângă mal și e lăsată la apă o barcă mică de lemn.

Pe mal, o siluetă alerga spre barcă iute, dându-și toată silința, de-i zbură pietrișul de sub călcâie: era Gorelov. Se grăbea să se înfățișeze șefului, părăsind treaba care-i fusese încredințată (se construia infirmeria). Ar trebui să stea vreo două zile la carceră pentru asta, lingăul! Dar nu exista carceră în colonie.

Gorelov s-a repezit în apă fără să se descalțe. A prins vârful ascuțit al bărcii și l-a tras pe mal. Turuia ceva dând repede din capul ciufulit ca de cățel, răsucindu-și spinarea când într-o parte, când în alta – se gudura. Șeful nu-l asculta; a sărit pe uscat, i-a aruncat frânghia lui Gorelov și s-a îndreptat spre comandament.

Ignatov s-a așezat la masă și a pus o bucată de pește tare, cu broboane albe de sare, pe un pesmet umed. Nici n-a apucat să îmbuce, că s-a și ivit Kuzneț dând ușa de perete, fără să bată. A intrat repede, ca la el acasă. S-a uitat la pesmetul încremenit în mâna lui Ignatov și a trântit în fața lui pe masă un ziar împăturit. Citește, a zis, mă ocup eu de toate între timp, nu-ți face griji. Și a ieșit.

Hârtia ziarului e zdrențuită pe margini, îngălbenită bine, subțiată la îndoituri. Ignatov ia ziarul cu grijă, ca pe o reptilă, și-l desface. În colțul din dreapta sus e ștampila liliachie a bibliotecii orașenești din Krasnoiarsk, iar pe margine, două găuri, ca și cum ziarul fusese smuls dintr-un dosar. Inima îi bate surd, îl ia cu frig – Kuzneț n-a mințit în legătură cu biblioteca.

Pe prima pagină este editorialul – discursul lui Kalinin despre eroii industrializării. Mai departe – o scrisoare colectivă a țesătoarelor din Paris: un apel adresat muncitoarelor din Uniunea Sovietică să-i înconjoare cu deosebită dragoste și atenție pe soldații Armatei Roșii; o solicitare din partea șomerilor germani de a fi împușcați dușmanii care sabotează construirea socialismului în Siberia sovietică... Ignatov răsfoiește ziarul cu paginile din hârtie aspră și foșnitoare, mirosind a praf dulceag. „Cincinalul în patru ani!“, „Țării, cât mai mult oțel!“, „O grijă exemplară pentru sfecla de zahăr!“. În subsol, însemnări ale corespondenților din uzine și de la sate, un poem despre tramvai...

Și deodată, pe două pagini, cu litere uriașe, de-a curmezișul: „Am încălzit

hidra la sân“. Un șir întreg de fotografii – îi fug prin fața ochilor fețe necunoscute și vag cunoscute (poate le întâlnise pe coridoare?). Și Bakiev: cu chipul sever, solemn; n-are ochelarii, și din pricina asta privirea îi e puțin copilăroasă, visătoare; pe piept îi strălucește Ordinul „Steagul Roșu“. Bakiev își făcuse fotografia pentru carnetul de partid. Articolul e lung, amănunțit, tipărit cu litere mici, se întinde pe ambele pagini. În colț, un desen: o mână puternică apucă de gât o babă cu ochii ieșiți din orbite, cu o duzină de șerpi în loc de păr; are gâtul subțirel, fleșcăit, zici că acuși se frânge, dar șerpii răi, ca niște diavoli, se holbează la mâna care i-a prins, încercând s-o muște.

Ignatov își drege glasul – parcă a început să-l zgârie în gât, să-l mănânce.

Așadar Bakiev îl trimisese special în delegație. Da, acum e evident. Cum a zis atunci? „Pentru tine o fac, prostule...“ Cum? A vrut să-l salveze, asta e, să-l abată din calea loviturii, să-l trimită cât mai departe. Și se purta ciudat în ultima vreme, parcă intrase la apă: știa. Știa, și n-a fugit – a stat în biroul lui, și-a strâns hârtiile și a așteptat.

Ignatov își ține capul în mâini. Mișka, Mișka... Unde ești tu acum?

De pe masă îl fixează cu privirea hidra pe jumătate sufocată.

Ușa proaspăt rindeluită se dă de perete și în prag apare zâmbetul larg al lui Kuzneț.

— Ei, tovarășe comandant, bravo! zice el. Sala de mese e un adevărat palat. Infirmeria la fel, poți să-i pui acolo pe toți deodată. Le faci viața frumoasă exploatatilor. E timpul să vorbim și despre normele de muncă. Pentru așa o sală de mese ar trebui să muncească dublu.

Ignatov netezește ziarul cu palma și aruncă deasupra câțiva pești:

— Ia loc, șefule.

— Am crezut că nu mă mai inviți, râde satisfăcut Kuzneț.

Se așază, scotocește în porthartul burduhănos și scoate o sticlă transparentă, lunguiață și îngustă.

— Pahare nu ne-au adus încă, spune Ignatov, tăind pe ziar peștii tari ca lemnul. O să bem așa.

Kuzneț dă din mână – ce vorbă-i asta! –, desface sticla și trage pe nas cu poftă mirosul din gâtul subțire. Cu un cuțit strâmb, improvizat dintr-o lamă de fierăstrău, Ignatov desprinde șira spinării de carnea peștelui chiar pe fața hidrei speriate. Zimții se înfig când și când în ziar – taie hidra, o fac fâșii, fărâme.

Populația sătucului fără nume a ajuns în iunie 1931 la o sută cincizeci și șase de deportați, inclusiv *veteranii* care supraviețuiseră primei ierni. Plus

zece gardieni și comandantul.

Trăiau în trei barăci (după înghesuiala din bordei, ele păreau incredibil de spațioase și de luminoase). Pereții din bârne lungi și netede erau geluiți, ușile aveau balamale. Li se promisese că li se vor aduce de la oraș sobe de fier. Fiecare avea propriul său prici! Dormeau tot pe crengi de brad, învelindu-se cu haine. Într-una dintre case se instalaseră femeile și copiii, în celelalte două – bărbații. Gardienii stăteau într-o colibă mică, lipită oblic de una dintre barăci. Comandantul, așa cum se cuvine unui șef, locuia singur la comandament.

Mâncau în sala de mese (*la restaurație*, cum spunea Konstantin Arnoldovici). Încă mai găteau pe foc de lemne, dar mâncau civilizat, șezând înșirați la mesele galbene, ca de sărbătoare, mirosind a rășină de pin, așezate sub un acoperiș. Se hrăneau cu ciorbă de pește (se alcătuiseră o echipă de trei pescari sub comanda lui Lukka), mai rar vânat (Ignatov îi trimitea câteodată pe gardieni în taiga ca să-și facă mâna), iar și mai rar cașă, pesmeți și macaroane aduse de la oraș (rația era mică, aproape ca pentru un copil, dar era!). Câteodată se mai nimerea și zahăr, o dată chiar niște biscuiți delicioși, tari ca piatra. Mâncau de două ori pe zi: prânzul le era adus în găleți în pădure, la locul de muncă, iar cina o luau în sala de mese. Încă mai foloseau linguri din cochilii de scoică (li se aduseseră farfurii și căni, dar lingurile fuseseră uitate din neglijență). Parcă în linguri stătea fericirea!

Infirmeria era mare, cu zece paturi. În partea din față era salonul de primire, paturile pentru bolnavi (pe un singur nivel, la insistențele lui Leibe), iar în cea din spate, o cămăruță pentru personal. Aici se instalase Wolf Karlovici. Îi dăduse lui Kuzneț o listă cu două sute de articole de cumpărat – medicamente și instrumente medicale. Acesta izbucnise în râs și data următoare îi adusese o geantă turtită și ponosită, cu o cruce roșie pe jumătate ștearsă pe ea, pe fundul căreia zdrăngănea și se rostogolea ceva. Bine, putea să nu aducă chiar două sute de articole, dar nici așa...

Conform acordului economic încheiat între OGPU și Narkomles²⁴, colonia trecuse în subordinea celui din urmă pentru lucrările din industria forestieră, și anume pentru tăierea lemnului. În fiecare zi, în strigătele energice ale gardienilor, deportații se urneau greu pentru apelul de dimineață, apoi se duceau în taiga.

Lucrau cu joagăre și cu topoare (detestatele fierăstraie cu un mâner erau istorie), în echipe de câte trei: doi doborau copacul, al treilea tăia crengile și le aduna în legături; apoi tăiau buștenii în bucăți: șase metri pentru

construcții, doi metri pentru schelărie; îi târau la sănii, la care se înhămau câte trei, și îi duceau la depozit, nu departe de colonie, unde erau stivuiți și legați.

Se întorceau seara. Nu prea îndeplinea nimeni norma (patru metri cubi de om), femeile aproape niciodată, și de aceea li se reduceau frecvent porțiile. Deportații nou-veniți se plâneau, veteranii mai mult tăceau, ca Ikonnikov, sau făceau haz, precum Konstantin Arnoldovici. Le era cumplit de foame, și după cină mulți se întorceau repede în taiga să culeagă ciuperci (lângă colonie creșteau hribi și râșcovi – dădeau mai rar peste delicioșii râșcovi de brad sau peste trufele albe), fructe de pădure (vara – mure, toamna – merișoare), alune; nu ocoleau nici papura (fierbeau lăstarii cu gustul amintind cumva de cel al cartofilor, iar polenul galben-marونیu aromat îl dizolvau în apă și-l beau); dezgropau bulbi cărnoși de crin.

Administrația nu se supăra. Gardienii se mișcau prin colonie veseli, cu chef de viață; ba împușcau gaițe pentru cină, ca să fie supa mai gustoasă, ba prindeau câte o femeie prin tufișuri să se distreze puțin. Erau flăcăi simpli, fără fasoane. Pentru fapte de nesupunere băteau, mai împușcau pe câte unul (fie pentru încercare de evadare, fie pentru vreo altă faptă). Comandantului îi știa de frică (era groaznic de sever), dar în pădure erau liberi, făceau ce voiau.

În centrul așezării puseseră un panou propagandistic pe care lipeau, schimbându-le din când în când, niște afișe viu colorate, mirosind tare a vopsea. Propaganda era menită să grăbească reeducarea clasei exploatare.

În general, viața intrase pe un nou făgaș.

Zuleiha și Iusuf primiseră un prici jos, mai departe de intrare, unde nu ajungea curentul de la ușa care se deschidea întruna. Alături era priciul Isabellei, ceva mai încolo, al babei Ianipa și al altor leningrădence (*veteranii* încercau să stea pe cât posibil laolaltă). Gruzina Leila, în ciuda vârstei și a greutății considerabile, se instalase pe priciul de deasupra. Pentru ea fixaseră două traverse solide, pe care se urca la etajul de sus ca pe o scară.

Pentru îndemânarea ei, Zuleiha fusese lăsată în continuare la bucătărie. Îi puseseră șef un bărbat dintre cei *nou-veniți*, încă tânăr, dar deja uscat ca scoarța de copac și aproape cocoșat, cu scăfârlia arătând fragilă, cândva rasă ca-n palmă, dar pe care crescuseră smocuri de păr negru – Așkenazi. Era tăcut, avea ochi apatici, speriați, pe jumătate închiși, și bărbia lăsată în piept, parcă oferindu-și ceafa rasă oricui ar fi vrut să-l ia de guler. Așkenazi fusese cândva bucătar – și, se spunea, unul excelent. El nu toca niciodată, ci *mărunțea*, nu curăța, ci *descojea*, nu prăjea, ci *sota*, nu fierbea, ci *înăbușea*.

Supa o numea *bulion*, pesmeții – *crutoane*, iar bucățelele de pește – *gujon*. Nu stătea de vorbă cu Zuleiha, doar îi arunca fraze scurte, de cele mai multe ori comunica prin gesturi. Ei îi era puțin frică de el: Așkenazi era unul dintre puținii deportați care ajunseseră în colonie prin schimbarea sentinței, ceea ce însemna că ar fi trebuit să fie în temniță sau în lagăr, alături de hoții și criminalii adevărați. Zuleiha nu știa ce crimă făcuse, dar în orice caz se străduia să facă repede și cu grijă ce-i cerea, ca să nu-l supere. Altfel, era plăcut să lucrezi cu el: își cunoștea meseria, iar cu ea se purta bine, fără s-o cicălească.

La început privise critic mâna vătămată a noii sale ajutoare: n-o s-o deranjeze în muncă? Zuleiha avea vârfurile degetelor de la mâna stângă ușor crăpate, cu cicatrice scurte și curbate, ca niște virgule. „Am nimerit cu mâna în batoză“, i-a explicat ea noului șef, fără să fie întrebată. El s-a liniștit văzând-o cu câtă îndemânare lucrează cu vânatul sau cu peștele.

Se ocupau împreună de bucătărie pentru toată colonia: Așkenazi ca *maître*, după cum se exprima Konstantin Arnoldovici, iar Zuleiha pe lângă el, făcând treburile mărunte: spăla, curăța, jumulea, tranșa, tăia, răzuia, eviscera, spăla din nou. Și ducea prânzul în pădure. Găleata cu ciorbă într-o mână, găleata cu apa de băut în cealaltă: la primul punct de lucru și înapoi, la al doilea și înapoi, la al treilea... Până când îi hrănea pe toți, venea timpul să pregătească cina. Seara abia se târa până la prici, cădea din picioare de oboseală. Și se gândea: ce fericire că sunt la bucătărie!

În timpul foametei din iarnă, de care Zuleiha nu voia să-și amintească, Iusuf crescuse încet, poate nici nu crescuse. Avea părul slab, rar, pielea alb-albăstruie, unghiile străvezii și fragile, ca aripa de albină, și nici un dinte în gură. Se mișca puțin, fără chef, parcă își menaja forțele, părea mereu somnoros, capricios; nu învățase să stea în fund – bine că rămăsese în viață. Dar vara, îndată ce se arătase soarele și apăruse mâncarea, începuse să crească – și crescuse repede, așa cum trebuia să fie la vârsta lui. Mânca mult, cât un adult (Așkenazi observase că Zuleiha îl hrănea în plus, dar nu zicea nimic, se făcea că nu vede). Băiatul a început să zâmbească arătându-și dințișorii lați și puternici, abia iviți din gingiile străpunse, a început să gângurească. A învățat să șadă și să se târască repede, ca un gândac. Părul i s-a făcut negru, i s-a încrețit, iar picioarele și mâinile i-au crescut, i-au devenit un pic dolofane, cum le au copiii la vârstă fragedă. Numai că nu voia nicicum să se ridice în picioare și să meargă. Curând avea să împlinească un an.

Era foarte dependent de Zuleiha, aproape anormal de dependent. Când

lucra în bucătărie, ea îi simțea din când în când mânuțele agile încleștate de poalele ei – Iusuf ieșea târându-se de sub masă, își atingea mama și se târa înapoi. Știa că o s-o caute când alerga cu treburi prin curte sau la râu după apă. Se grăbea să se întoarcă gâfâind, înfierbântată de fugă, și-l găsea plângând pe prag, întinzându-și lacrimile pe toată fața cu mânuțele făcute pumn.

La început îl lua cu ea când ducea mâncarea la pădure. Dar era chinuitor: să duci de colo, colo două găleți pline și pe deasupra un copil de un an, atârând greu, s-a dovedit a fi dificil, practic imposibil. În plus, în pădure îl mâncau țăntarii fără milă, și nu mai putea adormi, chinuit de pișcăturile care îi acopereau pielea delicată.

Prima dată l-a lăsat singur în bucătărie cu inima strânsă. Câteva ore mai târziu, după ce le dusesese muncitorilor prânzul, a alergat înapoi într-un suflet și a dat de perete ușa bucătăriei: era liniște. S-a apucat disperată să-și caute copilul – și l-a găsit sub masă dormind, cu fața umflată și brăzdată de urme albe de lacrimi, îngropată în cârpa cu care ea spăla de obicei blatul de lucru. De atunci îi lăsa basmaua ei – mai bine să-și vâre fața în ea. A fost nevoită să umble cu capul descoperit.

În ultima vreme, Zuleiha făcea multe lucruri care altădată i s-ar fi părut rușinoase, imposibile.

Se ruga rar, în grabă. Se convinsese în timpul foametei recente că Allah nu-i vede și nu-i aude: dacă Preaînaltul ar fi auzit măcar una dintre miile de rugi înlăcrimate trimise de Zuleiha în iarna aceea aspră, n-ar fi putut să-i lase pe ea și pe Iusuf fără ocrotirea lui milostivă. Prin urmare, privirea din înălțimi nu ajungea în pustietatea asta. La început îi fusese frică să trăiască fără atenția permanentă și supravegherea strictă a ochiului atotvăzător – se simțea orfană. Apoi s-a obișnuit, s-a resemnat. Uneori, din obișnuință, trimitea spre cer mici rugăciuni grăbite – așa cum sunt trimise scrisori scurte din locuri sălbatice și îndepărtate, fără speranța că ele vor ajunge la destinatar.

Mergea prin codru singură timp îndelungat. Își dăduse seama din prima zi că era un adevărat codru – sumbru, sălbatic, cu copaci doborâți de furtună – atunci când, cu stomacul înghețat de frică, alergase pe poteca abia vizibilă spre locul unde se tăiau copacii, ca să-i hrănească pe muncitori. Știa că rugăciunile n-au putere în codru, așa că nu-și pierduse vremea cu ele – plutise ca o umbră printre copaci, fără să se sinchisească de crengile care îi biciuiau fața, cu fălcile încleștate și ochii ieșiți din orbite de frică, negândindu-se la altceva decât că în colonie o aștepta fiul ei și că era musai să se întoarcă. A

rămas în viață – codrul nu s-a atins de ea. În scurt timp a căpătat curaj, a început să nu mai alerge, ci să meargă normal. Zărea ba un jder – ca un fulger negru scăpărând printre acele roșiatice –, ba o forfecuță gălbuie sprintenă, care se grăbea nu se știe încotro pe o creangă de brad, ba o namilă de elan plutind solemn printre tulpinile roșiatice ale pinilor, părând și mai mare datorită coarnelor răsfirate ca un tufiș – și înțelegea că de fapt codrul e îndurător cu ea, nu se supără că-l deranjează. Când a găsit lângă o buturugă veche, acoperită cu mușchi, câteva boabe de afine (le-a rupt cu recunoștință și le-a ascuns în buzunarul *kulmekului*, pentru Iusuf), s-a liniștit: codrul o acceptase.

Nu cunoștea spiritele locului, nu știa să le venereze, le saluta doar în sinea ei când intra în codru sau cobora spre râu – și atât. Poate că bântuiau și pe aici duhurile necurate ale pădurii sau ale râului: *șurale* zburdalnice cu degete lungi, umblând de colo, colo prin desișuri în căutare de călători rătăciți; *albasti* scârboase, târându-se de sub pământ când adulmecă miros de om; *su-anasî* lătoase și veșnic ude, locuind în ape, încăpățânându-se să tragă oamenii în adâncul râului. Zuleiha nu întâlnise pe nici unul în codru – fie nu trăiau aici, la periferia lumii, fie erau mai liniștite și mai pașnice decât rudele lor din pădurile Iulbașului. Puteai încerca să le hrănești, ca să-și facă simțită prezența, să se arate și apoi să te ocrotească. Dar Zuleihăi nu-i trecea prin gând să dea mâncarea – fie ea o rămășiță de cașă, o piele de pește fiartă sau niște zgârciuri moi de cocoș de munte – vreunui duh necurat în loc să i le dea copilului ei.

A încetat să-și pomenească zilnic bărbatul, soacra și fiicele – nu mai avea destulă putere, iar câtă îi mai rămăsese, o consacra lui Iusuf: i se părea o prostie, o nechibzuință să irosească minute prețioase din viață cu amintirile despre morți – mai bine să le dăruiască micii ființe vii care aștepta toată ziua cu sete mângâierile sau zâmbetele mamei.

Munca zile întregi alături de un bărbat străin (deseori se lovea de umerii lui Așkenazi sau chiar li se atingeau mâinile, căci spațiul sălii de mese era strâmt).

Tot ce o învățase cândva mama că era corect și necesar să facă în casa soțului ei, tot ce constituise, aparent, esența și conținutul vieții Zuleihăi se făcuse praf și pulbere, se risipise, se prăbușise. Regulile erau încălcate, legile se transformaseră în opusul lor. În locul lor apăruseră noi reguli, fuseseră date noi legi.

Și uite că prăpastia nu se căsca la picioarele ei, n-o trăsnea fulgerul din

ceruri, demonii codrului n-o prindeau în plasele lor lipicioase. Oamenii nu aveau ochi pentru păcate – nu le stătea mintea la așa ceva.

Și încă ceva: în fiecare seară, Zuleiha ducea cina la comandament.

Deportații și gardienii cinau laolaltă în sala de mese: muncitorii la mesele lor, gardienii la altele, separat. Ignatov însă cina la el, singur. Mânca de prânz rareori, frugal (gusta vreo doi pesmeți sau o bucățică de pâine), dar cerea să-i fie adusă o cină consistentă, fierbinte.

După ce încălzea într-un ceaun mic tot ce rămăsese din ciorba de la prânz și arunca într-o strachină încăpătoare cele mai mari și mai grase bucăți de pește sau niște cașă mai groasă, de la fundul cratiței, Zuleiha puneă totul pe o scândură lată și o ducea din sala de mese pe colină, în căsuța îngrijită, singura din colonie cu ferestre de sticlă. Poteca pe care urca era lungă, și ea mergea încet, pășind cu luare-aminte – își făcea curaj. Nu știa ce se petrece. Ba da, știa. Știa ce se petrece. E greu să ascunzi ceva față de tine însuși...

La început, Ignatov n-o băga în seamă. Ea intra după ce bătea la ușă timid și, neauzind nici un răspuns, puneă repede mâncarea pe masă, simțind ce dens era aerul acolo – de parcă n-ar fi fost aer, ci apă. Plutea înapoi spre ușă și zbura ușurată pe potecă în jos, suflând adânc și dându-și seama că, fără să știe de ce, la comandament își ținuse respirația, ca și cum chiar ar fi fost sub apă. În tot timpul asta, comandantul stătea în picioare și privea pe fereastră sau stătea lungit pe pat, ținându-și ochii închiși. Nu numai că n-o privea, dar nici măcar o sprânceană nu mișca.

Odată însă, pe neașteptate, a privit-o – privirea îi era grea, stăruitoare. Zuleiha i-a simțit-o fără să ridice ochii. „Ceva nu-i bine?“ a întrebat ea. „Nu-i destul de sărată mâncarea?“ Ignatov a continuat s-o privească fără să răspundă. Ea s-a strecurat afară, abia acolo și-a venit în fire. În timp ce cobora pe potecă, îi simțea privirea în ceafă, la baza părului. A început să se ducă la Ignatov cu basmauă pe cap, iar el a început s-o privească insistent. Din cauza asta, aerul n-a mai fost ca apă, ci ca mierea. Zuleiha plutea scurgându-se prin miere: își încorda toți mușchii și își întindea tendoanele, dar încet, ca în vis. Nici dacă ar fi izbucnit un incendiu nu s-ar fi mișcat mai repede. Ieșea pe ușă obosită, de parcă ar fi tăiat lemne, și-i era mereu sete.

Știa ce se petrece: așa o privea Murtaza – cu mulți ani în urmă, când tânăra Zuleiha abia intrase în casa lui ca nevastă. Ucigașul soțului ei o privea cu privirea soțului.

Ar fi vrut să nu se mai ducă la Ignatov, ca să n-o mai vadă. Dar cum să nu se ducă – doar nu era să-l trimită pe Așkenazi cu farfuriile la el... Și se ducea:

urca încet cărarea, deschidea ușa grea, respira adânc și plonja în mierea densă, vâscoasă. Simțea cum ea însăși se transformă toată în miere: mâinile, care puneau ceaunul pe masă, parcă i se prelingeau de-a lungul corpului, picioarele, care pășeau pe podea, parcă se lipeau de ea, capul, care voia s-o izgonească departe de locul ăsta, i se înmuia, i se topea sub basmaua strâns înnodată.

Ucișașul soțului ei o privea cu privirea soțului – și ea se transforma în miere. I se făcea rușine, o rușine chinuitoare, insuportabilă, monstruoasă. Parcă toată rușinea ei, trecută și prezentă, se contopea într-una singură, absorbea toate faptele pentru care nu se rușinase în anul ăsta bezmetic: numeroasele nopți petrecute umăr la umăr cu niște oameni străini, cu bărbați străini, în întunericul cazematelor și în strâmtoarea vagonului, sarcina purtată în văzul lumii, din primele luni și până la sfârșit, nașterea în fața tuturor. Ca să se ascundă cumva de rușinea asta, să gonească gândurile necuviincioase, Zuleiha își imagina deseori un cort mare și negru, din piei groase de oaie, grosolan tăbăcite, asemănător iurtelor bașkire. Cortul îi ascundea sub acoperișul solid pe Ignatov cu comandamentul lui cu tot, pologul se închidea, și tot ce era senzual, rușinos, urât rămânea acolo, înăuntru. Zuleiha sărea pe un armăsar mare și, înfigându-și cu putere picioarele goale în coastele lui, pleca fără să se uite înapoi.

Konstantin Arnoldovici a venit la comandament după lăsarea întunericului, când toți cinaseră și dormeau liniștiți. A zgredănat timid la ușa timp îndelungat. Neprimind nici un răspuns, a tropăit târșându-și picioarele când încolo, când încoace, iar în cele din urmă s-a uitat pe fereastră. Și a dat de fața severă a comandantului, cu scânteia roșatică a țigării între dinți – stătea pe pervaz și fuma.

— Ce-i?

— Cettățtene comandant! zice Sumlinski dându-și silința să pronunțe consoanele cu o grijă deosebită, rostogolindu-le în cerul gurii. Cetățtene comandant, deportații au ceva să vă spună!

— Da?

Konstantin Arnoldovici își aranjează ținuta, strângându-și la piept jacheta soioasă, fără nici un nasture.

— Așezarea noastră n-are nume.

— Ce n-are? nu înțelege imediat Ignatov.

— Nume. Denumire, dacă preferați. Ea există, dar n-are nume. Trăim într-un punct nemarcat pe hartă și fără nume. Poate că mâine o să-și înceteze

existența, dar astăzi, astăzi... Și noi trăim în el. Vrem ca așezarea noastră să aibă un nume.

— Instalație de apă caldă nu vreți?

— Nu, instalație de apă nu vrem, oftează serios Sumliniski. Numele nu costă nimic. Așezarea va primi oricum un nume mai devreme sau mai târziu. Așa că noi, ca... mmm... primii locuitori ai lui, am vrea să ne exercităm dreptul de a-i da un nume.

Ignatov trage de timp. Cerculețul portocaliu de la capătul țigării se aprinde mai tare, și pomeții ascuțiți ai lui Konstantin Arnoldovici se luminează pentru o clipă, apoi dispar în întuneric, numai ochii îi strălucesc (Sumliniski își pierduse pince-nez-ul în pădure încă din toamnă – era nevoit să se descurce fără el; lipsiți de ramele aurii, purtate zi de zi, ochii lui păreau uneori excesiv de pătrunzători, insolenți chiar).

— Și cum vreți să numiți... toate astea?

Konstantin Arnoldovici surâde stânjenit, dând din cap.

— Wila, rostește el solemn în cele din urmă.

— Cum?!

— Știți, spune Sumliniski precipitat, este un acronim, o prescurtare formată din unirea primelor litere. Am luat patru nume: Wolf, Ivan, Lukka și Avdei. Se obține W, I, L, A – Wila. Cât se poate de simplu!

Pe trei îi știe, dar Ivan? Nu există între *veterani* nici un Ivan, Ignatov își amintește foarte bine. Dă fumul afară în întuneric, unde se aude respirația emoționată a lui Konstantin Arnoldovici.

— Cei patru oameni care ne-au salvat viața în iarna asta merită ca așezarea să fie botezată cu numele lor. Nu credeți?

Undeva pe Angara, un pește mare sare în apă cu un pleoscăit.

— Mai e ceva...

Konstantin Arnoldovici face un pas spre fereastră cu mâinile împreunate la piept.

— Ei nu știu că vrem să-i... mmm... immortalizăm. Nici Wolf Karlovici, nici Avdei și nici Lukka. Dar dumneavoastră știți acum.

De unde aflaseră deportații că-l cheamă Ivan? Altfel decât *cetățene comandant* nu-l numeau, numai obraznicul de Gorelov îi spunea uneori *tovarășe Ignatov*. Și cum adică: numele lui să fie legat de o tabără de muncă?! La dracu'... Ignatov stinge țigara de piatra netedă de pe pervaz, apoi o azvârle în întuneric.

— Nu, zice el.

— Propunem o altă explicație oficială! Sumlinski se apleacă spre fereastră și se apucă cu mâinile uscățive de pervaz. Înțelegem totul. Să nu credeți că... Vom spune că numim așezarea în onoarea lui Vladimir Ilici Lenin – Vi-la!

Chicotește mulțumit, frecându-și palmele.

— Nu, repetă Ignatov. Nici o vilă.

— Excelent! se bucură celălalt nu se știe de ce, de parcă ar fi primit aprobarea. Așa ne-am gândit și noi, că n-o să fiți de acord! Și am pregătit o variantă de rezervă, mai... mmm... conspirativă.

— Du-te la culcare, Sumlinski.

Ignatov pune mâna pe canatul ferestrei.

— Sem Ruk²⁵! exclamă repede și înflăcărat Konstantin Arnoldovici înspre fereastra care se închide. Pentru că voi patru aveți șapte mâini. Haideți să numim așezarea așa – n-o să ghicească nimeni niciodată, auziți? Și e un nume sonor, poate chiar unic...

Fereastra se închide cu un pocnet. Prin grosimea sticlei se vede silueta slăbuță, cu umerii căzuți coborând grăbită pe potecă, spre colonie.

...Sumlinski parcă ghicise ce va urma. După vreo două săptămâni, în timpul inspecției obișnuite, Kuzneț i-a aruncat o vorbă printre altele lui Ignatov:

— Vrem să dăm un nume coloniei tale, comandante. O să fie Angara Doisprezece. Așa o s-o trecem pe hartă.

— Are deja un nume, a replicat Ignatov, surprins și el că găsisese răspunsul. Astă-iarnă, în bordei, n-aveam ce face și i-am pus nume.

— Zău?! Și n-ai zis nimic?

— Am fost ocupat. Și nici tu nu m-ai întrebat.

— Și cum porunciți să vă numim acum?

Kuzneț îl privește atent, stăruitor.

— Sem Ruk, răspunde Ignatov după o pauză.

— Complicat. Nu cumva numele ăsta vi l-a sugerat vreun popă?

— Cuuum?!

— Păi da! Numele ăsta al vostru pute a obscurantism religios. A serafimi cu șase aripi și alte fenomene de-astea.

— Ești un prost, Kuzneț, cât ești tu de șef.

De curând începuseră să-și spună pe numele mic, dar, când se certau, se șfichiuiuau reciproc cu numele de familie.

— Contingentul meu e format din tătari, mordvini și ciuvași – ăștia probabil că n-au văzut în viața lor un popă, ce să mai vorbim de serafimi...

— Dracu' să te ia! a dat din mână Kuzneț. Sem Ruk să fie!

Și astfel numele inventat de Sumlinski a rămas, a fost pus pe hârtie, a călătorit din instanță în instanță. În cele din urmă, lista extrem de lungă de așezări nou-formate (în Siberia de Est erau deja aproape o sută) a ajuns pentru confirmare la președintele comitetului regional de partid din Irkutsk. Dactilografa distrată de la secretariat, supărată nevoie-mare că în ziua precedentă nu reușise să-și cumpere de la un speculant ciorapi de mătase cu trei ruble, a făcut o greșeală de tipar: a scris denumirea cu „r“ mic. Listele au fost aprobate. Lucrătorul de la tipografie a crezut că spațiul dintre cuvinte e o greșeală și a corectat-o, astfel că în toate documentele și pe toate hărțile așezarea a intrat cu o denumire ușor diferită, dar nu mai puțin sonoră: Semruk.

Prima dată s-a întâmplat la sfârșitul lui iunie. Zuleiha n-a înțeles nimic atunci. Tocmai adusesse în bucătărie două găleți pline cu apă și le târâse la masa de tranșat, unde, gârbovit, Așkenazi descânta niște pești sedefii, așezați în evantai pe masă.

Iusuf, care-și aștepta mama lângă ușă, s-a târât de-a bușilea spre ea, ca un mic animal, și s-a prăbușit din senin pe podea, rămânând nemișcat, de parcă fusese împușcat. Ea s-a repezit la el, l-a luat în brațe, l-a scuturat. Copilul era alb la față, cu buzele vinete-albastrii, nu respira. Așkenazi i-a zis:

— La infirmerie, repede!

A ridicat într-o clipă trupușorul rece și nemișcat și a luat-o la fugă.

Leibe consulta un bătrân a cărui piele, de epuizare, începuse să se desfacă în solzi, ca scoarța de pin. Zuleiha și-a pus fiul pe masă, între bătrân și doctor, și s-a agățat de Leibe urlând, nefiind în stare să explice ce se întâmplase. Doctorul a examinat copilul, l-a ascultat, s-a încruntat și i-a injectat un medicament cu miros înțepător dintr-o seringă de sticlă lungă și subțire cât un deget.

— Slavă Domnului că ne-au adus de toate luna trecută, și medicamente, și seringi, a zis el.

După un minut, Iusuf s-a trezit și a clipit somnoros. Zuleiha continua să urle, nu putea să se liniștească.

— Gata, gata... Wolf Karlovici își trage sufletul, își desface gulerul și bea jumătate de cană de apă. Dacă se mai întâmplă, adu-l imediat la mine.

L-a dus pe Iusuf înapoi la bucătărie. Mergea prin colonie, totul se învârtea în jurul ei, dar își ținea copilul lipit de ea, nu putea să se dezlipească de el. Se apuca să curețe peștele, dar ochii îi erau mereu îndreptați sub masă, unde se

târâse Iusuf aproape adormit. Din minut în minut se apleca să verifice dacă totul e în ordine, dacă nu și-a pierdut iar cunoștința. El dormea făcut ghem. Zuleiha se apropia târâș de el și asculta dacă respiră. „Te-aș lăsa să pleci acasă, Zuleiha, dar conducerii s-ar putea să nu-i placă“, spunea Așkenazi parcă scuzându-se. Era cea mai lungă frază pe care i-o adresa.

După câteva săptămâni s-a întâmplat din nou, de data asta seara, când Zuleiha și Iusuf se pregăteau de culcare. L-a dus din nou la doctor, din nou i-a făcut injecție.

A încetat să doarmă noaptea. Cum să doarmă când se putea întâmpla așa ceva noaptea? Stătea întinsă lângă fiul ei și-i asculta respirația, îl veghea.

Drumurile la pădure cu prânzul pentru muncitori au devenit un chin. Zuleiha alerga pe cărare cu gălețile pline, muncită de gânduri: dacă i se întâmplă chiar acum? Sau peste un minut? Peste două? Așkenazi n-o să observe nimic, el nu-și ia ochii de la blatul de lucru, iar Iusuf stă tot timpul sub masă. Ajungea înapoi mereu nădușită, cu inima bătând să-i iasă din piept, și se apleca sub masă: trăiește? A început să-și facă mai prost treaba în bucătărie. Se temea că Așkenazi se va plânge și ea va fi dată afară și trimisă la muncile obișnuite. Dar el s-a dovedit a fi un om cu suflet, îngăduitor.

Iar în august s-a întâmplat noaptea. Zuleiha stătea în întuneric cu ochii deschiși și asculta respirația lui Iusuf – parcă se legăna pe valuri: inspiră-expiră, inspiră-expiră, sus-jos. Oboseala ultimelor săptămâni o trăgea de picioare undeva în adânc, într-un somn întunecat. Abia a închis pleoapele – e dulce, plăcut, se scufundă. Apa o leagănă, o ademenește, și deodată lângă ea apare chipul lui Ignatov, liniștit, drăgăstos. Dă-mi mâna, spune el, altfel o să te îneci în miere. Privește în jur, totul e galben ca aurul. Ea scoate vârful limbii și simte că e, într-adevăr, miere. Asta a trezit-o. Își simte gura dulce, plină de salivă. Sunetele – și respirația vecinilor, și sforăitul, și foiala nocturnă – toate sunt departe, nu aici. În jur e liniște – o binecuvântare.

Iusuf nu mai respiră.

Îl scutură. Nu, nu respiră. Se repede cu el la infirmerie, desculță, cu cozile despletite. Pe cer, discul lunii e ca un *tenke*, dinspre Angara șuieră vântul, sub picioare simte conuri, bețe, pietre, pământ – ea nu bagă de seamă. La început bate la fereștrua din față, mai-mai să spargă geamul (se puseseră geamuri și la infirmerie) – nimeni. Se dezmeticește și dă fuga în spate, în zona de locuit.

Leibe îi iese repede în întâmpinare ciufulit de somn, numai în izmene, rărite de atâta purtare. Aprinde lampa și pune copilul pe patul lui. Iusuf are vârful nasului, fruntea și mâinile înghețate. După injecție începe să respire, să

scâncească, să plângă. În brațele mamei se liniștește și adoarme. Dar Zuleihăi îi tremură mâinile atât de tare, încât e gata să-l scape.

— Lasă-l aici, îi spune Leibe în șoaptă. Și liniștește-te.

Ea îl pune pe Iusuf pe perna doctorului (o căciulă de blană întoarsă pe dos). Picioarele i se înmoaie, n-o mai țin. Se așază cu ele atârându-i pe scândurile proaspăt rindeluite ale podelei, cu corpul pe pat, cu fața spre degetele fiului ei, care se încălzesc.

— A scăpat și de data asta, spune Leibe întinzându-i o cană cu apă. Bine că ai observat. Câteva minute în plus și...

Zuleiha îi apucă mâna zbârcită, cu pete maronii, și o duce la buze. Apa se varsă cu un pleoscăit din cană pe podea.

— Încetează imediat! se supără doctorul, trăgându-și mâna. Mai bine bea!

— Domnu' doctor, șoptește Zuleiha fără să se ridice din genunchi (se miră și ea: oare buzele ei vorbesc?), dați-ne voie să stăm în infirmerie, mie și lui Iusuf. N-aș suporta să pățească ceva. Nu ne goniți, lăsați-ne să rămânem. Salvați-ne! Fac orice pentru dumneavoastră, vă spăl, vă fac curat, vă adun fructe de pădure. Dacă-i nevoie, pot să vă ajut și cu bolnavii. Numai să fie Iusuf noaptea aici, aproape de dumneavoastră.

— Stați cât vreți, dă din umeri doctorul. Dacă nu se opune comandantul.

După jumătate de oră, Zuleiha și-a adus puținele lucruri la infirmerie; Iusuf nici n-a apucat să se trezească, așa că a dormit pe perna de blană a doctorului toată noaptea, până dimineața.

La comandant s-a dus chiar Leibe, fără a aștepta să i se pună întrebări. Uitați, așa și pe dincolo, i-a explicat el, pacientul are nevoie de internare. Situația de față nu va afecta în nici un fel productivitatea muncii Zuleihăi Valieva. Ignatov l-a privit încruntat, neprietenos, dar nu s-a opus.

Zuleihăi și lui Iusuf li s-a pregătit un prici apărat de o perdea. După îmbâcseala din baraca comună, aerul mirositor al infirmeriei – de fenol, spirt, ienupăr, frunze de merișor, pojarniță, rozmarin sălbatic – părea curat și proaspăt. Dimineața, cu Iusuf în brațe, Zuleiha dădea fuga la bucătărie. Seara se grăbea înapoi și, în loc să se ducă ca de obicei în pădure după rășcovi sau papură, făcea curățenie la infirmerie. Spăla podelele, pereții, mesele, lavițele, geamurile, priciurile (chiar și pe cele neocupate) – se lupta cu lipsa de igienă. Apoi trecea în partea de locuit – freca podelele, soba mare, construită din pietre, curăța veranda. Spăla hainele doctorului în Angara. A învățat să fiarbă feșele și instrumentele medicale rudimentare într-un cazan.

— Te rog, nu te mai speti atât! îi spunea Leibe, ridicându-și palmele

înguste și uscate spre tavan. Mai bine du-te la culcare!

Stăteau de veghe cu rîndul la patul lui Iusuf, fiecare câte jumătate de noapte. Leibe afirma că acum a îmbătrânit, nu mai doarme mult, așa că-i e ușor să stea de veghe noaptea. Dacă ar fi fost vorba despre oricine altcineva, Zuleiha n-ar fi putut adormi, dar în doctor avea încredere – se culca și se cufunda într-un somn greu, fără gânduri și fără vise.

Doctorul i-a propus chiar el ca în timpul drumurilor zilnice la pădure să-l aducă pe Iusuf de la bucătărie înapoi la infirmerie, și ea a acceptat recunoscătoare.

Când la spital a fost adus un bărbat galben ca lămâia, cu cearcăne negre sub ochi și care tușea tot timpul de ziceai că-și rupe pieptul, Wolf Karlovici le-a cerut să se mute în cămăruța lui. Zuleiha a șovăit – ce-o să spună oamenii? –, dar, întâlnind privirea severă a doctorului, și-a dus repede fiul în partea din spate a infirmeriei, după ușa solidă.

Asta se întâmpla la sfârșitul verii. Începea al doilea an al șederii deportaților în taiga.

Zuleiha pune ligheanul cu feșe în soba bine încălzită. Întotdeauna spăla și limpeztea feșele în Angara, în apa curgătoare, și după aceea mâinile îi erau înghețate, o dureau – cu atât mai plăcut era să le țină lângă soba încinsă, să simtă din nou sângele în palme, să-și simtă pielea din vârful degetelor. Focul trosnește sub fundul ligheanului înnegrit de arsură, înfulecând cu poftă bușteanul aruncat în el. Cât fierbe apa, Zuleiha reușește să dea fuga afară după lemne – feșele nu trebuiau să fiarbă mult, dar ei îi plăcea să le fiarbă temeinic, până se albeau.

Iusuf se zbenguie pe podea – merge de-a bușilea, se joacă cu jucărele de lut. I le făcuse Ikonnikov: mai întâi un copilaș grăsan, semănând cu un fus gros, cu buzele umflate și parcă întoarse în afară, apoi o pasăre grozavă, cu creastă și picioare acoperite cu pene și aripi caraghioase, nepotrivite pentru zbor, și un pește mare și greu, cu ochii bulbucați privind obraznic și falca de jos arătând împotrivire. Jucăriile erau tocmai bune – nici prea mari, nici prea mici (încăpeau ușor în palma mică de copil), nu erau grele și, lucrul cel mai important, păreau vii. Mai aveau o calitate extrem de importantă: după ce Iusuf le rupea, aripile și înotătoarele creșteau la loc când Ikonnikov trecea cu vreo treabă pe la infirmerie.

Zuleiha se grăbește să iasă afară, câtă vreme fiul ei e ocupat să lovească frunțile din lut ale celor doi vrăjmași, pasărea și peștele, și nu-i observă plecarea. Ușa se deschide singură, cu o clipă înainte ca ea să apuce s-o atingă.

În golul ușii, cu razele de soare bătându-i în față, ea vede o siluetă înaltă și întunecată. Rochia largă și lungă până la călcâie fâlfâie în vânt, și bastonul noduros bate autoritar în prag.

Strigoaica.

Pășește în izbă. Pipăie cu bastonul, nările i se mișcă, adulmecă aerul.

— Pute a ceva, zice.

Zuleiha se trage înapoi, acoperindu-l cu spatele pe Iusuf, care se joacă pe podea. Băiatul se târăște, gângurind ceva numai pentru el și atacând cu peștele ținut strâns în mână pasărea care cade repede pradă asalturilor inamice – pare că nu observă nimic. Soacra înaintează, adulmecând zgomotos și dând la o parte cu bastonul lucrurile întâlnite în cale, ca și cum le-ar vedea clar: un scaun răsturnat trosnește, o găleată goală se rostogolește zdrăgănind, niște străchini de lut goale zboară de pe masă pe podea.

— Pute! repetă ea tare și insistent.

În izbă miroase puternic a pietre încinse în sobă și a feșe care fierb, a fum, a lemne uscate, a lemn proaspăt tăiat. Plutește și un miros vag de fenol și spirt, iar de la plantele atârinate în mănunchiuri groase de tavan vine un miros înțepător de flori.

Bătrâna se apropie. Zuleiha îi vede orbitele albe, acoperite cu o pojghiță albăstruie, ca pielea peștelui proaspăt curățat, și cu o rețea deasă de vase roșii în colțul ochilor, cărarea perfect trasată exact pe mijlocul capului și părul moale și foarte rar de culoarea prafului, împletit în cozi lungi și subțiri.

Strigoaica trage puternic aerul în piept, aproape că se aud nările mișcându-i-se. Întinde vârful bastonului spre poalele rochiei Zuleihăi și i-o ridică, dezvelindu-i picioarele goale și albe, parcă strălucind în întunericul izbei (încă din toamna trecută Zuleiha făcuse scutece din șalvari). Bătrâna rânjește – un colț al gurii i se mișcă în sus și se topește în pliurile adânci ale zbârciturilor.

— Am găsit a ce pute, zice ea. A *fehișe* – a curvă.

Nimeni n-a mai numit-o astfel pe Zuleiha. O căldură sufocantă i se ridică din piept în gât, în obraji, în frunte – până în creștetul capului.

— Da! repetă mai tare Strigoaica. A curvă care se gândește noaptea la rusul Ivan, ucigașul lui Murtaza al meu...

Zuleiha scutură din cap, strânge din ochi. Cum să protesteze?

— ...Și trăiește cu neamțul, cu necredinciosul Wolf!

— Trebuie să-mi cresc copilul, șoptește Zuleiha cu gâtul uscat, să-l pun pe picioare. A împlinit un an și nu merge, n-a învățat nici măcar să stea în

picioare. Doar e nepotul tău.

Face un pas într-o parte, lăsând-o pe Strigoaică să-l vadă pe copilul care șade pe podea, ca și cum bătrâna ar fi putut să-l vadă. Iusuf continuă să se joace nepăsător: peștele și pasărea, unite în mânuțele lui încleștate, se reped asupra copilașului din lut rămas în inferioritate și fără o mână.

Strigoaica își îndepărtează dezgustată bastonul de Zuleiha, de parcă necurătenia femeii i l-ar păta:

— Ai uitat de legile Șariei și de legile oamenilor. I-am spus eu lui Murtaza: nu-i bună femeia asta, e murdară și la trup, și-n cuget...

— Murtaza a murit. Am dreptul să-mi iau alt bărbat!

— ...În fața întregii lumi doarme sub același acoperiș cu un bărbat străin! Ce-i ea după toate astea? O curvă, asta e!

Bătrâna scuipă pe podea zgomotos, cu sete.

— O să fiu soția legiuită a doctorului!

— *Fehișe!* Cuvă! Cuvă!

Strigoaica scutură mărunț din cap, și înfloriturile grele ale cerceilor scot un clinchet ușor în lobii zbârțiți.

— Jur! Zuleiha își bagă capul între umeri și ridică mâna să se apere.

Când o lasă în jos, nu mai e nimeni lângă ea. Iusuf se zbenguie liniștit, lovind energic jucăriile de lut. Lemnele trosnesc în sobă; apa bolborosește zgomotos, se revarsă din lighean, sfârâie pe cărbunii încinși. Zuleiha se așază pe podea lângă fiul ei, își îngroapă fața în palme și scâncește încet, ca un cățeluș.

În ultima zi de vară, norii sunt albi și ușori ca florile de măr, iar Angara – întunecată și adâncă, transformându-și în negru albastrul ce răzbătea prin masa de apă în zilele extrem de calde și de însorite. Căldura e ușoară, uscată, e căldură de toamnă.

Zuleiha merge pe cărarea din pădure: în spate cu Iusuf, înfășurat într-un șal, într-o mână duce un coș, în cealaltă are un baston. Sub picioare îi trosnesc acele de pin roșiatice și primele frunze căzute, sfărâmicioase, gălbejite. Din fericire, Așkenazi a lăsat-o azi să plece în taiga să culeagă fructe pentru compot – se întunecă devreme, după cină nu se mai poate ieși. E deștept bucătarul: astăzi s-ar fi descurcat foarte bine și fără compot – nu era zi de sărbătoare, nu se aștepta vizita vreunui șef. I-a fost milă de ea și a hotărât să-i dea o zi liberă. Vede că-n ultima vreme nu e în apele ei, doarme prost, muncește cât trei.

Zuleiha se teme să se îndepărteze prea mult de colonie (ce s-ar face dacă i

s-ar întâmpla ceva lui Iusuf?), așa că se duce într-un loc cunoscut din pădurea de pini, plin cu tufe de afin. Trece pâ râul, care susură zgomotos (ea îl numește *Cișme*), pășind pe pietrele mari și plate, și merge mai departe, de-a lungul apei, până la poalele colinei mari, unde se află poiana largă și luminoasă (ea o numește Poiana Rotundă). Aici, la adăpostul bătrânului mesteacăn uriaș, lovit de trăsnet și al detașamentului de pini cu tulpinile roșii, se ascunde un loc plin cu fructe de pădure. Boabele mari de afine cresc din belșug, ca puzderia de stele într-o noapte senină: nu ai decât să te apuci să le culegi. Fructele sunt grele, liliachii, acoperite parcă de o catifea albastră; când le atingi, pe suprafața rotundă rămâne o urmă întunecată. Și sunt zemoase, dulci ca mierea. Zuleiha mănâncă pe săturate, îi dă și lui Iusuf să mănânce. El zâmbește cu dinții strălucindu-i negri de la fructe: și fiindcă boabele sunt gustoase, și de bucurie că mama stă cu el fără să plece nicăieri.

— Gata, *ulîm*, spune Zuleiha, ștergându-i bărbia murdară de suc roșu și lipicios, ne-am jucat destul. Trebuie să mă apuc de treabă.

Își întinde șalul la umbra pinilor și-l așază pe Iusuf pe el. Îi pune o basma pe cap ca să nu-l ardă soarele. Și începe să culeagă fructele târându-se de jur împrejur ca melcul. Coșul e mare, adânc, dar dacă se străduiește poate să-l umple.

Iusuf gângurește, povestește ceva florilor (încă n-a învățat să vorbească, nu rostește nici un cuvânt, doar îngaimă ceva numai de el știut). Îi place să vorbească cu florile, să le privească. Zuleiha se speriasse la început: nu cumva crește un prostănac? Dar fiul ei are ochi inteligenți, atenți. Și-a zis: poate o să vină și vremea când o să înceapă să vorbească. Și, dacă rămâne mut, asta e, ea o să-l iubească oricum ar fi, o să-l hrănească, o să-l crească. Numai de s-ar ridica pe picioare, de-ar începe să meargă...

Se întinde după fructele grele, înmuiate de soare, desface cu degetele mugurii delicați în mici lamele verzi, rotunde. Deodată, în verdele viu, sculptor, vede niște cizme negre, noi, bine lustruite, de te poți oglindi în ele; sunt foarte aproape, trebuie doar să întinzi mâna ca să le atingi. Zuleiha își ridică încet privirea: din carâmbii înguști și înalți iese stofa gri a pantalonilor de călărie. Poala cămășii maronii e strânsă în talie cu o curea roșcată. Două mâini, într-una o pușcă de vânătoare lungă, cu țeava brunată. Mai sus pe piept – două buzunare cu clapetă; o curea subțire de-a curmezișul pentru tocul armei. Și, mai sus, niște nasturi lucind în soare încheie gulerul înalt, bine strâns. Trese roșii pe guler, umeri lați. Și undeva sus, sub cupola cerului, fața înconjurată de un nimb: chipiul cu borul roșu și calota albastră.

Se uită la ea. E Ignatov.

Deasupra capului, pinii își mișcă blând acele, gemând ușor în bătaia vântului. Țârâitul greierilor în iarbă e puternic, grav, asurzitor. Albinele bâzâie, bondarii grași zboară din floare în floare.

Ignatov își reazemă pușca de un trunchi colorat în ruginiu-aprins, scăldat parcă în lumina soarelui, își scoate chipiul și-l aruncă în iarbă. Își descheie nasturele de sus de la cămașă, apoi încă unul și încă unul. Își scoate cureaua subțire, ținută de-a curmezișul – catarama de la piept, catarama de la brâu. Își scoate cămașa peste cap.

Așa cum stă ghemuită, Zuleiha se dă înapoi. În jur unduiește iarba uscată de toamnă, semințele coapte zdrăgănesc ca jucăriile copiilor.

Ignatov face un pas spre ea și se lasă pe vine – fața lui coboară rapid din nori, până când ajunge foarte aproape. Întinde mâna – palma uriașă parcurge un drum nesfârșit și-i atinge bărbia. Degetele trag de nodul basmalei – pânza legată strâns cedează ușor, se desface, alunecă de-a lungul obrazilor, descoperindu-i capul. Ignatov o prinde de cozi cu amândouă mâinile și trage de ele. Zuleiha le apucă și le trage spre ea, nu se lasă. El își trece încet degetele prin părul ei, și cozile slăbesc, se despletesc.

— Te aștept în fiecare noapte, spune el.

Vine de la el un miros uscat, de căldură și tutun.

— Nu mă mai aștepta.

De-ar putea să-i scoată degetele din păr – dar nu-i chip, sunt bine înfipite. Și fierbinți, ca atunci, în pădurea Iulbașului.

— Ești femeie. Ți trebuie un bărbat.

Fața lui e netedă, cu câteva riduri fine ca firele de păr. Iar pe frunte – urma abia vizibilă a chipiului.

— Am bărbat, mi l-am găsit.

Ochii lui sunt cenușii, bătând în verde, are pupile mari și negre.

— Pe cine?

Respirație de copil neprihănit.

— Un soț legiuit – ieri m-am măritat cu doctorul.

— Minți.

Fața lui e lipită de fața ei. Zuleiha strânge din ochi, se proptește cu călcâiele în pământ, își ia avânt și se rostogolește. Sare în picioare, apucă pușca rezemată de copac și o ațintește asupra lui Ignatov.

— E bărbatul meu, în fața cerului și a oamenilor, spune ea și-i face semn cu țeava puștii să se îndepărteze. Sunt nevasta lui.

— Lasă aia, proasto, răspunde el din iarbă. O să se descarce.

— Nevastă credincioasă!

— Dă drumul puştii, îţi zic.

— Să nu mai vii după mine în pădure!

Zuleiha îşi mijeşte ochii şi-l ia stângace în cătare – capătul subţire şi negru al ţevii tremură, se mişcă dintr-o parte în alta. Cu un oftat, Ignatov se lasă pe spate în iarba înaltă.

— Proasto, că proastă mai eşti...

În cele din urmă, ea potriveşte cătarea năbădăioasă. Mişcă încet ţeava privind prin vizor: lumea pare altfel, mai clară, mai vie, ieşită mult în relief. Din locul unde stă culcat pe spate Ignatov, iarba e mai verde şi mai viguroasă, fluturii, mai mari şi mai frumoşi, la fel libelulele aşezate pe spice; Zuleiha distinge până şi desenul ca pânza de păianjen de pe aripile lor transparente şi sferile în culorile curcubeului ale ochilor mici şi bulbucăţi. Mai departe – ceafa lui Iusuf: petalele urechiuşelor roz, cu desenul marmorat al vaselor de sânge, picătura grea de transpiraţie care-i curge încet de sub părul negru şi cârlionţat pe gâtul alb. Şi mai departe – un triunghi brun şi păros: botul unui urs.

Ursul stă la marginea poienii – e uriaş, lucios. Se uită leneş la Iusuf, trufa umedă îi tremură, în botul întredeschis strălucesc doi canini în partea de jos, ca două degete desfăcute.

— Ivan, cum se trage?

Parcă i-a turnat cineva nisip în gât.

— Ai hotărât să termini cu mine? se ridică Ignatov din iarbă supărat.

Se întoarce, vede ursul.

— Mai întâi trage cocoşul, şopteşte el.

Degetele ei ude alunecă pe fierul rece şi lipicios. Unde e cocoşul ăsta?

Ursul mormăie încet, uitându-se când la băieţelul care şade în faţa lui, când la Zuleiha şi Ignatov, aflaţi ceva mai departe. Iusuf nu-şi ia ochii de la el.

Zuleiha trage cocoşul spre ea – se aude un clinchet sonor. Ursul mormăie mai tare şi se ridică pe labele dinapoi, arătând ca o matahală cu blana zburlită. I se văd burta suptă, cu dungi cenuşii inegale, pieptul ieşit în afară, ghearele curbate ale labelor din faţă, lungi aproape să atingă pământul. Fiara îşi arată colţii – i se vede sclipind pentru o clipă limba neagră-rozalie între colţii galbeni. Iusuf scoate un ţipăt vesel şi se ridică în picioare.

Zuleiha apasă pe trăgaci – se aude o bubuitură. Patul armei o loveşte puternic şi dureros în umăr, aruncând-o în spate. Simte în nări mirosul

puternic al prafului de pușcă. Strigătul scurt de spaimă al copilului e ca țipătul de pasăre.

Ursul face un pas spre Iusuf. Încă unul. Încă unul... Se prăbușește – iarba se culcă la pământ în uriașe valuri verzi. O vreme, namila de urs tremură ca o imensă piftie cafenie, apoi rămâne nemișcată. Iusuf își întoarce fața nedumerită spre mama lui, apoi din nou spre animal.

— Șșș... Ignatov își pune mâinile pe degetele ei încremenite pe pușcă, descleștându-i-le unul câte unul. Gata... Gata...

În sfârșit eliberează arma și o pune deoparte. Zuleiha nu observă mișcarea: se uită cum Iusuf, clătinându-se ușor pe piciorușele puțin strâmbe, se îndreaptă spre ursul mort. Primul pas, al doilea, al treilea...

Ochiul strălucitor al ursului se acoperă cu o peliculă mată, din spatele colților galbeni curge o spumă vâscoasă, cenușie. Iusuf se apropie și lovește cu zgomot fruntea bombată; apucă urechile păroase și trage de ele; se întoarce spre mama lui și chicotește triumfător, stând bine înfipt pe amândouă picioarele.

Note

24. Prescurtare pentru *Narodnîi komissariat lesnoi promîșlennosti* – Comisariatul Popular pentru Industrie Forestieră.

25. În rusă, șapte mâini.

Un om bun

— Pleacă!

Ignatov nu mai respiră gâfâit, se rostogolește pe spate; simte golul din trupul scurs de oboseală.

— Ceva nu-i bine, Vania?

Aglaia își îndreaptă rochia boțită și se așază pe pat.

— Pleacă!

Ea îl mai privește puțin, pipăindu-și cu degetele subțiri clamele portjartierului (pielea de culoarea smântânii pe coapsa plină se zărește o clipă prin cutele stofei de culoare închisă): oare s-au desfăcut? – nu, n-au apucat. Apoi se ridică. Cu pași moi, neauziți, se duce spre lavoarul de tablă, unde stă proptit între bârne un ciob strâmb de oglindă.

— Îți pierzi mințile, Vania, zice ea aranjându-și buclele roșcate și scurte, care abia dacă-i acoperă urechile. Tot mai mult, cu fiecare zi ce trece.

Fără să se ridice din pat, Ignatov bâjbâie pe podea după pantoful ei greu, bărbătesc, cu talpă groasă și vârf pătrășos, își ia avânt și-l azvârle nimerind-o în spate, chiar în locul unde stamba uzată lăsa să se zărească pe omoplatul rotund, sculptat ca-n marmură, o aluniță întunecată – semnul din naștere. Aglaia țipă și se ferește.

— Șterge-o, îți zic! se răstește el aruncând și al doilea pantof.

— Chiar că ai turbat!

Luându-și în grabă pantofii, Aglaia o zbughește pe ușă.

Ignatov întinde mâna sub pat și scoate o sticlă lungă, cu gâtul îngust – pe fundul ei plescăie ceva uleios, tulbure și gălbui, dar e puțin, un deget și jumătate, două.

— Unde-i?! întreabă el moale tavanul, de parcă ar repeta a zecea oară. Gorelov, câine ce ești... Unde-i?!

Cade din pat încurcându-se în pătura mototolită, în pernele făcute ghem, în propriile-i picioare. Se ridică cu greutate, ținându-se de pereți, se târăște spre ușă, o dă de perete și-l izbește în față vântul rece, năprasnic (vara anului 1938 s-a nimerit să fie friguroasă). La picioarele lui se întinde Semruk: în centru sunt trei barăci mari, lungi, care ocupă aproape întreaga piață a așezării; câteva zeci de construcții mai mici se îngrămădesc în jur, formând un fel de străduță strâmbă. Bucătarul mărunțel, cu șorțul alb, lovește cu polonicul în

gong – zdrăgănitul strident plutește în josul colinei și ajunge departe, dincolo de Angara, în taiga; din toate colțurile Semrukului, siluete pipernicite dau fuga la cantină: e vremea cinei.

Ignatov stă într-o rână în cerdac, scutură sticla goală și urlă de la înălțimea unde se află comandamentul spre colonia învăluită în noapte:

— Unde-i?! Te omor, Gorelov! Unde-i?!

De undeva de după colț dă fuga suflând greu Gorelov, strângând la piept o altă sticlă – în ea se clatină greoi, făcând bule de la atâta scuturat, un lichid gros, cenușiu, cu sclipiri portocalii.

— Pofțiți! zice el gâfâind cu gura deschisă cum fac câinii și pune sticla pe treapta cerdacului. Din merișor, proaspăt-prospețel.

Clătinându-se, Ignatov se apleacă, aruncă sticla goală, o ridică pe cea plină și, culmea, fără să se împiedice de prag, intră în casă.

— ...mi-am susținut disertația pentru doctorat în 1906, la München; era dedicată teoriei alimentației cu cereale. Îmi vedeam lucrarea mai degrabă ca pe una teoretică, cu un sens mai curând strategic decât concret, practic. Puteam eu să mă gândesc atunci că o să ajung să cultiv singur grâul ăsta? Konstantin Arnoldovici agită turta cafenie pe care o ține în mâna uscățivă, cu unghiile rupte. Ba, mai mult, că o să mănânc pâine făcută din el?

În jur se aude zăgănitul rapid și ritmic al lingurilor de metal: deportații cineză așezați la mesele lungi de lemn, frecate ani de zile de coatele și palmele lor până când căpătaseră un lustru plăcut, ajungând aproape la fel de netede ca acasă. Două sute de guri mestecă grăbite, fără să piardă vremea cu vorbe de prisos. Sala de mese fusese extinsă cu câțiva ani în urmă – ridicaseră o a doua construcție, mai lungă și mai lată decât prima –, dar tot nu încăpeau patru sute de oameni: deportații din Semruk mâncau acum în două schimburi.

Masa mare la care mănâncă gardienii e acoperită în fiecare săptămână cu o față de masă curată, în carouri, și se află tot acolo unde fusese și înainte, aproape de locul unde se împarte mâncarea. Ei mănâncă fără grabă, cu poftă, bucurându-se de gustul simplu, dar comestibil al mâncării servite. Tot aici, la capăt, fără să ocupe mult loc și gata să sară la prima chemare, înfulecă Gorelov. Nici unul dintre gardieni nu-și amintește când și cu permisiunea cui începuse să mănânce laolaltă cu ei, dar nu-l goniseră, îl toleraseră: dacă stătea acolo, înseamnă că exista un motiv.

— Și socotiți că toate astea – Ikonnikov arată în jur cu lingura de metal tocită, parcă mușcată pe margini, cu mânerul răsucit în spirală – sunt prețul rezonabil pentru că aveți posibilitatea să cultivați grâu, după cum v-ați

exprimat dumneavoastră?

Soarbe cu năduf din gamelă. Mestecă, apoi scoate din gură cu degetele pătate de ultramarin și cobalt un os subțire și strâmb de pește.

— Nu, nu-i vorba despre asta! Sumlinski se foiește pe banchetă, frământând pâinea în mână. Dar, de pildă, dumneata, Ilia Petrovici, ce ai creat cu adevărat important în libertate? Douăzeci și trei de busturi cu mustăți?

— Douăzeci și patru, îl corectează Isabella, înclinând gamela corect, în partea opusă ei, și adunând cu lingura rămășițele de frunze maronii din ciorba tulbure, incoloră.

— Și ai mai fi putut face încă multe!

Konstantin Arnoldovici lovește zgomotos cu palma în masă. Gorelov se ridică de la masa gardienilor și își rotește ochii alarmat prin încăpere: ce-i gălăgia asta?

Isabella îl bate drăgăstos pe mână pe soțul ei.

— Iar aici... spune el repede și tare, fără să se poată calma, aici sunteți de-a dreptul Rafael! Michelangelo! Nu pictați pereții unui club, ci ai Capelei Sixtine. Înțelegeți?

— Apropo, Ilia Petrovici, dragul nostru! spune Isabella strângând mai tare și cu înțeles mâna soțului. Ne-ați promis că ne arătați...

Gongul atârnat la intrarea cantinei, făcut dintr-o farfurie mare de tablă, geme, se clatină, tremură în urma loviturii puternice a revolverului aruncat cu sete. Oamenii se uită unii la alții, lasă jos lingurile și se ridică de la masă conform obiceiului, cu capetele plecate; cineva își scoate șapca. Comandantul dă buzna înăuntru. Are pantalonii mototoliți, plini de noroi, trași cum-necum peste izmene; în partea de sus, cămașa de corp murdară îi e strânsă de bretelele încrucișate. Un ciuf castaniu-închis, cu câteva fire albe, îi atârna ca un cozoroc peste sprâncene, iar pomeții ascuțiți îi sunt acoperiți ici, colo de peri țepoși.

— Toată lumea în picioare! răcnește comandantul tresărind și el, speriat parcă de propriu-i țipăt. L-l-la munc-c-că! Să nu-mi trândăviți!

Gorelov ocolește masa și dă fuga la el, ștergându-și grăbit mâinile de tunica maronie a unui gardian.

— Am terminat de muncit, tovarășe comandant! zice el luând poziție de drepti, cu pieptul înainte și palmele cu degetele scurte lipite de șolduri.

Ignatov cuprinde cu privirea tulbure cele două sute de capete plecate și cele două sute de gamele cu mâncarea neterminată de pe mese.

— Îndopați-vă, porcilor! zice el cu glas jalnic.

— Am înțeles, tovarășe comandant! răspunde Gorelov zelos, aproape strigând.

— Paraziți nesătui! Ignatov are glasul mic, obosit. Înfulecați, înfulecați... Într-o zi o să crăpați...

— Ne-a fost foame, tovarășe comandant! Am îndeplinit planul!

— Pla-a-anul... sprâncenele lui Ignatov se ridică ușor, încrețindu-i fruntea. Și cum anume?

— L-am depășit, tovarășe comandant! Cu zece metri cubi în cap!

— Bine, zice Ignatov mergând printre șirurile de mese și privind chipurile mohorâte, cu buzele strânse, ochii plecați și pomeții crispați. Foarte bine.

El lovește cu mâna nesigură pieptul deformat de scolioză al unuia slăbănog și gârbov, cu țeasta tunsă scurt de tot și urechile mari, clăpăuge, cum le au copiii. Ia o gamelă de pe masă – în ea plutește ceva cenușiu-verzui, cu niște cocoloașe – și i-o pune pe cap răsturnată.

— Planul trebuie îndeplinit!

De la înălțimea staturii lui uriașe, Ignatov se apleacă spre slăbănog, se uită în ochii lui mijiți de frică și-i șoptește în urechile mânjite de mâncare:

— Fără plan nu se poate!

Clatină din cap cu tristețe și lovește cu revolverul în gamelă – se aude mai surd și mai înfundat decât lovitura în gong.

Pe fața slăbănogului curg ierburi amestecate cu capete de pești. Ignatov dă din cap satisfăcut și-i amenință pe ceilalți cu patul revolverului, așa cum ar amenința cu degetul: băgați de seamă! Uitați-vă bine la mine! Se întoarce și se îndreaptă încet spre ieșire. În prag mai lovește o dată cu revolverul în gong: e loc de mai bine!

Când pașii nu i se mai aud, deportații se așază unul câte unul, iau lingurile în tăcere și continuă să mănânce. Sunetul gongului rămâne suspendat în aer, le intră în urechi. Slăbănogul, rămas în picioare, își ia gamela de pe cap respirând precipitat și își șterge cu mâneca fața mânjită; cineva îl atinge delicat pe umăr.

— Are toane morocănosul, ca de obicei, zice bucătarul Așkenazi întinzându-i altă gamelă plină până sus cu mâncare – e deasă, pesemne de pe fundul cazanului.

— Poftim, Zaseka. Ți-am pus ceva mai mult.

— De fapt, comandantul nostru nu-i om rău, zice Konstantin Arnoldovici aplecându-se peste masă spre Ikonnikov. În felul lui, are simț moral. Are principii, chiar dacă nu-și dă seama prea bine, și are fără îndoială simțul

dreptății.

— E om bun, îl întrerupe Isabella. Numai că suferă cumplit.

Chipurile oamenilor au început să-i răsară lui Ignatov în fața ochilor în 1932. Fără să știe de ce, înainte să adoarmă, el și-a amintit cum a văzut-o pentru prima dată pe Zuleiha – stând chircită în sanie, înfășurată în broboada groasă și cojocul uriaș. Deodată, ca într-o străfulgerare, i-a apărut și chipul soțului ei: sprâncenele stufoase, împreunate pe frunte, nasul cu nări largi și groase, barba împărțită în două, ca o copită. L-a văzut clar, ca într-o fotografie. N-a dat nici o importanță, a adormit, dar a început să-l viseze: se uita la Ignatov și tăcea. Privirea asta l-a făcut să se trezească, s-a întors iritat pe partea cealaltă, dar l-a visat din nou, nu dispăruse din visul lui.

De acolo a pornit totul. Cei uciși au început să vină noaptea și să se uite la el. De fiecare dată, privindu-și noul vizitator, Ignatov se chinuia să și-l amintească: unde? când? cum? Se trezea din cauza încercării încordate de a-și aduce aminte. Și, fiind în stare de veghe, își întorcea pentru a zecea oară perna cu partea mai rece spre obraz și rememora: pe ăsta, lângă Șemordan, în iarna lui '30; pe ăsta, în valea Barzobsk, lângă Dușanbe, în '22, pe ăsta, pe Sviiaga, în '20.

Pe mulți îi omorâse în schimburi de focuri și în bătălii, nu le văzuse fețele, dar veneau și ei să se uite la el. Era oarecum ciudat, numai în somn putea să-i recunoască – după cum întorceau capul, după forma cefei, după mișcarea umerilor, după cum își învârteau săbiile. Și-i amintea pe toți, până la primul ucis, în 1918. Toți ca unul – dușmani înrăiți, inveterați, periculoși: soldații lui Denikin, cehii albi, basmacii, culacii. De nici unul nu-i e milă, se liniștea el. Dacă i-ar întâlni, i-ar ucide din nou fără să clipească. Încerca să se calmeze, dar nu mai putea să doarmă.

Visele tăcute, ciudate, în care chipurile de mult uitate și complet necunoscute îl priveau impasibile, mute, fără să-i ceară nimic și fără să vrea să intre în vorbă cu el, erau mai chinuitoare decât coșmarul cu scufundarea *Clarei* (în ultimii ani, nu se știe de ce, el încetase să-l mai chinuiască). Nu-l ajuta nici oboseala insomniei de câteva nopți la rând, nici trupul cald al femeii de alături. Îl ajuta uneori basamacul.

Ăsta era motivul bucuriei lui Ignatov când îl văzuse pe Kuzneț sosind pe neașteptate – să bea cu el era mult mai plăcut decât singur sau cu Gorelov, mai obraznic și mai nerușinat cu fiecare an care trecea.

— Ziiiiina! și-a desfăcut el brațele în cerdacul comandamentului, văzând dincolo de colină șalupa lungă și neagră a șefului.

— Ei, dar știu că m-ai așteptat, drăguțule! a râs Kuzneț, sărind pe mal și evaluând tăria alcoolului după mirosul venit dinspre Ignatov și după cearcănele negre de sub ochi.

Kuzneț venea în inspecție regulat, o dată la o lună și jumătate sau două, și, după ce se plimbau, conform obiceiului, prin Semruk și prin pădure, unde se tăiau copacii, se duceau la comandament *să șadă puțin. Ședeau* temeinic, uneori câte două-trei zile. Gorelov nu participa, dar ajuta în toate felurile: le aducea mâncarea de la bucătărie (supravegheat de el, Așkenazi scotea din cămară plătici uscate și merișoare murate, înăbușea în ierburi carne de vânat proaspăt adus din pădure, pregătea jeleuri și sucuri de fructe – *pentru o dimineată ușurică*); ordona pregătirea băii de aburi cu măturici și toate cele de trebuință (baia fusese construită cu un an înainte, la ceva distanță de așezare, dincolo de cotul râului; se spălau cu rândul – într-o duminică bărbații, în alta femeile); pune femeile să frece și să facă să strălucească șalupa lui Kuzneț, ancorată lângă debarcaderul mititel de lemn.

După toate aparențele, așteptările erau mari pentru *șederea* de acum – Gorelov a asudat cărând de pe mal servieta lui Kuzneț, grea de ziceai că înăuntru sunt pietre de moară, în care se auzea zdrăngănitul și bolboroseala surdă a ceva foarte prețios (de obicei Kuzneț își aducea singur băutura, basamacul local îi făcea silă).

Au mers pe mal, au inspectat depozitul plin până la refuz cu stive de înălțimea unui om. Au aruncat o privire în coliba proaspăt construită a școlii (primele cursuri aveau să înceapă în septembrie). Au admirat zona defrișată (experimentul cultivării grâului se dovedise reușit și hotărâseră să defrișeze încă o bucată de pădure). S-au uitat unul la altul ușurați: e vremea să *ședem puțin*, nu-i așa? Și s-au dus.

Discutau cu multă căldură la masă, cu afecțiune chiar. Ignatov știa bine ce știa: vorbele lui Kuzneț, ieșite de sub mustățile lui răsucite, negre și lucioase, lungi de la nas până pe obraji, erau bine cântărite de el fie că era treaz, amețit sau beat criță, dar nu-l înfricoșa vigilența lui – fiindcă nu avea nimic de ascuns. Toate păcatele lui Ignatov se aflau în palma lui Kuzneț, lată și tare ca scândura. Era și ceva atrăgător în toată povestea asta, un fel de bucurie răutăcioasă – să bei cu un om față de care nu ai și nu mai poți avea secrete și care, pe de altă parte, le putea avea el însuși. Lasă-l pe el să stea crispat, să-și controleze cuvintele, să se chinuiască să-și țină gura, să-i fie teamă ca nu cumva să se dea de gol. Lui Ignatov îi era ușor să stea la masă, să fie vesel, să-și deschidă sufletul.

— De unde-i ăsta?

Kuzneț ia de pe masa plină de castroane, ploști, căni, cratițe și ceaune un nap galben, mic cât pumnul unui copil, cu coada verde, lungă și grosuță ca a unei comete.

— Păi, am un... agronom, răspunde Ignatov și, înghițind în sec nerăbdător să bea, toarnă cu zgomot vodca moscovită în paharele transparente, cu margini subțiri și strălucitoare.

De obicei beau din căni, dar de data asta Kuzneț a adus cu el pahare – pesemne că voia să *șadă* frumos, ca la oraș. Eticheta verde-umedă, ca acele tinere de pin, de pe sticla rotundă promite o plăcere pură, de cincizeci de grade, garantată de sigla Distileriei de Stat a URSS. În sfârșit ciocnesc. Napul e tocmai bun pentru vodcă: iute, succulent, ușor amărui.

— Declar ședința deschisă, zice Kuzneț și mănâncă napul întreg, cu tot cu frunze, mișcându-și degetele groase deasupra paharelor, semn că vrea să fie iar umplute. Uite primul punct, Vania: dacă se culăcesc, îi ia dracu'!

Culacizare începuse să fie numită îmbogățirea rapidă a țăranilor strămutați. Trimiși la mii de kilometri de casa lor, ei își reveneau după lovitura primită și începeau să se familiarizeze cu ținuturile străine, apoi izbuteau să câștige câte o copeică în plus, s-o pună deoparte, iar mai târziu să-și cumpere obiecte de gospodărie sau chiar vite. Pe scurt, țăranimea adusă la sapă de lemn se *culaciza* din nou, fapt de neîngăduit. Așa încât conducerea de stat luase o decizie înțeleaptă: *culacizarea* trebuia întreruptă neîntârziat, vinovații să fie pedepsiți, trebuiau să fie organizați în colhozuri culacii care, deși deportați, își arătau pe față cu atâta nerușinare individualismul cu neputință de stârpit. Valul pedepselor pentru cei care tolerau *culacizarea* făcuse prăpăd și în rândurile NKVD, cuprinzând și eșaloanele superioare, încadrându-se în politica represivă din anii '37–'38.

Cu primul punct de pe ordinea de zi lucrurile s-au lămurit repede, nici n-au apucat bine să golească o sticlă – ce să lungească vorba, totul era clar: trebuia interzisă bunăstarea personală (în Semruk, câțiva deportați mai întreprinzători își construiseră căsuțe trainice și plecaseră din barăci, își întemeiaseră familii); o să deschidă următoarea ședință cu oamenii vorbindu-le pe înțelesul lor, ducând muncă de lămurire și prevenindu-i în privința pericolului *culacizării*.

— Ah, o s-o deschidem... promite Ignatov privind eticheta verde, scrijelindu-i marginea ferfenițită cu degetele. O să-i prevenim...

Al doilea punct pe ordinea de zi, decurgând oarecum din primul, era

organizarea gospodăriei colective.

În ianuarie 1932 se făcuse publică rezoluția Sovietului Muncii și Apărării URSS privind „asigurarea cu semințe pentru deportații speciali“, conform căreia coloniile de muncă erau aprovizionate în mod regulat cu semințe pentru a-și asigura independența în privința grăunțelor și crupelor. Au fost trimise semințe și la Semruk: ovăz, orz, grâu, ba chiar și cânepă, nu se știe de ce, deși planta e iubitoare de căldură și nu avea cum să crească încălzită de soarele cu dinți al Siberiei. Sumlinski, care se împovărase cu sarcinile muncii de agronom, se descurcase destul de bine, ba în ultimii doi ani, cu încuviințarea prudentă a lui Ignatov, își îngăduise să comande la centru cantități suplimentare de semințe (indicând chiar anumite soiuri, neobrăzatul!); astfel apăruseră în colonie napii, morcovii, ceapa și ridichile (Konstantin Arnoldovici insistase doi ani la rând să cultive pepeni galbeni, dar Ignatov îi interzisese să includă în comandă semințele de pepene, de teamă că vor râde de el). Nu se poate spune că recoltele au fost bogate, dar munca investită în ele a dat roade: mâncau pâine din făina proprie și, uneori, legume. E drept, grânele nu ajungeau pentru toată iarna, așa că se pregătea acum un nou câmp, pe care Sumlinski intenționa să semene culturi de iarnă.

...Au golit și a doua sticlă, au mâncat toți napii, toate ridichile, mici cât boabele de mazăre și groaznic de acre, au dat gata cina adusă de Gorelov (babușcă prăjită în pesmet, mustind încă de grăsime), au fumat zeci de țigări scumpe aduse de Kuzneț, în vreme ce lumina galbenă ca lămâia a lămpii cu gaz răzbătea anevoie prin fumul albăstrui și gros – dar chestiunea încă nu era epuizată. Kuzneț voia ca gospodăria colectivă din Semruk să nu aprovizioneze numai colonia, ci să livreze produsele și pe piața mare.

— Ce să livrez, mă?! întreabă Ignatov apropiind de fața rumenă a lui Kuzneț niște foi de ceapă albe-verzui. Până și eu mănânc o singură dată legume dintr-astea. Grânele abia se coc! Muncim un an ca să mâncăm o lună! Sunt patru sute de guri!

— Străduiește-te!

Kuzneț ia ceapa dintre degetele lui Ignatov, o aruncă în gura deschisă și începe s-o mărunțească cu dinții.

— Ce ai în cap, drăguțule? De ce facem colhoz aici, ca să te îndopi tu cu napi? Ai patru sute de perechi de mâini! Poftim, fă un efort și împarte cu statul!

Au trimis după Sumlinski. Bătrânul a venit în fugă, buimac de somn, cu pufoaica trasă peste lenjeria de corp. I-au turnat și lui o cană, dar Konstantin

Arnoldovici a refuzat să bea – a rămas în picioare lângă masă, speriat, cu obrazii boțiți și părul vâlvoi. A înțeles despre ce-i vorba, a stat și s-a socotit, a ridicat din sprâncene, și-a mângâiat bărbuța lungă și rară, care, cu anii, începuse să semene cu barba țapului.

— De ce să nu livrăm?! zice el. Putem s-o facem.

Ignatov lovește cu mâinile în masă de ciudă: idioții, eu vreau să-i apăr, și ei își bagă singuri capul în laț... Apoi își lasă capul pe masă – obosise de atâtea discuții. Iar Kuzneț râde în hohote: bravo, unchiașule, îmi plac ăștia ca tine!

— Numai că, adaugă Sumlinski, sunt o serie de condiții obligatorii.

Și începe să numere pe degete îndoindu-le pe rând.

— Unu – la colhoz trebuie să lucreze cincisprezece oameni, în nici un caz mai puțini, bărbații cei mai voinici și mai îndemânatici, și regulat, nu ca acum, când vin voluntari în zilele libere. Doi – cantitatea de semințe să fie în conformitate cu comanda trimisă de mine personal, cu dreptul de a refuza semințele putrede sau stricate, dacă există așa ceva în fondul alocat, cum a fost în '34. Trei – trebuie aduse unelte noi pentru defrișare, de metal, că ne chinuim cu astea de lemn, lucrăm cu pietre, ca oamenii primitivi; avem nevoie de târnăcoape, răngi, lopeți, săpăligi, furci de diferite mărimi; o să fac o listă. Patru – uneltele agricole sunt articolul principal. O să fie nevoie de multe, o să le indic cu un semn special pe listă, ca să nu ne încurcăm. Cinci – animalele de tracțiune sunt obligatorii, cinci boi sau mai mulți, fără ei nu arăm; pot fi aduși și în primăvara viitoare, la începutul semănatului. Acum, îngrășămintele...

Kuzneț ascultă – ceafa lui și așa purpurie devine treptat vânăată. Când toate degetele de la mâna lui Sumlinski sunt adunate în pumnul noduros și el trece la următoarea mână, Kuzneț nu se mai poate abține:

— Cine ești tu, nenorocitul, șuieră el, ca să-mi pui mie, Zinovi Kuzneț, condițiile astea?

Konstantin Arnoldovici își desface pumnii și lasă capul în jos.

— Nimeni, firește, spune el. Cândva însă am fost șeful catedrei de botanică aplicată la Institutul de Agronomie Experimentală – este unul cu numele ăsta la Leningrad. Și foarte demult, într-o altă viață, aș putea spune, am fost membru în comitetul științific al Ministerului Agriculturii și Proprietății de Stat – pe vremea Petersburgului.

— Nu-mi pui tu mie condiții, eu îți pun ție, cât ești tu de ministru al Agriculturii! Îți ordon să-mi organizezi singur colhozul, fără bărbați mai voinici și mai îndemânatici și fără boi! O să ari pământul cu mutra ta, cu nici

o altă unealtă.

— Mie puteţi să-mi ordonaţi, spune Sumlinski cu capul în pământ, dar grânelor le ordonaţi degeaba.

Ignatov îşi desprinde încet capul greu de masă.

— Hai să bem, Zina. Iar ăsta – privirea lui tulbure găseşte cu dificultate silueta fragilă a lui Konstantin Arnoldovici, care pare să plutească deasupra podelei ca fumul gros de ţigară – să plece de-aici, n-are decât să pună totul pe hârtie.

Kuzneţ respiră greu, bagă în gură o frunză de pătrunjel şi o plimbă între dinţi.

— Hai să bem! nu se lasă Ignatov, bătând cu palma în masă. Să bem!

— Hai, fie, se învoieşte în cele din urmă Kuzneţ, ridicând paharul şi ţintuindu-l cu privirea pe Sumlinski, care se făcuse galben la faţă. Să bem pentru viitorul colhoz! Ca el să înflorească în culorile minunate ale socialismului, şi cât mai repede posibil. Bine, ministrule, îţi primesc condiţiile. Dar dacă ne duci cu vorba...

Au ciocnit. În timp ce beau, Sumlinski s-a făcut nevăzut în tăcere în spatele uşii. Astfel au fost puse temeliile colhozului din Semruk şi a fost închis cu succes al doilea punct de pe ordinea de zi, timp în care trecuse de miezul nopţii.

Al treilea punct era atât de serios, încât pentru a-l discuta s-au dus la baia de aburi. Au luat vodca cu ei, pusă la răcit într-o găleată cu apă din Angara. Era vorba despre activitatea de supraveghere şi informare, care îi cam scăpase din mâini lui Ignatov. Situaţia trebuia remediată, şi încă neîntârziat.

— Ce vrei? Să recrutez urşi ca agenţi? protestează slab Ignatov, în timp ce Kuzneţ îl bate pe spinare cu crenguţa stufoasă de mesteacăn înmuiată în apa dată trei ori în clocot.

— Măcar nişte elani şi jderi, zice el gâfâind, şi aerul dens, de culoarea sidefului, vibrează ca un nor jucăuş în jurul torsului său puternic. Am nevoie de cinci informatori.

Pe vremea când condusesese convoiul, Ignatov îi chema regulat la discuţii pe supraveghetorii vagoanelor. Dar una era să stai de vorbă şi să asculţi, şi cu totul altceva să notezi observaţiile şi să le trimiţi la centru, ştiind că hârtia ta, inclusă în dosarul personal al *obiectivului*, va rămâne acolo multă vreme, poate pentru totdeauna, supravieţuindu-i şi *obiectivului*, şi observatorului său.

S-au biciuit zdravăn cu crenguţele şi, fără să se îmbrace, au alergat în pielea goală la Angara şi au plonjat în apa îngheţată sperînd peştii, apoi s-au

întors la baie să se încălzească.

— Pricepi, Zina, frate... Ignatov toarnă vodcă în căușe de lemn, repetând mișcarea de câteva ori ca să nimerească (uitaseră paharele la comandament și le era lene să dea fuga să le aducă). Mi se învâрте capul de la infro... infor... matorii ăștia.

Kuzneț soarbe din căuș, bagă în gură frunza maronie de mestecăn, rămasă lipită de fruntea lui Ignatov, și-i scuipă codița.

— Uite cum trebuie să faci, Vania.

Lovește ușa cu piciorul – de afară intră frigul nopții, pe cerul albastru-închis se clatină atârnată o jumătate de lună gălbuie ca smântâna. Kuzneț fluieră scurt, ca stăpânul care își cheamă câinele. După un minut, în golul ușii apare fața îngrijorată a lui Gorelov.

— Muierile, raportează el, sunt la comandament, așteaptă în cerdac. Una negricioasă, alta bălăioară, ca data trecută. Dacă poftiți să vi le trimit aici, spuneți-mi și...

Kuzneț îi face semn cu degetul să se apropie – Gorelov pășește cu grijă în baia strâmtă, mirosind a fum, pietre încinse, frunze de mestecăn, vodcă și a trupuri viguroase de bărbat. Își ferește ochii ca să nu vadă părțile delicate ale șefilor goi pușcă, privindu-le doar fețele de un roșu-aprins, strălucind de sudoare.

— Cum te... Kuzneț pocnește din degete în aer.

— Gorelov!

— Tai frunze la câini aici, Gorelov, de ce nu-ți ispășești pedeapsa în lagăr? Plânge lagărul după tine, varsă lacrimi amare.

— Păi nu-s din ăia cu articolul..., scâncește Gorelov ca un animal, retrăgându-se cu spatele la ușă, sunt declasat...

— Ai avut noroc, câine, zâmbește Kuzneț, turnând cu un pleoscăit vodcă în căuș și întinzându-i-l lui Gorelov, care dă din cap și bea recunoscător, dar mereu la pândă, mărul lui Adam măsurându-i înghițiturile cu mișcări de piston. Dacă ar fi fost după mine, te-aș fi trimis în lagăr... Bine, nu te teme. Mai bine zi-mi cine răspândește în Semruk idei antisovietice, ai?

Gorelov rânjește, privind pieziș de după căuș: îl pune la încercare?

— Sunt mulți din ăștia.

— Aha! Kuzneț ridică un deget, cu înțeles. Și poți să-i notezi pe toți?

— Am învățat carte.

— Sunt și unii care ar putea să te ajute, să-ți spună ce n-ai reușit tu să vezi – ce, cine, cui...?

— Găsim noi, cum să nu!

Gorelov râde cu jumătate de gură, parcă nevenindu-i să creadă că șefii i se adresează lui pentru o problemă atât de importantă.

— Bun! Kuzneț îl expediază cu un gest regal. Deocamdată poți să pleci, ești liber!

Și-l privește triumfător pe Ignatov, care stă prăvălit lângă perete: ei, ce zici? Recrutare fulger în doi pași, ba chiar unul și jumătate.

— Pot chiar acu'! Chiar acu'!

Gorelov stă să plesnească, vrând să dea imediat la iveală tot ce știe în fața șefilor, care-i arată bunăvoință în momentul ăsta dificil.

— Vi-l arăt pe cel mai rău! Încă nu doarme, lucrează la mâzgălelele alea antisovietice, licheaua! Știu eu!

— Cine? Ignatov aruncă o privire grea spre Gorelov pe sub pleoapele care strălucesc umede.

— Ikonnikov! Se spune că face *așa ceva* la club.

— Ei, dacă face *așa ceva*, arată-ni-l!

Kuzneț se ridică și, împleticindu-se ușor, își înfășoară cearșaful alb în jurul trupului roșu ca purpura și musculos, semănând cu un patrician din Roma antică la Termele lui Caracalla.

Clubul fusese ridicat cu cinci ani în urmă la un ordin venit de sus – în coloniile de muncă trebuia să li se organizeze țăranilor reeducați atât viața de zi cu zi, cât și cea ideologică și culturală. Ignatov ar fi preferat să trimită mai multă forță de muncă la extinderea infirmeriei sau a magaziiilor, dar ordinul era ordin: au construit clubul.

De fapt, construcția nu avea nici o noimă – un paralelipiped înalt, unde abia dacă încăpeau două sute de oameni, și aceia în picioare. La început se țineau acolo adunările generale, dar, pe măsură ce sporise numărul populației din Semruk, adunările se mutaseră în piață, lângă panoul destinat propagandei, în vreme ce clubul rămânea gol în cea mai mare parte a timpului. Ignatov propusese să fie dat școlii sau măcar să fie folosit ca hambar, dar Kuzneț fusese de neclintit: clubul trebuia să existe ca entitate separată. În alte așezări, la club funcționau cercuri de toate felurile – uniunea ateștilor militanți, societatea „Jos analfabetismul“, ba chiar o societate pentru dezvoltarea automobilismului și îmbunătățirea drumurilor, prescurtat, „Autodrum“ –, care n-ar fi fost rău să existe și la Semruk. „Ei, drăcie“, se gândea Ignatov, închipuindu-și-l pe Lukka cu barba lui roșcată ascultând cu atenție un referat despre „luna luptei împotriva lipsei de drumuri din

Turkestan“, sau zăbind-o pe baba Ianipa în rândurile demonstranților atești. „Mai bine să taie copaci.“

Hotărârea de a înfrumuseța clubul cu imagini propagandistice fusese luată recent. În ultima vreme se acorda o importanță tot mai mare activității ideologice, deși ea se limita la distribuirea unor afișe viu colorate, care înfățișau: colhoznice cârlionțate, conducând cu o mână tractoare de oțel și cu cealaltă arătând insistent, cu înțeleș, într-o direcție, nu se știe unde (Konstantin Arnoldovici nu făcea decât să ofteze gânditor, trecându-și degetul peste latura desenată cu grijă a roții dințate de tractor și explicând cu răbdare funcționarea lui deloc complicată țăranilor care nu mai văzuseră un asemenea cal de fier); niște figuri bine hrănite, văzute din profil, una de bărbat și cealaltă de femeie, privind entuziasmați un copil cu obrajii rumeni care vota cu mânuțele-i dolofane pentru „copilăria lui plină de bucurie și fericire“ (1938 era un an crucial pentru demografia Semrukului – pentru prima dată de la întemeierea așezării, rata natalității o depășea pe cea a mortalității, pesemne și datorită influenței puternice a propagandei); comsomoliști îmbrăcați în roșu-aprins, pășind pe mâinile cu degete lungi, ridicate spre ei cu speranță (printr-o circulară specială a GULAG-ului din 1932 fusese interzisă înființarea detașamentelor de pionieri în așezările cu deportați; în 1936, dimpotrivă, fusese permisă și chiar foarte indicată, recomandându-se ca din rândurile noilor pionieri să fie pregătiți intens viitorii membri ai organizațiilor de comsomoliști). Tot de la centru trimiseseră, nu se știe de ce, un pachet cu afișe înfățișând Grădina Zoologică din Moscova („Intrarea – doar douăzeci de copeici!“) și trei afișe-reclamă la mantourile din blană de veveriță, dar pe acestea nu le lipiseră pe panou.

S-au trezit apoi pe nepusă masă cu următorul ordin: să se înfrumusețeze construcțiile destinate activității ideologice, dar să fie cât mai bogat pavoazate. Semruk avea un singur loc – clubul. Așa că s-a hotărât să fie împodobit conform ordinului. Ignatov a vrut la început să pună de jur împrejur afișele deja cunoscute și câteva lozinci mobilizatoare, dar Kuzneț și-a amintit de îndată: n-aveai aici un artist celebru dintre „foști“? Păi să asude, să ne deseneze ceva mai complicat. Kuzneț știa că inspecția de la Moscova – nu se îndoia că ea avea să vină cândva – va aprecia cum se cuvine și prezența unui loc cu destinație culturală într-o așezare din fundul Siberiei, și expresia artistică a propagandei, lucru deloc simplu.

A adus el însuși de la Krasnoiarsk pânze, culori și un bidon de terebentină. Ikonnikov, pipăind comorile revărsate în fața lui cu degetele-i îngroșate de

munca la pădure, tremurând de emoție – galben de Napoli, galben cadmiu, galben de India... ocră deschis și închis... galben de Marte, colorant brun de Siena... cinabru, crom, verde Veronese... –, în focul inspirației creatoare, a propus pe neașteptate: „Ce-ar fi să pictăm tavanul?” Kuzneț s-a burzului: „Ca în biserică?” „Ca la metrou!”

Dar, ce să-i faci, pictura e pictură. I-au adus placaj, au pregătit tavanul. „În loc de prostiile astea, mai bine primeam medicamente mai multe sau niște unelte noi”, își zicea Ignatov încruntat, privindu-l pe Ikonnikov cum se plimba cufundat în gânduri printre schelele din clubul pustiu sau răstindu-se la ajutoarele care prindeau „ca neciopliții” foile subțiri de placaj pe tavanul din bârne. Nu pricepeau cum să bată cu ciocanul „mai delicat”, „mai moale”, și se uitau pieziș la artistul excentric, schimbând între ei priviri cu înțeles.

Ilia Petrovici era copleșit de un sentiment înălțător și complicat, un amestec de inspirație, melancolie, entuziasm tinerească de mult uitat, disperare și de un fel de tandrețe dureroasă față de pictura încă nerealizată, neinventată chiar. Cu numai o săptămână în urmă, după ce tăiasă al unsprezecelea pin din ziua aceea și se înhămasă la sania cu care căra buștenii la depozit, nu-i trecuse prin minte că avea să stea cu ochii în tavan ca acum – să privească placajul galben nesfârșit, pe care i se năzărea că apar răspândite peste tot chipuri, orașe, țări, anotimpuri, întreaga viață omenească, de la apariția ei și până la orizontul învăluit în ceață al viitorului.

— Propaganda trebuie să fie simplă și pe înțelesul oamenilor, i-a zis Ignatov. Și fără trucuri, ai grijă!

După o săptămână petrecută în chinurile creației, Ilia Petrovici avea fața suptă, nasul i se ascuțise și mai tare, făcându-l să semene cu o pasăre mare și posacă, iar în ochi îi ardeau vâlvătași. Dădea panourile cu grund zi și noapte, stând pe schelele de lemn improvizate și coborând rareori ca să doarmă sau să mănânce. Dormea în club cu permisiunea comandantului. A încetat să bea basamac (unul dintre deportați îl învățase să-l facă din fructe de pădure, și Ikonnikov îi prinsese gustul). A consumat în cinci zile stocul de lumânări pe o lună întreagă (noaptea parcă lucra cu mai multă plăcere, cu mai multă râvnă). Într-un târziu, s-a apucat de pictură.

Ignatov, care la început trecea pe la club în fiecare zi ca să inspecteze procesul de creație, și-a dat seama cu uimire că propaganda nu e treabă de mântuială, făcută în grabă: la o lună de la începerea lucrului, pe tavan apăruseră doar niște pătrate mici, niște linii neclare și, din loc în loc, câte o pată colorată, fără ca el să-i priceapă rostul.

— O să fie gata repede? l-a întrebat el amenințător pe Ikonnikov.

— Mă străduiesc să termin până la sărbătorile din noiembrie, a promis artistul.

Erau în toiul primăverii. Ignatov a scuipat cu ciudă și a încetat să se mai ducă în inspecție. A auzit că Ikonnikov, sătul de propagandă, își făcea cheful în pauză, mâzgălind pe pânzele împrăștiate în jurul lui propriile-i desene, dar n-a dat cine știe ce atenție. Foarte rău a făcut, după cum avea să se dovedească.

Bătăile în ușă erau atât de puternice, încât schelele s-au zgâlțâit sub Ikonnikov.

— Vin!

S-a grăbit să coboare scara, aproape fără să nimerească treptele cu picioarele. A uitat lumânarea sus, și acum ea ardea chiar sub tavan, luminând o palmă mare, desenată numai pe jumătate, cu degete lungi ca în picturile lui Rafael. Lumânarea arunca umbre negre, ascuțite, în toate direcțiile – înspre schelele care se înălțau amenințătoare, înspre șevaletul improvizat (îl meșterise din niște pari), înspre Ilia Petrovici, care alerga agitat către ușa de la intrare. În sfârșit a găsit zăvorul, a deschis-o, și ușa s-a izbit de perete din cauza loviturii puternice, mai-mai să iasă din balamale.

— A venit necazu-n vizită! s-a auzit din întunericul nopții.

Ținând lampa în mână întinsă și luminând slugarnic spațiul pentru cineva aflat în spatele lui, Gorelov dă buzna în club. După el, doi indivizi îmbrăcați destul de ciudat și cu fețele atât de roșii, încât în prima clipă Ikonnikov nu-i recunoaște: comandantul Ignatov, în lenjerie de corp trasă pe el alandala, desculț, cu părul ud și ciufulit și cu câteva frunze de mestecăn lipite pe frunte; alături – Kuzneț, șeful de la centru; din tot ce purta de obicei nu-i rămăseseră decât cizmele, încălțate în picioarele goale, acoperite cu păr negru și creț; trupul îi e înveșmântat într-un cearșaf alb și umed, peste care și-a pus centura roșcată de care atârnă tocul pistolului. Amândoi țin în mâini niște căușe mari de lemn, pe care le ciocnesc din când în când cu însuflețire. Beți cui, își dă seama Ikonnikov.

— Ei? întreabă Kuzneț cu o voioșie amenințătoare, scărpinându-și părul negru și creț de pe pieptul lat ca pânda de corabie. Ce aveți aici? Să vedem!

Gorelov se furișează ca șoarecele printre schele, și umbrele lăsate de lampa cu gaz joacă hora pe pereți.

— Simt, mormăie el, simt că aici trebuie să fie... Și deodată zice triumfător: Am găsit!

Încurcându-se în bârnele încrucișate, răsturnând scânduri și unelte, Ignatov și Kuzneț se îndreaptă spre locul de unde i se aude vocea.

În cercul gălbui desenat de lampă sunt câteva pânze sprijinite în dezordine de perete și de pervaz: străduțe înguste pietruite, cu felinare mari, galbene, și măsuțe de cafenea îngrămădite pe trotuarele înguste; case cu două etaje îmbrăcate în iederă și flori, cu parterul acoperit de copertine dichisite, din pânză roșie, încrețită, întinse deasupra prăvăliilor și brutăriilor; palate somptuoase cu acoperișuri de culoarea smaraldului, conferindu-le o patină elegantă; un râu cu maluri cenușii-nisipii și poduri de oțel.

Apropiind lampa de unul dintre tablouri, Gorelov miroase tușele tari și groase, pictate cu vopsele de ulei lucios, râcâindu-le cu unghia.

— Uite-o, șoptește el, porcăria antisovietică, bine înrădăcinată! Mai rea decât toate!

Pe pânză e desenat un turn de fier forjat în formă de triunghi, în fundal se văd dealuri verzi, de culoarea malahitului, care se pierd la orizont.

— Mmm?

Kuzneț își apropie fața de turn și își plimbă nasul lui de șef de la vârful turnului până la baza sprijinită pe picioare scurte și înapoi: construcția e burgheză, fără doar și poate.

— Scârâvie ce ești! izbucnește Gorelov apucându-l pe Ikonnikov de haină. Îl eliberăm de la muncă, îi dăm câte vopsele vrea. Numai terebentină i-am adus un container întreg! Și el ce face? De mâine, la tăiat lemne! O normă și jumătate să-mi faci, păduche!

— Lasă-l!

Ignatov ridică mâna, își ia avânt și azvârle căușul în pieptul lui Gorelov: na, prinde-l! Se forțează să-și concentreze privirea pe pânză, apoi se întoarce spre Ikonnikov, care stă chircit în umbră.

— Ce-i asta? întreabă el sever, împungând cu degetul în tablou.

Ikonnikov se uită la unghia tare a lui Ignatov, înțepenită în vârful Turnului Eiffel îndreptat către cerul albastru-străveziu al Parisului.

— Asta-i... se bâlbâie el simțind cum picioarele îi slăbesc, îi amortesc, i se scurg ca nisipul, și corpul laolaltă cu măruntaiele intră în pământ. E Moscova.

Trei perechi de ochi tulburi de la alcool sunt ațintiți asupra lui.

— E Moscova, repetă el cu gâtul uscat. E clădirea Comisariatului Poporului pentru Industrie Grea.

Ochii se întorc brusc la pânză, forțându-se să distingă vreo inscripție sau vreun semn de recunoaștere pe turnul de fier forjat.

— Uitați aici jos, vedeți? Clădirile administrației, râul Iauza. În spate, Sokolniki, iar mai departe dealurile – asta-i insula Losinîi.

Ignatov scoate un șuierat tare și își îndreaptă privirea spre Gorelov, care, simțind că i se înmoaie genunchii, se așază buimăcit și rămâne cu gura căscată.

Kuzneț ia lampa din mâna lui Gorelov și luminează un alt tablou: pe o stradă animată, luminată feeric, o moară uriașă își întinde aripile de un rubiniu-aprins.

— Și asta-i tot Moscova? întreabă el.

— Da, sigur că da. Eu desenez din memorie. Am o memorie profesională, aproape fotografică...

Picioarele lui Ikonnikov încep să simtă treptat podeaua, și măruntaiele i se întorc la locul lor; răsuțește ușor tabloul – Moulin Rouge strălucește în toate nuanțele de roșu, de la portocaliul flăcării la purpuriu.

— Asta-i Sretenka, nu departe de Kremlin. Moara roșie e simbolul victoriei revoluției – a fost construită în '27, pentru aniversarea de zece ani. Iar aici... spune el aducând în cercul de lumină încă o pânză – la intersecția din care pornesc bulevardele ca niște raze verzi și gri, delimitând cartierele de locuințe, se înalță sugestiv deasupra orașului arcul de triumf de forma unei litere grecești... aici e Piața Nikitskie Vorota. Puțin mai la stânga bulevardului Tverskoi. Acolo a luat cuvântul Lenin în 1917, țineți minte?... Ați fost vreodată la Moscova?

— Noi suntem leningrădeni, zice Gorelov înfuriat, cu jumătate de gură.

— Leningrădeni!

Ignatov îl apucă de ceafă, dar se dezechilibrează și cade pe podea, trăgându-l după el – o parte dintre schele se zgâlțâie, se leagănă, cad, acoperindu-i pe amândoi cu așchii mari. Ikonnikov se ferește speriat în timp ce privește trupurile celor doi gemând ghemuite pe podea. Cu mâinile sprijinite de genunchi ca să nu cadă, Kuzneț râde în hohote, clătinându-și căpățâna negricioasă și grohăind de-i tresaltă burta.

Ignatov iese primul de sub schele, târându-se pe burtă – n-are putere să se ridice.

— Hai să plecăm de aici, Zina, bolborosește el, Gorelov e un prost... Am pierdut timpul degeaba. Dă peste căușul gol, aruncat pe podea, și-l cercetează uimit. Păi cum? N-avem nimic de băut?

Îl urmează Gorelov, vinovat de toată tărășenia, scuturându-se de așchii.

— Cum nimic? strigă el zelos. Ia întrebați-l pe Ikonnikov, trebuie să aibă

provizii!

Ikonnikov mai avea încă o rezervă de basamac, și nu era deloc mică. Au băut chiar acolo, din căuș: Kuzneț uitând de disprețul față de produsele alcoolice locale, Ignatov simțind cu bucurie în gură gustul înțepător, familiar, al fructelor de pădure. Stăteau pe podea și abia deslușeau pe tavan petele de culoare ale viitoarei picturi jucându-le în fața ochilor, legănându-se într-un dans complicat – tangou sau foxtrot.

— Asta-i propagandă adevărată, așa să mi-o faci! suflă Kuzneț în urechea lui Ikonnikov, și respirația îi e fierbinte, miroase a vodcă, a pește prăjit și a basamac. Așa-i propaganda, să te facă să tremuri! Să te ia cu fiori! Din cap până-n picioare! Ai priceput?

Ikonnikov dă din cap supus: cum să nu priceapă?

După basamac, îi lovește brusc oboseala. Ignatov simte că de undeva, dinăuntru lui, se înalță un val de bucurie vie, puternică. Îi vine să râdă: totul era caraghios – și cum se învârtteau schelele în semiîntinericul clubului, și mutrița speriată a lui Ikonnikov, cu nasul lui ascuțit, și gaura apărută în tunica lui Gorelov când se rostogoliseră pe podea, și cearșaful din jurul trunchiului gol al lui Kuzneț, care dădea mereu să-i alunece și să-i descopere pieptul lui lat de șef... Ignatov sare în picioare clătinându-se și își găsește echilibrul întinzându-și brațele: e bine așa, Zinaaaaa!

Celălalt se ridică și el, îndeasă colțul cearșafului scăpat de sub centură și tropăie spre ieșire, răsturnând cu zgomot ceva greu – niște cutii sau găleți.

— Înain-te-e-e-e! strigă el. U-r-r-ra, tovarăși!

Scoate revolverul din toc, izbește ușa cu piciorul și iese. Ignatov și Gorelov îl urmează.

Cerul are culoarea albastră-fumurie – se apropie zorii. Stelele se sting repede, una după alta. Ignatov aleargă urmărind spinarea albă a comandantului-șef și simte cum i se răspândește bucuria în tot corpul. Pământul saltă sub picioarele lui, îl aruncă în sus, și el zboară ușor, plin de elan. Așa se întâmpla mereu în timpul atacurilor. Cine stă acolo, în fața lui, la pândă, ascunzându-se ca un laș – vreun soldat alb? Vreun basmac cu ochii înguști? În mână nu are nici revolver, nici sabie, nu se știe de ce. Ia de pe jos o sabie scăpată de cineva și o agită – lama taie aerul şuierând.

— Pentru revoluție! strigă el din toți plămânii. Pentru Ar-r-mata R-r-ro...

Kuzneț trage cu pistolul. Ecoul bubuiturii reverberează, se rostogolește peste râu.

De la ferestrele caselor privesc chipuri transfigurate de spaimă. Aha, v-ați

speriat, ticăloșilor!

— Dușmani ai poporului! răcnește Kuzneț. Vă omor pe toți!

— Vă tai! adaugă Ignatov și începe să distrugă totul în jur.

Încotro se grăbesc? Se aud țipete asurzitoare, oamenii se împrăstie în toate direcțiile. Ignatov nimerește ceva alb, moale (aerul se umple de puf, de ierburi măcinate și de praf), apoi ceva tare, lemnos (sabia din mână i se rupe, dar găsește alta), apoi ceva elastic, cum e corpul omului (cineva țipă, înjură, urlă).

Deodată, cei doi se trezesc din nou în stradă, iar dușmanii – iată-i, sunt în fața lor, se risipesc care-ncotro, o șterg țipând, aleargă repede, ticăloșii, nu poți să-i ajungi. Kuzneț mai trage o dată în urma lor, apoi încă o dată, și încă o dată – și țipetele se aud mai disperate, mai ascuțite. Brusc se prăbușește fie lovit de arma în recul, fie împiedicându-se pur și simplu.

Ignatov, care alerga în urma lui, se împiedică și el de corpul uriaș al lui Kuzneț și aterizează alături – nimerește cu fața în ceva vâscos, lipicios (noroi?), țeasta i se zdruncină și-i explodează de durere. Bucuria dispare pe loc, se evaporă ca și cum n-ar fi fost, simte în piept cum îl cuprinde iar jalea aceea mistuitoare, atât de familiară. Privește sabia pe care o ține în mână – nu e o sabie, ci un băț. Îl aruncă. Își șterge fața cu palma – e noroi. Se târăște spre corpul lui Kuzneț, prăvălit nu departe. Se mișcă greu, de parcă trupul i s-ar fi transformat într-o masă cleioasă, gelatinoasă.

— Zina, șoptește Ignatov simțind cum noroiul îi scrâșnește între dinți, lasă-mă să plec de aici. Nu mai pot, auzi? Nu mai pot.

Kuzneț sforăie, cu pieptul păros îndreptat spre cer.

Pasărea-Han

Zuleiha deschide ochii. O rază de soare străbate prin pânza uzată a perdelei, se târăște de-a lungul bânelor roșcate ale peretelui, pe perna aspră, înflorată, din care ies vârfurile negre ale penelor de cocoș, și mai departe, pe urechiușa rozalie a lui Iusuf. Întinde mâna și dă deoparte perdeaua fără să facă zgomot: băiețelul ei o să mai doarmă o vreme. Ea însă trebuie să se scoale –

s-au ivit zorile. Își eliberează cu grijă mâna de sub capul lui, își coboară picioarele goale pe podeaua care s-a răcit peste noapte, pune pe pernă basmaua ei – dacă se trezește copilul, o s-o atingă cu fața, o să-i simtă mirosul și o să mai doarmă puțin. Își ia din cui, fără să se uite, jacheta, traista și pușca. Împinge ușa – în cameră dau năvală ciripitul păsărilor și zgomotul vântului – și se strecoară încetișor afară. În tindă se încalță cu opincile din piele (făcute de baba Ianipa din piele de elan), își împletește în grabă cozile și pornește la vânătoare.

Dintre toți membrii artelului de vânătoare – cinci la număr –, Zuleiha ajungea prima în taiga. „Animalele dorm încă, visează, iar tu ai și pornit-o“, bombănea Lukka, pescarul cu barba roșcată (se întâlneau uneori: el se întorcea în colonie de la pescuitul de noapte, ea pleca să vâneze). Ea nu-l contrazicea, zâmbea doar în tăcere; știa că animalele n-o să-i scape.

Își amintea cu căldură de primul urs ucis în '31, în Poiana Rotundă: dacă n-ar fi fost el, n-ar fi știut că are ochi bun și mână sigură. Îi rămăsese ceva din urs: capul cenușiu-gălbui în vârful unui par. Trecea din când în când pe la el și-l mângâia în semn de mulțumire.

Artelul din Semruk se constituise tot atunci, cu șapte ani în urmă. Când Zuleiha se hotărâse să plece de la bucătărie, Așkenazi se împotrivise, o certase chiar („Cu ce o să-ți hrănești copilul?“). Seara ea îi adusese o pereche de cocoși de munte – pentru prânz și cină. El luase carnea și încetase s-o mai convingă. I-au găsit un alt ajutor la bucătărie.

Primăvara și vara, Zuleiha aducea din taiga cocoși de munte grași, găște atârând greu, cu gâturi groase și elastice, de câteva ori avusese norocul să nimerească o căprioară, iar odată chiar un mosc care tremura speriat; pentru iepuri punea lațuri, pentru vulpi, capcane (artelul le comandase la centru). Pentru blană vâna veverițe, nevăstuici, uneori câte un samur – pentru ele se

ducea numai iarna, când animalele erau curate și aveau blana deasă și lucioasă.

Vara, producția artelului de vânătoare satisfăcea în primul rând nevoile coloniei: carnea de pasăre o mâncau sau o conservau pentru iarnă, puful și penele le uscau la soare și făceau din ele perne sau plăpumi. La centru erau trimise numai blănurile de castor, dar el apărea rar în împrejurimile Semrukului.

Iarna era însă sezonul cel mai fierbinte. Cei de la centru luau toate animalele cu blană – de la veverițe obișnuite și jderi până la samurii prețioși, pe care trebuia să-i urmărești câte două-trei zile. Blănurile le erau plătite – de cele mai multe ori în natură, mai rar în bani peșin: ei intrau în mare parte în bugetul coloniei, cu altă parte se plăteau taxele și alte datorii (la taxele pentru stat se adăugau cele cinci procente de fiecare așezare cu deportați, precum și plata împrumuturilor), dar mai rămânea ceva și pentru vânător. Iată că trecuseră șapte ani de când Zuleiha câștiga bani.

Se spunea că vânătoarea mergea mai bine cu câini, dar ei le erau interziși deportaților, *ca măsură de precauție*. Cu mare greutate li se îngăduise să aibă puști, fiindcă nu aveau cum să se descurce fără arme de foc, numai cu lațuri și capcane. Toate cele cinci puști din Semruk erau înregistrate la comandament. De fapt, trebuiau să le fie date numai în sezonul de vânătoare, la mijlocul toamnei, iar la sosirea primăverii trebuiau să le predea la comandament, dar în privința asta Ignatov nu fusese prea sever: vara, vânătorii aprovizionau colonia cu carne, și în cele trei luni calde Semrukul se întrema după foametea din iarna lungă, care de fiecare dată decima cel puțin un sfert, dacă nu o treime, din populația așezării. Mureau mai ales nou-veniții, care erau aduși pe frig și nu apucau să se adapteze la clima aspră a locului.

De prelucrarea pieilor se ocupau tot deportații – la început individual, apoi s-au unit lăsându-se îndrumați de baba Ianipa; bătrâna, pe jumătate oarbă la vremea aceea, nu vedea mare lucru, dar putea și fără vedere, doar cu mâinile, să jupoaie și să fiarbă pieile, să le usuce și să pieptene blana. Chiar așa erau numărați la artel – cinci oameni și jumătate: cinci vânători și jumătate din Ianipa.

Zuleiha lucra cu normă întreagă, dar mai avea jumătate de normă ca asistentă la infirmerie. Reieșea că nu era una singură, ci una și jumătate. Leibe i-a explicat că în scripte trebuia să figureze cu o ocupație oficială pentru sezonul de vară. Pe ea calculele birocratice n-o interesau: dacă trebuie, trebuie.

Pentru ceilalți membri ai artelului era mai complicat: locuri libere erau puține, puteau fi ocupate doar în lipsa unui vânător dispărut de multe zile în taiga. Să fie trecuți la muncile forestiere ar fi însemnat automat o creștere a planului, care abia era îndeplinit (uneori se întâmpla să nu fie îndeplinit). Încercau să se descurce cum puteau: pe unul îl treceau ajutor de contabil, pe altul, gestionar. Era interzis să fie trimiși la cantină: personalul de acolo era urmărit atent, să nu crească excesiv.

Atribuirea slujbelor nu era chiar o înșelătorie, căci vânătorii se străduiau să-și îndeplinească măcar în parte jumătățile de normă lăsate formal în seama lor; norma suplimentară era prețul rezonabil al libertății celor din artel. Kuzneț închidea ochii înțelegător la astfel de încălcări ale regulilor (problema vânătorilor fusese rezolvată la fel și în alte colonii de muncă), deși nu pierdea nici o ocazie de a-i aminti lui Ignatov: știu totul despre tine, drăguțule, văd prin tine ca printr-un pahar cu *știi tu ce*.

Zuleiha își îndeplinea corect jumătatea de normă. Se întorcea din taiga pe lumină, înainte de cină, și se ducea direct la infirmerie: spăla, apreta, curăța, freca, fierbea... Învățase să bandajeze, să îngrijească rănilor, ba chiar să înfigă acul lung și ascuțit al seringii în fesele păroase ale bărbaților. La început, Leibe îi făcea semn să plece, să se ducă la culcare („Cazi din picioare de oboseală, Zuleiha!“), apoi încetase s-o mai dăscălească – numărul bolnavilor din infirmerie crescuse, nu se mai putea descurca fără ajutorul femeii. Ea chiar cădea din picioare de oboseală, dar mai târziu, noaptea, după ce podelele erau curate, instrumentele sterilizate, lenjeria fiartă și bolnavii bandajați și hrăniți.

Locuia cu fiul ei tot la infirmerie, împreună cu Leibe. Încetaseră crizele convulsive ale lui Iusuf, care o speriaseră atât de tare, și renunțase treptat să stea noaptea de veghe la patul lui. Leibe nu-i alungase, ba, mai mult, părea că se bucură de prezența lor în locuința sa de serviciu. De altfel, stătea puțin în jumătatea lui de cameră – numai noaptea, când dormea.

Faptul că putea locui într-o cămăruță comodă, cu soba proprie, era o salvare pentru Zuleiha. În barăcile umede, unde sufla vântul, se îmbolnăveau nu numai copiii, ci și adulții. Era recunoscătoare pentru darul primit, zi de zi muncea din răsuputeri în infirmerie, cu cârpa într-o mână și găleata în cealaltă. La început își închipuise că, dacă trăia sub același acoperiș cu un bărbat străin, însemna că, era nevasta lui în fața cerului și a oamenilor. Și că trebuia să-și facă datoria de nevastă. Cum altfel? În fiecare seară, după ce adormea fiul ei, se scula din pat pe furiș, se spăla cu grijă și, cu pântecul înghețat până

la durere, ședea pe bancheta de lângă sobă și-l aștepta pe doctor. Leibe apărea la miezul nopții mort de oboseală, înghițea în grabă, pe nemestecate, mâncarea lăsată și se prăbușea pe lavița lui. „Nu mă mai aștepta în fiecare seară, Zuleiha, o certa el cu limba împletită, mai sunt în stare încă să mănânc singur.“ Și adormea pe loc. Zuleiha răsufla ușurată și se strecura înapoi după perdea, lângă fiul ei. A doua zi se așeza iar pe banchetă și-l aștepta.

Odată, mort de oboseală, prăbușindu-se îmbrăcat și cu fața în jos pe laviță, după cum îi era obiceiul, doctorul a priceput brusc care era motivul veghilor ei nocturne. S-a ridicat în capul oaselor și s-a uitat la Zuleiha, care stătea lângă sobă cu codițele împletite îngrijit și ochii plecați.

— Vino încoace, Zuleiha.

Ea s-a apropiat, avea fața palidă, buzele strânse și ochii ațintiți în podea.

— Așază-te aici...

Ea s-a așezat pe marginea laviței, ținându-și respirația.

— ...și uită-te la mine.

Și-a ridicat ochii încet, anevoie.

— Nu-mi ești datoare cu nimic.

L-a privit speriată, fără să înțeleagă.

— Cu absolut nimic. Ai auzit?

Ea și-a dus cozile la buze, neștiind unde să se uite.

— Îți ordon să stingi imediat lumina și să te duci la culcare. Să nu mă mai aștepți. Ni-cio-da-tă! Clar?

Ea a dat ușor din cap – și a început deodată să respire adânc, istovită.

— Dacă te mai prind că vii o dată, te trimit în baracă. Iusuf o să rămână, dar pe tine te las în plata Domnului!

N-a apucat să isprăvească de vorbit, că Zuleiha a și dat fuga la lampă, a stins-o și s-a topit în întuneric. Așa s-a rezolvat problema relației lor, o dată pentru totdeauna.

Stând întinsă în întuneric, cu ochii larg deschiși și acoperindu-și cu învelitoarea din blană inima, care bătea să-i sară din piept, Zuleiha n-a putut să adoarmă multă vreme, s-a tot frământat: oare nu cade în păcat continuând să trăiască sub același acoperiș cu doctorul, un bărbat străin, fără ca el să-i fie soț? Ce vor spune oamenii? Oare n-o s-o pedepsească cerul? Cerul tăcea, pesemne că acceptase situația. Oamenii priveau totul ca pe ceva firesc: da, infirmiera locuiește la infirmerie, și ce-i cu asta? S-a aranjat bine, a avut noroc. Isabella, căreia Zuleiha, nemaiputând răbda, îi împărtășise îndoielile

ei, nu făcuse decât să râdă: „Ce tot spui, fetițo! Cu totul altele sunt păcatele aici, la noi“.

Zuleiha își croiește drum prin pădure. Copacii răsună de glasuri de păsări, soarele abia trezit răzbate printre crengile brazilor, aurindu-le acele. Opincile de piele sar iute din piatră-n piatră peste Cișme, aleargă pe poteca îngustă pe lângă pinii roșcați, prin Poiana Rotundă, pe lângă mestecănul ars și mai departe, în desișul taigalei, unde sălășluiesc animalele cele mai grase și mai gustoase.

Aici, în locul înconjurat de brazi verzi-albăstrui, nu trebuie să calce apăsător, ci să pășească fără zgomot, abia atingând pământul; să nu strivească iarba, să nu rupă nici o rămurică, să nu lovească nici un con – să nu lase nici o urmă, nici măcar vreun miros; să se dizolve în aerul răcoros, în bâzâitul țânțarilor, în razele de soare. Zuleiha e vânător priceput: trupul îi e ușor și o ascultă, mișcările îi sunt rapide și precise; alunecă asemenea animalelor și păsărilor, asemenea adierii vântului printre crengile de brad, se prelinge prin tufișurile de ienupăr și printre copacii căzuți.

Poartă o jachetă gri cu carouri mari, deschise la culoare, încheiată la două rânduri și cu umerii cam lați, lăsată de unul nou-venit, plecat pe lumea cealaltă – îi ține de cald în zilele răcoroase și o apără de soare când e arșiță. Pe nasturii albaștri-închis, cusuți temeinic cu ață groasă de fostul proprietar, sunt niște litere minuscule, așezate în semicerc: *Lucien Lelong, Paris*. Pe căptușeala turcoaz cândva, abia se deslușește un crin. E o jachetă frumoasă, îi amintește Zuleihăi de caftanele în care erau îmbrăcați musafirii când veneau la tatăl ei în îndepărtatul Kazan.

Pușca grea și rece îi atârână în spate; dacă e nevoie, îi sare singură în mâini, se îndreaptă spre țintă, nu ratează niciodată. „Pușca ta e fermecată?“ o întreba, pe jumătate în glumă, pe jumătate cu invidie, ceilalți membri ai artelului. Zuleiha tăcea. Cum să le explice că nu e o pușcă, ci o parte din ea, ca mâna sau ochiul? Când o apuca de țeava lungă și dreaptă și își proptea patul în umăr mijindu-și ochii prin cătare, se contopea cu pușca, devenea una cu ea. Simțea cum se încordează în așteptarea împușcăturii. Simțea cum încremeneau gloanțele grele, pregătite să țâșnească pe țeavă, fiecare glonț – o moarte mică de plumb. Apăsa pe trăgaci fără grabă, cu o mișcare lină, cu dragoste.

Învățase de multă vreme câteva lucruri: dacă n-o să doboare cu pușca ei veverița sau cocoșul de munte prinși în cătare, se va găsi un alt prădător, vreun jder sau vreo vulpe, care le va veni de hac o zi mai târziu. Iar peste o

lună sau un an prădătorul însuși va pieri de boală sau de bătrânețe și va cădea, la rândul lui, pradă viermilor, îl va înghiți pământul, se va transforma în seva copacilor, va face să crească acele lor tinere sau conurile pline cu suc lăptos, va fi hrană pentru puii veveriței omorâte sau ai cocoșului rănit. Zuleiha le învățase pe toate nu de una singură – pădurea o instruisese.

Aici moartea era peste tot, dar o moarte simplă, inteligibilă, înțeleaptă în felul ei, dreaptă chiar: frunzele și acele de brad zburau din copaci și putrezeau în pământ, tufișurile se uscau și erau strivite sub laba puternică a ursului, iarba ajungea să fie pradă cerbilor, iar ei, la rândul lor, cădeau pradă haitei de lupi. Moartea se împletea cu viața, erau trainic legate una de cealaltă – și de aceea moartea nu era înspăimântătoare. Mai mult decât atât, în pădure viața ieșea întotdeauna învingătoare. Oricât de groaznice erau incendiile toamna, oricât de rece și de aspră era iarna, oricât de crude deveneau animalele de pradă înfometate, Zuleiha știa una și bună: când va veni primăvara, copacii se vor umple de frunziș tânăr, iarba mătăsoasă va năpădi pământul înnegrit cândva de foc și animalelor li se vor naște o groază de pui zburdalnici. De aceea, când ucidea nu simțea că face o faptă plină de cruzime. Dimpotrivă, simțea că e o parte din lumea asta colosal de puternică, o picătură din marea imensă a pădurilor de brazi.

Nu demult își amintise din senin de grăunțele îngropate în cimitirul din Iulbaș, între mormintele fiicelor ei. Și-i trecuse prin minte gândul că nu se prăpădiseră toate. Unele, fie și câteva, încolțiseră în crăpăturile sicriilor de lemn, poate că altele putreziseră, dar, la rândul lor, hrăniseră lăstarii tineri. Își imagina spicele de grâu gingașe răsărind timide printre buruienile de pe morminte, apoi depășindu-le în înălțime, acoperindu-le, ascunzându-le. Își simțise atunci sufletul mai ușor. Cine știe, poate că duhul cimitirului o să se îngrijească în continuare de fetele ei...

Încă nu-și dădea seama dacă duhurile sălășluiau în pădure sau nu. Câte dealuri urcase, câte văi coborâse, câte pâraie traversase în cei șapte ani, și nu întâlnise picior de duh. I se părea uneori că ea însăși e duhul...

Zuleiha verifică mai întâi lațurile și capcanele: pe poteca spre Cișme, plină cu urmele lăsate de animale, lângă bradul uriaș, putrezit pe jumătate, unde abia se zărește iarba (pesemne că sunt animale mici, care nu se cațără pe trunchi, ci dau roată în jurul lui); lângă lacul înghețat, adânc și îngust ca un șanț, ascuns în desiș... Trece să vadă lațurile de două ori pe zi, dimineața și seara, ca iepurele prins să nu cadă în labelle vreunui prădător. Apoi urcă pe lângă Cișme, spre văile mlăștinoase, ca să vadă locurile preferate ale rațelor.

Drumul e destul de lung, e de mers până la amiază. Mergi și te uiți atent într-o parte și-n alta (orice întâlnești pe potecă, în tufișuri sau pe crengile brazilor poate fi bun de vânat), și te cufunzi în gânduri. Cât timp a trăit în Iulbaș, pe Zuleiha n-au frământat-o gândurile așa cum o frământau acum, într-o singură zi petrecută la vânătoare. În anii lungi petrecuți în libertate, la vânătoare, și-a rememorat toată viața, a desfăcut-o în bucățele, a cercetat-o de-a fir a păr. Și, nu demult, și-a dat seama brusc: era bine că soarta o aruncase acolo. Stă înghesuită în cămăruța din infirmeria satului, trăiește printre oameni de alt neam, vorbește altă limbă decât limba ei, vânează ca un bărbat, muncește cât trei, dar îi e bine. Nu-i fericită, nici vorbă. Dar îi e bine.

Mai spre amiază, când are de mers doar jumătate de oră până la balta cu rațe, își abate gândul într-o direcție periculoasă. A obosit să-și tot interzică să se gândească la asta. Dacă însă nu-și interzice, poate să ajungă cu gândul atât de departe, încât i se face frică. Zuleiha își mută pușca pe umărul celălalt. Gândurile nu curg ca apa râului, nu le poți stăvili cu un baraj; să curgă deci. Deseori își amintește de ziua aceea din Poiana Rotundă, de acum șapte ani: vede cum din iarba presărată cu afine răsar niște cizme militare negre, cum Ignatov se așază în fața ei, întinde mâna către basmaua ei... Nu de el s-a speriat atunci, ci de ea însăși: fiindcă la o singură privire a lui s-a transformat toată în miere, s-a prelins ca mierea să-l întâmpine, oarbă, surdă, uitând de toate, până și de copilul care se juca ceva mai încolo. Și nu și-a îndreptat pușca împotriva lui, ci împotriva fricii ei, a fricii de a păcătui cu ucigașul soțului ei. N-a păcătuît – i-a venit în ajutor ursul.

Curând după cele întâmplate a plecat de la cantină, și noul ajutor al lui Așkenazi a început să ducă mâncarea la comandament. De atunci, Ignatov n-a mai căutat s-o întâlnească. Totul s-a dus, a rămas în trecut, ca și cum n-ar fi fost. Poate că n-a fost? I s-a părut doar? A fost totuși – judecând după ochii plecați ai lui Ignatov, după cum simțea că se înmoaie și se topește ceva înăuntrul ei când privea spre comandament, după cum o măcina gândul ăsta zi de zi.

N-a trecut mult, și el a început să bea zdravăn. Zuleiha nu putea suporta bețivii. Și-a zis: uite, ăsta-i leacul, să-l vadă beat, tâmpit de băutură, abrutizat – asta o să-i ia cu mâna gândurile necuvenite. Dar nu s-a întâmplat așa: fața lui buhăită, ochii înroșiți n-o respingeau, ci o făceau să sufere.

Când el și-a ales din grupul celor proaspăt veniți o târfă cu părul scurt, roșcat, cu sânii ascuțiți și fesele tari, ieșindu-i prin materialul rochiei prea strâmte, și când Aglaia asta a început să se ducă noaptea la comandament

după ce zărea scânteia țigării lui Ignatov, Zuleiha a hotărât: gata, în sfârșit s-a terminat. Dar se terminase oare?...

Îndreaptă repede pușca și trage în golul dintre două crengi stufoase de brad. O ieruncă pestriță se prăbușește pe pământ, fluturând prea târziu din aripi.

Ziua a zburat iute și s-a dovedit rodnică: la brâu se leagănă o ieruncă și două rațe (balta rațelor n-a dezamăgit-o, i-a dăruit Zuleihăi un rățoi cu capul verzui și obrajii de un alb strălucitor și o rățușcă neagră și grasă), iar în traista de pe umăr are un iepure prins în capcană.

Străbate taigaua cu pași mari, nu se mai furișează, trosnesc crengile sub pașii ei – vânătoria s-a sfârșit. După ce traversează Cișme din piatră-n piatră, tufișurile de pe mal foșnesc și din ele țâșnește ceva mic, sprinten. O sălbăticiune mică? Iusuf!

Zuleiha își desface brațele. El zboară spre ea, i se văd piciorușele lungi și albe ieșindu-i din pantalonii scurți, plini de petice, o cuprinde cu brațele și își lipește capul de ea. Zuleiha își apleacă fața pe creștetul copilului și simte mirosul lui atât de drag.

— Ți-am zis că n-ai voie să mă aștepți aici, *ulîm*. E periculos în taiga.

El se ghemuiește mai tare la pieptul ei, i se zărește doar ceafa și urechiușa clăpăugă. L-ar certa mai tare că nu-i ascultător, dar nu poate – se bucură că a venit, că au un scurt răgaz în care pot să meargă împreună liniștiți pe potecă fără să se grăbească, de parcă ar avea în fața lor veșnicia, pot să se atingă unul de altul, să asculte păsările, să stea de vorbă sau să tacă. Alte clipe dintr-astea nu vor mai fi azi: îndată ce ajunge acasă, Zuleiha se apucă de curățenie la infirmerie, iar Iusuf o ajută să aducă apă din Angara, să ardă gunoiul în curte...

— Ai mâncat?

— Mi-a dat să mănânc domnul doctor.

Așa îi spunea Iusuf lui Leibe, la fel ca Zuleiha.

Băiatul își desface mâinile și-i dă mamei drumul. În curând va împlini opt ani, dar e înalt, îi trece de umăr (dacă o să crească la fel de repede și în continuare, o să-i lungească iar mânecile scurtei și o să-i descoasă tivul de la pantalonii). Păr ciufuit (Zuleiha nu-l tunde la piele, cum era obiceiul în Iulbaş; părul îi ținea de cald iarna, ca o a doua căciulă), năsuc ascuțit, ochișori mari. Are statura și conformația tatălui său, dar la chip seamănă cu ea, se vede de la o poștă. Iusuf îi ia traista cu un aer grav, o aruncă pe umăr și o apucă cu mâinile, abia o cară (ar duce bucuroși și pușca mamei, dar Zuleiha

nu vrea să i-o dea); degetele cu unghiile roase au pete galbene și albastre.

— Iar te-ai bălăcit în vopsele?

În ultima vreme, Iusuf se ducea mereu la club, la Ikonnikov, ca să deseneze. Acasă începuseră să apară bucăți de placaj mângălite cu cărbune, foi de hârtie acoperite cu linii groase trase cu creionul; pe haine i-au apărut pete și dungii vii colorate: vopselele lui Ikonnikov erau rezistente, nu ieșeau cu apa rece a Angarei – rămâneau să strălucească pentru totdeauna pe pantaloni și pe cămașa cusută din niște rochii vechi, pe ghetetele bărbătești uriașe, moștenire de la un deportat. Zuleiha nu era încântată de pasiunea pentru pictură a fiului ei, dar nici nu i-o interzicea: mai bine să se păteze de vopsea decât să hoinărească singur prin taiga. Iusuf simțea împotrivirea mamei, așa că nu vorbea prea mult despre club.

— Povestește-mi despre Semrug, mamă.

— Ți-am povestit de o mie de ori.

— Povestește-mi a o mie una oară.

Zuleiha îi povestea fiului ei toate basmele și legendele auzite în copilărie de la părinții ei: despre *șurale* blănoși, cu labe lungi, care ucideau călătorii întârziați în pădure gâdilându-i; despre *su-anasî*, duhul apelor care de o sută de ani nu reușea să-și descâlcească blana cu pieptenele de aur; despre *iuha* – vârcolacul care ziua se transforma într-o fată frumoasă și-i fermeca pe flăcăi, iar noaptea le suga sângele; despre balaurul *Ajdaha*, care sufla foc pe nări, stătea ascuns în fundul fântânii și le mânca pe femeile care veneau să ia apă; despre *devi* proști și lacomi care răpeau miresele; despre puternicul Genghis-Han, cel cu ochii oblici, care a cucerit jumătate de lume și a făcut să tremure de spaimă cealaltă jumătate; despre admiratorul și urmașul său, Timur Lenk, care a ras de pe fața pământului o sută de orașe și a construit în locul lor unul singur – magnificul Samarkand, deasupra căruia pe orice vreme scânteiază pe cerul veșnic albastru stele mari, aurii... Povestea preferată a lui Iusuf era cea despre pasărea fermecată Semrug.

— Se numea ca așezarea noastră?

Iusuf puneă invariabil întrebarea asta, și Zuleiha îi răspundea invariabil:

— Nu, *ulîm*. Seamănă doar. Și trăia pasărea asta în vârful celui mai înalt munte.

— Mai înalt decât dealul nostru?

— Mult mai înalt, Iusuf. Atât de înalt, că nimeni n-a putut să ajungă în vârful lui nici pe jos, nici călare, oricât de sus ar fi urcat. Nimănui nu i-a fost dat s-o vadă pe Semrug – nici animalelor, nici păsărilor, nici oamenilor. Se

știa doar că penele ei sunt mai frumoase decât toate răsăriturile și apusurile din lume luate la un loc. Cândva, zburând deasupra unei țări îndepărtate pe nume China, lui Semrug i-a căzut o pană, și întreaga Chină s-a acoperit de strălucire, iar chinezii au devenit pictori iscusiți. Semrug nu era doar neobișnuit de frumoasă; înțelepciunea ei era nemărginită cum e oceanul.

— Oceanul e mai mare ca Angara?

— Mai mare, *ulîm*... Odată, toate păsările pământului au plecat în zbor la o serbare, ca să se veselească împreună și să se bucure de viață. Dar n-au prea avut parte de serbare: papagalii au început să se certe cu coțofenele, păunii cu corbii, privighetorile cu vulturii...

— Dar ieruncile?

Iusuf atinge capul pestriț și rotund ca oul al ieruncii care se leagănă la brâu mamei.

— Ieruncile cu rațele.

Zuleiha răsuțește spre ieruncă capul negru cu creasta verde al rățoiului mort: păsările se lovesc cu ciocurile încremenite, par să se ciugulească una pe alta.

Iusuf râde tare, cu poftă.

— Din cauza ciorovăielii lor, s-a iscat în lume mare tevatură, de au zburat toate frunzele din copaci, iar animalele, speriate, s-au ascuns în bârlogurile lor. Trei zile a bătut din aripi pupăza înțeleaptă, încercând să liniștească păsările furioase. În cele din urmă s-au potolit și i-au dat cuvântul: „Nu se cuvine să ne irosim vremea și puterile în lupte și certuri, a spus ea. Trebuie să alegem din rândurile noastre un han care să ne conducă și al cărui cuvânt greu să pună capăt oricărei ciondăneli“. Păsările au fost de acord. Dar pe cine să aleagă? Au început din nou să se certe și era cât pe ce să se încaiere, dacă pupăza n-ar fi știut ce era de făcut. „Să zburăm la Semrug, a propus ea, și s-o rugăm să ne fie han. Cine alta decât ea, cea mai frumoasă și mai înțeleaptă de pe pământ, ne-ar putea fi conducător?“ Vorbele pupezei au fost pe placul păsărilor, care s-au adunat pe loc într-un stol mare, dornic să pornească la drum. Stolul s-a ridicat pe cer și s-a îndreptat spre cel mai înalt munte din lume, în căutarea strălucitoarei Semrug.

— Un stol negru uriaș, ca un nor, o corectează Iusuf.

Urmărește cu atenție să nu fie omis nici un amănunt din povestea atât de dragă lui, și Zuleiha trebuie să i-o spună cuvânt cu cuvânt, așa cum o învățase în copilărie de la tatăl ei.

— Da, așa e, se corectează ea. Un stol negru uriaș, ca un nor, s-a ridicat pe

cer și s-a îndreptat spre cel mai înalt munte din lume, în căutarea strălucitoarei Semrug. Păsările au zburat zi și noapte, fără să doarmă și fără să mănânce, stoarse de ultimele puteri, și într-un târziu au ajuns la poalele muntelui căutat. Aici au fost nevoite să renunțe la aripi și să meargă pe jos, căci pe vârful acela nu se putea ajunge decât pe calea suferinței.

Mai întâi poteca de munte le-a dus în Valea Năzuințelor, unde au pierit păsările a căror dorință de a-și atinge țelul nu era destul de mare. Apoi au traversat Valea Iubirii, unde au căzut la pământ fără suflare cele ce sufereau de dragoste neîmpărtășită. În Valea Cunoașterii au pierit cele care nu aveau mintea curioasă și inima deschisă la nou.

Iusuf pășește alături în tăcere, gâfâind de efort (iepurele din traistă e greu, s-a îndopat toată vara). „Cum poți să-ți deschizi inima spre cunoaștere?” meditează Zuleiha. „Inima e sălașul sentimentelor, nu al rațiunii.” Rămâne tăcută o clipă, și Iusuf o zorește nerăbdător:

— În cruda Vale a Indiferenței... hai odată, mamă!

— În cruda Vale a Indiferenței, continuă Zuleiha, au pierit majoritatea păsărilor – acelea care nu au putut să împace în inima lor durerea și bucuria, iubirea și ura, dușmanii și prietenii, viii și morții.

Pentru Zuleiha, partea asta a legendei era de neînțeles. Cum poți să accepți binele și răul laolaltă, în aceeași măsură? Ba, mai mult, să socotești lucrul ăsta ca fiind drept și necesar? Iusuf clatină ușor din cap în ritmul pașilor, ca și cum ar înțelege totul și ar fi de acord.

— Păsările rămase au ajuns în Valea Unirii, unde fiecare dintre ele s-a simțit unită cu toate, și toate s-au simțit unite cu fiecare în parte. S-au bucurat păsările obosite dând de gustul dulce al unirii. Dar s-au bucurat prea devreme!

— Prea devreme! confirmă Iusuf în șoaptă.

— În Valea Încurcăturilor, zguduită de furtuni, ziua se amesteca cu noaptea, realitatea – cu povestea. Uraganul a măturat tot ce învățaseră cu trudă păsările în lunga lor călătorie, și în suflet li s-au înstăpânit pustiul și deznădejdea. Drumul parcurs li se părea inutil, iar viața pe care o trăiseră, irosită. Multe au pierit aici răpuse de disperare, au rămas în viață numai treizeci, cele mai puternice. Cu penele jumulite, sângerând, istovite de moarte, s-au târât până la ultima vale. Și acolo, în Valea Renunțării, le aștepta doar o întindere nesfârșită de apă, și deasupra ei, tăcerea veșnică. Mai departe începea Tărâmul Veșniciei, unde cei vii nu pot intra.

Iusuf și Zuleiha pășesc apăsate pe acele de brad și conurile căzute pe potecă.

În fața lor, printre copaci, se zărește în lumină colonia. Cu cât se apropie mai mult de casă, cu atât mai încet merge Iusuf – vrea ca mama să aibă timp să termine de povestit. Când zărește pereții clubului, se oprește ca să asculte în liniște sfârșitul poveștii.

— Și atunci păsările au știut că au ajuns la sălașul lui Semrug și, după bucuria care creștea în inimile lor, și-au dat seama că ea e aproape. Ochii li s-au închis de la lumina orbitoare ce invadase lumea, iar când i-au deschis nu s-au văzut decât pe ele. În clipa aceea au înțeles: ele toate erau Semrug. Fiecare în parte, și toate laolaltă.

— Fiecare în parte, și toate laolaltă, repetă Iusuf, își trage nasul și intră în colonie.

Mama lui merge la infirmerie să spele podelele, iar el duce păsările vânată de ea la bucătărie să i le dea lui Așkenazi. Ierunca și cele două rațe moarte, nemaivând cum să-și dea seama, străbătuseră drumul lung în mâinile lui – nu drumul scurt din colonie, de la baraca într-o rână a infirmeriei până la bucătărioara mirosind a mei și a măruntaie de pește; ele zburaseră peste deșerturi roșiatice și oceane albastre, peste păduri negre și câmpuri cu spice aurii, spre poalele muntelui de la capătul lumii, și mai departe, renunțând la aripi, mergând pe jos (ierunca mișcându-și repejor picioarele acoperite de puf, iar rățoiul și rața măcănind zgomotos și legănându-se greoi pe labelle palmate), prin șapte văi largi și înșelătoare, în căutarea păsării-Han din poveste. Dar n-au apucat să priceapă miezul poveștii și să recunoască în ele chipul strălucitor al lui Semrug: Așkenazi, văzându-l de la fereastră pe băiețel jucându-se, îi ia vânatul și-i dă o palmă ușoară după ceafă. Ușa bucătăriei se trăneste cu zgomot, și în aer rămâne plutind o pană verde ca smaraldul.

Patru îngeri

Lumea era imensă și strălucitoare. Începea din pragul gri-sidefiu, ronțait de gândaci, al izbei pe care Iusuf și mama lui o împărțeau cu doctorul. Se întindea peste curtea largă, cotropită de valuri de iarbă bogată, unde se ițeau ici-colo, ca niște insulițe, buturugi tăiate cu topoare și cuțite înfipite aiurea, unde stiva de lemne se înălța ca o stâncă abruptă și gardul strâmb se întindea asemeni unui lanț muntos, iar rufele puse la uscat fluturau ca pânzele de corabie. Înconjura izba spre ușa scârțâitoare a infirmeriei, în spatele căreia se ascundea împărăția cu podelele lustruite de mama lui, cu cearșafurile albe răcoroase, cu instrumentele medicale nemaipomenit de sclipitoare și cu mirosurile amărui ale medicamentelor.

De la infirmerie, pe poteca bine bătătorită, lumea se întindea mai departe, în colonie. Aici se înălțau barăcile construite în trei laturi, din bârne negre, lunguiete; panoul de propagandă își desfăcea larg aripile, pe care cuvinte înflăcărâte înroșeau lozincile mobilizatoare de pe afișele lucioase; în clădirea tainică a bucătăriei, bântuită de mirosuri de mâncare, era o forfotă permanentă; comandamentul privea sumbru din vârful colinei ca un bastion impenetrabil; în depărtare licărea printre brazii albastrui clubul, unde pictorul Ilia Petrovici își descânta zi și noapte vopselele mirositoare.

Aici lumea lui Iusuf se termina – mama nu-i îngăduia să se ducă mai departe, în taiga. Era ascultător, se străduia să n-o supere. Dar câteodată, seara, îi era cu neputință s-o aștepte până venea de la vânătoare și se furișa, cu ochii mijiți de frică, pe lângă club, pe lângă parii strâmbi în care erau înfipite tigvele cu colți lungi, ieșiți în afară (elani, cerbi, mistreți, râși, bursuci, ba chiar și un urs), pe cărăruia abia vizibilă spre susurătorul Cișme, ca să se ascundă sub scorușul tremurător și să aștepte să zărească silueta ușoară a mamei printre tulpinile roșiatice ale pinilor.

O altă graniță a lumii era Angara. Lui Iusuf îi plăcea să șadă pe mal și să se uite în adâncurile ei schimbătoare: apa rece și grea avea în ea toate nuanțele de albastru și cenușiu, așa cum pădurea are toate nuanțele de verde, iar focul din sobă, toate nuanțele de roșu și galben.

Lumea era atât de mare, că puteai să-ți pierzi suflul alergând de la o graniță la alta, atât de strălucitoare, că Iusuf rămânea mereu fără aer și își mijeia ochii, ca de la o lumină orbitoare.

Undeva în depărtare, după spinările viguroase ale dealurilor, mai era o lume: acolo trăiseră mama și ceilalți locuitori ai coloniei înainte să vină la Semruk. În Iulbaș, îi povestise mama, erau nu zece, nu douăzeci, ci o sută de case, fiecare de mărimea infirmeriei. Îi era greu să-și închipuie acel sat uriaș. Și mai greu, probabil, era să trăiești acolo: ieși să te plimbi, iar apoi, printre acele o sută de case, mai întoarce-te dacă poți! Pe străzile Iulbașului mergeau ființe ciudate și înfricoșătoare, pe care Iusuf le știa numai din poveștile mamei: zăngănind din tălăngile metalice agățate de gât, pășeau măsurat *vacile* (amintind oarecum de elani, dar cu coarne groase și încovoiate și cozi lungi, semănând cu un bici); țopăiau de colo-colo *țapi* răi și gălăgioși (erau de mărimea unui mosc, dar cu blană, te împungeau cu coarnele în spinare, măturând pământul cu barba lor); își arătau colții de după garduri *câini* feroși (un fel de lupi care ling mâna stăpânului, dar sar la beregata străinilor). De fiecare dată, ascultând poveștile mamei despre patria ei, Iusuf simțea că i se strânge stomacul și era tare ușurat în sinea lui că ea hotărâse la timp să vină din Iulbaș în pașnicul și plăcutul Semruk!

Misteriosul Leningrad, pe care Isabella îl numea din când în când Petersburg, iar Ilia Petrovici, Petrograd, era, după toate aparențele, mai mic decât Iulbaș – nimeni nu se minunase niciodată de numărul caselor de acolo. În schimb, casele acelea erau numai de piatră. Și nu numai casele: și străzile, malurile râului, podurile – totul în orașul acela era de granit și marmură. Lui Iusuf îi era milă de bieții leningrădeni, nevoiți să se înghesuie în locuințe reci și umede de piatră. Își închipuia cum Isabella și Konstantin Arnoldovici, clănțănind din dinți de frig, se dau jos de pe lavițele lor de piatră într-o cețoasă dimineață leningrădeană, sprijinindu-se unul de altul, și ies din baraca de piatră pe malul acoperit de piatră al pârlăușului îngust *Neva* (mai mic decât Angara, dar mai mare decât Cișme); încercând să se încălzească, ei merg încet pe mal printre *lei* de marmură ghemuiți (mai mari decât râșii blănoși și cu niște coame lătoase), *sfincși* de granit (niște lei cu cap de om) și *monumente* de aramă (păpuși uriașe, de statura unui om, asemănătoare celor pe care le face câteodată din lut Ilia Petrovici); trec pe lângă baraca *Ermitajului*, verde ca iarba și înaltă ca un brad puternic, pe lângă baraca galbenă a *Amiralității*, al cărei acoperiș e împodobit cu un ac lung și drept ca un pin tânăr, cu o corabie cu pânze în vârf; pe lângă baraca cenușie a *Bursei* și pe lângă niște pari numiți *faruri*, în vârful cărora arde un foc palid, care nu dă căldură. Soarele spălăcit abia se întrevede printre norii din care picură din când în când o ploaie mărunță și oblică.

Ce fericire că lumile astea reci și înfricoșătoare – Iulbaș, Leningrad – erau departe de Iusuf! Ele se aflau chiar în acele ținuturi unde trăiau Semrug, pasărea-Han, duhurile *peri*, frumoase și amăgitoare, *Ajdaha*, care suflă foc pe nări, și *jalmavîz*, bătrâna uriașă și nesătulă...

Nu demult, Iusuf a văzut minunea. S-a întâmplat la începutul verii, într-o seară, chiar înainte de cină. Așkenazi l-a rugat să-i ducă o strachină cu fiertură de ovăz lui Ikonnikov (de când se ocupa de propagandă, pictorul mânca deseori la locul unde muncea, fără să se întrerupă din lucru). Iusuf se temea de pictorul morocănos și tăcut, dar a luat ascultător strachina din mâinile bucătarului și s-a dus la club. Ținând grijuliu strachina aburindă cu amândouă mâinile, a împins ușa cu spatele, s-a strecurat prin deschizătură, a pășit în întunericul vestibulului și a ajuns în sfârșit în încăperea clubului, puternic luminată de razele apusului.

Strachina fierbinte îi arde degetele și simte în nări mirosul delicios al ovăzului fiert, pare-se, în supă de carne, cu grăsime. Mai repede – să-și îndeplinească misiunea și să se întoarcă la bucătărie, să-și ia porția lui...

Spinarea gârbovită a pictorului e chiar lângă fereastră. Iusuf își trage nasul, dar el nu-l aude; stă cumva strâmb, parcă îndoit în față. Iusuf se apropie și se uită peste umărul lui: în fața lui Ikonnikov, pe niște prăjini prinse în cuie, așezate în formă de acoperiș (pe *șevalet*, după cum avea să-i explice mai târziu Ilia Petrovici), e un pătrat mic din pânză, lat de o palmă și jumătate și înalt de o palmă și jumătate. Iar pe pânză e Leningradul: o uliță largă cât Angara șerpuiește în aburul dimineții pe întinderea din piatră austeră, printre case și garduri argintii, un pod de fier verde face un arc peste Neva, dispărând pe malul opus, câțiva trecători se grăbesc undeva. Un val se izbește de granitul cenușiu al malului, deasupra râului se rotesc niște păsări cu aripi lungi. Miroase a frunziș proaspăt, a pietre ude, a apă mare. Se aude limpede un strigăt: „Iii! Iii!“ – Iusuf nu-și dă seama dacă strigă un pescăruș de Angara, dincolo de fereastră, sau unul leningrădean, pe pânză. Nu e un tablou, e o fereastră spre Leningrad. O minune.

Deodată, degetele îl frig insuportabil. Strachina cade pe jos, lingura sare și se rostogolește zdrăngănind, ovăzul zboară în toate părțile. Iusuf rămâne cu mâinile întinse în față, cu vârfurile degetelor fripte, cu gura căscată de spaimă și inima bătându-i nebunește în stomac. Pârâiașe de fiertură de ovăz îi șiroiesc pe genunchii goi, pe ghetetele mari, legate cu sfori în jurul gleznelor, și se scurg printre scândurile podelei, în pământ.

— Ce-i? Ikonnikov ia pensula de pe pânză și se întoarce.

Are ochi severi, sprâncene stufoase, profil amenințător.

În cele din urmă, inima înnebunită de spaimă îi sare în gât. Iusuf se smulge din loc și dispare în spatele ușii.

Mai târziu, în sala de mese, Așkenazi îi toarnă lui Iusuf o strachină plină, o porție de adult („Mănâncă, ajutorule de bucătar!“) – mâncarea îi stă în gât. Încearcă să scoată pe neobservate strachina afară, ca s-o ducă la club, dar câinosul de Gorelov, prezent peste tot, îi taie calea și-l trage dureros de ureche: „Unde-ai plecat, păduche? N-ai voie!“ Trebuie să mănânce tot, până la fund, fără să simtă gustul și înecându-se cu boabele de ovăz mici, bine fierte. Dacă i-ar da pâine, Iusuf ar avea curaj s-o ascundă sub scurtă și s-o ia cu el, dar azi nu e pâine.

După câteva ore, timp în care și-a ros unghiile și a lovit cu nuiaua urzicile din curtea infirmeriei, Iusuf se duce totuși la club să-și ceară iertare. N-are decât să-l certe pictorul cel rău, să-l pedepsească – el e pregătit.

E seară; ușa scârțâie mai tare, umbrele de pe pereții din bârne ai clubului sunt mai lungi și mai ciudate. Pe pervaz arde o lampă cu lumină galbenă, tabloul terminat se usucă pe șevalet. Ikonnikov nu e acolo.

Iusuf ia lampa și o apropie de pânză. Lumina caldă se împrăștie pe tușele groase, moi; în fiecare se împletesc în firișoare subțiri tot felul de culori, nu se repetă nici una; totul se umple de nuanțe, curge, respiră. Iusuf atinge prudent râul Neva cu vârful fript al degetului: pe râu rămâne o mică urmă rotundă, iar pe deget, o pată albastră.

— Ce vezi tu acolo?

Ikonnikov intrase pe nesimțite și stătea în ușă, observându-l. Iusuf tresare și pune repede lampa la loc. L-a prins! Și n-are unde să fugă, pictorul stă chiar în ușă, l-ar înhăța.

— Ce vezi în tablou, te întreb.

— Un râu, murmură Iusuf, dar imediat se corectează: Neva.

— Așa, și mai ce?

— Case de piatră.

— Și?

— Malul râului. Oameni. Copaci. Pescăruși. Răsărit.

— Altceva?

Altceva? Iusuf se uită nedumerit la pânză: altceva nu mai e.

— Bine, pleacă! îi dă voie Ikonnikov. Aduc eu strachina la bucătărie.

— Am vrut să vă aduc porția mea... dar nu m-a lăsat Gorelov...

— Pleacă, îți spun!

Ikonnikov ia pensula și repară cu migală urma lăsată pe valuri de degetul lui Iusuf. Ochii i se umplu de căldură, ca atinși de soarele răsărit deasupra Nevei.

— Și mai văd că în Leningrad nu e frig, spune băiatul din ușă.

Artistul nu se întoarce.

De atunci, a devenit un obicei ca Iusuf să-i aducă lui Ilia Petrovici prânzul și cina. Apoi a început să dea fuga la club fără motiv, să stea zile întregi în preajma pictorului. Spăla pensulele, freca paletele sau ședea pur și simplu și-l urmărea cum pictează.

Ikonnikov își petrecea mare parte din timp sus, sub tavan. Culcat pe schelele improvizate, lovea repetat placajul cu o pensulă ascuțită, bolborosind ceva. Uneori cobora și, ridicând capul, alerga în cerc, inspectându-și munca – ba de la intrare, ba de la geam, ba din mijlocul încăperii. Pe față îi apărea atunci o expresie de om chinuit, și își freca întruna mâinile mari și osoase. După ce inspecta tavanul, Ilia Petrovici fie lua un cuțit special și râcăia furios o bucățică din pictură (în astfel de momente, Iusuf stătea pitit într-un colț, în spatele șevaletului), fie, mormăind aprobator, continua să picteze (și-n momentul acela băiatul putea să nu se mai ascundă, ci să se urce pe schele ca să vadă pictura mai de aproape sau chiar să-l întrebe ceva).

Seara, Ikonnikov cobora de pe schele. Își scutura mâinile și picioarele amortite, își umplea pipa de lemn cu o iarbă mirositoare și fuma. Punea pe șevalet o pânză curată sau o bucată de placaj. Iusuf își ținea respirația: uite, începe. Pensula groasă a lui Ilia Petrovici făcea la început câteva linii lungi, împărțind spațiul viitorului tablou, apoi acoperea gros zonele împărțite cu diferite culori. Pânza începea să semene cu un caleidoscop neclar, cu o mozoleală sau cu o grămadă de gunoaie pestrițe. Sub atingerile grijulii ale pensulei subțiri, încâlceala de pete căpăta deodată armonie și sens, care mai întâi abia răzbăteau din ea, apoi imaginile deveneau clare, în relief – *fereastra se deschidea larg*. Băieți cu șepci mari, negre și pantaloni zdrențuiți pescuiau pe malul râului *Sena*, necunoscut lui Iusuf, femei pe jumătate dezbrăcate, venite la scaldă, făceau plajă pe pietrele sidefii ale *Coastei de Azur*, un vas cu pânze plutea pe *Neva cea mare* direct spre *Pintenul insulei Vasiliievski*, niște grații de aramă dansau înlănțuite pe aleile pustii din *Oranienbaum*... Oriunde se deschideau ferestrele, imaginea îl orbea pe Iusuf, îl asurzea. Stătea ore întregi cercetând rețeaua de tușe, apropia urechea s-o asculte și nasul s-o miroasă. Lumea îndepărtată care se întindea dincolo de dealurile taigalei nu mai era deloc rece și neprimitoare; mirosea puternic a vopsea de ulei, dar prin

ea răzbătea prospețimea ierbii de primăvară, căldura pietrelor încinse, mirosul vântului, al frunzelor putrede, al peștelui proaspăt prins.

Odată, când Ilia Petrovici l-a întrebat ce-ar vrea să vadă în următorul tablou, Iusuf a răspuns, fără să se gândească prea mult: o vacă. Ikonnikov a tușit, și-a frecat nasul lung și și-a trecut de câteva ori pensula peste placaj. O creatură greoaie și blândă, cu ochii mari, moale la pipăit, cu niște coarne galbene, în formă de virgule pe capul buclat, se uita la Iusuf. Nu inspira frică. Un țap, a cerut băiatul cu glas scăzut. Fâș, fâș, face pensula. Lângă vacă a răsărit botul ascuțit al unui țap, cu coarnele albe răsucite și bărbuța caraghioasă.

Un câine, a comandat Iusuf. A apărut un câine care gâfâia obosit de alergat, arătându-și vesel limba rozalie.

Iusuf a tăcut. Nu mai știa ce să-și dorească.

Din ziua aceea, Ilia Petrovici s-a apucat să picteze pentru Iusuf. Catedralele și cheiurile, podurile și palatele au fost părăsite. A venit vremea jucăriilor, a legumelor și a fructelor, a hainelor și pantofilor, a obiectelor de gospodărie și a animalelor de la grădina zoologică. Țăsta e un măr, o lămâie, un pepene verde, un pepene galben, o guavă *feihoa*. Țăsta e un cartof, o ridiche, un știulete de porumb, o vânăță, o roșie. O pălărie; uite, ăsta se numește joben, ăsta sombrero, iar ăsta *chapeau clique*. Astea-s mănuși; bărbații poartă mănuși de piele, și numai toamna, iar femeile, tot anul: de dantelă albă la teatru și la plimbare, mitene pe vreme răcoroasă, de blană iarna...

Lumea se revărsa din pânzele uzate și din fragmentele de placaj cu atâta abundență și repeziciune, încât amenința să-l inunde pe Iusuf. Noaptea, în somn, veneau la el motani cu tutuuri înfoiate, girafe care duceau în ghiozdane galbene de piele abecedare ferfenițite, foci care mâncau cu poftă înghețată din cornete crocante și tigri dungați cu mingi de piele în boturile turtite. Toate astea erau plăsmuite din tușe ușoare, în relief, și de aceea erau puțin aspre, rugoase, strălucind în sute de luminițe mișcătoare, aveau miros, aveau gust. Iusuf se trezea agitat, cu capul greu, cu urechile arzând și vârful nasului rece, simțindu-și capul explodând de atâtea imagini și culori. Trebuia să le lase să se ducă înapoi, să se elibereze.

Mai târziu, nu-și putea aminti ce anume desenase prima dată. A venit cumva de la sine; cu un ciot de creion căzut într-un colț a început să mângălească niște melci pe podea. Asta i-a adus alinare – capul i s-a răcorit, și l-a simțit mai ușor. Treptat, melcii s-au târât spre fereastră, au umplut pervazul, o bucată de perete. Într-o dimineată a găsit pe șevalet o bucată de

placaj curată și o pensulă, parcă pregătite de cineva și uitate. A privit în sus: Ikonnikov stătea culcat sub tavan ca de obicei, cu nasul în „propagandă”, fără să-i dea nici o atenție. Iusuf a luat cu grijă pensula, a atins paleta cu ea, apoi a trecut-o peste placaj, trasând o cometă portocalie uleioasă. Încă una. Din ziua aceea a început să picteze în ulei.

— *Quelle date sommes nous aujourd'hui?*

— *Le premier juillet mille neuf cent trente-huit, madame.*

— *Qu'est ce que tu as fait aujourd'hui?*

— *J'ai dessiné, madame.*

— *Et encore?*

— *J'ai seulement dessiné, madame.*²⁶

Iusuf și Isabella merg pe mal: el lovește pietricelele cu vârful ghetii, făcându-le să zboare în Angara cu un pleoscăit; Isabella, ca întotdeauna în timpul lecțiilor, pășește solemn alături de el, cu mâinile la spate, ținând într-una o nuiă lungă de mesteacăn.

— *Tu as dessiné quoi, Usuf?*²⁷

— O gară și trenuri, multe trenuri. Nu ajunseseră încă la cuvintele astea, așa că el răspunde în rusește. Mai întâi a desenat numai Ilia Petrovici, apoi eu, după el.

Ea se oprește și-l privește atent; scrie cu nuiua pe pământ: *train*.

— *Train* înseamnă tren.

Isabella pronunță întotdeauna cuvintele noi atât de calm și de clar, încât lui Iusuf i se întipăresc pe dată în memorie. Literele strâmbe scrise pe pământul umed îi rămân în fața ochilor, chiar și după ce sunt șterse de val. *Gare* – gară. *Wagon* – vagon. *Rail* – șine. *Chemin* – drum. *Destination* – destinație. *Voyage* – călătorie. *Partir* – a pleca. *Revenir* – a se întoarce. Azi sunt multe cuvinte noi; trebuie să le învețe pe dinafară până la lecția următoare.

— Uite și un proverb pe tema asta, spune Isabella. *Partir c'est mourir un peu*. A pleca înseamnă a muri puțin.

Iusuf știe deja multe proverbe franțuzești, expresive și țintite, despre dragoste și război, regi și marinari, oi și omlete. Dar ăsta pare trist, parcă nu-i franțuzesc.

— Nu mai e și altul, mai vesel?

— Iartă-mă, nu asta am vrut să spun. Uite altul: *Pour atteindre son but il ne faut qu'aller*. Ca să-ți atingi scopul, nu trebuie decât să mergi.

Frumoase cuvinte. Iusuf se așază pe vine și își trece degetul peste literele pe jumătate șterse de valuri: *partir, revenir*... Vrea să deseneze un om obosit,

care merge – încordat, mușcându-și buzele și ținând strâns în mână un baston – undeva departe, fie spre a sa *destination*, fie înapoi acasă... Isabella îl mângâie pe păr și se îndepărtează de mal, încheind brusc lecția mai devreme decât de obicei.

Curând după aceea, lui Wolf Karlovici i s-a părut că Iusuf e interesat de medicină. Până atunci fusese indiferent la ce se petrecea ziua în infirmerie, dând fuga acolo doar seara dacă era nevoie să-și ajute mama la curățenie. Și brusc a început să vină des în salon: se furișează încetișor prin spatele lui Leibe, se cuibărește într-un colț – stă, cercetează pacienții cu ochii lui mari, moșteniți de la mama, și își trage nasul.

Infirmeria s-a extins între timp, i s-au adăugat două șiruri înghesuite de priciuri (Leibe a împărțit în sfârșit spațiul, separând femeile de bărbați, și a împrejmuit izolatorul minuscul pentru suferinzii de boli infecțioase). Sala de primire a rămas pe locul ei, lângă fereastră, nu departe de intrare, despărțită de salon la început printr-o perdea din pânză de sac, iar acum printr-un paravan de lemn. Aici se aflau niște scaune așezate în aceeași ordine strictă, un pat din lemn de pin pentru examinarea pacienților și un raft improvizat pentru instrumente. Nu demult fusese adăugată o masă care a devenit brusc locul preferat al lui Leibe. Acum se așeza la masă și scria în registrul de evidență a pacienților (înainte trebuia să stea incomod pe pervaz).

Numai prin felul cum arăta ditamai catastiful cenușiu, el inspira un adânc respect pacienților. Când Wolf Karlovici răsfoia paginile cafenii groase, prost legate, acoperite cu scrisul lui mărunț și nervos, respectul lor se transforma în venerație. Țăranii din Semruk îl numeau cuviincios „duhtorul nostru”. Doctorul era mereu disponibil. Nu existau ore anume pentru consultații, zile libere sau sărbători. Dacă se întâmpla ceva noaptea, oamenii băteau în geam, și Leibe, somnoros, alerga la sala de consultații îmbrăcându-și halatul alb primit de curând (i-l adusese Kuzneț drept mulțumire pentru că-l vindecase de o boală bărbătească în condiții de maximă confidențialitate). Trata orice: tifos, dizenterie, scorbut, boli venerice, cumplita pelagră, care-i jupuia de vii pe bolnavi. Scotea dinți, amputa mâini și picioare vătămăte la tăiatul lemnului, pune la loc hernii, moșea, făcea avorturi (la început fără să se ferească, apoi pe ascuns, fără să bată toba, după apariția decretului din 1936). Numai în privința distrofiei alimentare, foarte frecventă, nu avea nici o putere (era interzis să pună diagnosticul ăsta, așa că nota în registru „insuficiență cardiovasculară”, un diagnostic vag).

Uite, și băiețelul ăsta de șapte ani, Iusuf, e înalt, dar slab ca scândura, cu

burta umflată și picioare lungi și subțiri, arată ca un compas. Wolf Karlovici se străduia să-l hrănească mai bine: pacienții recunoscători îi aduceau *duhtorului* ba un săculeț cu fructe de pădure, ba o mână de alune, ba urzici proaspete pentru supă, ba o rădăcină de păpădie (Leibe se învățase s-o fiarbă în loc de cafea), dar degeaba: organismul tânăr al lui Iusuf creștea, și mâinile și picioarele lui rămâneau la fel de slăbuțe, ca niște bețișoare.

În ziua aceea, băiatul stătea liniștit lângă paravan ca întotdeauna, nu se foia, privea fără să clipească bolnavul – un bătrân gârbovit, cu pielea poroasă și zbârcită, cum e coaja mandarinei uscate. Bolnavul, numai în lenjeria de corp, îi arăta lui Leibe articulațiile noduroase și degetele atât de strâmbate de artrită, încât păreau rupte. După ce i-a prescris bătrânului să mănânce foarte multe afine, mure și scorușe crude sau indiferent cum pregătite, iar la dureri mari să bea un pahar de basamac (ce să-i faci, basamacul ajunsese să fie folosit în multe cazuri ca un calmant verificat pentru dureri), Leibe s-a întors spre Iusuf.

— Ce, te interesează? Asta e *arthritis*, boala oaselor și articulațiilor. O să afli, tinere, că în organismul uman există peste două sute de oase, și fiecare dintre ele poate să se inflameze, să-și schimbe conturul sau dimensiunea, să se îmbolnăvească...

Iusuf, fără să-și ia privirea fermecată de la doctor, a început să-și pipăie genunchii, gleznele și coastele.

— Uite, aici – doctorul l-a apucat pe Iusuf de încheietura subțire a mâinii –, aici e *ulna*. Mai departe, *humerus*, umărul. *Clavicula, costae*...

Lui Wolf Karlovici i s-a făcut dintr-odată cald: pentru o clipă s-a simțit la catedra de la universitate, în fața a sute de ochi atenți. Înfrângându-și cum-necum emoția, și-a continuat discursul. Iar seara s-a dus la comandant să-i ceară câteva afișe propagandistice „ca să decoreze ideologic locurile unde se asigură servicii medicale pentru populație“. Primind cele necesare, s-a întors la infirmerie și, copleșit de o bruscă emoție, a întins pe masă atleții musculoși de ambele sexe, care purtau cu mândrie steaguri roșii, salutând conducerea țării. A stat toată noaptea aplecat asupra lor, mormăind ceva ba în latină, ba în germană și trecându-și creionul pe corpurile bine hrănite și bronzate, pe care nu le amenința nici distrofia, nici pelagra. Dimineața, materialul didactic pentru anatomie era gata: atleții își fluturau mai departe steagurile, înfățișând lumii exact patru sute șase oase – lungi, scurte, plate sau mixte –, câte două sute trei de fiecare.

Iusuf a prețuit munca doctorului mișcând conștiincios din buze și într-o

săptămână a învățat denumirile complicate, căutând prin pielea întinsă și pe corpul lui parcă special destinat acestui studiu toate oasele pe care le putea pipăi: de la ascutitul *os nasale* la *os coccyges*, abia simțit.

Wolf Karlovici a pregătit un al doilea material didactic, în care corpurile antrenate ale atleților, supuse demonstrației medicale, își arătau sistemul musculoscheletal: sculpturalii *vastus lateralis* și *gastrocnemius*, apoi *pectoralis major*, bombați în chip amenințător... Iusuf i-a învățat și pe ei papagalicește.

Când Leibe, însuflețit de succesul lui pedagogic, i-a propus să treacă la alcătuirea organelor interne, Iusuf, în mod surprinzător, a refuzat; a cerut permisiunea să folosească afișele rămase ca foi de desen. Descurajat, Leibe s-a învoit, și Iusuf s-a mutat din sala de consultații în salon, ca să-i picteze pe bolnavii de pe priciuri. Dar interesul lui pentru medicină, atât de arzător și de neașteptat, s-a stins repede și, la scurt timp după aceea, a început din nou să-și petreacă zile întregi la club, la Ikonnikov, spre dezamăgirea amarnică a lui Wolf Karlovici. Iar atleții mărunțiți în oase și mușchi notați cu termeni latinești au rămas atârnați în infirmerie, întărind nemăsurat autoritatea și așa colosală a *duhtorului* din Semruk.

Ikonnikov și-a pictat imaginile propagandistice exact jumătate de an. Înainte de a-și preda lucrarea șefilor, care-și pierduseră și cea mai mică urmă de răbdare, i-a invitat pe cei doi Sumliniski la club, „la vernisaj”. „În sfârșit!” s-a bucurat Isabella. „De mult n-am mai ieșit în lume.”

„Vernisajul” era așteptat noaptea, la adăpostul întunericului. Ikonnikov, care în ultima vreme slăbise cumplit, cu ochii congestionați, înconjurați de cearcăne negre, și-a petrecut toată ziua strângând chiar el schelele și lăsând doar o scară rezemată de perete. A încuiat ușa cu lacătul, s-a întins pe spate pe podea și a început să-și aștepte oaspeții.

Stătea în semiîntunericul amurgului și își privea pictura. Pătratul portocaliu de lumină dinspre fereastră a alunecat mai întâi pe podea, apoi pe un perete, după care a dispărut cu totul. S-a întunecat bine de tot; liniile de pe tavan s-au încetșat, s-au dizolvat în aerul dens al nopții, dar Ikonnikov le vedea la fel de clar ca ziua, așa că n-a mai aprins lampa.

Mâine va prezenta pictura propagandistică. Va veni Kuzneț, o va cerceta cu ochii lui de animal de pradă, va cântări dacă mesajul ideologic e îndeajuns de puternic, adică dacă va fi păstrat în club sau va fi scos dracului de acolo și ars, iar autorul, aruncat din viața pașnică a Semrukului și trimis în lagăr, sau chiar mai rău. O să se strecoare și Gorelov ca să adulmece lacom peste tot, o

să caute ceva de care să se lege, ceva-ceva o să găsească el cu siguranță. Mâine va trebui să plece. Să abandoneze fresca de pe tavan, cele două duzini de peisaje urbane (prinsese curaj după memorabila vizită nocturnă a comandanților și le atârname pe pereții clubului) și mormanul de bucăți de placaj cu micile tablouri pentru Iusuf, pensulele improvizate, paletele, cuțitele de pictor din lame de fierăstrău, tuburile cu vopsea, cârpele. Să lase acolo mirosul de ulei și terebentină, să nu mai știe de veghile nocturne, de convorbirile cu micul Iusuf, de petele de vopsea de pe degete, să uite de ideile lui, de el însuși. Și – înapoi la tăiat lemne, te-am păsuat destul, cetățene Ikonnikov...

Într-un colț, în spatele unei grămezi de vechituri, e ascunsă o sticlă plină. S-o destupe? Nu, nu acum. E păcat de clipa asta.

Cineva zgârie încet ușa – sunt soții Sumlinski. Ikonnikov aprinde lampa și se duce să-și primească oaspeții. Konstantin Arnoldovici e îmbrăcat cu o haină nouă (în Semruk, problema hainelor se rezolva simplu: cei morți își lăsau garderoba moștenire celor vii); Isabella, pieptănată îngrijit, se sprijină de brațul soțului ei.

— *Bonsoir*, spune ea ceremonios.

Și scoate un țipăt: de pe peretele zgrunțuros, din lemn de pin prost geluit, o privește Saint-Lazare. Alături, Sacré-Cœur. Tuileries. Conciergerie. Isabella merge încet pe lângă pereți; umbra ei lungă plutește alături.

— Bella! spune Sumlinski stând neclintit în fața peretelui opus, cu mâinile pe lângă corp. Uite, Vasilievski, Linia șase.

Isabella se întoarce încet în profil și se apropie de mica pânză dreptunghiulară.

— E Linia opt, zice Ikonnikov aducând lampa mai aproape.

— E Linia șase, Ilia Petrovici, dragule, șase. Isabella își întinde palma spre clădirile galbene și cenușii cu balconașe bizare, dar nu le atinge, mângâie doar aerul din fața lor. Aici locuiam noi, doar un pic mai încolo, uite, în casa asta.

Degetul ei trece de marginea pânzei, alunecă pe bârnă și se înfige într-un nod tare al lemnului. Leningradul ocupă doi pereți ai clubului, Parisul, Provence și peisajele marine, ceilalți doi; restul lumii, modest reprezentată de câteva minuscule tablouri și schițe din viața cotidiană, se ascunde prin colțuri. Soții Sumlinski trec din Vasilievski în Cité, de pe Quai Branly pe Promenade des Anglais, de pe podul Alexandre III pe Troițki, de pe Podul Băncii pe Pont au Change, de pe Canal Saint-Martin pe Canalul Lebedelor, și mai departe,

pe lângă Mihailovski, pe Neva...

— Nu mai plec de aici, spune într-un târziu Isabella. O să-mi fac veacul aici, Ilia Petrovici, o să fiu calfă, vă amestec culorile sau spăl podelele.

— De mult nu mai amestecăm culorile, acum se vând de-a gata, în tuburi. Pentru mine e însă ultima zi aici. Mâine predau lucrarea propagandistică și – *finita la commedia*.

Soții Sumlinski își dau seama că nu s-au uitat încă la pictura de pe tavan. Ce urât din partea lor! Unde e, maestre, arătați-ne-o... Ikonnikov înalță la maximum fitilul lămpii – sub sticla ei, flacăra se avântă în sus ca o panglică, învăluind spațiul într-o lumină galbenă – și o ridică înspre tavan.

Se vede bolta cerească de un albastru străveziu, pe care plutesc nori ușori ca penele. Patru oameni răsar din cele patru colțuri ale tavanului, își țin mâinile întinse și încordate, ca și cum s-ar strădui să ajungă la ceva din centru. Sub picioarele lor, undeva jos, departe, au rămas câmpiile aurii unduitoare de secară, pe care sunt împrăștiate ici-colo mici tractoare cubice, pădurile cu iarbă mărunță, deasupra cărora zboară dirijabile cât bobul de grâu; coșurile mici cât chibriturile ale fabricilor din oraș; mulțimea oamenilor care demonstrează cu pancarte ca niște mici șerpi roșii. Toată lumea asta agitată și intens populată se întinde ca o panglică îngustă de jur împrejurul tavanului – o ramă ciudat de pestriță, în interiorul căreia plutesc, îndepărtându-se de ea, cei patru eroi principali.

Un medic cu halat alb, bine scrobit, și cu părul auriu, un soldat athletic cu pușca în spinare, un agronom cu o legătură de spice și un topometru în spate, o mamă cu pruncul în brațe; sunt tineri și puternici, au chipuri deschise, neînfricate și foarte încordate, hotărâte să-și atingă țelul. Care țel? Golul din centrul tavanului?

— Tind către ceva ce nu există, nu-i așa?

— Nu, Bella, spune Konstantin Arnoldovici lipindu-și palma îngustă de buza de jos și trăgându-se de bărbuța rară, tind unul către altul.

— Care anume e mesajul propagandistic, Ilia Petrovici? își amintește Isabella.

— O să fie, zâmbește el. Mai am un detaliu de adăugat, o să termin în noaptea asta.

Când soții Sumlinski ies, el trage scara în mijlocul încăperii, se așază pe treapta de jos și, zâmbind gânditor, stoarce pe paletă un gogoloi unsuros de vopsea roșie ca sângele.

Trrrrrosc! Ușa se dă de perete lăsând să apară în prag silueta mică și

îndesată a lui Gorelov – i-a spionat, câinele!

— Încălcăm regulamentul? şuiere el. Ducem viaţă de noapte? Primim oaspeţi?

Intră în club de parcă n-ar avea nici o grabă. Fornăind zgomotos, aruncă o privire iscoditoare spre tavan, şi-o plimbă de-a lungul scării, şi-o îndreaptă asupra lui Ikonnikov, care stă pe ea nemişcat; se opreşte în faţa lui, îşi pune mâinile în şold, îşi mişcă gânditor falca.

— Ia raportează subsemnatului, cetăţene Ikonnikov, netrebnicule, ce şuşoteai cu soţii Sumlinski.

— Discutam despre tabloul propagandistic, spune Ikonnikov ridicându-şi ochii spre tavan. Totalitatea ideilor conţinute în el, capacitatea lui de a răspunde scopurilor ideologic-instructive şi posibilele caracteristici subiective ale persoanelor din colonia noastră care ar influenţa perceperea lui.

— Miiiiinţi... Gorelov îşi apropie de el faţa cu ochii holbaţi. Bine, mâzgăliciule, ajungi tu la mine, la tăiat lemne, mai vorbim noi atunci. Sau te gândeşti s-o faci pe deşteptul şi să rămâi la club? Să-ţi vezi de pictura ta în loc să munceşti cinstit?

Judecând după toate aparenţele, el aflase de undeva că Ikonnikov se adresase comandantului cu o cerere, propunând ca în Semruk să se organizeze un artel de artă meşteşugărească. În cerere descria în detaliu ce fel de produse ar putea realiza artelul („picturi în ulei de înaltă calitate, cu conţinut patriotic şi propagandistic, pe toate temele posibile, inclusiv istorice“), cine putea fi beneficiarul produselor („casele şi palatele culturii, căminele culturale, bibliotecile, cinematografele şi alte locuri de divertisment cultural şi instruire a maselor muncitoare“), şi făcea un calcul estimativ al veniturilor pe care le putea aduce unitatea economică – suma era impresionantă. Ignatov amânase decizia asupra acestei probleme până la data recepţiei tabloului cu conţinut propagandistic de la club.

Ikonnikov tace în vreme ce amestecă gogoloiul pe paletă. Gorelov îi smulge pensula şi cu o mişcare fulgerătoare i-o înfige în coastă ca pe un cuţit – pare că lemnul ascuţit i-a străpuns pielea. Ikonnikov icneşte, apucă pensula, încercând s-o îndepărteze, dar Gorelov o ţine bine, ca pe un cârlig de oţel înfipt în coastă.

— Poate că te fofilezi şi-n artel, leneşule... îi şuiere el slobozindu-i în ureche aerul fierbinte şi acru. Numai că tablourile pentru poporul sovietic le fac artiştii verificaţi, nu contrarevoluţionari ca tine.

— Lui Stalin... i-am făcut... douăzeci şi patru de busturi...

Ikonnikov se chircește de durere pe scară, ca un fluture străpuns de ac.

— Vrei să fii artist, dovedește c-o meriți! Alege, nemernicule, ori ești cu noi, ori la tăiat lemne, de mâine!

— Ce... vreți?...

Pensula i se înfige parcă în plămân sau în diafragmă, acuși o să pătrundă, n-o să poată respira.

— Repet, ce-ai avut de șușotit cu soții Sumliniski?

— Despre Leningrad!

Gorelov face un pas în spate; Ikonnikov se prăbușește pe podea, trage aer în piept, horcăie și tușește întruna.

— Așa deci!

Gorelov se uită cu scârbă la pensula din mâna lui, o rupe pe genunchi și o aruncă în întuneric; bucățile de lemn lovesc scândurile podelei, rostogolindu-se prin cotloane.

— Să scrii tot, cum a fost: cine ce a întrebat și cine ce a spus, de ce ați râs și ce ați crichi... criticat. Își aranjează cureaua căzută pe șold și își îndreaptă tunica. Îmi aduci mâine. Dacă o faci înainte de recepția picturii, e-al tău artelul; dacă nu, ascute-ți fierăstrăul. Am eu grijă să fii repartizat în schimbul meu. Asta-i tot, vierme! Ești liber.

Cizmele lui Gorelov tropăie spre ieșire și dispar dincolo de ușă. Ikonnikov, încă în genunchi, se târăște într-un colț. Scotocește printre cutiile goale și bucățile de placaj și găsește sticla ascunsă. Îi smulge dopul cu dinții și dă pe gât câteva înghițituri. Bâjbâie nesigur prin întuneric și se întoarce la scară. Ia lampa și paleta și urcă spre tavan. Șade câteva minute pe ultima treaptă, cercetând întinderea albastră nemărginită, pe care plutește puful străveziu al norilor. Apoi ia de pe paletă o doză generoasă de vopsea și o azvârle pe tavan – pe firmament explodează o imensă pată roșie uleioasă.

Imediat cum ajunge în colonie, Kuzneț se duce direct la club să vadă tabloul propagandistic. Se oprește în mijlocul încăperii și își ridică ochii spre tavan: stă, mișcă din sprâncene, e pătruns. Ignatov e lângă el. Gorelov a venit și el, s-a ținut ca scaiul după ei. Stă lângă ușă și se uită la șefii lui. Iar Ikonnikov sprijină peretele; e slab, ofilit, n-a dormit toată noaptea; ține mâna într-o parte, sub coaste, de parcă l-ar supăra stomacul. Cum tăcerea se prelungește, hotărăște să destindă puțin atmosfera.

— Dați-mi voie, zice el, ca, în calitate de autor, să spun câteva cuvinte despre concepție... adică despre ideea de bază.

Șefii tac, respiră zgomotos.

— Tabloul este o alegorie... o imagine generală a societății sovietice. Ikonnikov ridică mâna pe rând spre fiecare dintre personajele care plutesc pe cer. Apărătorul patriei este simbolul glorioaselor forțe armate. Mama cu pruncul, al tuturor femeilor sovietice. Agronomul roșu... el e plugarul... îi întruchipează pe agricultori și prosperitatea țării noastre, iar medicul e simbolul apărării populației împotriva bolilor și, de asemenea, al științei sovietice, luate la un loc.

Kuzneț se leagănă de pe călcâie pe vârfuri și înapoi, de pe vârfuri pe călcâie; cizmele îi scârțâie.

— Armata și populația civilă, știința și agricultura, unite într-un elan comun, tind către simbolul revoluției: steagul roșu.

În centrul tavanului, unde cu o zi înainte se zărea încă înaltul cerului albastru, fâlfâie acum un steag uriaș, semănând cu un covor zburător. Este atât de mare, încât pare că acuși-acuși o să cadă și o să-i acopere pe toți cei care stau sub el cu capetele ridicate. Pe marginile lui, cu litere aurii groase, scrie „Proletari din toate țările, uniți-vă!”. Cele patru personaje din colțurile picturii, parcă micșorate, întind acum cu zel mâinile într-o direcție clară: spre steag.

„A ieșit frumos, se gândește Ikonnikov mirat, privind chipurile însuflețite ale oamenilor care plutesc deasupra lui. Realist, autentic. Bravo, pictorule, nu ne-ai păcălit.“

„A moșmondit jumătate de an la oameni, iar steagul l-a mâzgălit într-o singură noapte, vipera“, bombăne tardiv Gorelov în sinea lui.

— Ei... rostește în sfârșit Kuzneț, merge, te felicit. Unui asemenea maestru putem să-i încredințăm artelul.

Și-l bate pe Ikonnikov pe umărul gârbovit; pictorul izbutește cu greu să rămână în picioare.

Șefii au ieșit, iar Ilia Petrovici a rămas în club. S-a așezat pe scară, cu capul în mâinile pătate de vopsea, și a rămas așa mult timp. Când în sfârșit și-a ridicat fața, din tavan l-a izbit strălucirea fierbinte și roșie a steagului.

Erau îngeri, bineînțeles. Iusuf i-a povestit mamei despre ei: că plutesc în tăria cerului, se hrănesc cu lumina soarelui și uneori, nevăzuți, se așază pe umerii oamenilor și-i apără de rele, dar se ivesc rar, numai pentru a anunța ceva important. Mama îi numea *fărăștei*. Îngeri, adică, pe rusește.

Chiar așa l-a întrebat pe Ilia Petrovici: ați desenat îngeri pe tavan? Ikonnikov a zâmbit. E foarte posibil, i-a răspuns.

Odată, când pictorul nu era la club, Iusuf se urcase pe schele și cercetase

temeinic de aproape fresca aproape terminată. Mai întâi stătuse întins multă vreme, uitându-se la doctorul cu păr auriu, care-l privea și el. Avea ochii albaștri, luminoși, și părul moale, ca de oaie. „Seamănă cu doctorul nostru“, a hotărât Iusuf. „Numai că-i tânăr și fără chelie.“

Apoi s-a uitat la agronom. Era și mai tânăr decât doctorul, aproape un adolescent, visător, blând; cu obraji catifelați și privirea entuziastă. Nu semăna cu nimeni, în Semruk nu erau chipuri atât de fericite. Altfel stăteau lucrurile cu soldatul: ochi severi, hotărâți, buze subțiri și strânse – leit comandantul. Uluitor, câtă asemănare la oameni și la înger!

Femeia cu pruncul avea ochii verzi și cosițe închise la culoare, încolăcite la spate; copilul din brațe era mititel, pe jumătate orb. Iusuf nu știa că pruncii sunt atât de mici la naștere. Interesant, oare un copil-înger, când crește, devine tot înger? N-a avut timp să-și termine gândul, că s-a întors Ikonnikov.

— Ei, l-a întrebat el, te-ai uitat bine? Ce sunt ăștia, după părerea ta?

Iusuf a coborât de pe schele scuturându-se bine de așchii.

— Îngerii din cei mai obișnuiți, sunt sigur. Vede oricine. Nu-s atât de mic ca să nu înțeleg lucrurile astea...

Note

26. În ce dată suntem astăzi? Întâi iulie o mie nouă sute treizeci și opt, doamnă. Ce-ai făcut astăzi? Am desenat, doamnă. Și altceva? Doar am desenat, doamnă (în franceză, în original).

27. Ce-ai desenat, Iusuf? (în franceză, în original)

Cortul negru

Bușteanul uriaș, de un metru cub și jumătate, se rostogolește cu partea galbenă retezată și cade cu zgomot în apă. Oamenii dau fuga, pun mâna pe el opintindu-se din rășputeri și-l împing departe de mal, cât mai departe, până când apa le ajunge la gât, apoi îi dau drumul. De aici îl va prelua Angara, îl va duce cu ea. Plutașii, stând în lotcile lor cu prăjini lungi în mâini, dirijează mersul buștenilor, îi adună mai spre mijlocul apei. Agață cu cârligele de fier din capătul prăjinilor buștenii care se îndepărtează de banc și-i împing pe făgașul bun. Caravana lungă plutește în jos, spre gurile Angarei – spre radă; plutașii, după ea. Barjele așteaptă la stăvilă să încarce lemnele tăiate și să le ducă pe Enisei la Maklakovo, la combinatul de cherestea.

Deportații din Semruk lăsau lemnele pe apă nelegate când Angara era la reflux, când se liniștea (la apă înaltă era periculos, lemnele se spargeau). Rostogoleau buștenii până la marginea schelei și-i împingeau în apă. Alții îi prindeau afundați în apă, împingându-i cât mai departe de mal. Un alt grup, cei mai încercați și de încredere, mergeau cu plutele după ei până la Maklakovo.

Azi au început să lucreze înainte de ivirea zorilor, și-n Angara colcăie deja spinările întunecate ale buștenilor alunecând asemenea unui banc de pești uriași. Când soarele ajunge la zenit, *rostogolitorii* sunt la fel de uzi de sudoare ca și *scufundătorii*, iar primul grup de plutași a dispărut deja după cotul râului, spre Enisei.

— Echipă! La masă!

Oamenii se prăbușesc la pământ obosiți. Unii se uită la stivele rămase, alții, la spinările buștenilor ce scânteiază pe apă în depărtare, alții, la cerul senin de iulie. Zdrăngănesc linguri, miroase a mahorcă puturoasă, pregătită artizanal. De la depozitul de lemne din pădure cu schela aflată la înălțime se vede bine cum în zare, la debarcaderul din Semruk, Kuzneț se urcă pe șalupa lui maronie lucioasă abia ținându-se pe picioare din pricina mahmurelii. Ignatov, pe jumătate îmbrăcat, împleticindu-se, se agață de el, răcnește dând din mâini, de parcă ar pretinde sau ar cere ceva, iar Gorelov îl ține pe comandant, permițându-i lui Kuzneț să scape de el și să sară pe șalupă. „Nu mai pot!... Lasă-mă să plec!... Nu mai pot aici!” se aude strigătul disperat al lui Ignatov.

— Ia uite, javrele! zice încet, cu ură, unul dintre rostogolitori.

Botezaseră *Noaptea Valpurgică* orgia dezlănțuită în Semruk noaptea trecută, cu focuri de armă trase asupra oamenilor. Din fericire, n-au fost morți, doar răniți.

Șalupa se desprinde în sfârșit de debarcader, pufăie, își alege direcția și, ocolind cu grijă bancul de bușteni, se îndreaptă spre cotul râului. Gorelov îi dă drumul comandantului; își desface brațele și își duce palmele la piept parcă scuzându-se. Ignatov nu-l ia în seamă – sare în bărcuța care plescăie la mal și începe să vâslească în urma șalupei. Barca e mică, o coajă de nucă, plutește repede pe valuri; curentul o poartă cu el în urma bancului greoi de bușteni.

— O să crape dracului, se aud voci indiferente din mulțime. O să se sfarme.

Oamenii își ridică fața din străchini; unii se uită curioși, se ridică în picioare ca să vadă mai bine, alții continuă să mănânce indiferenți. În depărtare se aud buștenii trosnind amenințător.

Ignatov își dă seama prea târziu de pericol; vâslește din toate puterile, dar nu reușește să-l evite – barca se izbește de grămada de lemne lucioase care se zbuciumă în mijlocul râului. Împinge cu vâsla buștenii, dar vâsla se rupe cât ai bate din palme; după câteva secunde, Ignatov pare că se lasă pe vine, scade în înălțime, și deodată nu se mai văd nici barca, nici el; i se zărește doar o clipă capul blond-roșcat printre buștenii acoperiți de spumă – și gata.

— Mori, javră! rostește răspicat un flăcău îmbrăcat într-o cămașă numai zdrențe – e Zaseka.

Și deodată cineva sare de pe schelă și se aruncă în apă, apucă barca pregătită pentru plutași, se urcă în ea, vâslește în urma grămezii de bușteni, mânuind prăjina cu disperare, și pătrunde în clocotul spumei care acoperă buștenii: Lukka. Oamenii de pe colină privesc cum e azvârlit dintr-o parte în alta: îndoit de la genunchi, el împunge Angara cu prăjina; e tras puternic în jos, dar se smucește hotărât într-o parte, acolo unde se zărise pentru ultima dată capul lui Ignatov. Deodată aruncă prăjina și se apleacă în apă.

— L-a găsit?!

Toți dau fuga acum la râu, abandonându-și străchinile, lingurile, țiğările fumate pe jumătate, se îmbrâncesc, țipă, intră în apă. Câteva bărci pornesc pe Angara, plutesc grăbite, purtate de curent de-a lungul malului, pregătite să-i ajungă, să-i ajute să iasă din vârtejul lemnului. Aruncă frânghii, întind prăjinile, vociferează...

— Hai! Hai! răcnește Gorelov din toate puterile, ținând cu picioarele până

la glezne în apă și fluturându-și disperat brațele spre mogâldeața cu păr roșcat din mijlocul Angarei.

Lukka agață cu prăjina una dintre frânghiile care-i sunt aruncate, și barca e trasă cum-necum la mal, ridicată pe debarcader – e făcută praf, arată ca o corăbioară de hârtie, e plină până la jumătate cu apă. Și apa asta e de un roșu-aprins; pe fundul bărcii, scuișând din plămâni bășici mari, sângerii, și cu picioarele într-o poziție nefirească, asemeni unei păpuși, zace Ignatov...

Se dezmeticește noaptea, se simte ca bătut. Se ridică în capul oaselor. Unde sunt?

Fruntea îi e strânsă într-un coif de tifon; mâna dreaptă îi e legată la piept; își simte piciorul stâng greu, parc-ar fi bandajat. În jur, în lumina tulbure a lunii, se văd niște perne albe, niște oameni sforăie. Ah, da, la infirmerie. Este acolo de mult, de câteva zile sau poate chiar de o săptămână. În fiecare noapte se trezește, își vine în fire foarte încet, cu trudă, până-și amintește; apoi se lasă pe spate stors de puteri și adoarme la loc. Zărește când și când câteva chipuri: Leibe, Gorelov, bolnavi. Câteodată i se bagă în gură o lingură, și el înghite ascultător ba apă rece, ba o fiertură, un fel de zeamă caldă care îi alunecă încet pe gât. În cap, gândurile i se zbat aidoma fierturii – zemoase, vâscoase...

Azi însă totul e altfel: capul îi e limpede și totul în el e în perfectă ordine, reglat rapid, bine pus la punct; își simte corpul neașteptat de puternic. Apucă bandajul sub bărbie cu mâna sănătoasă, trage, desface nodurile, își rupe coiful de pe cap, îl aruncă. Își culege din creștet câteva tampoane rămase. O adiere ușoară venită dinspre fereastră îi suflă blând pe țeasta rasă, îi mângâie pielea. E liber!

Se sprijină de marginea patului și vrea să-și lase picioarele pe podea. Dreptul cum-necum îl ascultă, iese de sub pătură, dar stângul a rămas nemișcat, săgetat de o durere ascuțită. Dă pătura deoparte: piciorul îi e înfășurat strâns în tifon, ca un prunc în scutec; jumătate din laba piciorului nu mai e.

Respiră adânc și precipitat, își privește piciorul bandajat, apoi se întoarce. Observă o cârjă proaspăt dată la rindea, sprijinită de pat. Până acum nu a văzut asemenea cârje în Semruk. Înseamnă că a făcut-o cineva de aici. Pentru el? O apucă și o azvârle cu toată puterea în întuneric – se aude un trosnet și zdrăngănit de sticlute; un bolnav se ridică în coate, bolborosește ceva, apoi lasă să-i cadă capul pe pernă; se face din nou liniște.

Ignatov stă și își ascultă respirația. Apoi se ridică dintr-o singură mișcare

(coastele îi ard) și sare într-un picior spre locul unde zburase cârja – uite-o acolo, lângă perete. Se apleacă și o ia. Cârja miroase puternic a rășină de pin; nu s-a făcut bucăți, e rezistentă; barele sunt înfășurate într-o cârpă, să fie mai moi, iar la capăt e prins un toc de gheață ca să nu facă zgomot mare – măcar e meșterită cu chibzuință, temeinic. Ignatov își pune cârja sub braț și șchiopătează spre ieșire. În spate aude târșăit de pași – din jumătatea lui de cameră, atras de zgomot, apare doctorul somnoros, frecându-se la ochi.

— Unde vă duceți? cloncăne în urma lui. Și traumatismul cranian? Cusăturile? Fracturile? Piciorul?!

Ignatov împunge cu cârja ușa infirmeriei, o dă de perete cu zgomot și iese în noapte.

Din ziua aceea, Ignatov a locuit retras la comandament. Leibe urca la el o dată pe zi și-l examina, iar seara Zuleiha îi schimba bandajele.

Sosea cu ochii în podea, pune pe masă ligheanul cu apă fierbinte și așeza alături sulurile de feșe spălate și fierte cu o zi înainte. Ignatov, deja în pat, o privea. O aștepta?

Începea de la cap. Doctorul îi interzisese cu strășnicie comandantului să-și scoată bandajul de la cap, iar el protestase, dar se supusese; nu i se mai înfășura tot capul, i se făcea doar o legătură simplă în jurul frunții. Zuleiha își pune palmele pe ceafa lui caldă, năpădită de păr roșcat și des, cu fire cărunte din loc în loc, aspre ca țepii periei; desfăcea fașa lungă, plimba o cârpă umedă și fierbinte pe pielea gălbuie, ocolind zigzagurile cusăturilor proaspete, apoi îl ștergea. Ungea cusăturile cu un basamac cu miros amărui; pune deasupra un bandaj curat.

Venea rândul mâinii. Icnind de efort, scotea cu greu cămașa neascultătoare de pe trupul vânjos și cald (el n-o ajuta cu mâna teafără). Vede cum vânătăile imense își schimbă treptat culoarea, se albesc și se retrag. Pielea rămânea albă, curată. Își amintea de părul de pe burta și pieptul lui Murtaza, de trupul lui masiv, semănând cu un trunchi de copac, neobișnuit de lat în umeri și la fel de gros în talie. La Ignatov, totul era altfel: umerii ascuțiți, trași spre spate, corpul vânjos, îngust în talie. Îi scotea bandajul, îi spăla mâna grea, lăsată moale, cusută temeinic în două locuri (el se strâmba de durere, dar răbda), îi spăla toate vânătăile și julturile – pe piept, pe coaste, pe spinare. Sub omoplat era o cicatrice adâncă veche, la vederea căreia ea întorcea ochii, de parcă ar fi dat de un secret pe care n-ar fi trebuit să-l descopere. Urma cârpa uscată. Basamacul. Bandajul nou. Apoi îi pune cămașa.

De picior se ocupa în ultimul rând. Punea ligheanul pe podea, lângă pat, și se așeza în genunchi. Elibera ciotul din tifon, simțind în creștet privirea grea a lui Ignatov, și-l spăla. El își ținea respirația, icnea. Nu de durere suferea, ci de ciudă. Ea își amintea cum îl spăla pe picioare pe Murtaza; nu avea picioare mici, ci ditamai picioarele, late și groase; degetele rășchirate, tălpile negre, bătătorite de mers pe pământ, se descuamau și se fărâmițau în mână ca scoarța copacului. Ignatov avea picioare lungi, subțiri, și tălpi uscate, netede, tari. Probabil că și degetele erau frumoase. Zuleiha nu avea de unde să știe, nu apucase să vadă piciorul sănătos al comandantului.

Restul corpului i-l știa, îl învățase pe dinafară. Îl spăla, îl ștergea, îl ungea, îl bandaja.

În timpul ăsta, el stătea tăcut, cu fața întoarsă spre ea. Zuleihăi i se părea că Ignatov îi adulmecă mirosul. Și că ea a căpătat mirosul mierii, insuportabil de puternic. Că apa fierbinte, bandajele, până și basamacul miroseau a miere. Și trupul lui Ignatov. Și părul. Să nu ridice ochii din pământ. Să nu-l atingă fără rost. Să nu întoarcă capul. Să scoată bandajul murdar, să șteargă podeaua în urma ei și afară, afară de-aici, să spele feșele în apa înghețată a Angarei, să-și răcorească mâinile, obrazii, fruntea; să-și încleșteze fălcile, să închidă ochii, să cheme în gând un cort negru care să acopere ca un covor gros comandamentul și să iasă de sub el cu capul înainte, călare pe un armăsar iute; mâine iar va fierbe apă și va urca pe potecă aici, unde o așteaptă Ignatov, așezat pe patul făcut.

Așa au dus-o tot restul verii, până în toamnă. În septembrie, doctorul a hotărât să-i scoată bandajele. Cusăturile se vindecaseră între timp, se deschiseseră la culoare. Astăzi era ultima zi când mergea la comandant să-i scoată bandajele de la mâini și de la cap. Bandajul de la ciot i-l mai lăsau, dar acum, cu ambele mâini sănătoase, Ignatov putea să și-l schimbe singur. A venit, ca de obicei, la apus. Sprijinindu-și de burtă ligheanul greu și fierbinte, a lovit ușor cu piciorul în ușă, și ea a cedat, s-a deschis. Zuleiha intră și pune pe masă ligheanul din care ies aburi. Ignatov nu șade însă pe pat – stă în picioare lângă pervaz, sprijinit cu spatele de geam, și se uită la ea de la înălțimea staturii lui voinice.

— Am venit să vă schimb bandajele, spune Zuleiha către ligheanul de pe masă.

— Păi, schimbă-le.

Zuleiha se apropie de Ignatov: ce înalt e, probabil mai înalt ca Murtaza. Capul înfășurat în fașa albă, ca un turban, e aproape de tavan.

— Nu ajung.

— O să ajungi.

Ea se ridică pe vârfuri și se întinde în sus, își dă capul pe spate; pipăie cu degetele ceafa zbârlită, știută atât de bine, și desface bandajul. E cald la comandament, parcă arde focul.

— Ai degetele înghețate, observă Ignatov.

Fața lui e foarte aproape. Ea desface în tăcere bandajul; în cele din urmă, după ce termină, lasă mâinile în jos, se duce la masă și răsuflă ușurată. Își afundă mâna cu o bucățică de tifon curată în ligheanul cu apa clocotită; se întoarce la Ignatov cu cârpa albă aburindă, din care picură apă fierbinte.

— Nu văd nimic.

— Ia-o pe pipăite.

Ea ridică bucata de cârpă, o pune pe creștetul cu părul ca peria, o plimbă pe ceafa tare. Picăturile fierbinți îi curg pe mâini, mânecile *kulmekului* sunt leoarcă. Dar palmele îi sunt reci, deși le-a ținut în apă fierbinte.

Ignatov purta cămașa peste mâna bandajată, îmbrăcând pe mânecă numai mâna sănătoasă. De obicei își scotea cureaua când venea Zuleiha – acum n-a scos-o. Ea se chinuie îndelung, nedescurcându-se cu catarama de aramă bine încheiată; într-un târziu, cureaua cade pe jos cu un zgomot surd. Supărată, ea n-o ridică; trage cu mișcări repezite de cămașa solid cusută, i-o scoate de pe corpul voinic și nemișcat.

— O să-mi rupi și mâna cealaltă, zice Ignatov fără să zâmbească; și imediat își continuă vorba: Rămâi!

Iute, cu înverșunare, Zuleiha desface fașa lungă, interminabilă; simte cum de înverșunare palmele i se încălzesc repede, i se topesc, cum mirosul insistent de miere o învăluie, o inundă. Mâna lui Ignatov e eliberată din bandaj. El își mișcă degetele cu grijă. Ridică palma și i-o pune pe gât.

— Rămâi! repetă el.

Ea se smucește, adună cârpele de pe jos, înșfacă ligheanul; împiedicându-se și improșcând cu apă, aleargă spre ușă.

— Nu-mi speli cusăturile? strigă el în urma ei.

Femeia se întoarce și aruncă apa fierbinte din lighean în pieptul alb, fără păr.

...În noaptea asta, Zuleiha nu poate să adoarmă – stă întinsă, ascultă în întuneric: respirația egală a copilului lângă umărul ei, sforăitul ușor al doctorului în colțul camerei, șuieratul vântului pe horn. E cald, înăbușitor.

Se ridică și bea cu sete apă din căuș; își aruncă o jachetă pe umeri și se

strecoară afară. Noaptea e senină, înstelată, luna e ca un felinar, din gură îi ies aburi albi ca laptele.

Coboară la Angara și privește îndelung panglica galbenă-uleioasă, scânteind în așchiile de lumină presărate de lună pe valuri; ascultă clipocitul apei înspumate la mal și vaietul îndepărtat al cuiva de pe malul celălalt. Își împletește cozile mai strâns și le aruncă pe spate; își dă din belșug cu apă rece pe față. E timpul să se ducă acasă.

În timp ce merge, zărește pe colină, la comandament, un punct roșu-aprins: Ignatov fumează. Punctul ba se mărește invadat de lumină, ba se micșorează, pălește. Clipește ca un far, o cheamă. Și Zuleiha răspunde chemării.

Ignatov o vede de departe – încetează să fumeze, și punctul roșu arde îndelung între degetele lui. Ea se oprește în fața cerdacului și-l privește pe comandant, care șade pe trepte; își despletește cozile, mai întâi una, apoi cealaltă. Lui îi tresare mâna: țigara i-a ars degetele. Zuleiha urcă treptele. Rămâne în picioare. Apoi întinde mâna, dă deoparte pologul greu și moale la pipăit, mirosind puternic a piele de oaie, și pășește în cortul negru.

În cortul negru, timpul era dat peste cap; nu curgea drept înainte, o lua într-o parte, de-a curmezișul. Zuleiha plutea în el ca peștele, ca valul – ba dizolvându-se de tot, ba revenind în limitele corpului ei. Uneori, la câteva clipe după ce închidea în urma ei ușa scârțâitoare a comandamentului, descoperea surprinsă că se făcuse ziuă. Alteori, când își punea palma pe spatele lat al lui Ignatov și își lipea fața de gâtul lui, simțea curgerea nesfârșit de lungă a clipelor, măsurată de picăturile rare ce cădeau cu zgomot din robinet în chiuveta de tablă. Între o picătură și alta era o veșnicie.

În cortul negru nu-și aveau locul amintirile și spaimile, pieile lui groase o apărau de trecut și de viitor. Aici exista numai ziua de azi, numai clipa de acum. Clipa de acum era atât de consistentă și de tangibilă, încât Zuleihai i se umezeau ochii.

— Zi ceva, de ce taci? o ruga Ignatov apropiindu-și fața de ea.

Ea se uita în ochii cenușii limpezi, își trecea degetul pe fruntea brăzdată de cute fine, pe pometele tare și neted, pe obraz, pe bărbie.

— Ești frumos.

— Parcă poți să spui așa ceva unui bărbat...

În toamna asta pare-se că n-a dormit deloc. Își culca fiul, îl săruta pe fruntea caldă, ieșea repede din infirmerie și urca poteca spre locul unde o chema insistent în fiecare seară luminița roșie. Noaptea, ochii nu i se închideau, pentru că nu era niciodată destul de lungă. Trecea de dimineată să-

și vadă copilul adormit și pleca la vânătoare, apoi seara făcea curat la infirmerie... Nu avea timp să doarmă, dar nici nu voia. Puterile nu-i scădeau, ci îi sporeau, o invadeau: nu mergea, ci zbura, nu vâna, ci îi lua taigalei ce i se cuvenea; și ziua întreagă aștepta să vină noaptea.

Nu-i era rușine. Dispăruse tot ce fusese învățată să facă și știa pe de rost încă din copilărie. Ceea ce venise nou în schimbul deprinderilor vechi îi ștersese spaimele, așa cum viitura duce cu ea crengile rupte și frunzele putrede de anul trecut.

„Femeia e câmpul în care bărbatul seamănă semințele urmașilor“, o învățase mama ei înainte s-o trimită în casa lui Murtaza. „Plugarul vine la câmp când dorește și-l ară cât timp are putere. Nu-i șade bine câmpului să se împotrivescă plugarului.“ Și ea nu se împotrivea: strângea din dinți, își ținea respirația, răbda; trăise atâția ani fără să știe că se putea și altfel. Acum știa.

Fiul ei simțea ceva, o privea în ochi, devenise gânditor, retras; dormea mai mult – se foia, se trezea întruna, n-o lăsa să plece. Și în timpul ăsta a crescut mult, s-a maturizat.

În toamnă, Iusuf s-a dus la școală. În Semruk erau optsprezece copii. Au fost adunați într-o singură clasă și așezați pe două rânduri – cei mari și cei mici. Își făceau temele la un loc. În toată școala existau numai cinci manuale (și toate de aritmetică), dar ce manuale! Noi-nouțe, încă pârlăiau la cotor, miroseau plăcut a cerneală tipografică. Le era profesor unul pe nume Kislițin, din ultimul grup sosit la Semruk, academician sau fost înalt funcționar la Comisariatul Poporului pentru Învățământ. Când Iusuf, care învățase să citească cu Isabella, a văzut pe coperta manualului numele autorului, I.Z. Kislițin, s-a apropiat mirat de Iacov Zavialîci: „Aveți același nume de familie?“ „Da“, a zâmbit profesorul fără mare bucurie, „suntem tizi. În mod absolut, am putea spune“. Zuleiha se bucura să-și știe copilul ocupat ziua cu școala: era supravegheat, hrănit. Când o ajuta seara la curățenie, îl întreba: îți place? Da, răspundea el, foarte mult. Era lucru bun că învăța să scrie și să socotească.

O chinuia gândul că nu-i mai dă copilului toată căldura ei, că sărutările ei din nopțile de dragoste erau mai fierbinți și mai multe la număr decât acelea pe care i le dădea lui seara; că putea să se trezească singur în toiul nopții și să se sperie, că avea acum un secret față de el. Îl îmbrățișa pe Iusuf mai strâns, mai îndelung, îl săruta, îl alinta. Uneori el se smulgea sufocat din îmbrățișările mamei, apoi o privea vinovat pe sub sprâncene: nu cumva s-a supărat? Mama îi răspundea însă cu un zâmbet larg de fericire.

Lumea din colonie bănuia ceva. Zuleiha nu se gândea la ce vor spune oamenii; comunica puțin și numai cu *veteranii*, își petrecea ziua întreagă în pădure. Dacă n-ar fi fost Gorelov, ea n-ar fi aflat că relația ei cu Ignatov fusese remarcată.

A oprit-o într-o dimineată, în drum spre taiga. La vremea aceea, el avea casa lui, o construcție mică din bârne (Gorelov fusese primul care își ridicase izba în zona privată și în câțiva ani reușise s-o amenajeze, să-i pună gard, să-și monteze geamuri la ferestre). Își construise o prispă; îi plăcea să se odihnească aici, privindu-i pe oamenii care treceau prin fața casei.

Într-o dimineată întunecată de toamnă, Zuleiha străbate Semrukul încă adormit, și Gorelov se află deja în fața căsuței sale și fumează; pesemne că se trezise devreme special pentru ea – o aștepta.

— Salutare, artel! Te duci în taiga să faci planul?

— Da.

— Ia șezi un pic cu mine să vorbim, vreau să-ți spun ceva.

— N-am timp, m-așteaptă animalele. Așa că zi repede.

Gorelov se ridică de pe prispă (sub tunica aruncată pe umeri i se zărește flanela murdară, e doar în izmene, și picioarele băgate în cizme arată ca niște chibrituri strâmbe), se apropie încet de Zuleiha cu mersul lui împiedicat și o cercetează de parcă ar vedea-o pentru prima dată.

— Nimic de zis, spune el încet, parcă pentru sine, și-a ales o muiere pe cinste Ignatov, bravo lui! N-am băgat de seamă...

— Ce vrei?

Ea simte cum sângele îi năvălește în obraji.

— De la tine, nimic, puicuță, vezi-ți mai departe de amorurile tale. Numai să treci din când în când pe la mine să stăm de vorbă – despre comandant. E un subiect fierbinte, mi-au ordonat șefii să-l supraveghez. Iar tu, artel, să nu te cerți cu șefii, cu nici un chip, mă-nțelegi – asta dacă vrei să te joci mai departe de-a artelul și să nu putrezești la tăiat copaci.

Gorelov o privește ținând cu ochii lui înguști, parcă pleoștiți, și ea vede pentru prima dată clar ce culoare au: sunt negri ca noaptea.

Din casă iese în grabă Aglaia într-un cojoc vechi îmbrăcat peste un combinezon bej de dantelă, cu ghetete în picioarele goale, cu buclele roșcate răsucite în toate direcțiile – îi aduce o pufoaică lui Gorelov. I-o pune pe umeri și-l bate pe piept ca o nevastă: ai grijă să nu îngheți! Le aruncă o privire geloasă amândurora și se întoarce fuga în casă. Se împlinea anul de când trăia cu Gorelov – fără să se ferească, dimpotrivă, nu pierdea nici o ocazie să se

fălească cu legătura lor în fața oamenilor din colonie.

Zuleiha își îndreaptă pușca pe umăr și se îndepărtează.

— O să treci? strigă Gorelov în urma ei.

— Nu! răspunde ea pășind repede, aproape alergând.

— Vezi să nu-ți pară rău! Ai un copil, mai ții minte?

Ea se întoarce și se uită la el atent, îndelung. Apoi se răsuțește pe călcâie, și în scurt timp spinarea ei îngustă se pierde printre copaci.

...După câteva zile, Gorelov pleacă în pădure. Îi place să se plimbe în timpul zilei de lucru: a dat indicații, echipa asudă muncind, metrii cubi mirosind a rășină se prăbușesc cu zgomot la pământ și sunt clădiți în stive, așa că se poate îndepărta să respire liber puțin, că-i vâjâie capul de atâta hârșăit de fierăstraie.

Pășește încet prin taigaua invadată de toamnă, biciuind cu o nuia fructele roșii de măceș. Bine au făcut că l-au pus responsabil cu munca de informare. Mare cap, Kuzneț ăsta, și-a dat seama pe loc ce talent zace în el. N-a trecut nici măcar o lună de la convorbirea de pomină de la baie, că zugravul Ikonnikov s-a și apucat să mângălească bilețele cu note de informare în limba lui încâlcită, contabilul de la birouri ticluiește întruna compuneri amănunțite, scrise ca la școală, ajutorul de bucătar, asudând de încordare, reproduce frazele scurte pe care i le aruncă Așkenazi în timp ce pregătesc prânzul; trec pe la izba lui oameni simpli, neștiutori de carte, să-i șoptească, să stea de vorbă despre una, alta, de-ale vieții. Pe toți i-a prins în plasă: pe muncitorii forestieri, pe funcționari, a antrenat până și cantina și clubul. Numai cu comandantul a dat greș.

Gorelov lovește din toate puterile cu nuiaua vârful ascuțit al unui mușuroi de furnici – mușuroiul se mișcă, furnicile speriate fug care-ncotro. Bineînțeles că nu i-a cerut nimeni să-l supravegheze pe Ignatov, a fost pur și simplu interesul lui personal: oare o să iasă ceva? Își simțea burta tresăltându-i îndelung de plăcere la gândul că femeia lungită sub comandant cu un ceas înainte, caldă încă de la trupul lui, mirosind încă a bărbat, i-ar zice lui, parșivului Gorelov, deținut de drept comun, ce vorbește comandantul. De asta îi plăcea atât de mult să se culce cu Aglaia; își imagina cum Ignatov îi mângâia buclele grele, roșcate-aurii, cum își trecea mâna pe spinarea ei rotundă, cu alunița închisă la culoare pe umăr, cum își lipea fața de gâtul alb și moale – și atunci simțea cum se încinge tărâța în el: acum toate astea sunt ale lui, ale lui Gorelov.

N-o să-i fie bine dacă Zuleiha îi spune comandantului despre ce au discutat

nu demult; dar e sigur că ea o să tacă de teamă pentru fiul ei.

Azvârle nuiaua și se așază sub un pin noduros. O adiere ușoară abia îi suflă în față, undeva departe scârțâie fierăstraiele, se aud strigătele muncitorilor – e bine.

În apropiere se aude un foșnet – îmbrăcată de iarnă în blana cenușie pufoasă, o veveriță face câteva salturi repezi pe pământ mișcându-și urechiușele ascuțite. Gorelov bagă mâna încet în buzunarul hainei, scoate chiștocul de țigară rămas de dimineață, îl strivește între degete și zice repezit plescăind din limbă: na, servește-te! Veverița se apropie, își întinde fețișoara îngustă și adulmecă cu botul ascuțit și lucios. Ca să n-o sperie, Gorelov își duce încet mâna cealaltă la spate, găsește la rădăcina pinului o piatră grea și o apucă bine strângând pumnul.

Veverița e lângă el: ochișorii maronii îi sclipesc, își întinde gheruțele negre crăpate spre palma lui aspră. El strânge mai tare piatra, își ține respirația: mai aproape, drăguț, hai... Se aude o împușcătură, și veverița cade răpusă pe patul de ace cafenii-pestrițe, cu o pată de sânge în locul orbitei.

Lui Gorelov i se pare la început că împușcătura l-a atins pe el – nu poate să respire. Cu gâtul sucit, parcă strâns într-o menghină, trage aer în piept convulsiv, înghițind cu greu. Simte din nou moliciunea afânată a mucusului de țigară într-o mână și greutatea rece a pietrei în cealaltă. E teafăr?

Niște crengi trosnesc ușor la marginea poienii – de după scorușul pe jumătate golaș, se ivește o siluetă firavă, se apropie... Gorelov simte cum i se rostogolește pe ceafă o picătură enormă, rece, i se prelinge pe sub gulerul cămășii, de-a lungul șirei spinării.

Zuleiha își aruncă pușca pe umăr din mers în timp ce se apropie. Se așază pe vine, își desface genunchii asemeni unui bărbat și ridică de jos ghemotocul fără viață; îi bagă capul într-un laț împletit și își atâră veverița la brâu. Se uită stăruitor la Gorelov, îl măsoară de sus până jos, apoi se întoarce și intră în pădure.

Când zgomotul ușor al pașilor ei se stinge în desiș, Gorelov bagă în gură chiștocul ținut între degetul mare și arătător, scotocește în buzunar după chibrituri cu mâna tremurândă; le găsește, freacă cu sete unul de talpa ghetii, dar chibritul se rupe; îl azvârle și scuipă mucusul pe jos.

A naibii muiere! Cine ar fi crezut, pare așa de cuminte! Se reazemă cu spinarea de tulpina aspră a pinului, respiră adânc, cu pleoapele închise. Să-l ia dracu' pe comandantul ăsta...

Zăpada s-a așternut târziu, la sfârșitul lui octombrie, dar a venit dintr-odată,

transformând toamna în iarnă într-o singură zi. Animalele și-au îmbrăcat blănurile pufoase de iarnă – s-a deschis sezonul de vânătoare. La început, Zuleiha nu s-a bucurat. Nu avea putere să se smulgă de la pieptul înfierbântat al lui Ignatov, să se elibereze de sub mâna lui grea, să iasă alergând în dimineața rece și albastră. Când pleca de la comandament, se simțea ca jupuită de vie. Și n-o mai bucurau ca în trecut schiurile alunecând repede pe zăpadă, vântul înghețat biciuindu-i fața, blana pufoasă zărită o clipă pe crengile vreunui pin. Zilele scurte de iarnă îi păreau ani. Abia aștepta să treacă iarna, abia rezista. Nici nu apuca bine soarele să se înroșească la apus, aerul să se îngroașe și umbrele liliachii să se reverse peste colonie, că se grăbea să se întoarcă iute. Se ducea la infirmerie, dar ochii îi fugeau spre colină, spre veranda înaltă, pe care ardea nerăbdătoare luminița fierbinte.

În noaptea aceea, Ignatov i-a spus:

— Vino să trăiești cu mine.

Ea și-a ridicat fața de pe pieptul lui, căutându-i ochii în întuneric.

— Ia copilul și vino!

N-a zis nimic, și-a lăsat din nou capul pe pieptul lui.

Iar dimineața a nins. Viscolul a fost atât de puternic și încrâncenat, încât n-a putut deschide ușa, geamurile erau îmbrăcate în alb, hornul urla ca o haită de lupi. Pe o asemenea vreme, tăietorii de lemne nu plecau în taiga – viscolul i-ar fi luat pe sus; nici vânătorii nu plecau.

Zuleiha atinge cu degetul tâmpla lui Ignatov:

— Măcar o dată pot să te privesc și eu la lumina zilei.

Ce-i drept, ar fi stat să-l privească toată ziua.

— Ce să tot privești? El îi acoperă fața cu a lui. O să te saturei...

Ea își ridică capul de pe pernă când în jur e liniște deplină: nici glasuri omenеști, nici zgomot de topoare, nici sunetul gongului de la cantină – parcă totul a încremenit. Prin geamurile acoperite pe jumătate cu zăpadă, abia se strecoară o lumină gălbuie și tulbure. Ignatov doarme, culcat pe spate; îl învelește cu plapuma, care alunecase.

În jurul izbei se aud pași furișați: cineva merge prin zăpadă de-a lungul pereților. Javra de Gorelov? Iar adulmecă? Pe fereastră se zărește o siluetă întunecată. Zuleiha se dă jos din pat fără zgomot, își aruncă pe umerii goi cojocul și iese tiptil. Uite urmele, albastre, adânci, parcă făcute cu polonicul – dau târcoale în fugă comandamentului.

— Javră spurcată! rostește Zuleiha cu voce tare și dă colțul casei.

La fereastra din spate, aplecată înainte și cu nasul lipit de geam, stă o

făptură înaltă, uriașă, într-un veșmânt lung. Gulerul *iagăi* din blană de câine e ridicat, căciula țuguată din blană i se înalță pe cap precum vârful minaretului. Strigoaica.

— Cotoroanță bătrână! spune Zuleiha apropiindu-se de soacra ei atât de mult, încât ar fi putut s-o atingă cu mâna. Iar ai venit să-mi sugi sângele?

Cotoroanța, parcă auzind-o, își îndepărtează chipul palid de la geam și se întoarce spre ea: fruntea, orbitele, obrații – toate îi sunt acoperite de zăpadă groasă, albă cum e creta, și zăpada asta nu se topește, numai nările i se mișcă, găuri negre pe masca albă, înghit aerul, și buzele vineții îi tremură.

— Pleacă! zice Zuleiha răspicat, cu răutate. Dispari!

Masca își cascadează gura, scoate vălătuci de aburi și șuieră abia auzit:

— O să fii pedepsită... Degetul noduros cu gheara lungă și întoarsă se ridică spre cer. O să fii pedepsită pentru toate...

— Piei de-aici!

Zuleiha țipă, simțind cum clocotește furia în ea, cum i se zbate rădăcina părului, cum i se lovește inima de coaste.

— Să nu îndrăznești să mi te mai înfățișezi! E viața mea, nu-mi mai poruncești tu! Piei! Piei!

Soacra se întoarce cu spatele și pornește grăbită spre pădure, sprijinindu-se în toiagul lung și noduros. Pâslarii grei, imenși scârțâie asurzitor pe zăpadă; cozile lungi și albe îi saltă pe spinare în ritmul pașilor.

— Cotoroanță! Zuleiha aruncă cu zăpadă după ea. Ai murit de mult! Și fiu-tău la fel!

Fără să se întoarcă, Strigoaica mai ridică o dată degetul osos și-l scutură amenințător, arătând în sus. Silueta ei se face tot mai mică, scârțâitul pașilor se pierde în spatele brazilor cu țepii lor bruni-cenușii, zburliți ca peria. Zuleiha ridică ochii – pe cerul amenințător, negru-albăstrui, strălucește triumfătoare luna arămie, perfect rotundă, ca o monedă proaspăt turnată. E noapte? Deja? De-asta e atâta liniște în jur.

Iusuf! S-o fi culcat? O fi adormit? Împleticindu-se și scurmând zăpada cu pâslarii, se repede la infirmerie. Iusuf nu e în pat – nici pâslarii lui, nici cojocul, nici schiurile: copilul, încălcând iar interdicția, plecase să-și întâmpine mama venită de la vânătoare și nu se mai întorsese.

Zuleiha înșfacă schiurile. Se întoarce la comandament și, străduindu-se să nu scârțâie ușa, se strecoară înăuntru, ia din cui pușca grea a lui Ignatov, scoate din noptieră un încărcător plin și-l bagă în buzunar. Se mai gândește puțin și mai ia unul. Aruncă o privire spre Ignatov, care doarme liniștit, și

iese tiptil.

Zăpada albăstruie e brăzdată de două dâre subțiri: schiurile lui Iusuf. Merge pe urmele lor, repetând în gând ca să ghicească traseul lui: de la clubul aflat la marginea așezării, Iusuf a urcat spre Cișme prins în ghețuri, a mers pe mal până la trecerea de la Piatra Ursului, unde obișnuia să-i pândească sub scoruș sosirea; aici a umblat încolo și-ncoace fără rost – urmele sunt groase, în toate direcțiile, întretăiate: băiețelul ei a înghețat de frig noaptea lângă pâraul din pădure, și-a așteptat mama, în timp ce ea se dăruia iubitului în patul mototolit, ud de transpirație fierbinte.

Urmele merg mai departe, în pădure: se vede treaba că, pierzându-și răbdarea, Iusuf a pornit în întâmpinarea ei. Zuleiha aleargă pe urmele lui. Copacii înveșmântați în alb se îngheșuie în jurul ei, îi stau în cale; îi joacă în ochi umbre negre și dungi galbene-albăstrui, fâșii de zăpadă colorate de lumina lunii. Mai departe, mai departe. Mai adânc în pădure, mai adânc.

— Iusuf! strigă ea în desiș, și o bucată mare de zăpadă se desprinde de pe o creangă înaltă și cade pe pământ. *Ulîm!* Fiule!

Urmele schiurilor lui Iusuf se pierd – au fost măturate de viscol; o vreme ba apar de sub zăpadă, ba dispar, dar la un moment dat dispar cu totul. Încotro s-o ia?

— Iusuf!

Zuleiha înaintează cu trudă, stârnind nori de zăpadă cu schiurile.

— Iusuf!

Vârfurile de cerneală ale brazilor dansează pe bolta albastră, printre ei scânteiază stelele imense.

— Iusuf!

Pădurea tace.

Iată osânda pentru viața păcătoasă, în afara căsătoriei, trăită cu un necredincios, ucigașul bărbatului ei. Pentru că l-a preferat pe el în locul credinței, în locul soțului și fiului ei. Avea dreptate Strigoaica – cerul a pedepsit-o pe Zuleiha.

Înecându-se în nămeți, își croiește drum prin tufișurile țepoase de ienupăr; se târăște peste trunchiuri de mestecăn căzute la pământ, acoperite cu promoroacă alunecoasă; bâjbâie orbește prin desișul brazilor. Deodată, piciorul i se împiedică de-un ciot, și Zuleiha se rostogolește de pe dealul mic și abrupt, măturând zăpada și rupându-și schiurile. Frigul crunt îi înțepă fața, îi intră în ochi, în urechi, în gură. Dă zăpada deoparte cu mâinile și reușește cum-necum să iasă de sub nămeți. Zărește o bucățică de schi rupt. Nu e schiul

ei, ci al copilului.

— Iusuuuuuf!

Nu mai țipă acum, urlă. Iar din față îi răspunde un alt urlet. În zăpada până la brâu, agățând arbuștii scunzi cu ciaturile schiurilor, Zuleiha ajunge într-o mică poiană înconjurată de copaci.

Acolo, o haită de lupi cu blană sură și boturi ascuțite, strânși într-o grămadă neregulată, stau roată în jurul unui brad bătrân cu vârful înclinat și privesc țință în sus. Sunt jigăriți, li se văd coastele și șira spinării, așa ajung să arate iarnă de iarnă. O observă pe Zuleiha, își întorc boturile, își arată colții, dar nu se mișcă din loc. Unul face deodată un salt în sus ca împins de un arc și își clănțăne dinții cu botul îndreptat spre vârful bradului, unde se zărește o mică pată neagră, nemișcată.

Zuleiha se îndreaptă spre lupi cu pas egal, parcă mecanic, încărcându-și pușca din mers. Câțiva dintre ei se ridică, își scutură blana și pornesc în direcția ei: mișcă din buze, își arată colții, își agită cozile, o înconjoară. Unul – cu ochi galbeni și o ureche ruptă – se desprinde din haită și sare primul. Ea trage. Apoi încă o dată, și încă o dată. Încarcă repede, așa cum respiră: încă, și încă. Potrivește al doilea încărcător: încă, și încă.

Chelălăituri, urlete istovite, horcăieli. Un lup încearcă să fugă, să se ascundă în pădure – ea nu-l lasă să-i scape. Altul se târăște cu șira spinării ruptă, agitându-și labele – ea trage fără să țințească, dar îl nimerește. A tras toate gloanțele, până la ultimul. În jurul bradului, pe zăpada strălucind de sânge, zace jumătate de duzină de cadavre; miroase a praf de pușcă, a carne arsă, a blană pârlită, ies aburi din măruntaie. E liniște. Zuleiha pășește peste trupurile nemișcate și se îndreaptă către bradul cu coroana înclinată.

— Iusuf! *Ulîm!* strigă ea cu voce răgușită.

Corpul mititel – fețișoara încremenită, ca de păpușă, cu genele și sprâncenele acoperite de promoroacă, cu ochii strâns închiși – cade din vârf direct în brațele ei întinse...

Patru zile a zăcut Iusuf delirând. În timpul ăsta, Zuleiha a stat în genunchi lângă patul lui și l-a ținut de mână fierbinte. Acolo dormea, cu capul lângă umărul lui.

Leibe a încercat s-o mute pe piciul de alături, dar s-a lăsat păgubaș. A tras doar perdeaua care despărțea locul lui Iusuf de restul salonului (hotărâse să-i țină la infirmerie, ca să-i aibă sub ochi tot timpul).

Așkenazi le aducea mâncarea; se uita la Zuleiha cum stă neclintită lângă patul fiului ei, puneă cu grijă strachina pe pervaz și o lua pe cea veche, cu

mâncarea neatinsă.

Venea din când în când și Isabella, o mângâia îndelung pe spate pe Zuleiha – dar ea nu băga de seamă. De câteva ori a venit și Konstantin Arnoldovici, a încercat să-i vorbească: i-a povestit despre semințele de pepene trimise totuși de pe Pământul cel Mare, despre uneltele agricole care aveau să vină în curând, despre boii și vacile promise să ajungă în primăvară pentru arat („O să învăț să ar. Închipuie-ți, Zuleiha, eu la plug!“) – dar n-a primit nici un răspuns.

Ikonnikov a fost o singură dată. S-a așezat lângă ea în genunchi și a întins palma tremurândă, pătată de vopsea, ca să atingă umărul lui Iusuf. Zuleiha i-a împins mâna și s-a aruncat asupra copilului acoperindu-l cu trupul său. „Nu-l dau!“ a țipat ea. „Nu-l dau nimănui!“ Leibe l-a scos de acolo pe Ikonnikov și nu l-a mai lăsat să intre în infirmerie.

Ignatov venea în fiecare zi. Zuleiha nu-l băga în seamă – părea că nu-l vede; vorbea cu ea – părea că nu-l aude. El stătea în spatele ei o vreme, apoi pleca. N-a mai plecat în a patra zi, când trupușorul fierbinte al lui Iusuf a început deodată să se răcească și să transpire mult, iar buzele să i se învinețească: s-a așezat pe patul de alături, și-a pus cârja lângă el, și-a îngropat fața în mâini și a încremenit – a ațipit sau e frământat de gânduri, cine să știe. A rămas așa multă vreme.

— Pleacă, Ivan! zice deodată Zuleiha calmă, fără să-și întoarcă fața de la patul băiatului. Nu mai vin la tine.

— O să vin eu, răspunde el ridicându-și capul.

— Am fost pedepsită. Nu vezi?

Ea îl mângâie pe Iusuf pe pomeții prin care se văd ieșind oasele, pe pleoapele închise.

— De cine?

Ea se apropie de Ignatov, îi pune cârja în mână și-l trage să-l ridice de pe pat – el se supune, se scoală în picioare. Zuleiha era și înainte mărunțică, îi venea mai jos de umăr, dar acum a ajuns o fărâcă de om, parcă a intrat la apă.

— Oricine-ar fi, m-a pedepsit! zice ea împingându-l cu mâinile ei slabe spre ieșire. Asta-i tot. Gata.

Ignatov se apleacă, o ia de umeri și o scutură, îi caută privirea. În sfârșit i-o găsește: ochii Zuleihăi sunt reci, ca de mort. Îi dă drumul cu grijă, își ia cârja și se îndreaptă bocănind spre ușă.

Când bocănitul nu se mai aude în spatele ușii, ea se întoarce către fiul ei.

Iusuf stă în capul oaselor, e palid, cu pielea feței întinsă, cu ochii imenși, înconjurați de cearcane.

— Mamă, zice el încet, am visat, am visat mult. Tot ce a desenat Ilia Petrovici – și Leningradul, și Parisul. O să mă pot duce cândva acolo, ce crezi?

Zuleiha se sprijină cu spatele de perete, fără să-și ia ochii de la el. Iar Iusuf privește pe fereastră – ninge fără încetare, cade zăpadă multă, grea ca o povară.

Partea a patra
ÎNTOARCEREA

Războiul

Războiul a ajuns la Semruk ca un ecou îndepărtat. Lumea vorbea că era război, și totuși parcă nu era. Ziarele, care brusc începuseră să fie distribuite regulat (o dată pe lună, într-un pachet mare), explodau de titluri: „Să strângem rândurile...“, „Să nimicim...“, „Să învingem...“. Treptat, ziarele s-au subțiat, dar s-au umplut de ură, au devenit mai înverșunate, mai desperate. Acum erau atârinate pe panoul de propagandă, și oamenii se adunau adeseori seara, își apropiau capetele și citeau. Apoi se întorceau la Angara, priveau pescărușii dând roată pe cerul senin și stăteau de vorbă în tihnă. Părea ciudat să te gândești că undeva, departe, bolta cerului nu e străbătută de pescăruși, ci de avioane inamice. În timpul rarelor sale vizite, șeful de la centru – Zinovi Kuzneț, avansat de curând la gradul de locotenent, ocupat cu securitatea statului – îi convoca la adunare: le povestea pe ce fronturi Armata Roșie lupta cu vitejie și unde înregistra succese. Oamenii îl ascultau în tăcere. Era greu să crezi ce spunea, dar nici să nu crezi nu puteai.

Nici un locuitor n-a părăsit Semrukul în primele luni ale războiului. Comandamentele din coloniile de muncă țineau evidența strictă a cetățenilor din spatele frontului care împliniseră vârsta de recrutare, dar existau restricții. Deportații nu aveau voie să poarte armă, și prin urmare nici să intre în armată, unde pericolul ca ei să se unească în grupuri era infinit mai mare. În '41 nici nu se punea problema chemării lor la arme – era evident că, odată ajunși pe front, dușmanii poporului vor trece imediat de partea fasciștilor și vor începe să lupte împotriva Patriei lor.

Așa că războiul își urma cursul, dar era departe, nu-i lua în seamă.

Și deodată el a făcut lucrul de care se temea cel mai mult și pe care nu-l dorea defel conducerea de stat: a ridicat cortina grea care despărțea Semrukul de lume. În anii lungi de luptă pentru existență a micuței insule din adâncul taigalei, lipsiți de legătura cu Pământul cel Mare și ducându-și zilele numai cu gândul să îndeplinească planul de producție, deportații au început să se simtă brusc parte a unei țări uriașe, cu populație numeroasă. Numele unor orașe îndepărtate – Minsk, Brest, Vilnius, Riga, Kiev, Vinița, Lvov, Vitebsk, Chișinău, Novgorod – răsunau în cântece pe scena îngustă a clubului din Semruk, țâșneau din paginile manualului de geografie, din poveștile auzite demult în copilărie. Era cumplit ca ele să se afle acum în mâinile inamicului.

Și era plăcut totodată să te gândești că orașele astea chiar *existau*. Simplul fapt că numele lor ieșeau din gura mare și cărnosă a lui Zinovi Kuzneț era o confirmare că ele existaseră în tot timpul ăsta, crescuseră, se înălțaseră, înverziseră, deveniseră mai bogate, trăiseră. Înainte vreme, din gura lui Kuzneț nu auzeau decât: plan cincinal, indicatori, normă, front de lucru... Iar acum auzeau: Kerçi, Alupka, Djankoi, Bahcisarai, Eupatoria, Odessa, Simferopol, Ialta...

— Aproape că reușisem să uit că există pe lume Bahcisarai, a șoptit Konstantin Arnoldovici, aplecându-se la urechea lui Ikonnikov.

— Aș putea să vă reamintesc de fântâna lacrimilor – am stat două luni acolo ca să surprind momentul când apa năvălește pe marmură.

— E incorect să spui *năvălește*, Ilia Petrovici. Nu se potrivește.

— Cum să nu se potrivească dacă eu asta am surprins?

Despre blocada Leningradului au aflat de la Kuzneț cu întârziere de o lună, abia în octombrie. Nu s-au apucat să vorbească despre asta – nu era nimic de spus.

În primăvara lui '42, Kuzneț a venit, ca de obicei, pe nepusă masă. A adus cu el o barjă ticsită cu oameni istoviți, cu pielea măslinie și trăsăturile colțuroase specifice rasei: greci și tătari din Crimeea. Ia-ți-i tu pe cap pe busurmanii ăștia, Ivan Sergheevici, zice el. Și ia măsuri de siguranță – cum-necum, elementele sociale periculoase sunt numeroase și de o calitate excepțională. Râde.

Busurmanii au fost deportați preventiv din teritoriile sudice, fără să se aștepte ca ținutul să fie ocupat și popoarele mici să aibă posibilitatea de a trece la inamic – cum se spune, *ca măsură de precauție*.

Bine, fie și greci. Numai de eschimoși și papuași nu avusese parte Ignatov. Numărase din curiozitate naționalitățile care trăiau în Semruk – îi ieșiseră nouăsprezece la număr. Acum, carevasăzică, erau în plus două. Deportatii cu pielea măslinie au fost trimiși în barăcile goale, să-și lase lucrurile. Apoi, în taiga cu voi, cetățeni periculoși, aveți înaintea o jumătate de zi de muncă. Ignatov i-a dat pe busurmani în grija lui Gorelov, el se pricepea de minune să le bage mințile-n cap nou-veniților. Ei doi au plecat la comandament să *șadă*, după cum le era obiceiul. În ultima vreme, Ignatov bea puțin, dar în compania lui Kuzneț – cum să nu bea, ar însemna că nu-și respectă superiorul.

— Am o vorbă cu tine, Vania, zice Kuzneț turnând alcoolul în paharele opace fațetate.

Ignatov înlătură cu palma o firimitură de pe masă, scoate ce rămăsese de la

cina din seara trecută – castraveți, morcovi, ceapă, verdețuri, pâine –, trage perdelele la ferestre. Dar Kuzneț nu se grăbește să treacă la subiect, o ia pe ocolite, mai pe departe: bea pentru victoria viitoare asupra fascismului, pentru tovarășul Stalin, pentru brava Armată Roșie, pentru curajul trupelor din spatele frontului („când ai trupe de calitate în spatele frontului, drăguțule, victoria e pe jumătate asigurată“).

— Deci care-i treaba, Zina? Își aduce aminte Ignatov, când capul și-l simt greu, năpădit de gânduri mari, încâlcite, iar trupul le e ușor, de zici că acuși-acuși își ia zborul.

— Aaa! zâmbește celălalt, punându-și palma puternică pe grumazul lui Ignatov și trăgându-l spre el. N-am uit-taaat...

Capetele li se întâlnesc peste masă, frunțile li se freacă una de alta.

— Iată, Vania, mă uit la tine, zice fixându-l pe Ignatov cu ochii roșii tulburi, și nu pot să nu te admir.

Fața lui Kuzneț e aproape. I se văd limpede porii adânci de pe nasul mare, cu vinișoare albastrii.

— Totul e-n regulă cu tine. Ai pus cu botul pe labe opt sute de suflete. Îndeplinești planul. Funcționează colhozul, artelurile. Castraveții... – ia de pe masă un castravete mare, plin de bubulițe – ...sunt cei mai gustoși de pe Angara. Știu toate astea!

Kuzneț înfige castravetele în grămăjoara de sare pusă direct pe masă și mușcă cu sete din el – țâșnesc picături mici, care-l stropesc pe Ignatov.

— Până și de băut te-ai lăsat. De ce te-ai lăsat de băut, Ivan?

Kuzneț nu se sfia să-i arate că știa mai mult decât îi raporta Ignatov despre viața deportaților și a comandantului.

— M-am săturat, răspunde Ignatov ștergându-și picăturile de pe obraji.

— Vreo muiere n-ai găsit? zâmbește șiret Kuzneț, fluturând castravetele din care tocmai mușcase. De când i-ai dat papucii Aglaiei, trăiești ca un holtei.

Kuzneț știa despre aventura scurtă, deja uitată, cu roșcata Aglaia; despre dragostea răvășitoare cu Zuleiha, se pare că nu.

Palma grea apasă iar ceafa lui Ignatov.

— Da' ce, e treaba ta? Asta cu muierile?

— Nici vorbă! Kuzneț mușcă cu poftă din castravete, îl termină și aruncă vârful rămas în fruntea lui Ignatov. Treaba mea ești tu, eroule! A venit timpul, Vania, să te facem din sergent locotenent – sublocotenent, pentru început.

Ignatov își înlătură bucățița de castravete de pe frunte. Se uită la firele negre zbârlite din sprâncenele lui Kuzneț, între care stă lăbărțată o picătură de sudoare. Nu-i mai vorbise niciodată despre avansare.

— Aici, în pădure, tot un rahat e – că-s sergent, că-s locotenent...

— Păi ce, ai hotărât să rămâi aici pe veci? Kuzneț rânjește viclean, cu ochii mijiți, vioi. Înainte parcă voiai așa de tare să pleci, că-mi săreai la beregată.

— Voiam, da.

— Păi tocmai ți-a venit rândul. Că doar nu se cade să lași un proaspăt sublocotenent de securitate să putrezească în postul de comandant în taiga, nu? Kuzneț strânge palma pe grumazul lui Ignatov. Ți-am completat formularul de recomandare: ani de serviciu ireproșabil, devotament față de idealurile patriei. Numai că nu l-am expediat încă.

— Nu te înțeleg, Zina. Ascunzi ceva.

— Ce-i de înțeles? Kuzneț își linge buzele – pentru o clipă i se zărește limba vineție, cu broboane albe. E război. Așa sunt vremurile acum, Vania, zor mare, forfotă, îți țiue urechile. Zboară capete. Zboară stele – de mătase roșie, cu margine argintie, pe manșetele oamenilor isteți.

— Și pe tine abia de câteva luni te-au...

Ignatov se uită cu coada ochiului la mantaua lui Kuzneț, așezată cu grijă pe spătarul scaunului: pe petlițele roșii, cu margini zmeurii, era o tresă nouă, rubinie – semn al recente avansări.

— Despre asta-i vorba, drăguțule. Vremurile-s de așa fel că orice e posibil, pricepi? Orice! În jumătate de an ajungi locotenent, un an mai târziu, căpitan. Trebuie doar să facem puține valuri, puțin zgomot... Ai auzit de revolta de la comandamentul din Parghibsk? Despre atentatul asupra comandantului de la Staraia Kliukva? Numai complotiști au arestat o sută. Asta ne trebuie: oameni mai mulți, care să ne dea mai multă bătaie de cap...

— Care revolte și evadări, idiotule?! Se întorc și ăia fugiți de mult, ca să fie cât mai departe de război, de armată.

— Exact, Vania! Tuturor le e frică de fasciști. Dar unii îi așteaptă. Și le pregătesc ocupanților o primire călduroasă, cu pâine și sare. Pe ăștia o să-i găsim noi doi. Descoperim complotul, îl demascăm, îi împușcăm pe organizatori conform legii marțiale, iar pe complici îi trimitem în lagăr. O să afle toată Siberia. O să fie o lecție pentru deportați: *ca măsură de precauție!* Și exemplu pentru alte comenduri. Iar noi doi..., Kuzneț își înfinge unghia maronie sub mărul lui Adam, noi o să mai dăm niște găuri în petlițe.

Respiră adânc, înfierbântat. Sudoarea îi curge în două pârlăieșe strălucitoare

de pe frunte pe puntea nasului și mai departe, între firele groase ale mustăților.

— Ai luat-o razna, Zina! Ești beat și spui baliverne...

— N-o să verifice nimeni. Îmi asum răspunderea.

Palma de pe ceafa lui Ignatov nu mai e palmă, ci clește de fier ud de transpirație.

— Lista de suspecti o faci tu. Toți cei de care te-ai săturat, care te deranjează – ducă-se, javrele! Eu nu mă bag, poți să-l pui și pe Gorelov, se știe cât de tare vă iubiți. Scăpăm de toți, nu te teme. O să fie o treabă curată, ca cristalul. O să se scrie despre noi și-n manuale.

— Stai! Despre oamenii mei vorbești?

— Dar ai cui, Vaniușa? Ochii întunecați ai lui Kuzneț erau injectați și aveau luciri galbene. Că doar n-am un regiment de muieri, să-ți nască o sută de complotiști. Iar tu ai mulți, ai de unde. Dacă ți-e milă de cei vechi, ia-i pe ăștia noi, pe busurmani. Oricum n-o să poată trăi aici, la iarnă crapă.

Ignatov își lasă privirea pe buzele groase și umede ale lui Kuzneț.

— Ei? rostesc ele.

— Ia mâna, îmi frângi gâtul.

Palma fierbinte și umedă dă drumul grumazului.

— Ei? repetă buzele.

Ignatov ia gamela și toarnă ce-a mai rămas din alcool în paharele goale: răsuțește încet capacul de tablă, făcându-l să scrâșnească, și-l pune la loc pe masă.

— N-am crezut, tovarășe locotenent, zice el, că o să mă verifici pe mine, un fost soldat roșu. Am crezut că o să ai încredere în mine în numele vechii noastre prietenii.

— Stai așa, Ivan! Îți spun adevărul, auzi? Am gândit totul, am socotit. Într-o lună facem treaba, la vară primim numirile. Ce zici?

— Pentru toți comandanții joci spectacolul ăsta, sau numai pentru cei aleși?

— Lasă tâmpeniile, Ignatov! Eu vorbesc cu tine omenește, și tu...

— Poți să raportezi că în colonia de muncă Semruk atmosfera politică e liniștită. Comandantul s-a dovedit un om moral și n-a răspuns la provocări.

Ignatov ridică încet paharul și, fără să ciocnească, îl dă pe gât, apoi se șterge bine la gură. Kuzneț respiră greu, e răgușit. Dă pe gât alcoolul din pahar și mușcă dintr-o ceapă. Se ridică și, continuând să mestece, își îmbracă mantaua, își strânge cureaua și își trage cozorocul pe frunte.

— În regulă, comandante, spune el. Așa o să raportez. Numai să ții minte că în caz de ceva ești la mâna mea!

Își apropie pumnul umed și roșu de nasul lui Ignatov: articulațiile albe sunt mari, noduroase. Scuipe rămașițele de ceapă pe podea și iese.

Vorbele lui Kuzneț s-au adeverit. Sănătatea noului contingent s-a dovedit precară, sângele sudic fierbinte a suportat greu gerurile siberiene – la primele geruri, mulți au făcut pneumonie; în infirmeria lui Wolf Karlovici, care se mărise între timp la douăzeci de paturi, n-a fost loc nici măcar pentru jumătate din bolnavi. Leibe a muncit pe rupte, dar n-a reușit să-i salveze pe toți – în iarna aceea, cimitirul din Semruk s-a umplut cu cincizeci de morminte.

Busurmanii, atât de asemănători unii cu alții din cauza pielii oacheșe, a sprâncenelor stufoase și a părului buclat, își înmormântau diferit rudele: grecii improvizau cruci din bețe subțirele, tătarii scrijeleau pe bușteni semiluni complicat desenate. Și crucile, și buștenii se înghesuiau în cimitir formând șiruri strâmbe, amestecate cu alte morminte.

În *Pravda* a apărut un articol lung despre complotul profascist descoperit în colonia de muncă Pit-Gorodok de pe Angara. Cazul a avut destul de mare răsunet, în total doisprezece complotiști au fost împușcați, iar complicii lor au fost condamnați la douăzeci și cinci de ani de lagăr pentru acțiuni antisovietice.

Pe 11 aprilie 1942, Comitetul de Stat pentru Apărare al URSS a adoptat până la urmă decretul privind recrutarea în armată a celor care trăiau în colonii de muncă. Șaizeci de mii de foști culaci și copiii lor au fost recrutați în Armata Roșie și trimiși să-și apere patria. Noii soldați ai Armatei Roșii și membrii familiilor lor au fost scoși din evidențele coloniilor de muncă și au primit cărți de identitate fără nici un fel de restricții. Din coloniile de muncă s-au scurs pe Pământul cel Mare deportații eliberați din „exilul culăcesc“.

În vară, pe panoul de propagandă a apărut un afiș viu colorat: o femeie căruntă în haine roșii ca focul apare din șirul de baionete și, făcând semn cu mâna întinsă, cheamă după ea la război tineri și bătrâni, ba chiar și adolescenți, pe oricine poate ține o armă în mână. Cheamă la moarte.

Ori de câte ori trecea pe lângă panou, Zuleiha îi arunca o privire lungă, potrivnică: nu-l dau pe fiul meu! Femeia semăna cu ea, până și șuvițele cărunte și strălucitoare din părul ușor ciufulit erau la fel, și asta o stânjenea: parcă vorbea cu ea însăși.

Strămoșii Zuleihăi luptaseră sute de ani cu Hoarda de Aur. Nu avea de

unde să știe cât o să dureze războiul cu Germania, iar Iusuf împlinea în curând doisprezece ani. Isabella îi spusese că în armată pot să te ia de la optsprezece ani, și până atunci mai erau ani cât degetele de la o mână. O să se termine războiul între timp?

Iusuf crescuse mult în ultimul an, era mai înalt decât Zuleiha. Lucra la brutărie, vindea pâine. Puțini își mai coceau singuri pâinea, și seara se făcea coadă la brutărie. Zuleihăi îi plăcea să se uite cum, din spatele tejghelei înalte, fiul ei zdrăngănea îndemânatic, parcă în joacă, monedele galbene și cenușii, socotindu-se cu cumpărătorii. Nu folosea abacul, socotea întotdeauna în minte. Brutăria se deschidea după prânz, când se întorceau tăietorii de lemne din primul schimb (în colonie fusese introdusă din nou munca în schimburi – *pentru sporirea productivității*) – Iusuf abia apuca să ajungă de la școală.

Învăța bine, era lăudat. Îl făcuseră pionier pentru meritele lui la învățătură, și de atunci pe pieptul copilului ardea neconținut flacăra cravatei roșii. În gospodărie muncea ca un adult: spărgea lemne, dregea gardul, repara acoperișul. Profita de orice moment liber ca să dea fuga la club, la Ikonnikov, cum făcuse și înainte.

În ultimii ani, pictorul slăbise, se buhăise – bea mult. Sătenii se învățaseră să facă basamac nu numai din mure, ci și din afine sau chiar scorușe acre, și Ikonnikov era unul dintre cei mai devotați consumatori. Îl lăsaseră să lucreze la club, era unicul membru al artelului artistic. Cu ajutorul lui, Semruk livra la Krasnoiarsk, pe lângă lemne, blănuri și legume, și tablouri pictate în ulei, de cea mai bună calitate. Tăietori de lemne rumeni în obraz, culegătoare de grâne pieptoase și pionieri bine hrăniți, cu obrajii bucălați, pășeau semeț sau stăteau pe loc, ațintindu-și privirile gânditoare spre orizonturi senine – câte unul, câte doi sau în grupuri. Tablourile erau luate cu entuziasm de casele de cultură din sate și chiar din orașe.

Iusuf se pregătea să intre în artel când avea să împlinească șaisprezece ani; deocamdată lucra ca voluntar. Zuleiha se temea ca, sub influența proastă a lui Ikonnikov, fiul ei să nu dea în patima basamacului. „Exemplul meu e cel mai bun argument împotriva alcoolismului din câte există“, o liniștise Ilia Petrovici, remarcându-i la un moment dat privirea îngrijorată. Și probabil avea dreptate.

Zuleiha încă mai era geloasă pe prietenia lui Iusuf cu Ikonnikov, dar ea i se mai potolise cu anii, i se mai tocise. Ilia Petrovici era singurul bărbat care îl privea pe Iusuf cu ochii plini de dragoste și mândrie părintească, și pentru asta îi ierta până și respirația grea, duhnind a alcool.

Relațiile copilului cu doctorul se răciseră, sau mai degrabă dispăruseră: Iusuf și doctorul Leibe trăiau în aceeași casă, dar în planuri paralele, care nu se intersectau niciodată. Unul, cu ochii cârpiți de somn, bea la micul dejun o cană cu ceai de ierburi, se strecura pe ușă în infirmerie și se întorcea să doarmă abia la miezul nopții. Celălalt, fără să vadă pe nimeni și nimic în jur, strângând în mână niște pensule improvizate, dădea fuga la club, apoi la școală, apoi la brutărie. Nu aveau când să stea de vorbă, și nici despre ce.

Motivul răcirii relațiilor a fost dezvăluit mai târziu. Leibe i-a povestit Zuleihăi că avusese o discuție serioasă, ca între bărbați, cu Iusuf. Îi propusese să vină să-l ajute la infirmerie, să-și facă o idee despre medicină; îi promitea că în vreo doi ani avea să învețe lucrurile de bază și încă în vreo cinci tot ce știa absolutenții facultății de medicină. Iusuf îl ascultase cu atenție, îi mulțumise și-l refuzase respectuos: el ar vrea, când o să fie mare, să se ocupe de creația artistică. Refuzul motivat al băiatului, cât se poate de matur, îl duruse pe Wolf Karlovici, deși nu arătase că ar fi supărat.

La un moment dat, Zuleiha i s-a plâns Isabellei că, în doisprezece ani de trăit în aceeași casă cu doctorul, fiul ei n-a luat nimic de la un om atât de inteligent și priceput ca el – nici ceva din caracterul lui, nici noblețea gesturilor și a comportamentului, nici profesia propusă cu atâta generozitate. Iusuf și Leibe erau oameni diferiți, deloc asemănători, străini. „Cum așa, draga mea?” a zâmbit Isabella. „Dar ochii? Au absolut aceeași privire – pasionată, posedată chiar.”

Zuleiha și Iusuf dormeau încă împreună. Nu prea mai încăpeau pe lavița îngustă, băiatul fie o lovea cu picioarele lui lungi și ciolănoase, fie le lăsa să-i atârne. Singur nu putea să doarmă: nu adormea dacă nu-și lipea fața de gâtul ei, dacă nu se cuibărea la pieptul ei.

Ea părea că uneori visează pe cineva în somn. Se trezea înfierbântată, cu cozile încălcite de atâta zbucium. Își amintea vag ba luminița roșie, fierbinte parcă, ca a unui far, ba pologul unui cort negru fâlfâind în vânt, ba niște mâini calde pe umerii ei. Își domolea respirația, deschidea ochii – erau mâinile fiului ei.

Nu-și putea ierta noaptea aceea, când Iusuf fugise în taigaua înzăpezită în căutarea ei. La început crezuse că fusese pedepsită cu boala copilului: chinurile febrei și delirul, lupta cu moartea, stingerea lui înceată în brațele ei. Dar apoi a înțeles: adevărata pedeapsă, după însănătoșirea lui Iusuf, au început să fie propriile-i gânduri – apăsătoare, dezlânate, nesfârșite. Uneori, vina i se părea atât de mare și de monstruoasă, încât era gata să-și primească

pedeapsa – oricare, fie ea și cea mai cumplită. De la cine? Nu știa. Aici, la capătul lumii, nu era nimeni care să pedepsească sau să ierte: privirea Celui Preaînalt nu ajungea pe malurile Angarei; nici măcar duhurile nu se încumetau să cutureiere desişurile pădurii siberiene. Aici, oamenii erau complet singuri.

Iusuf a fost trezit de scârțâitul ușii în urma mamei. Ea pleca în taiga devreme, odată cu ivirea zorilor; se desprindea cu grijă din brațele lui, se mișca fără zgomot prin izbă, pregătindu-se de plecare: se temea să nu-l trezească. El se făcea că doarme, voia s-o facă să se simtă bine. Când pașii ei ușori dispăreau dincolo de ușă, sărea în picioare. Nu-i plăcea să doarmă singur.

...Aruncă pătura în lături cu picioarele și merge desculț până la masă, unde îl așteaptă micul dejun pregătit de mama, acoperit cu un șervet de bumbac: o felie de pâine și o cană cu lapte (nu demult fuseseră aduși în colonie zece țapi bărboși, dar laptele rămăsese tot o delicatesă). Bea pe nerăsuflăte, îndesându-și pâinea în gură. Își ia scurta din cuiul de pe perete (mama i-o croise din uniforma veche a doctorului, întorcând și stopând din loc în loc stofa albastră roasă). Își încalță ghetetele și – la drum!

Ușa se trânteste cu zgomot după el. Se întreabă cu întârziere dacă nu l-o fi trezit pe doctor. A uitat să verifice dacă mai doarme în patul lui sau dacă s-a dus la infirmerie. Ei, nu-i nimic. Și dacă s-a trezit n-o să-i spună mamei: e om bun, chiar dacă-i plicticos până peste poate.

Picioarele îi zboară pe trepte. Iusuf mestecă din fugă pâinea, împinge portița cu umărul și iese în stradă. Pe lângă infirmerie în sus, până în piața centrală, unde strălucește, plin de afișe viu colorate, panoul de propagandă și se zărește albă clădirea din bârne aurii a căminului cultural proaspăt deschis; pe lângă căsuțele cu patru pereți, pe strada Lenin, la dreapta, pe Recinaia (zona privată crescuse în ultimii ani în Semruk, ocupa acum toată colina și se întindea la poalele dealului, mușcând o bucată mare din taiga); pe lângă garduri, pe lângă brutărie, pe lângă hambarele colhozului, dincolo de cotitura care duce la câmp, unde e împărăția lui Konstantin Arnoldovici, pe care n-o împarte cu nimeni: aici el cultivă, în afară de grâne, ciudații lui pepeni galbeni uriași – până la capătul coloniei, unde la umbra unui brad se ascunde clădirea clubului.

Nu trebuie să se ducă la școală, e vacanța de vară. Poate să stea până la prânz la Ikonnikov. Numai de-ar fi *curat* astăzi... Lui Iusuf nu-i plăcea când Ilia Petrovici se *aburea* de dimineată. Uneori, *abureala* era ușoară, cât să-i

ridice moralul, și Ikonnikov își întâmpina vesel elevul, cu un gest larg al palmelor pătate de vopsea, râdea mult și spunea anecdote lungi și complicate, pe care Iusuf nu le înțelegea. Pe măsură ce soarele se ridica deasupra Angarei, *abureala* ușoară devenea tot mai grea: mirosul venit dinspre profesor se transforma într-o duhoare insuportabilă, sticla din colțul îndepărtat al clubului, ascunsă după cutii și scânduri, se golea, iar spre prânz Ilia Petrovici se posomora, devenea trist și în scurt timp cădea într-un somn greu chiar acolo, pe cutii.

Era mai bine când se *aburea* seara. Când era treaz dimineața, Ikonnikov nu era atât de vesel și vorbăreț, ofta mult, stătea gârbovit, se foia în fața șevaletului improvizat, mișcându-și fără sfârșit pensulele pe paletă; dar în ochii lui se ivea ceva pe care Iusuf era gata să-l privească ore în șir. Odată, chiar a vrut să-și deseneze profesorul la lucru, dar el nu i-a dat voie.

Tropăind cu pantofii pe scânduri, Iusuf dă buzna în club. Eh, ar fi trebuit să bată, Ilia Petrovici s-ar putea să doarmă încă... dar Ikonnikov, în cămașă albă și o haină de un cenușiu-închis – fie de murdărie, fie de veche ce era – încheiată la toți nasturii, cu ghetele lustruite, stă lângă perete și fixează un cui, bățând măsurat cu ciocanul.

— Ia ajută-mă! zice el fără să se întoarcă.

Iusuf sare și ia de pe jos tabloul – Ikonnikov îl atârnă în cui.

— Uite-așa, zice el cuprinzând clubul cu o privire critică, apoi repetă: Exact. Uite-așa!

Pânzele lui Ikonnikov, care până atunci împodobiseră toți cei patru pereți, stau atârnate acum pe unul singur. Montmartre și Nevski, Precistenka și strada Lenin din Semruk, plajele din Viareggio și coastele Ialtei, Sena, Iauza, Angara, până și cea mai bună capră a colhozului, Cincinala, sunt atârnate la grămadă, atingându-se ici-colo, și acoperă un perete întreg. Ceilalți trei sunt goi, își holbează stingeri capetele lucioase ale cuielor.

Iusuf se uită la Ilia Petrovici: o fi beat? Nu, e complet treaz.

Ikonnikov ia de pe pervaz o legătură groasă de pensule improvizate (cele subțiri, din păr de veveriță, cele mai groase, din păr de vulpe, cele și mai groase, din păr de bursuc), le leagă cu o sfoară și le trânteste la loc:

— Astea-s pentru tine. N-o să mai am nevoie de ele.

— Vă trimit de-aici?

— Nu, zâmbește Ikonnikov, și pungile umflate de sub ochi, semănând cu niște mere murate, se adună în riduri mărunte. Plec singur. Îți închipui? Singur!

Lui Iusuf nu-i vine să creadă: omul nu poate să plece nicăieri singur, de capul lui, toată lumea știe asta. Sau poate?

— Unde?

Ilia Petrovici își înfășoară în jurul gâtului fularul lung, împletit, străveziu pe alocuri de uzat ce era.

— Unde-o fi.

Cum poți să pleci fără să știi unde? Deodată îl străfulgeră gândul:

— La război?

Celălalt nu răspunde. Își lovește buzunarele căutând cheia clubului, o găsește și i-o pune în palmă lui Iusuf.

— Nici asta n-o să-mi mai trebuiască. Îl ia de umeri și-l privește în ochi. Îți las ție artelul.

— Sunt încă mic, zice Iusuf înghițind în sec. N-am încă vârsta.

— Comandantul n-are nimic împotriva. Lui îi trebuie indicatori. Artelul e o întreagă unitate de producție! E păcat să se piardă... Ocupă-te tu de toate, te rog.

Ilia Petrovici merge de-a lungul pereților, atingând cu vârful degetului capetele lucioase ale cuielor.

— Mai e mult de lucrat, nu-i așa?

Iusuf se repede la profesor, îl cuprinde cu brațele, își afundă fața în mirosul de vopsea, terebentină, stofă prăfuită, de mahorcă și de alcool de la beția de ieri.

— De ce plecați?

Ikonnikov îl mângâie pe spate.

— Mereu am visat să văd țări îndepărtate. În copilărie voiam să mă fac marinar și să colind lumea. Știi ce? Ochii mijiți ai lui Ilia Petrovici au o umbră de șiretenie, sunt foarte aproape, strălucesc. O să-ți scriu tocmai de la Paris. De acord?

Iusuf nu poate să sufere să i se vorbească ca unui copil mic; se îndepărtează, își șterge ochii și rămâne tăcut. Pictorul ia de jos o boccea mică și o aruncă pe un umăr. Merg împreună pe mal.

În ciuda faptului că e foarte devreme, o întreagă delegație s-a adunat să-l conducă pe Ikonnikov. A venit Isabella; în ultimii ani s-a stafidit, s-a subțiat, trăsăturile feței îi ies în evidență și mai tare prin pielea uscată, parcă meticulos tăbăcită și prelucrată. O însoțește Konstantin Arnoldovici – el nu s-a schimbat de-a lungul anilor, doar a îmbătrânit, fața i s-a mai închis la culoare și părul i s-a mai deschis. Doctorul Leibe și-a părăsit pentru câteva

momente infirmeria. Ceva mai departe stă comandantul, întors pe jumătate, sprijinit în cârjă.

Dimineața e cenușie și rece. Vântul ce poartă norii vineții peste Angara aproape că rupe hainele deportaților. „Ei, plecăm, ori nu, cetățeni?” întreabă rugător, pentru a nu știu câta oară, matrozul înghețat: stă în apă până la genunchi, ține în loc o șalupă mititică legănată de valuri. E desculț – picioarele îi sunt vinete de frig – și îmbrăcat într-o pufoaică de sub care se vede plasa maioului murdar. În șalupă stă posac Gorelov cu o boccea burdușită, cu nasul roșu întors de la mal și cu capul înfundat între umeri. Aglaia, cu care trăia de trei ani, ar fi vrut să-l conducă până la mal („doar îți sunt un fel de nevastă, Vasia, nu?”), dar el o gonise de teamă să nu-l înmoaie lacrimile muierii.

— L-am rugat pe Gorelov să aibă grijă de dumneata, îi spune Isabella lui Ikonnikov, strângându-i mai bine la gât fularul interminabil și băgând cu grijă colțurile sub gulerul slinos al hainei.

— Mă tem că va trebui să am eu grijă de el, răspunde Ilia Petrovici vioi, vesel chiar. S-a speriat tare când a aflat vestea.

— Nu sunt toți eroi ca dumneata! Isabella îl privește în ochi, clătinând trist din cap. De altfel, e lesne de înțeles – pentru ce?

El zâmbește și se strâmbă ca un copil. Ikonnikov avea aproape cincizeci de ani. Spre deosebire de Gorelov, care fusese recrutat în armată conform vârstei și tuturor celorlalte criterii (nu încălcase regulamentul și nu primise sancțiuni pe perioada șederii în colonie, avea succese în muncă, fusese loial administrației coloniei, avea un nivel bun de reeducare), Ilia Petrovici se oferise voluntar. Verificaseră multă vreme cazul său, apoi îl reverificaseră, iar în cele din urmă îi dăduseră, oarecum reticent, aprobarea.

— Ei... Konstantin Arnoldovici îi întinde mâna uscățivă, străbătută de o rețea de vene umflate. Ei...

— Cu cine o să vă mai certați acum?

Ilia Petrovici scutură încet palma întinsă, apoi deodată își trage mâna și-l îmbrățișează pe Sumlinski.

Se bat pe umeri ușor, aproape cum fac femeile, parcă temându-se să nu-i doară. Se desprind repede și își întorc fețele emoționate.

— Ai grijă de dumneata! spune Leibe apucându-l pe Ikonnikov de cot.

— Un frumos rămas-bun! Glasul comandantului e sever, supărat. Te-ai aranjat...

Ilia Petrovici îi ciufulește grăbit părul lui Iusuf și-i face cu ochiul. Se

întoarce spre Ignatov și-l salută cu o aplecare a capului. Merge spre șalupă împiedicat, adus de spate, cu pas șovăitor, de om în vârstă. Se urcă neîndemânatic, se udă pe picioare, gata-gata să-și scape bocceaua în apă. Se așază lângă Gorelov, ridică palma mare și le face semne de rămas-bun celor care-l conduseseră (abia acum se vede cât de scurte îi sunt mânecile). Fularul de la gât i s-a desfăcut din nou și flutură în vânt.

— *Mon Dieu!* spune Isabella, apăsându-și bărbia cu degetele lungi. *Mon Dieu!*

Matrozul împinge șalupa în larg și sare în ea. După câteva clipe, motorul strănută, scoate un răget, își drege glasul, apoi începe să toarcă zgomotos. Șalupa se întoarce și pleacă spintecând spuma care îmbracă valurile. Konstantin Arnoldovici, Isabella și Leibe privesc în urma ei. Iusuf aleargă pe mal agitându-și mâinile. Ignatov pleacă fără să se uite înapoi.

Triunghiul șalupei se micșorează tot mai mult. Ceva lung și deschis la culoare – fularul? – se desprinde și zboară ca un pescăruș deasupra valurilor, apoi cade în Angara.

— Primii doi dintre ai noștri pleacă în lumea liberă.

Konstantin Arnoldovici rostește cuvintele încet, parcă pentru el, nu se adresează nimănui.

— Primele rândunele? îi ține isonul Leibe.

Isabella își boțește gura îngustă, își dă capul complet alb pe spate și părăsește în tăcere malul.

Iusuf și Zuleiha

Într-o zi senină de mai a anului 1946, șalupa albastră, sprintenă, care venea săptămânal la Semruk cu poșta și presa tipărită, a adus cu ea trei pasageri. Nimeni nu i-a întâmpinat pe mal și n-a avut cine să se mire că unul dintre ei – un soldat elegant, într-o uniformă bine călcată și mirosind puternic a apă de colonie – este Vasili Gorelov în persoană. El sare din șalupă fără să șovăie, semeț chiar; merge cu pas mare, impetuos. Sub cizmele insuportabil de strălucitoare, care scârțâie îngrozitor, scândurile debarcaderului gem ca de durere. Muchiile netede ale valijoarei din piele de porc, pe care-o ține în mână, au sclipiri galbene-portocalii, parcă absorb în ele toată lumina soarelui. Ceilalți doi pasageri, pesemne bunic și nepot, coboară cu sfială din șalupă și merg încet pe debarcader, uitându-se în jur speriați – privesc bărcile răsturnate cu fundurile netede strălucind în soare, plasele de pescuit fâlfâind leneșe în vânt ca steagurile, scara largă și solidă, care urcă abrupt de la mal în sus, colina înaltă acoperită de case pestrițe.

— Tovarășe, îl strigă timid bunicul pe Gorelov, îl căutăm pe doctorul de aici, nu-l știi cumva?

Gorelov se întoarce, se uită sever la bătrân, ca un milițian la un golănaș șmecher, și mormăie ca pentru sine: „S-au cam moleșit ăștia de-aici...“ Scurpă printre dinții strânși și, fără să răspundă, o pornește pe mal. Bătrânul oftează, își ia nepotul de mână și merge în urma lui.

În colonie e forfotă mare, multă lume – e duminică. La ferestrele deschise flutură în vânt perdele curate, curțile sunt pline de iasomie. O ceată de puști gălăgioși aleargă după minge, o aruncă într-un cârd de găște cenușii, care merg în șir ordonat – conducătorul cârdului găgâie, își apleacă gâtul lung și dă să se repeadă la ei, dar de sub o poartă ies, lătrând asurzitor, doi câini flocoși, care gonesc găștele. Miroase a fum, a baie încinsă de la aburi, a lemn proaspăt rindeluit, a lapte și a blinii. Undeva, un patefon cântă răgușit o melodie duioasă:

Prietenia ta-i suprema fericire,
Și visuri, și iubire, doar ție ți le-aș da,
Căci fericirea e primăvărată-nflorire,
Adică tu, doar tu, iubita mea!

Bunicul și nepotul străbat colonia. Din când în când se opresc să ceară

lămuriri – fie de la femeia care-și scutură pernele pe fereastră, fie de la bărbatul cu trup de atlet, purtând doi copii mici pe umerii transpirați. În cele din urmă ajung la o construcție mare, nearătoasă, în afara așezării, compusă din trei case din bârne de culori diferite, lipite una de alta: în centru, una veche, înnegrită de vreme, în dreapta, una ceva mai luminoasă și mai mare, iar în stânga, una complet nouă, de culoarea mierii, încă mirosind puternic a pin. Deasupra intrării e scris cu vopsea verde „Infirmerie“.

Bătrânul bate timid la ușă și intră fără să aștepte răspuns. În izba spațioasă, cu podelele lustruite, e liniște și răcoare; pe paturile goale strălucesc pernele albe, pe masa în perfectă ordine scânteiază instrumentele de metal, vântul face să foșnească paginile cafenii, acoperite cu un scris mărunț, ale registrului uriaș.

— E cineva?

Nu-i nimeni. Bătrânul iese și dă roată clădirii, cu nepoțelul țopăind după el. Iată și curtea din spate: o porțiță minuscule, o stivă de lemne firavă, o buturugă mare, uscată bine, cu un topor pe jumătate ruginit înfipt în ea, câteva cârpe decolorate atârdate pe frânghii.

— Bună ziua, spune bătrânul întredeschizând încet ușa izbei.

Aude mișcare înăuntru și intră, încercând să deslușească ceva în întuneric. O femeie mărunță, nu prea tânără – cu fața palidă, brăzdată de riduri fine, cu ochi obosiți sub sprâncenele arcuite, cu șuvițe albe în cozile lungi, negre – pune niște lucruri într-o basma în carouri, cu franjuri lungi.

— Bună ziua, stăpână a casei. Bătrânul își scoate șapca informă și dă din cap scurt și demn. Aici locuiește vraciul cel faimos?

— A locuit. Zuleiha așază lenjeria și hainele în teancuri, unele peste altele. Până ieri.

— S-a prăpădit?

— L-au luat la centru, la Maklakovo. Ea leagă bocceaua cu mâinile ei mici și neașteptat de puternice. Au spus că n-are cine să conducă spitalul raional.

— Of, oooof... Bătrânul își mișcă bărbia deznădăjduit, pune mâna pe capul băiețelului și-l trage spre el. O săptămână ne-a luat să ajungem aici. Trebuie să-l lecuiesc pe nepotu-meu.

— Ne-au promis că trimit un doctor nou în câteva zile. Rămâneți aici să așteptați până una, alta.

Oamenii veneau cu duiumul la vraciul cel faimos, și numărul lor creștea cu fiecare an. Zuleiha se obișnuise cu ideea ca însoțitorii bolnavilor să locuiască la infirmerie.

— Numai de el avem nevoie, la el mergem. Auzi, femeie... Bătrânul coboară glasul. Nu-i tare sever? O să ne primească, ce crezi? N-o să ne gonească? Totuși, la centru...

— N-o să vă gonească, răspunde Zuleiha privindu-l lung. Nici dacă vreți să fugiți nu vă lasă, nu vă dă drumul până nu-l vindecă.

— Am auzit, am auzit... se înseninează pe dată bătrânul și zâmbește; e bucuros, răsuflă ușurat, se grăbește spre ieșire în vreme ce-și potrivește șapca pe cap. Dar tu ce-i ești, nevastă, sau ce?

— Nu, zice ea cu gândul dus, jucându-se cu colțurile basmalei. Doar așa, îl ajutam în gospodărie. Acum trebuie să plec și eu.

Bunicul dă înțelegător din cap și, luându-și rămas-bun, îl împinge din spate pe nepot. Ajunși înapoi în colonie, aproape că aleargă grăbiți să prindă șalupa de poștă, care încă nu a plecat. În urma lor, printr-o fereastră larg deschisă, se revarsă notele unui acordeon, lungi și duioase:

Privește, bucuria mea, cum tinerețea înflorește,

Și câtă veselie și dragoste ne înconjoară.

Privește, bucuria mea, cum tinerețea glăsuiește.

Frumoasa mea, iubirea noastră nicicând nu o să piară.²⁸

Bunicul și nepotul au ajuns la Maklakovo după două zile, au găsit spitalul raional și pe omulețul mic și sprinten, cu o cunună de păr argintiu în jurul creștetului chel. După alte două zile, doctorul l-a operat pe băiețel și l-a ținut o lună în salon, sub supraveghere medicală.

La sfârșitul tratamentului, bunicul a început s-o descoasă pe sora medicală: cum ar fi mai bine să-și arate recunoștința față de vraciul cel faimos – cu bani, sau în natură? „Bani nu primește“, i-a răspuns ea autoritar, „poate cafea, că soarbe din ea cât e ziua de lungă“.

La băcănia din Maklakovo, bătrânul a schimbat, clătinând neîncrezător din cap, toate monedele galbene pe care le avea cusute în tivul cămășii pe o pungă cu niște boabe unsuroase ciudate, cu miros pătrunzător. Le-a dus la spital, înspăimântat că poate nu cumpăraseră ce trebuia. Dar vraciul, spre marea ușurare a bătrânului, a primit darul și i-a zâmbit recunoscător, adulmecând cu sete aroma amăruie care ieșea din pungă: cui nu-i place o cafea bună?

Gorelov pășește fără grabă (cizmele îi strălucesc orbitor) prin colonia Semruk, drept pe mijlocul străzii Țentralnaia. Își poartă semeț pieptul bombat, pe haina cafenie scânteiază o medalie aurie rotundă. În mîna dreaptă ține valijoara roșcată, puțin depărtată de corp, parcă vrînd să le-o arate

mândru găinilor și puilor care trec pe lângă el, iar cu stânga își tot atinge țeasta rasă, mângâindu-și grijuliu firicelele scurte de păr ieșite de sub banda zmeurie a chipiului albastru.

Perdelele de la ferestrele de pe Țentralnaia tresar de parc-ar fi vii, în spatele lor se zăresc chipuri mirate. Oamenii ies din case și vorbesc între ei, se uită în urma lui. Părând că nu observă agitația produsă de apariția sa, Gorelov se îndreaptă încet spre piața principală, unde se află panoul de propagandă mic odinioară, dar semănând acum cu un gard lung.

Își pune cu grijă valijoara pe pământ. Privește spinarea încovoiată a lui Zaseka, ocupat să lipească o filă proaspătă din *Sovetskaia Sibir* (o așază peste afișul scorojit de ploi și zăpezi care înfățișează un maior cu sprâncene negre dansând cu o țarancă dolofană, cu dinții albi, chiar sub textul, compus pe un ton vesel, „Ei și-au regăsit fericirea“).

— Vezi că-i strâmb, nătângule! zice Gorelov plictisit, întorcându-și fața parcă puțin somnoroasă către Angara.

— După părerea mea, e perfect paralel, răspunde Zaseka fără să se întoarcă, mângâind cu degetele subțiri marginea de sus a ziarului – de sub ea tâșnesc picături mici de clei alb. Nu-i așa?

O mână îl apucă brutal de ceafă și-l împinge cu fața în foaia mirosind puternic a vopsea:

— Cum vorbești cu un cekist, nemernicule? îi șoptește la ureche.

Zaseka îl privește pieziș, cu ochi speriați, ca de iepure.

— Tovarășe Gorelov... zice el uimit.

— Ce fel de tovarăș sunt eu cu tine, păduche... Ai?

— Cetă... Cetățene Gorelov...

Strânsoarea de fier de pe ceafa lui Zaseka slăbește, îi dă drumul.

— Am spus că-i strâmb. Gorelov îndreaptă meticulos pagina de ziar, care se încrețește sub ochii lui Zaseka. Valea de-aici, trântore!

Își scutură palmele și se uită cum Zaseka, cu obrajii mânjiți de clei, o rupe la fugă în josul străzii, unde e înconjurat imediat de curioși. Gorelov își pune pe valiză piciorul încălțat în cizmă, se sprijină cu cotul de genunchi și încremenește cu privirea îndreptată spre Angara.

Din mulțime se desprinde o siluetă de femeie. Trăgându-și sub bărbie colțurile baticului înflorat, Aglaia se apropie încet de Gorelov; se oprește la câțiva pași, nu se poate hotărî dacă să se apropie și mai mult.

— Vasia, tu ești?

Gorelov nu răspunde. Scoate din buzunarul drept un ceas greu de aur, îi

deschide capacul, și un snop de scânteii îi cad pe fața încinsă, iar înăuntrul ceasului se aude plângăreț *Augustin, Augustin, ach, mein lieber Augustin*²⁹... Privește preocupat cadranul, apoi trăneste capacul.

— Pe cine aștepti? întreabă Aglaia făcând timid un pas înainte.

Gorelov îi întâlnește în sfârșit privirea. A îmbătrânit, s-a urâtit; are fața ciupită de vărsat, obrații ușor căzuți parcă s-au dezumflat; mâinile îi sunt zbârcite, cu unghiile rupte. Nu e Aglaia – Glașka.

— De ce n-ai dat pe acasă? Glașka mai face un pas. Nu ne-am văzut de patru ani.

Gorelov scoate din buzunarul stâng un portțigaret (un vultur albăstrui-argintiu își desface aripile pe emailul alb ca zăpada) și răsuțește fără grabă țigara lungă și subțire. Dă afară fumul acru, cenușiu, i-l suflă în față femeii.

— Ascultă aici, târfă, spune el liniștit, serios. Ce-a fost a fost. A trecut! Acum casa mea e în altă parte. Dacă-mi vine chef să ți-o trag, te chem. Până atunci, valea! La stânga-mprejur, marș!

Chipul Glașkăi se crispează, umplându-se de riduri. Holbându-se la el cu ochii umpluți de lacrimi mari care nu curg, ea își lasă umerii în jos, se răsuțește pe călcâie și se îndepărtează. Privește de mai multe ori în urmă, își întoarce capul cum face găina.

— Fuga, marș! ordonă Gorelov. Mai repede!

Ea grăbește pasul, tropăie mărunț în josul străzii.

— Și să nu mai îndrăznești să mă tutuiești, otreapă!

Se aude un țipăt puternic, picioarele Glașkăi se împleticesc stârnind praf de pe drum, și femeia se prăbușește înghițindu-și strigătul. Gorelov își șterge ceafa transpirată cu o batistă albă și se întoarce.

— Da' aspru te-ai mai făcut... se aude o voce lângă el.

Comandantul.

Stă în picioare la intrarea în comandament, cu haina aruncată pe umeri și cu un baston gros și noduros în mână. Părul roșcat și des i s-a înspicat și subțiat, ochii parcă i s-au infundat în orbite, iar pomeții, dimpotrivă, i-au ieșit în afară. Fruntea îi e brăzdată de cute drepte, parcă trasate cu creionul.

Gorelov nu răspunde, privește râul.

— De ce taci? Nu mă recunoști, sau ce?

Sprijinindu-se în baston și târșându-și piciorul teafăr, comandantul se apropie mai mult.

— Cum să nu te recunosc eu pe tine...

— Te-ai ajuns... Ignatov fluieră, țopăie roată în jurul lui Gorelov și-i

privește epoleții verzi, cu bordură albastră. Locotenent... De când sunt primiți foștii deținuți de drept comun în Securitate?

— Tu să nu-mi scoți ochii cu trecutul! Eu am luptat, în timp ce tu ai scărmanat muierile pe cuptor.

— Am auzit că ai luptat la bucătărie și la aprovizionare.

— Bine și așa! Am fost repus în drepturi. Nu-mi mai comanzi tu acum.

Gorelov își bagă mâna în buzunarul dinăuntru și scoate un dreptunghi de hârtie bordo-închis cu litere gălbui – actul de identitate; flutură în aer, apoi îl deschide și i-l bagă sub nas comandantului. Ai văzut?

— Aici eu comand *tuturor*.

Ignatov se apropie și mai mult, pune vârful cu noduri al bastonului pe cizma lui Gorelov.

— E interzis de anul trecut să primim oameni liberi la muncă. Așa că șterge-o de-aici cu următoarea șalupă.

Gorelov împinge cu piciorul bastonul, care cade cu zgomot pe pământ. Comandantul își pierde echilibrul și scapă tunica în praf.

— Cunosc la fel de bine ca tine prevederile Decretului 248/3 bis din 8 ianuarie 1945, Ignatov. Gorelov îi calcă cu cizma tunica. De-aia te-ntreb: de ce nu-l respecti?

Ignatov, care tocmai se apleca să-și ia tunica de jos încordându-și piciorul, încremenește.

— De ce aici, la tine, trândăvesc haite întregi de oameni liberi, îi șoptește umed la ureche Gorelov, iar ăia din contingentul special se scurg la oraș? Ai scăpat oamenii din mână, comandante, i-ai scăpaaat... Își ridică în sfârșit piciorul de pe haină. Șalupă, zici? Bine, mă duc s-o prind.

Bate cu cizma în pământ ca să scuture praful care întunecase strălucirea de oglindă a pielii ceruite, își ia de jos valiza portocalie și pornește în pas legănat înapoi spre debarcader; mulțimea adunată la marginea pieței se desparte în două la trecerea lui.

Zuleiha a legat în boccea tot ce socotea că-i aparține: hainele de vară și de iarnă, câteva schimburi de pat, o pătură, perne, vase și ustensile de bucătărie, niște fleacuri dragi inimii sale – câteva batiste brodate de ea și vechile jucării de lut ale lui Iusuf (copilașul fără mâini și picioare, peștele fără înotătoare și coadă). A lăsat cazanele în care fierbea bandajele – îi vor folosi noului doctor; la fel și ceasul de pe perete cu ticăitul lui strident, pe care era gravat strâmb „Iubitului nostru doctor, de la locuitorii col. Semruk, la aniversarea a șaptezeci de ani” – nu-i fusese dăruit ei, nu ea trebuia să-l ia.

Nu-l luase nici Leibe. Nu luase nimic cu el – plecase cu un singur schimb de haine și cu un sac de voiaj ponosit, pe jumătate gol, pe care abia se mai ghicea conturul crucii cândva roșii.

Și-au luat rămas-bun în tăcere. Ea stătea în mijlocul izbei, cu mâinile pe șorț, neștiind ce să facă sau să spună. Wolf Karlovici s-a apropiat și a rămas în picioare lângă ea; i-a luat mâna, aplecându-și spre ea buzele uscate. Atunci a văzut Zuleiha că i se rărise mult cununa argintie din jurul cheliei, că pielea de pe creștetul cândva rozaliu și lucios era în întregime acoperită de pete mari, cenușii sau maronii.

Iusuf s-a dus să-l conducă pe Leibe la debarcader, iar ea a rămas acasă. A început imediat să-și adune lucrurile. I se propusese să rămână la infirmerie alături de noul doctor – îi promiteau să separe complet o parte din izbă și s-o numească infirmieră cu normă întreagă, dar ea refuzase – hotărâse să se întoarcă în baracă. Acum nu se mai numeau barăci. Fuseseră împărțite în mici camere cu pereți despărțitori: erau repartizați acolo nu mai mult de șase-opt oameni; priciurile erau suprapuse ca și înainte, dar cu saltele adevărate, cu pături și perne, unele aveau chiar cuverturi brodate. La cămin locuiau numai cei nou-veniți (și erau aduși puțini în ultima vreme), numai aceia care din neglijență sau lene nu reușiseră să-și înjghebe o casă și o gospodărie. O speria faptul că trebuia să se despartă de fiul ei: în vară, Iusuf împlinea șaisprezece ani, și i se repartizase un loc la căminul pentru bărbați.

Lucra de patru ani la artelul cultural. Producția artistică era aceeași: figuri de truditori pe câmp, de muncitori în industria forestieră, activiști pe frontul colhozurilor, comsomoliști și pionieri, uneori gimnaști. Cei de la centrul de achiziții remarcaseră cu câțiva ani în urmă că stilul pictorilor din Semruk se schimbase destul de brusc, dar nu dăduseră importanță acestui fapt: ca și înainte, deportații erau rumeni, gimnaștii – semeți, iar copiii, zâmbitori. Roadele muncii artelului continuau să fie solicitate.

În timpul liber, noaptea, Iusuf picta pentru el. Zuleiha nu-i înțelegea *tablourile*: linii prea pronunțate, culori violente, o înșiruire de imagini ciudate, uneori înfricoșătoare. Tăietorii de lemne și pionierii îi plăceau mult mai mult. Pe ea n-o pictase nici măcar o dată. Vorbeau puțin între ei. Zuleiha simțea că lui îi lipsesc conversațiile cu Isabella (murise în '43, imediat după ce sosise vestea ridicării blocadei asupra Leningradului), cu Konstantin Arnoldovici (îi supraviețuise doar un an soției sale). Vedea că încă îi duce dorul lui Ilia Petrovici (de la Ikonnikov nu sosise nici o veste; așa cum plecase pe front, tot așa dispăruse). Cu o zi înainte chiar a avut impresia că pe

Iusuf l-a mâhnit foarte mult plecarea lui Leibe, deși între ei relațiile nu se îmbunătățiseră.

Nu putea să-l înlocuiască în inima ei pe Iusuf cu nimeni altcineva, și tocmai de aceea simțea că băiatul are nevoie de ea mai mult ca oricând: pierduse oameni dragi și își revărsa toată căldura din sufletul lui tânăr asupra mamei. Voia să stea de vorbă, să pună întrebări și să primească răspunsuri, să se certe, să analizeze, să întrerupă, să atace, să se apere, până și să înjure – dar ea nu putea decât să tacă, să-l asculte și să-l mângâie pe cap. Tăcea, îl asculta, îl mângâia; el se înfuria și fugea. După un timp se întorcea – mâhnit, vinovat, drăgăstos. O îmbrățișa, o strângea la piept mai-mai s-o strivească (era cu un cap mai înalt decât ea și neobișnuit de puternic pentru vârsta lui); ea nu spunea nimic, doar îl mângâia pe cap. Așa trăiau.

Luminița din cerdacul comandamentului încetase s-o cheme noaptea. Pesemne că Ignatov fuma în casă.

Iusuf n-a furat barca, i-a fost promisă. Când roșcovanul Lukka mai trăia încă, Iusuf îl ajuta deseori s-o repare: îi astupau crăpăturile cu scoarță de tei topită și cârpe vechi, apoi le acopereau cu un strat gros de rășină, o înmuiau și o uscau, apoi mai dădeau un strat. Bătrânul îl lua cu el noaptea la pescuit; el pescuia, iar Iusuf stătea lângă el și se uita, îi înregistra în minte toate mișcărilor. Noaptea, Angara era cu totul altfel – tăcută, liniștită. Valurile mărunte se spărgeau de barcă pleoscăind blând, în oglinda neagră a apei se reflecta bolta cerească, presărată cu constelații; barca plutea, legănându-se ușor, între două cupole înstelate, exact în mijlocul lumii. Dimineața, Iusuf încerca să deseneze din memorie noaptea așa cum o văzuse, dar niciodată nu-i plăcea cum îi iese.

Lukka așa-i spusese: când o să mor, barca o să fie a ta, fiule. A murit în primăvară. În noaptea aceea, când în izba mititică și pustie oamenii nu sfârșiseră încă parastasul pentru tovarășul lor, Iusuf a plecat la malul Angarei, a lăsat barca la apă și a dus-o după cotul îndepărtat al râului; a ascuns-o în tufișuri, sub stânci, a legat zdravăn odgonul de rădăcinile groase ale unui brad uriaș și a scufundat-o să nu se usuce prea tare, așa cum îl învățase Lukka.

Avea nevoie de barcă – plănuia să fugă. În ziarele de pe panoul de propagandă apăreau uneori note sau chiar articole întregi despre evadările prizonierilor din închisori sau lagăre. Toate se terminau la fel: fugarii erau prinși și aspru pedepsiți.

Iusuf era convins că pe el nu-l vor prinde.

Firește că era mai bine să evadeze vara. Cobora pe Angara până la Enisei,

apoi până la Maklakovo era o aruncătură de băț. De acolo, cu autostopul până la Krasnoiarsk, pe urmă cu trenul spre apus, peste Ural, prin Moscova, până la Leningrad. Direct pe Cheiul Universității, în clădirea lungă și austeră, cu coloane de un ocră prăfos și doi sfincși impasibili de granit roz la intrare – la Institutul de Arte Plastice, faimoasa Repinka, alma mater a lui Ikonnikov. Avea să ajungă tocmai la timp pentru examenele de admitere. Hotărâse să ia cu el câteva tablouri (dintre cele care i-ar fi plăcut lui Ilia Petrovici) și o mapă cu schițe în creion.

Iusuf era sigur că va fi admis. De locuit, putea să locuiască și la institut, în orice cămăruță, fie și într-o cămară, ba chiar și într-o cușcă de câine. Putea să-și câștige existența ca portar, în schimbul de noapte. În cel mai rău caz, avea și un plan de rezervă: într-o ascunzătoare bine păzită de ochii curioși ai mamei, se afla o hârtie groasă împăturită, albă ca zăpada, pe care erau așternute câteva rânduri cu scrisul caligrafic al lui Konstantin Arnoldovici. Sumlinski i se adresa unei anume Olenka, transmițându-i *salutări din depărtare* și rugând-o ca *în amintirea tinereții lor* să-l adăpostească pe tânărul care îi va înmâna scrisoarea. Deasupra era scrisă o adresă: câteva cuvinte magice, strălucitoare precum chemarea unui far, care îți tăiau răsuflarea: *cheiul râului Fontanka*. Fără semnătură. „O să înțeleagă“, îi spusese Konstantin Arnoldovici când îi dăduse scrisoarea. Asta se întâmpla cu o lună înainte de moartea lui.

Bani de drum nu avea. I se povestise că dacă reușea putea călători în vagoane de marfă, călătoria dura o lună și jumătate. Iusuf știa că o să reușească.

Nici acte nu avea: toate certificatele de naștere ale copiilor din colonie erau păstrate în seiful de la comandament. În curând, Iusuf avea să împlinească șaisprezece ani, dar nu putea primi acte de identitate: majoritatea oamenilor din Semruk trăiau și acum fără ele – nu le-ar fi folosit la nimic. Asta nu avea importanță însă. Important era să ajungă la Leningrad, să dea fuga la Neva, să dea buzna în clădire sub privirile aprobatoare ale ochilor sașii ai sfincșilor, să urce scara până în sala unde se afla comisia de admitere și să-și pună pe masă lucrările: uite, ăsta sunt, judecați-mă! *Roi ou rien*.³⁰ Lasă-le încolo de acte de identitate...

Se gândea de mult la evadare. Iar cu câteva luni în urmă se petrecuse un eveniment care îl șfichiuse ca o cravașă furioasă, și de atunci își dedicase toate gândurile și visurile unei singure dorințe pătimașe: să fugă.

În ziua cu pricina, pe Iusuf îl strigase Mitrici, un bătrân funcționar care

îndeplinea în Semruk diverse slujbe: și secretar, și grefier, și arhivar, și – în același timp – poștaş.

— O scrisoare pentru tine, a zâmbit el mirat și afectuos; a scotocit îndelung, aproape insuportabil, în tolba mare de pânză în care ducea ziarele și a scos un triunghi de hârtie alb-murdar, cu urme de degete și ușor zdrențuit pe margini. Cât o fi călătorit de pe front? A învățat în mâini scrisoarea plină de ștampile poștale rotunde și ovale. Nu mai puțin de un an.

În sfârșit, i-a dat-o. N-a plecat, a rămas lângă el privind-l cu atenție pe sub sprâncenele-i zburlete. Dar Iusuf nu s-a apucat s-o deschidă în fața lui; i-a mulțumit și a dat fuga în taiga, la stânca de pe faleză, cât mai departe de toată lumea. Alerga de zicea c-o să-i plesnească inima. Triunghiul de hârtie îi ardea mâinile, îi frigea degetele...

Gonind avântat printre bolovani, s-a așezat pe o piatră rozalie. A înghițit în sec emoționat și și-a desfăcut palmele transpirate. *Regiunea Krasnoiarsk, Raionul Eniseiului de Nord. Colonia de muncă Semruk pe Angara. Destinatar: Iusuf Valiev.*

A despăturit hârtia cu grijă să n-o rupă: scrisoarea nu conținea cuvinte; în mijloc se înălța ca o lumânare Turnul Eiffel (creion, tuș); în colț, o însemnare minusculă: *Champ-de-Mars, iunie 1945* (cenzorul ștersese cu negru *Paris*, dar lăsase data și *Champ-de-Mars*). Nimic altceva.

A împăturit-o la loc tulburat – degetele parcă îi amortiseră, nu-l ascultau – și a băgat-o în sân. A rămas acolo mult timp privind apa plumburie a Angarei, mărginită de ierburile brun-cenușii ale taigalei și deasupra de cerul turtit ca o tupsie.

Atunci s-a hotărât: evadez. Știa că o să fugă. Și ar fi fugit chiar în ziua aceea, în momentul acela. Un singur lucru îl reținea: mama. De când plecase din artelul de vânătoare, ea parcă obosise rapid, fără putință să-și mai revină, se prăbușise, îmbătrânise; după plecarea doctorului era complet pierdută, ca un copil; îl privea speriată, cu ochii mari.

Nu putea s-o lase așa. Dar nici să rămână aici nu mai putea.

A pus și scrisoarea lui Ikonnikov în ascunzătoare. Uneori i se părea că inima nu-i bate în piept, ci acolo, în crăpătura rece și întunecată unde stăteau, lipite una de alta, două scrisori de la doi oameni apropiați.

Iusuf nu știa în ce fel ar putea să-și ajute mama – asta era, vezi Doamne, singurul lucru pe care nu-l știa!

Gata: lucrurile sunt strânse, boccelele sunt legate. Mâine-dimineață, Zuleiha împreună cu Iusuf se vor muta fiecare la căminul său – mâine vor

dormi în paturi diferite. Acum, în ziua însorită de duminică, ea poate pentru ultima oară să zăbovească puțin în casa pustie și tăcută, să-și ia rămas-bun de la ea. Zuleiha merge prin izbă și verifică dacă n-a uitat ceva. Se uită după ușă, după sobă, prin dulapuri, sub lavițe, pe pervazuri.

O scândură scârțâie sub piciorul ei – chiar la margine, lângă fereastră. Cândva – poate acum o sută de ani sau poate în vis –, ea împreună cu Murtaza ascuseseră alimentele de teama celor din Hoarda Roșie sub o scândură ca asta. Zuleiha mai calcă o dată pe scândură: scârțâitul subțirel, prelung pare un glas omenesc. Se lasă pe vine și, zâmbind în sinea ei, bagă degetele în crăpătură și trage – lemnul cedează, se ridică puțin. Dreptunghiul negru al întunericului de sub scândură miroase a pământ rece și umed. Bagă mâna, pipăie puțin și scoate o legătură mică și ușoară de cârpe. Dezleagă sforile și scutură cârpele vechi, cu fărâme de scoarță de mestecăn. Înăuntru, două foi de hârtie – una albă ca zăpada, cealaltă gălbuie – sunt lipite una de alta. Zuleiha le desprinde și le întoarce. Nu știe să citească prima scrisoare și nu pricepe ce fel de construcție ciudată e zugrăvită pe a doua. Își dă seama doar că sunt ascunse de Iusuf, că e secretul lui, un secret atât de mare, încât nu-l putea împărtăși cu mama lui – sau de care, cine știe, o ferea, o apăra. Literele mărunte, ca niște mărgeluțe cu codițe lungi, par că flutură în vânt, scheletul subțire al turnului amintește de departe de un minaret – cuvintele și desenul strigă ceva, cheamă undeva.

Simte o greutate în piept: fiul ei s-a hotărât să evadeze.

Zuleiha mai rămâne câteva minute pe podea, strângând la sân pumnul cu scrisorile mototolite, apoi se ridică și dă fuga la club. Nu știe cum a ajuns – din zbor, dintr-o săritură. Dă ușa de perete. Iusuf e înăuntru, lângă șevalet, ca întotdeauna.

— De ce ești desculță, mamă?

— Tu! Tu... Gâfâind, aruncă în el cu scrisorile făcute ghem, ca ghiulele.

El se apleacă, le ia de jos, le netezește încet pe piept și le pune în buzunar. Nu-și ridică ochii, fața îi e albă, încremenită. Și Zuleiha înțelege: așa e, fiul ei a hotărât să fugă. S-o lase. S-o părăsească.

Scoate un strigăt și se năpustește asupra tablourilor de pe pereți, dând din mâini – sub pumnii ei, pânzele se crapă, ramele se rup, ceva cade și se rostogolește pe podea. Cade și ea. Se zvârcolește, se chircește, se încolăcește ca un șarpe, strigă înlăuntru ei: s-o părăsească, s-o părăsească... Își dă seama că strigătul nu vine din ea, ci de la Iusuf, care o acoperă cu trupul lui, cu mâinile lui, cu fața lui udă și schimonosită. Stau amândoi ghemuiți pe podea,

strâns înlănțuiți.

— Undeee? se tânguie ea la pieptul lui Iusuf. Unde să te duci? Singur, fără acte... O să te prindă...

— N-o să mă prindă, mamă.

— O să te trimită în lagăr...

Se agață de el ca și cum s-ar îneca.

— N-o să mă trimită.

— Și eu?

Iusuf tace și o îmbrățișează atât de strâns, că o doare.

— Eu n-o să supraviețuiesc. Zuleiha îi caută ochii. O să mor fără tine, Iusuf. O să mor îndată ce faci primul pas.

Simte pe gât respirația lui umedă.

— O să mor! repetă ea cu încăpățănare. O să mor, o să mor, o să mor!

El mormăie ceva, se desprinde, vrea să scape din strânsoare. Îi înlătură mâinile încheștate, se smulge din îmbrățișare.

— Iusuf! se repede Zuleiha.

Mâna ei chircită, cu degetele strâmbe, alunecă pe ceafa lui ca pieptenele, îi netezește şuvițele negre, îl apucă de gulerul cămășii, se aude un pârâit, și Iusuf iese alergând din club cu gulerul rupt.

— Nu mai ești fiul meu dacă faci asta! strigă Zuleiha în urma lui. Nu mai ești fiul meu!

Ochii nu văd, urechile nu aud.

O părăsește. O părăsește.

Ea se ridică și iese împleticindu-se. Îi vin în întâmpinare vântul, țipetele pescărușilor, foșnetul pădurii; sub picioare – pământ, iarbă, pietre, rădăcini.

O părăsește. O părăsește.

Lumea curge șuvoi prin fața ochilor ei. Nu-s forme și linii, doar culori: plutesc, dispar. Deodată, în mijlocul șuvoiului, o figură distinctă, de statură înaltă, întunecată la chip. Capul și-l ține mândru, umerii-s lați, ca de bărbat, are mâinile lungi, aproape până la genunchi, rochia îi fâlfâie în vânt. Și tu, cotoaroanță bătrână!

Zuleiha vrea s-o strivească pe Strigoaică, ridică mâna s-o lovească, dar, fără să-și dea seama, îi cade la piept, îi îmbrățișează trupul puternic, mirosind parcă a scoarță de copac sau a pământ reavăn. Își afundă fața în ceva cald, solid, musculos, viu, simte niște mâini puternice – pe spinare, pe ceafă, peste tot. Lacrimile îi urcă în gât, funia i-l strânge zdravăn; lipită de pieptul soacrei, Zuleiha plânge îndelung, pe săturate. Lacrimile îi curg din belșug, nu se mai

opresc, parcă n-ar izvorî din ochi, ci de undeva din fundul inimii, stârnite de bătaile ei repezi și puternice. Câteva minute mai târziu, sau poate ore, după ce și-a plâns amarul atâtor ani, se liniștește și își vine în fire. Încă respiră repede, îi mai tresare pieptul, dar simte în tot corpul ușurarea de mult așteptată.

— Spune-mi, mamă...

Nu deschide ochii, nu-și desface mâinile, parcă se teme să-i dea drumul, așa că șoptește în umărul costeliv sau poate în zbârciturile de pe gâtul soacrei.

— Am tot vrut să te întreb: de ce te duceai în codru când erai tânără?

— A fost demult, eram fetiță prostuță... Căutam moartea – ca să mă scape de dragostea necurată. Pieptul lat și tare al bătrânei se ridică și coboară, respiră adânc. Am ajuns în codru, dar moartea nu era acolo.

Zuleiha se desprinde uimită, își privește soacra în ochi. Fața bătrânei e maronie-întunecată, cu zbârcituri mari, întortocheate. Nu-i față, ci scoarță de copac. În brațele Zuleihăi se află doar scoarța unei zăde bătrâne. Trunchiul arborelui e zgrunțuros și greu de cuprins, cu dâre argintii de rășină; rădăcinile sunt numai noduri; crengile lungi și răsfirate sunt îndreptate în sus, străpung albastrul cerului; pe ele tremură, cu sclipiri ușoare de smarald, primele frunze de primăvară. Zuleiha își șterge bucațile de scoarță și acele lipite de obraji și se întoarce din taiga în colonie.

Ignatov știa de mult că avea să fie schimbat. După întâmplarea din '42, cu complotul care nu avusese loc, Kuzneț se răcise mult față de el: venea rar, își trimitea adjuncții în inspecție. N-a mai șezut cu Ignatov niciodată. Kuzneț avansase rapid până la gradul de colonel. Nu socotea necesar să-și ascundă ostilitatea: dosarul lui Ignatov se îmbogățise cu două sancțiuni disciplinare. A treia ar fi însemnat eliberarea imediată din funcție.

Ignatov, la vremea aceea locotenent (avansarea nu fusese rezultatul eroismului în muncă, ci numai trecerea planificată în rândurile NKVD, cu urcarea în grad), împlinise de curând patruzeci și șase de ani. Șaisprezece dintre ei îi petrecuse la Semruk. Încă nu era bătrân, dar încărunțise și se gârbovise. Chipul îi era sumbru, firea – morocănoasă. Era singur.

Apariția cu șalupa de dimineață a lui Gorelov, obraznic din cale-afară (nu răbdase, năpârca, dăduse fuga înaintea tuturor ca să-și savureze puterea pe îndelete), însemna un singur lucru: că el va fi schimbat. Poate chiar astăzi.

Își ia de pe scaun tunică maronie și începe să curețe cu o perie materialul subțire. Dacă mă goniți, ticăloșilor, măcar să plec îmbrăcat de paradă. În ultimii ani, Ignatov a umblat deseori în civil, așa că uniformă arată practic ca nouă și se curăță ușor, repede. Veston, pantaloni de călărie, chipiu – toate

strălucesc curate, frumos agățate în cuiul de pe perete, chiar în mijloc. Ignatov pune dedesubt cizmele lustruite cu ceară, și tabloul e complet: parcă ar fi fost dezumflat și atârnat în văzul tuturor – poftiți, ăsta e comandantul nostru, admirați-l!

Mai rău e că nu vrea să plece. Cum se face că s-a atașat, pe măsură ce anii au trecut, de pământul ăsta aspru, neprietenos? De râul periculos, perfid, veșnic nestatornic, cu mii de culori și mirosuri? De pădurea nemărginită, întinsă până la orizont? De cerul rece, dăruind zăpadă vara și soare iarna? S-a atașat până și de oamenii ăștia, dracu' să-i ia – deseori ostili, grosolani, urâți, prost îmbrăcați, tânjind după casă, uneori jalnici, ciudați, de neînțeles. Foarte diferiți.

Își imaginează cum pleacă acasă: e zgâlțâit în vagonul de tren, privind pe geamlâcul murdar cum se perindă peisajele monotone; amețit după călătoria de câteva zile, coboară pe peronul din Kazan; străbate noaptea străzile pustii... Unde? La cine? Au dispărut din viața lui Mișka Bakiev, pasiunile vremelnice din tinerețe – Ilona, Nastasia – s-au măritat de mult, foștii subordonați – Prokopenko, Slavuțki și compania – l-au uitat... Nici Kazanul nu mai există în viața lui. Semruk e însă mereu prezent.

Începe să-și strângă lucrurile. Dar ce să strângă? Hainele civile sunt pe el. Priveliștea de la fereastră nu poți s-o faci sul și s-o bagi în valiză. Altceva nu are ce lua – nu și-a întemeiat o gospodărie, nu s-a învrednicit. N-are nici măcar o valiză. O să plece de aici cu mâinile goale, cum a venit. Și sufletul îi e pustiu, i s-a luat totul.

Ca să-și ocupe mâinile cu ceva, hotărăște să trieze hârtiile. Și Mișka Bakiev făcuse la fel atunci. Acum a venit rândul lui, al lui Ignatov. Deschide seiful mare de metal. Aici, în măruntaiele lui reci, pe cinci rafturi solide, înalte, se află la păstrare tot Semrukul: copii și adulți, veterani și nou-veniți, vii și morți, viața lor personală și profesională, speranțele, crimele, nefericirile, succesele, pedepsele, nașterile și morțile, bolile, planurile și indicatorii de producție – totul e șampilat și perforat, clasificat meticulos, așezat în teancuri, dosare, cutii, legate temeinic cu sfoară, prinse cu agrafe de hârtie, împrăștiind miros de metal și cerneală. Ignatov sortează actele de identitate (unii deportați le primiseră, dar, conform legii, ele trebuiau să fie păstrate la comandament *ca măsură de precauție*), certificatele de naștere ale copiilor (pe toate le semnase el), fotografiile, listele nou-veniților, declarațiile, rapoartele, caracterizările, cererile, scrisorile interceptate de cenzură, care nu mai ajunseseră la destinatar, îngropate pe veci în dosarele

personale...

Oameni, oameni, oameni – vede sute de chipuri. El a fost acela care i-a întâmpinat aici, la capătul lumii. I-a mânat în taiga, i-a stors de puteri cu munca silnică, le-a impus planul cu mână de fier, și-a bătut joc de ei, i-a speriat, i-a pedepsit. Le-a construit case, i-a hrănit, le-a asigurat provizii de alimente și medicamente, i-a apărat de cei de la centru. I-a ținut pe linia de plutire. Și ei pe el.

Într-un colț, pe raftul cel mai de jos, cade ceva plat, de culoare închisă. Ignatov se așază în genunchi, întinde mâna și-l ia. E mapa cândva gri, acum maronie, cu timbre rotunde și dreptunghiulare decolorate, pe care scrie „Misiune“. O deschide, fără să se ridice. Foi subțiri, mirosind a praf, mângălite cu creion și cărbune. Câteva nume încercuite cu linii groase. Pe o foaie, un nume scris oblic într-un colț: Iusuf. Câteva ace de brad de un roșu-închis rămase între pagini.

Bate cineva la ușă. Eh, n-am apucat să mă schimb, îi trece tardiv prin minte. Repede au mai apărut. Se ridică grăbit, aruncă mapa în seif și-l închide. Se duce în mijlocul încăperii și rămâne acolo cu mâinile la spate.

— Intră! spune el răspicat.

Ușa se deschide. Zuleiha.

Ea intră încet – palidă, trasă la față, îmbrobodită până la sprâncene. Se oprește, își ridică spre el ochii plânși, cu pleoapele roșii, umflate, dar îi pleacă în clipa următoare. Pe geamul deschis pătrund zgomotul vântului și foșnetul abia auzit al brazilor din taiga. O vreme stau amândoi în tăcere.

— Ai venit cu treabă? spune el în cele din urmă.

Zuleiha dă afirmativ din cap. Cu timpul, pielea ei a devenit, din albă, gălbuie, precum ceara, obrajii îi sunt străbătuți de riduri subțiri și dese, dar genele i-au rămas la fel de bogate ca înainte.

— Lasă-l să plece pe fiul meu, Ivan. Trebuie să plece.

— Unde?

— Vrea să învețe. La oraș. Aici, cu noi, nu-i viață pentru el.

Ignatov își strânge pumnii la spate.

— Fără acte de identitate? Și, chiar de le-ar avea, tot o să existe o mențiune la rubrica zece. Cine să primească un fiu de culac?

Ea lasă capul și mai jos, de parcă ar vrea să privească ceva dedesubt, sub picioare, și asta o face să pară și mai mică.

— Lasă-l să plece, Ivan! Știu că poți. Nu te-am rugat niciodată nimic.

— În schimb, câte nu te-am rugat eu! El se întoarce și se duce la fereastră,

lăsându-și fața mângâiată de vânt. Am pierdut șirul...

Patul scârțâie jalnic, prelung: Zuleiha se așază pe marginea lui, cu mâinile între genunchi și cu capul lăsat în piept – numai creștetul i se mai vede.

— Ia ce mi-ai cerut! Dacă nu te-ai răzgândit între timp...

— Nu asta am vrut..., Zuleiha. Ignatov privește panglica cenușie a Angarei cu valurile înspumate. Nu așa!

— Nici eu. Dar fiul meu nu e vinovat...

La cotul râului apare bine-cunoscutul dreptunghi maroniu – șalupa lui Kuzneț. Carevasăzică s-a deranjat personal. E clar: a venit să-l schimbe.

— Pleacă, Zuleiha, spune Ignatov, cu ochii la șalupa care se apropie repede de mal.

Își încheie haina la piept (s-a hotărât, nu-și pune uniforma, e prea mare onoarea). Își aranjează cu mâna bretonul rărit. Când se întoarce, ea nu mai e.

Cum a intrat și a văzut chipul sever al lui Ignatov și uniforma curățată în cui, a înțeles totul.

— M-ai așteptat, zice Kuzneț.

Nu-și pierde timpul cu vorbe de prisos: deschide mapa, pune pe masă hârtia, alături sticla albicioasă. (Plată, cu etichetă colorată, pesemne o captură.) Ignatov se face că nu vede sticla. Ia hârtia și își trece ochii peste ea: eliberat din funcția ocupată... degradat pentru că s-a discreditat în timpul muncii desfășurate în cadrul Securității și, prin urmare, nu merită gradul de locotenent... scos în rezervă pentru conduită necorespunzătoare...

— Unde ții paharele?

Kuzneț deșurubează cu efort dopul (se pricep imperialiștii să astupe o sticlă!), căutând cu ochii prin izbă.

Ignatov împăturește hârtia cu degetele reci și o pune în buzunar.

— Scos în rezervă pentru ce? zice el. M-ați dat afară din funcția de comandant, am înțeles! Dar din Securitate?

Negăsind pahare, Kuzneț aruncă dopul pe podea și-i întinde sticla lui Ignatov: vrei? Neprimind răspuns, o înclină spre el. Băutura i se scurge în gura deschisă într-un șuvoi egal, ca o baionetă. După ce bea mai bine de o treime, icnește, mormăie și își scutură capul chel.

— N-am ce face cu tine în Securitate, Vania. Nici aici, nici în altă parte.

Năpârcă.

Ignatov îi privește o clipă fața roșie, buhăită, mustața căruntă, care-i atârână bătrânicios deasupra buzei, gușa puhavă de sub bărbia romană, suspendată deasupra petlițelor. Acum i-ar da cu sticla asta direct în cap, apoi cu pumnii

în mutra îndopată, în pântecul plin... Dar nu simte în inimă nici răutate rece, nici mânie, nici disperare. E pustiu.

— N-am unde să mă duc de-aici, Zina.

— Atunci rămâi, spune simplu celălalt. E interzis pentru oamenii liberi, dar pentru tine aranjăm cumva, se găsește de lucru în pădure. Case goale sunt – stabilește-te într-una și trăiește acolo. Poți să-ți iei și o muiere, acu', la bătrânețe.

— Așadar în locul meu o să fie Gorelov?

Kuzneț duce din nou sticla la gură și bea. Își trece palma peste pieptul puternic, pare că vrea să împingă lichidul unde trebuie – din gât în jos prin faringe, prin piept, în stomac. Răsuflă zgomotos, împrôșcând duhoare, și dă afirmativ din cap.

— Aici e la el acasă, n-o să dea greș.

— O să-i trimită pe toți la dracu'.

Ignatov se uită gânditor pe fereastră.

— O să instaureze disciplina! Kuzneț ridică un deget cărnos și-l străfulgeră cu o privire piezișă. De tine n-o să se atingă, nu te teme. O să am personal grijă de asta, de dragul vremurilor trecute.

Toarnă în gură și restul de vodcă, trânteste sticla pe masă și se ridică, răsturnând scaunul.

— Hai, Ignatov, ai cinci minute să-ți strângi lucrurile. Îi predai comanda lui Gorelov.

Și, fără să-și ia rămas-bun, se îndreaptă spre ușă.

Prin fereastră se vede cum Gorelov, care așteptase în cerdac (a tras cu urechea, javra?), îl sprijină pe Kuzneț, greoi de-atâta vodcă, și-l conduce în jos pe potecă, ținându-l grijuliu de talia groasă.

Ignatov deschide seiful și scoate din dosar un certificat de naștere: Iusuf Valiev, anul nașterii 1930. Îl aruncă în gura rece a sobei, scapără un chibrit și hârtia e cuprinsă repede de flăcări fierbinte. După ce se gândește o clipă, aruncă acolo și vechea mapă pe care scrie „Misiune“.

În timp ce foile de hârtie își răsucesc încet colțurile pâlپând și dispar trosnind încet în flacăra portocalie, el ia un formular nou de certificat de naștere, înmoaie tocul în cerneală și scrie: Iosif Ignatov, anul nașterii 1930. Mama: Zuleiha Valieva, țarancă. Tatăl, Ivan Ignatov, ofițer în Armata Roșie.

Ștampilează certificatul și-l bagă în buzunar. Pune cheia de la comandament pe masă și iese.

Uniforma impecabilă rămâne atârnată în cui, pe banda roșie a chipiului

licărește o rază de soare. În sobă se scorojesc, amestecându-se, dezintegrandu-se într-o cenușă neagră, nume de mult uitate; se mistuie, se transformă într-un fum ușor și zboară pe horn.

Zuleiha deschide ochii. Soarele o orbește, îi face capul să crape în bucăți. În jur, în dansul scânteietor al razelor de soare, tremură contururile abia deslușite ale copacilor.

— Ți-e rău? Iusuf se apleacă spre ea, privind-o în față. Vrei să nu mai plec nicăieri?

Ochii fiului ei sunt imenși, de un verde profund – ochii ei. De pe chipul lui o privesc ochii ei. Scutură din cap și-l împinge mai departe, în pădure...

Când a venit Ignatov cu fața încremenită, parcă înghețată, și i-a adus certificatul de naștere al lui Iusuf, mirosind puternic a hârtie nouă și cerneală proaspătă, ea mai întâi s-a speriat.

— Să plece repede, i-a zis el. Acum, neîntârziat!

Zuleiha a început să se agite, s-a repezit să adune niște lucruri și ceva de mâncare.

— Nu e timp. Ignatov i-a pus o mână pe umăr. Să plece așa cum e.

În buzunarul drept de la pieptul hainei ponosite, roase, cu nasturi pestriți, Iusuf a pus cele două scrisori din ascunzătoare, iar în stângul, noul certificat de naștere și un pachet gros de bancnote multicolore mototolite – date tot de Ignatov. Zuleiha nu văzuse în viața ei atâția bani. Asta e tot ce a luat cu el.

Ea nici n-a apucat să-i mulțumească lui Ignatov – el a ieșit repede, parcă s-a făcut nevăzut. Iar Zuleiha și fiul ei au fugit în taiga, spre faleză, unde era ascunsă vechea barcă a lui Lukka.

Pe cărări lăturalnice, de-a lungul curților din spate, cu pătratele perfecte ale straturilor de legume, pe lângă mica izbă a clubului, năpădită de mușchi și parcă intrată la apă, apăsată de vreme, pe lângă brazdele largi ale câmpurilor colhozului, pe care răsăriseră primii lăstari verzi ai primăverii. Nimeni n-a observat dispariția lor. Doar tigvele plesnite, galbene-maronii, din parii înclinați i-au urmărit complice cu orbitele lor negre. Una dintre tigve – cea mai mare, a ursului – căzuse de mult pe jos, se rostogolise în buruieni și crăpase în două; o mică pasăre cu capul roșcat își făcuse cuib în ea și acum, stând pe ouă, se uita neliniștită în jur, petrecându-i și ea cu privirea pe cei doi, care păseau grăbiți spre pădure.

Iusuf și Zuleiha aleargă de o bună bucată de vreme. Bătrânii brazi își întind crengile, zgâriindu-le umerii, mâinile, obrații. Cișme susură, geme, vuieste sub picioarele lor. Poiana Rotundă îi biciuiește cu ierburile înalte.

Zuleiha se oprește să-și tragă sufletul, respiră greu, trage aer în piept; o ustură nasul și gâtul, o dor de atâta alergat. În jur – tufișuri, trunchiuri și coroane de copaci; ierburile au sclipiri de smarald, captând lumina soarelui și aruncându-i-o dureros în ochi. Acele de brad se frământă nesigur, amăgitor sub picioare, încăpățânându-se s-o dea jos. Ghimpii din tufa răsfirată îi rup rochia. Din când în când se împiedică de conuri ascuțite; ghetetele i se împiedică în rădăcinile noduroase ale copacilor; malul mâlos e abrupt, anevoios de urcat. O dor picioarele, o doare spinarea, o dor pieptul, gâtul, burta, ochii – totul.

— Spune doar o vorbă și rămân! zice Iusuf oprindu-se din nou și căutându-i privirea.

Nu are putere să-l privească. Fără să-și ridice fața, ea își împinge fiul mai departe: înainte, sus.

Tulpinile pinilor sunt de un roșu incandescent, insuportabil de viu. Pietre acoperite de mușchi li se rostogolesc sub picioare, gata s-o răstoarne pe Zuleiha. Spinii mărunți ai unui tufiș uscat îi rup rochia. Iată și marginea falezei: Angara albastră o orbește; o potecă ascunsă, parcă pentru animale, nu pentru oameni, coboară spre râu. Într-acolo trebuie să se îndrepte Iusuf.

— Mamă!

Stă în fața ei – înalt, stângaci, vinovat. Ea își întoarce privirea: taci, fiule, nu face ca durerea să fie și mai mare.

— Mamă!

Iusuf desface brațele, vrea s-o îmbrățișeze la despărțire, dar ea întinde palmele înainte: nu te apropia! El îi apucă mâinile și le strânge în ale lui – Zuleiha se smulge, împingându-l în jos: pleacă mai repede, neîntârziat, acum! Strânge din dinți – își ține durerea să nu se reverse.

El o privește neajutorat, pierdut, apoi își pleacă ochii și pășește spre povârniș. La marginea lui, se răsucește pe călcâie – mama și-a cuprins gâtul cu palmele, a întors fața. El respiră repede și își dă drumul de pe stâncă în jos, pe cărarea șerpuind printre bolovani, alunecă pe pietre, își adună picioarele, zboară. Angara își desface brațele mari, albastre, se apropie, cerul se îndepărtează. Ajuns jos, lângă tufișurile de la mal, Iusuf se oprește, găsește cu privirea silueta subțirică de pe culme și-i face cu mâna – mama stă nemișcată, ca un stâlp de piatră, ca un trunchi de copac; cozile lungi îi flutură în vânt pe jumătate desfăcute. Lui i se pare că nici o clipă nu s-a uitat la el.

Se strecoară în mormanul de ierburi de lângă apă. Dezleagă barca, o împinge cu piciorul, și curentul o îndreaptă cu botul înainte. Iusuf bagă

vâslele în lăcașurile lor, apoi își aruncă cu apă rece pe fața înfierbântată. Se întoarce și întinde din nou mâna spre culme – mama stă tot neclintită, doar vântul face să tremure stamba ușoară a rochiei vechi.

Zuleiha nu mai poate să țină durerea în ea, durerea explodează și inundă totul în jur – apa sclipitoare a Angarei, malahitul malurilor și dealurilor, faleza pe care stă ea, bolta înspumată de nori albi. Pescărușii spintecă aerul cu lamele aripilor – și o doare, vântul îndoaie vârfurile stufoase ale brazilor – și o doare, vâslele lui Iusuf despică apa râului, purtându-l spre orizont, spre Enisei – și o doare. O doare să privească toate astea. O doare până și să respire. Ar închide ochii, să nu vadă nimic, să nu simtă, dar...

Iusuf e oare tot acolo, în mijlocul Angarei, în mica scoică de lemn? Zuleiha își încordează privirea ageră de vânător. În barcă, băiatul stă în picioare și își flutură disperat mâinile spre ea – părul negru e ciufulit, urechile, clăpăuge, mâinile bronzate sunt subțiri, fragile, pe genunchii goi se zăresc julturi întunecate: Iusuf, băiețelul de șapte ani, se îndepărtează de ea, pleacă, își ia rămas-bun. Ea scoate un țipăt, își ridică mâinile în sus, își desface palmele – puiule! Și îi răspunde, fluturându-și ambele mâini atât de puternic, de larg, de intens, că pare că-și ia zborul... Barca se îndepărtează, se micșorează, iar ochii ei îl văd pe băiat tot mai bine, mai clar, mai precis. Îi face cu mâna până când chipul lui palid dispare după dealul uriaș. Și multă vreme după aceea.

În cele din urmă, lasă mâinile în jos. Își strânge cu putere nodul baticului.

Se întoarce cu spatele la Angara și iese din pădure.

Zuleiha va pași încet, ignorând și timpul, și drumul, străduindu-se să nu respire, ca să nu-și sporească durerea. În Poiana Rotundă va zări venind spre ea un om cărunt, gârbovit, cu baston. Ea și Ignatov se vor vedea unul pe celălalt și se vor opri – el la o margine a poienii, ea la cealaltă.

El își va da seama deodată cât de îmbătrânit este: ochii, care și-au pierdut agerimea, nu vor putea distinge nici ridurile de pe fața Zuleihăi, nici firele cărunte din părul ei. Și ea va simți că durerea care a umplut lumea n-a dispărut, dar a lăsat-o să respire.

Note

28. Versuri ale unui tangou cunoscut în epocă.

29. Cunoscut cântec vienez, atribuit lui Marx Augustin, menestrel din secolul al XVII-lea.

30. Rege sau nimic (în franceză – *n. a.*).

Glosarul cuvintelor și expresiilor în limba tătară

- Abîstai* – soția unei fețe bisericești
Aga – adresare respectuoasă față de un bărbat în vârstă
Ajdaha – balaur
Albastî – personaj demonic feminin din mitologie
Allah saklasîn! – Preaînaltul să ne (mă) apere!
Basu kapka iase – duhul de la bariera satului
Biciura – duhul casei
Cearşau – perdea
Ciîba – haină de postav
Ciîbîldîk – perdea
Dev – duh rău, uriaș antropomorf
Eni – mama
Fărăştă – înger
Fehişe – prostituată
Hazret (cinstit, onorat) – adresare respectuoasă față de o față bisericească
Iase – spirit, duh
Iuha – șarpe din mitologie care ia înfățișarea unei fete frumoase
Jalmavîz – bătrână uriașă din mitologie, veșnic nesătulă și mîncătoare de oameni
Janîm (adresare dragăstoasă) – sufletul meu
Jebeghean tavîk – găină proastă
Kalîm – plata pentru mireasă
Kamcea – bici, cravașă
Kaplau – cuvertură
Kaşaga – cornișă la marginea unei grinzi, în izbă
Kereş – lupta națională a tătarilor
Kişte – raft sub tavan pentru păstrarea lenjeriei de pat
Kiubelek (numele vacii) – Fluture
Kîz-kuu („Fugărește fata“) – joc călare
Kîzîlîk – cârnat din carne de cal
Koş-tele – prăjitură cu făină
Kota – pâslari scurți de casă
Kulmek – rochie, cămașă

Kurban (Kurba-bairam) – sărbătoare musulmană în cadrul căreia se aduc jertfe

Lăgăn – lighean

Lăukă – raft în baia tătarască

Liauhe („păstrătorul tablelor legii“) – covoraș de perete cu versete din Coran

Mihrab – nișă pentru rugăciune în moschee

Oșkeruce – preoți în orânduirile gentilice, vraci, vindecători

Peri – duh din mitologie cu chip de fată

Sandugaci (numele iepei) – Privighetoare

Siake – laviță mare sau pat de lemn lat

Su-anasî – știmă a apelor

Subhan Allah! – Sfânt e Allah!

Șurale – spirit al pădurii

Taban – masă, loc unde se mănâncă

Tastîmal – ștergar lung, brodat

Taş – piatră, inclusiv piatră de mormânt

Taşkil – sistem de semne dedesubtul sau deasupra literelor în scrierea arabă

Tenke – monedă

Tui – sărbătoare, nuntă

Tur – loc de onoare în izbă

Ubîrlî karcîlk – bătrână demonică însetată de sânge, cotoroanță, strigoaică

Ulîm – fiul meu, puiule

Uraza (Uraza-bairam) – sărbătoare musulmană în cinstea încheierii postului

Zirat iase – duh al cimitirului